

Dnevnik Anne Frank

e-Lektire
lektire.skole.hr

Anne
Frank

Dnevnik Anne Frank

Objavljeno u
Amsterdamu, 1947.

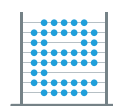
S nizozemskog prevela
Svetlana Grubić Samaržija

e-Lektire
lektire.skole.hr

CARNET

e-Škole
USPOSTAVA SUSTAVA RAZVOJA
DIGITALNO ZRELIH ŠKOLA
(PILOT PROJEKT)

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Više informacija o EU fondovima možete naći na web stranicama Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije:
www.strukturnifondovi.hr

Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost Hrvatske akademske i istraživačke mreže – CARNET.

Sadržaj

Anne Frank	4
Prije čitanja.....	10
Dnevnik Anne Frank.....	13
Pogovor	187
Metodički instrumentarij.....	189
Poticaji za daljnji rad	192
Rječnik.....	193
Impresum.....	196

Anne Frank

**Frankfurt na Majni, 12. lipnja 1929.
– koncentracijski logor Bergen-Belsen,
ožujak 1945.**

Anne Frank (pravo ime Annelies Marie Frank) rođena je 12. lipnja 1929. godine u Frankfurtu na Majni. Iako je bila rođena Njemica, dolaskom nacista na vlast godine 1933. odlazi iz Njemačke sa svojim ocem Ottom, majkom Edith i sestrom Margot, i veći dio života provodi u Amsterdamu u Nizozemskoj, gdje i piše svoj dnevnik. Annini roditelji bili su pripadnici višeg građanskog društvenog sloja, oboje obrazovani. Otac je bio jedanaest godina stariji od majke, unuk imućnog industrijalca kojemu je prvi svjetski rat donio propast imovine. Annin otac bio je časnik u Prvom svjetskom ratu u njemačkoj vojsci, a potom uspješni poduzetnik koji je vodio ogroman obiteljske firme za prodaju začina i pektina – zaslađivača potrebnog za izradu marmelade. Anne i njena obitelj živjeli su bez oskudice u vrijeme kad su ona i njena starija sestra išle u školu u Nizozemskoj. Anne je bila vesela, oštroumna i društvena djevojčica. Potaknuta govorom nizozemskog ministra koji je rekao kako će se nakon rata morati prikupiti sva svjedočanstva nizozemskog naroda nastala za vrijeme rata, Anne je odlučila kako će nakon rata objaviti knjigu koja će se temeljiti na njezinom dnevniku. Počela je preuređivati svoj dnevnik 1944. godine, izbacivši neka sjećanja i sadržaj koji je smatrala nezanimljivim, a paralelno je pisala izvorni dnevnik.

Da bi se spasili od nacističkog progona jer su bili Židovi, Otto Frank najprije pokušava ishoditi vize za odlazak svoje obitelji u Ameriku ili na Kubu, no ne uspijeva. Stoga on i njegova supruga s uskim krugom istomišljenika i prijatelja stvaraju tajni plan uređenja skrivenoga skloništa u kojemu će živjeti s obiteljima dok prilike za Židove ne postanu povoljnije. Nakon poziva da se jave u policiju, ubrzavaju pripreme i 6. srpnja 1942. odlaze u sklonište u napušteni, skriveni dio zgrade, u čijem prednjem dijelu je Otto Frank inače imao ured, no vođenje firme prepustio je prijateljima koji nisu bili Židovi, kako im nacisti ne bi oduzeli izvor prihoda.

Dnevnik koji Anne vodi potanko opisuje dvije godine njihova skrivanja. On je puno više od autentičnog dokumenta o Drugom svjetskom ratu i stradanjima Židova u holokaustu. Njezin dnevnik je najveća osuda nacističke ideologije i zločina počinjenih protiv

čovječnosti, upravo zato jer stradalnici i njihovi prijatelji pred čitatelja istupaju tako životni, humani i stvarni. Njihove vrline i mane, kao i druge teme u dnevniku Anne je iznijela stilom nadarene spisateljice. Sudbina likova koje na taj način čitatelj upoznaje ne može ga ostaviti hladnim i nezainteresiranim. Više od sedamdeset godina nakon završetka Drugoga svjetskoga rata, ova knjiga jednako potresa. Zbog toga je njezin dnevnik posebno važan.

Tri dana nakon Anninog posljednjeg zapisa, 4. kolovoza 1944. godine, uhićeno je svih osmero ljudi koji su se skrivali u stražnjoj zgradi kuće na adresi Prinsengracht 263 u Amsterdamu. Pretpostavlja se da ih je netko izdao, međutim nikada nije dokazano tko. Ottu Franku, kao bivšem časniku njemačke vojske, dopušteno je prilikom uhićenja da isprazni jednu svoju torbu i u nju stavi najnužnije stvari koje će svi skupa ponijeti. U torbi su bile skrivene bilježnice Anninoga dnevnika, pa ih je on istresao zajedno s drugim spisima na pod. Nakon što su ih je sve odveo Gestapo u policijsku stanicu, jedna od prijateljica obitelji vratila se u skrovište, ugledala Annine dnevničke bilježnice i neke njihove osobne stvari, te ih je odnijela sa sobom i sklonila na sigurno mjesto. Poslije nekoliko dana pritvora, stanari iz skrovišta prevezeni su u nizozemski tranzitni logor Westerbork, odakle su 3. rujna 1944. godine deportirani u Auschwitz, koncentracijski logor u Poljskoj. Neki su ondje ostali, dok su neki poslije premješteni u druge logore. Svi Annini sustanari su ubijeni ili umrli zbog iscrpljenosti, osim njezinoga oca Otta. Krajem listopada ili početkom studenog 1944. godine Margot i Anne Frank deportirane su u koncentracijski logor Bergen-Belsen u Njemačkoj, gdje je u zimi 1944./1945. godine izbila epidemija tifusa, od koje je u veljači umrla Margot, oko svog devetnaestoga rođendana. Nešto kasnije, najvjerojatnije isto od tifusa, umrla je i Anne Frank, u dobi od petnaest godina.

Bilo je to samo nekoliko tjedana prije nego što su Britanci oslobodili logor. Prizor koji su zatekli bio je potresan. Po logoru su ležale hrpe leševa nesretnih ljudi koji su umrli od gladi, iscrpljenosti ili bolesti, uslijed strašnih higijenskih uvjeta života. Nakon što su ruski vojnici oslobodili Auschwitz u siječnju 1945. godine, Otto Frank se preko Odeze i Marseillea vratio u Amsterdam, gdje je stigao u lipnju iste godine. Tamo je dobio sačuvani dnevnik svoje kćeri. Dugo ga je čuvao, ali ga nije mogao čitati zbog saznanja da Anne više nije živa, kao i zbog svega što je proživio. Kad je to konačno učinio, zapanjio se koliko je Anne imala dubok i njemu nepoznat misaoni svijet. S obzirom da je bio vrlo blizak sa svojom kćeri i ona ga je vrlo voljela, nije očekivao da je toliko toga prešutjela o svom unutarnjem životu. U jednome intervjuu puno kasnije poručio je roditeljima da, ma koliko bili u dobrim odnosima sa svojom djecom, nikada ne mogu pojmiti koliko je njihove intime skriveno od odraslih i kako se zapravo njihova djeca zaista osjećaju.

Vodeći se Anninom željom, otac objavljuje njezin dnevnik. Prvi puta je to bilo pod naslovom *Tajni aneks – dnevnik mlade djevojke* 1947. godine, ali izostavlja neke dijelove koji govore o neslaganju Anne s majkom Edith, o fizičkoj privlačnosti koju je osjećala prema mladiću Peteru itd. Otto Frank smatrao je da tako štiti uspomenu na sve njih, jer na polovici dvadesetoga stoljeća nije bilo uobičajeno da se u knjigama za mlade govori tako iskreno o svim temama. Kasnije je dnevnik doživio više izdanja koja su usklađena s

izvornim tekstom. Otto Frank je po svojoj smrti (1980.) izvorne bilješke kćeri Anne ostavio Državnom institutu za ratnu dokumentaciju u Amsterdamu.

Muzej *Kuća Anne Frank* osnovana je 1960. godine, nakon što je Otto Frank s prijateljima potaknuo osnivanje Zaklade Anne Frank kako bi se sakupio novac za uređenje i obnovu zgrade gdje je bilo Tajno skrovište. Tako je nastao muzej. Prednji dio kuće je preuređen, dok je stražnji dio, poznat kao *aneks*, ostavljen u stanju u kakvom je bio za boravka Anne i njenih sustanara. Od tada su nastale i brojne kazališne, filmske i televizijske adaptacije ove knjige.

* * *

Uvijek nas shvaćaju ozbiljno kada se šalimo, a smiju nam se kada smo ozbiljni.

Anne Frank, o odraslima

Svako se dijete mora samo odgajati.

Otto Frank, Annin otac

Dnevnik Annelius Marie Frank nastajao je od 12. lipnja 1942. godine (tj. od Anninog trinaestog rođendana kada je dobila bilježnicu) do 1. kolovoza 1944. godine. Tri dana nakon toga (4. kolovoza 1944.) nacisti su otkrili i uhitili nju i još sedmero ljudi koji su se od 6. srpnja 1942. (dakle, više od dvije godine) skrivali u tajnome skrovištu u okupiranome Amsterdamu. Čim su odvedeni, Miep Gies i Bep Voskuijl (pomagačice i opskrbljivačice ljudi koji su se skrivali) sklonile su Annin dnevnik na sigurno. Miep ga je 1945. godine, tek kad je bila uvjerena da Anne više nije živa, nepročitanog dala jedinom preživjelom iz skupine koja se skrivala, Anninom ocu Ottu Frank. U dnevniku na više mjesta Anne piše kako bi željela biti književnica i novinarka, i kako bi željela iz svog dnevnika kasnije napraviti knjigu o životu za vrijeme rata. Stoga je njen otac objavio dnevnik 1947. godine. On je najveća osuda nacističke ideologije i zločina počinjenih protiv čovječnosti, upravo zato jer stradalnici i njihovi prijatelji pred čitatelja istupaju tako životni, humani i stvarni. Njihove vrline i mane, kao i druge teme u dnevniku Anne je iznijela stilom nadarene spisateljice. Sudbina likova koje na taj način čitatelj upoznaje ne može ga ostaviti hladnim i nezainteresiranim. Više od sedamdeset godina nakon završetka Drugoga svjetskoga rata, ova knjiga jednako potresa. Zbog toga je njen dnevnik posebno važan.

Potaknuta govorom nizozemskog ministra (tada u izgnanstvu), u kojemu je rekao da će se morati prikupiti i objaviti sva svjedočanstva nizozemskog naroda za vrijeme rata, Anne je počela početkom 1944. preuređivati i nadopunjavati dnevnik. Izbacila je neka sjećanja i sadržaj koji je smatrala nezanimljivim, a paralelno je pisala izvorni dnevnik koji je u izdanju iz 1986. godine nazvan »Inačica A«, kako bi se razlikovao od »Inačice B«, tj. prerađenog dnevnika.

U početku, dok još Annina obitelj nije bila u Tajnome skrovištu, u dnevniku je riječ o prilikama u okupiranome Amsterdamu, o životu Židova, poniženjima i ograničenjima koja su im nametnuta od nacista. Saznajemo da su njeni roditelji čitavu godinu pripremali Tajno skrovište u koje će se preseliti kad život više ne bude moguć na slobodi. Odnosili su krišom namještaj u zgradu gdje je Otto Frank imao ured, i uz pomoć ljudi koji su ga poštovali i kojima je prepustio vođenje firme, namjestio je napušteni dio zgrade sa skladištem za dolazak svoje i još jedne obitelji. Kasnije su se dogovorili da će primiti još jednog čovjeka. S njime je Anne morala dijeliti svoju sobu u Tajnome skrovištu. (*Ako možemo spasiti samo jednog od naših poznanika, ništa drugo nije važno.*)

Dnevnik ubrzo počinje govoriti o velikoj pustolovini života u Tajnome skrovištu, čiji ulaz je od pogleda iz ureda skriven jednim ormarom. Anne zna što se događa sa Židovima koje nacisti ulove. Svima je jasno da moraju poštovati stroga pravila kako bi ostali tihi i nečujni tijekom radnoga tjedna kada u ured dolaze ljudi. To nije lako. Iako žive u neprestanom strahu, prevladavaju ga herojskim naporima da žive što ispunjenije i discipliniranije. Čitamo o susretu sa velikim štakorima na tavanu; o noćnim provalama u ured koje postaju sve učestalije što se više razmahuje rat i nestaje novca, hrane i potrepština; o osluškivanju radijskih vijesti s novostima o ratnim operacijama; o tjednom kupanju i održavanju higijene koji su prava pustolovina jer svatko mora izabrati što skriveniji kutak za sebe; o hrani koja se u gradu dobiva na bonove, a građani se, po cijenu vlastite sigurnosti, domišljaju kako da nahrane i mnoge koji se skrivaju – uz pomoć krivotvorenih dokumenata i drugih lukavština... Anne nam postupno pruža sliku o tome da u gradu postoji čitava mreža požrtvovnih ljudi koji na razne načine pomažu skrivenim Židovima. Ponekad zbog toga stradaju i sami. Njihovi pomagači, pak, sjajni su ljudi. Nikad ne otklanjaju njihove molbe, donose im hranu, lijekove, knjige iz knjižnice, odjeću, udžbenike... s njima slave blagdane i druge svečanosti. Zanimljivo je da ovo malo društvo obilježava i kršćanske i židovske blagdane. Dobro poznaju i jedne i druge običaje, čitaju Bibliju. U dnevniku se izmjenjuju slike iz života u Tajnome skrovištu i slike iz života ljudi u gradu, prema pričanjima onih koji dolaze u skrovište. Saznajemo o tome kako se srušio engleski zrakoplov nad gradom, i kako su Nijemci pucali u engleske padobrance; kako gladna djeca provaljuju u stanove da bi našla nešto za jelo; kako su zvona sa crkava skinuta da bi se pretopila u topovske kugle; o čemu je Hitler razgovarao s njemačkim povratnicima iz Staljingrada... Da bi održali duh, osmero u Tajnom skrovištu najviše čitaju, uče, slušaju radio. Održavaju dnevnu kolotečinu s obrocima u pravilnim razmacima. Anne, njezina sestra Margot i Peter (sedamnaestogodišnji mladić) uče strane jezike, stenografiju, književnost, zemljopis, matematiku, povijest. Djevojke pomažu u uredskim poslovima. Anne ima nekoliko hobija. Bavi se poviješću, proučava i iscrtava obiteljska stabla kraljevskih obitelji iz različitih zemalja. Piše priče i pjesme. U jednu priču utkala je i prijašnji život svoga oca, o kojemu je saznala iz razgovora. Sakuplja slike filmskih zvijezda i kritike filmova u kojima glume. Sakuplja obiteljske fotografije. Proučava grčku i rimsku mitologiju. Zaljubljuje se u Petera. To, naravno, nije hobi. To je nešto što je zaokuplja u jednome razdoblju svakog trenutka u danu, i o čemu čitamo na mnogim stranicama dnevnika. S

Peterom iskreno razgovara o intimnim pitanjima o kojima ne može posve otvoreno razgovarati s roditeljima.

Događaju se i smiješne stvari: bačena vaza puna vode prelijeva se preko važnih Anninih spisa i rodoslovlja, ali prelijeva i »algebru«. Da je barem ta knjiga upala u vazu, željela bi Anne, jer »algebru« mrzi. Sva sreća, knjiga nije bila više upotrebljiva, a rodoslovlja su se osušila. S puno humora Anne piše o čudnim i neshvatljivim postupcima odraslih, njihovim dodvoravanjima, ogovaranjima, temama za razgovor. U dnevniku na različite načine prikazuje svoje sustanare: kroz navike prilikom zajedničkog objedovanja, kroz njihove interese, svakodnevnice razmirice i svađe, duhovite razgovore kojima podižu moral jedni drugima i samima sebi. Kroz njene oči vidimo i njihove mane i njihove vrline. I njeno ubrzano odrastanje, i fizičko i psihičko. Anne u te dvije godine postaje vrlo zrela mlada osoba. Uviđa da joj Peter zapravo nije intelektualno dorastao i da mu može biti jedino prijateljica. Uviđa da nisu samo drugi krivi za razmirice, ponekad i sami snosimo dio odgovornosti. Uviđa da svakoj osobi treba prići na drugačiji način kako bi se mogli zbližiti, jer svatko je osjetljiv drugačije. Anne puno čita i razmišlja o knjigama koje je pročitala. Razgovara s ukućanima. Iako rijetko smije otvoriti prljave i zamućene prozore i razmaknuti zavjese, udiše život »punim plućima«. Nazirući nebo i ptice kroz te zapreke, zaključuje:

Za svakoga tko je uplašen, usamljen ili nesretan, sigurno je najbolji lijek izaći van, negdje gdje je potpuno sam, sam s nebom, prirodom i Bogom. Jer tek tada i samo tada čovjek osjeća da je sve onako kako treba biti i da Bog želi ljude vidjeti sretne u jednostavnoj, ali lijepoj prirodi. Dokle god ovo postoji, a postojat će uvijek, znam da ima utjehe za svaku tugu, bez obzira na okolnosti. I čvrsto sam uvjerena u to da priroda može otjerati mnoge nedaće. (...) Ne umišljam si da me promatranje neba, oblaka, mjeseca i zvijezda čini mirnom i strpljivom. Taj lijek je puno bolji od valerijane ili broma; priroda me čini poniznom i spremnom da sve udarce hrabro podnesem.

Razmišlja Anne i o postizanju sreće:

Zaslužiti sreću znači raditi za nju, činiti dobro, a ne kockati i biti lijen. Lijenost se može činiti privlačnom, ali rad daje zadovoljstvo. (...) Kako bi plemeniti i dobri bili svi kada bi se svake večeri prije spavanja prisjetili što se dogodilo tijekom dana i dobro promislili što su učinili dobro, a što loše. Tada se nesvjesno pokušavaš popraviti i, naravno, s vremenom nešto i postigneš. Svatko to može činiti, ne košta ništa, a sigurno je korisno. Jer onaj koji to ne zna, mora to naučiti i iskusiti: »Mirna savjest čini te jakim!«

Više od bogatstva, ljepote i pameti, Anne želi biti sretna. Razmišlja ona i o položaju žene u svijetu, i zna: poštovanje prema ženi tek treba doći! Pomalo vizionarski. Sve ove misli

povjerala svome dnevniku, tj. svojoj izmaštanoj prijateljici Kitty. Prijateljice joj jako nedostaju. Upravo onako kako sada živi drugačije od drugih djevojaka, odlučuje da će i kao odrasla žena živjeti drugačije, a ne kao anonimna domaćica. *Dnevnik Anne Frank* vrijedan je upravo zato što čitatelj sve promatra kroz oči mlade djevojke koja ima samopouzdanja: i skrovište, i ljude u njemu, i rat, i politiku, i nju samu. Zato je to puno više od povijesnoga dokumenta.

Ne vjerujem da su samo veliki ljudi – državni vladari i kapitalisti – krivi za rat. Oh, ne, i mali čovjek je jednako kriv, inače bi se narodi već odavno pobunili! U ljudima jednostavno postoji poriv za razaranjem, za ubijanjem i za divljanjem.

Uza sve to ipak se javljaju posljedice velikoga straha od uhićenja: noćne more, gubitak apetita, nesanica... sve to pojačava i sve slabija ishrana koja se svodi na krumpir (koji ima jako zanimljive i brojne »bolesti«), kuhanu trulu salatu i grah koji se čisti od plijesni da bi se mogao upotrijebiti.

Od početka do kraja ovo je napeta knjiga. Čitatelj više puta strepi hoće li oni koji se skrivaju biti otkriveni. Život u Tajnome skrovištu trajao je zaista dugo, ali sve više ljudi izvana postajalo je uključeno u zbivanja. Stoga čitatelja ne iznenađuje tužan završetak. Jesu li se sklonišтари možda mogli spasiti pravovremenim premještanjem? Na neki drugi način? O tome danas više nema smisla razmišljati. Ali ono što je imalo smisla i ljepotu tada, a jednako tako ima i danas kad čitamo ovu knjigu – to je da su odrasli i djeca iz Tajnoga skrovišta jedni drugima poklonili dvije intenzivno proživljene i bogate godine. Svaki dan u skrovištu vrijedio je neizmjereno, i svaki je bio slavlje života – na neki način. Vesela i nasmijana, pametna i tvrdoglava Anne, katkad je glasno negodovala i suprotstavljala se odraslima jednostavno zato da ne bi bila tužna. Ili zato što je mislila drugačije nego odrasli. Pokazivala je to bez suzdržavanja, i nesvjesna da na taj način podržava napore da se »normalno« živi. Zaokupljeni njenim prkosom, razgovorljivošću i tinejdžerskim problemima, odrasli u skrovištu nisu imali vremena za depresiju i jadikovke. A njen smijeh odzvanjao je svima u ušima. Pokazala je i napisala da u svemu lošem možemo naći nešto dobro, da ni u najdubljem moru nedaća ne treba očajavati. Tako se samo gubi dragocjeno životno vrijeme.

Dnevnik je do danas izdan u brojnim zemljama i brojnim izdanjima. Neka su bila skraćivana i mijenjana, a kasnija izdanja su uglavnom izvorna, prema originalu. Snimljen je i film. Otto Frank, kao jedini preživjeli iz skupine, ostavio je *Dnevnik* na čuvanje Državnom institutu za ratnu dokumentaciju u Amsterdamu.

Na stranici <http://www.annefrank.org/> može se naći interaktivni 3D prikaz kuće u kojoj se skrivala Anna s obitelji i velik broj zanimljivih podataka vezanih uz nastajanje dnevnika.

dr. sc. Diana Zalar

Prije čitanja...

- Na portalu e-Lektire za ovo djelo pripremili smo [audiomamac](#). Poslušajte ga, ili pogledajte njegov prijevod na hrvatski znakovni jezik.

- Kaže se da pisanje dnevnika pomaže u odrastanju.

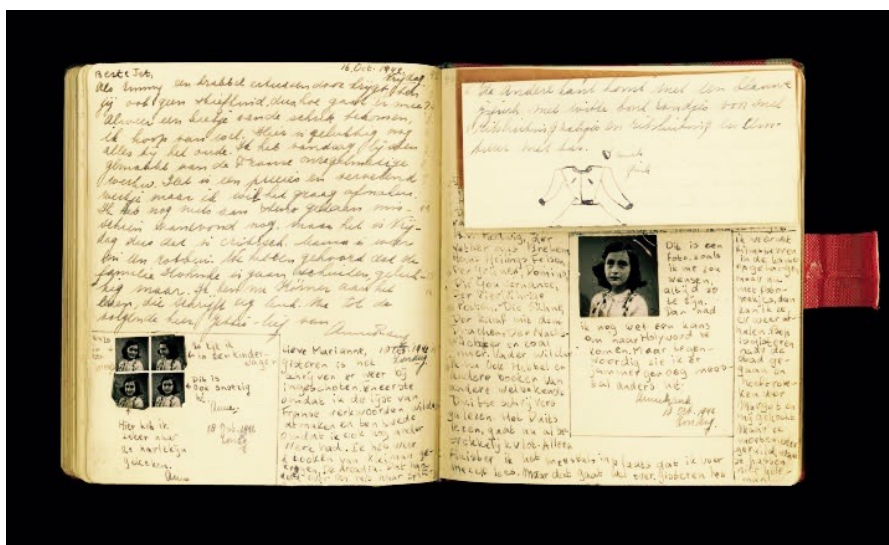
Što mislite, je li važno pisati dnevnik?

Možemo li se, nakon što prođe nekoliko godina, prisjetiti svega što se prije zbivalo?

Pišete li vi dnevnik?

- Proučite samostalno ili u suradnji s drugim učenikom nekoliko stranica Aninog dnevnika:

izvor: <http://www.sportchianti.it/>

- Kuća u ulici Prinsengracht Nr. 263 u Amsterdamu; u dvorišnoj zgradi Anne Frank je pisala svoj dnevnik:

Izvor: [Wikimedia Commons](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Anne_Frank_House.jpg).

Autor: Massimo Catarinella [CC BY-SA 3.0]

- Jedina snimka Anne Frank dok je živjela u Amsterdamu dostupna je na sljedećoj poveznici:

<https://www.youtube.com/watch?v=4hvtXuO5GzU>

Anne je snimljena 22.7.1941. Djevojka u susjedstvu se udavala i Anne kroz prozor gleda mladenca i mladenku. U vrijeme vjenčanja, mladenka je živjela na drugom katu u ulici Merwedeplein 39. Obitelj Frank živjela je na broju 37, također na drugome katu. Zahvaljujući tome paru *Kuća Anne Frank* došla je u posjed navedene snimke.

- Saznajte što više podataka o Anni Frank te o vremenu u kojem je živjela.

Svakako posjetite Youtube kanal Kuće Anne Frank, na ovoj poveznici:

<https://www.youtube.com/user/AnneFrank>

- Što se u to doba događalo u Hrvatskoj?

Dnevnik Anne Frank

nedjelja, 14. lipnja 1942.

U petak 12. lipnja već sam u šest sati bila budna, što je i razumljivo budući da mi je bio rođendan. No u šest sati još nisam smjela ustati, tako da sam svoju znatiželju morala suzdržavati do četvrt do sedam. Tada više nisam mogla izdržati pa sam pošla u blagovao-nicu, gdje me umiljato pozdravila Moortje¹ (mačka).

Nešto poslije sedam otišla sam do tate i mame, a potom u dnevnu sobu kako bih otvorila darove. Prvo sam vidjela *tebe*, vjerojatno moj najdraži dar. Tu su se još nalazili i buket ruža, neka biljka, dvije duhovske ruže, koje su tog jutra bile Florina djeca, koja su stajala na momemu stolu, ali bilo je još mnogo toga.

Od tate i mame dobila sam gomilu stvari, a i naši mnogi poznanici su me uistinu razmazili. Tako sam, između ostaloga, dobila *Cameru Obscure*, jednu društvenu igru, puno bombona, čokoladu, slagalicu, broš, *Nizozemske priče i legende* Josepha Cohena,² zatim odličnu knjigu *Daisyin odmor u planinama*,³ i nešto novca, tako da si mogu kupiti *Grčke i rimske mitove*.⁴ Baš sjajno!

Tada je Lies došla po mene i otišle smo u školu. Za vrijeme odmora počastila sam učitelje i učenike keksima od maslaca, nakon čega smo se morali vratiti na nastavu.

Sada moram prekinuti. Doviđenja, baš si mi super!

¹ Ime ima značenje Crna, Tamna (prema lat. *Maurus*, odn. Maur, Mor).

² *Josef Cohen* (1886-1965), nizozemski književnik židovskog porijekla, proslavio se ovom svojom ilustriranom adaptacijom nizozemskih priča i legendi; objavljena je u dva sveska 1917. i 1920. godine.

³ Roman iz 1910. godine švicarskog pastora i u to vrijeme izuzetno popularnog dječjeg pisca Niklausa Bolta (1864-1947). U nizozemskom je prijevodu objavljen 1940. godine.

⁴ Djelo britanske povjesničarke i književnice Hélène Adeline Guerber (1859-1929), na nizozemskom objavljeno 1911. godine, te u nizu kasnijih izdanja. Guerber je također autorica brojnih popularnih djela i o nordijskoj i srednjovjekovnoj mitologiji.

ponedjeljak, 15. lipnja 1942.

U nedjelju poslijepodne slavila sam rođendan. Gledali smo film *Čuvar svjetionika* s Rin-Tin-Tinom⁵, koji se jako svidio mojim prijateljima iz razreda. Dobro smo se zabavili i baš je bilo ugodno. Bilo je mnogo dječaka i djevojčica. Majku stalno zanima za koga bih se kasnije htjela udati. Nikada neće pogoditi da je to Peter Wessel, jer sam joj jednom tu misao izbila iz glave, a da pritom nisam ni trepnula ni pocrvenjela.

S Lies Goosens i Sanne Houtman već sam godinama prijateljica, one su mi bile i najbolje prijateljice. U međuvremenu sam u Židovskom liceju upoznala Jopie de Waal. Mnogo vremena provodimo zajedno i ona mi je sada najbolja prijateljica. Lies se sada više druži s jednom drugom djevojčicom, a Sanne ide u drugu školu i ondje ima druge prijateljice.

subota, 20. lipnja 1942.

Nekoliko dana nisam pisala, jer sam prvo dobro morala razmisliti o cijeloj toj ideji pisanja dnevnika. Pisanje dnevnika vrlo je neobično iskustvo za nekoga poput mene. Ne samo zato što još nikada nisam ništa pisala nego zato što mislim da povjeravanja jedne trinaestogodišnje školarke poslije neće zanimati ni mene ni bilo koga drugog. Pa što onda – to uostalom uopće nije važno – želim pisati, a još više želim iznijeti na vidjelo mnogo toga što mi leži na srcu.

»Papir sve podnosi«, kaže jedna poslovice koje sam se sjetila dok sam se jednog od onih sjetnih dana dosađivala sjedeći s glavom naslonjenom na ruku. I kako od lijenosti nisam mogla odlučiti hoću li izaći van ili ostati kod kuće, na kraju sam, onako zamišljena, ostala sjediti na istom mjestu. Da, papir uistinu sve podnosi, a budući da nikomu ne namjeravam dopustiti da pročita ovu tvrdo ukoričenu bilježnicu koja ponosno nosi ime »dnevnik«, osim ako jednom u životu ne pronađem pravog prijatelja ili prijateljicu, vjerojatno to nikomu nije ni važno. Sada sam došla do pravog razloga zbog kojeg sam počela pisati dnevnik: ja nemam prijateljicu.

Ovu izjavu moram razjasniti, jer nitko ne može razumjeti da je jedna trinaestogodišnja djevojčica posve sama na cijelom svijetu. Što nije istina: imam drage roditelje i sestru kojoj je šesnaest godina, imam zasigurno trideset poznanika koje nazivam prijateljima. Imam i cijeli niz obožavatelja koji ne skidaju pogled s mene, a ako me drukčije ne mogu vidjeti, onda u razredu posežu za razbijenim džepnim ogledalcima kako bi barem uspjeli uhvatiti moj odraz. Imam obitelj, drage tete i ujake i topli dom. Ne, očito mi ništa

⁵ *Rin-Tin-Tin* – ime psa u poznatom serijalu filmova za djecu.

ne nedostaje, osim prave prijateljice. Sa svojim poznanicima mogu se samo zabavljati i pričati o svakodnevnim temama. Ne možemo se zbližiti, i u tome je problem. Možda sam ja kriva zbog toga, ali to je nažalost tako i čini se da se to neće promijeniti.

Zato vodim ovaj dnevnik. Kako bih u svojoj mašti stvorila još bolju sliku dugo iščekivane prijateljice, ne želim samo onako nabacivati činjenice u ovaj dnevnik, kao što to većina drugih ljudi čini, nego želim da mi ovaj dnevnik bude i prijateljica koja će se zvati *Kitty*.

Budući da nitko neće shvatiti ako odjednom počnem pisati *Kitty*, prvo ću, iako nevoljko, ukratko napisati nešto o svom životu.

Moj otac oženio se mojom majkom tek kad mu je bilo trideset i šest godina, a njoj dvadeset i pet. Moja sestra Margot rođena je 1926. godine u Frankfurtu na Majni. Ja sam došla na svijet 12. lipnja 1929. Budući da smo pravi Židovi, 1933. godine emigrirali smo u Nizozemsku, gdje je moj otac postao direktor tvrtke »Travies«, koja je usko povezana s tvrtkom »Kolen & Co.« u istoj zgradi, a moj otac je njezin partner.

Budući da ostatak naše obitelji u Njemačkoj nije bio pošteđen Hitlerovih zakona o Židovima, naš je život bio ispunjen brigom. Nakon pogroma 1938. godine moja su dva ujaka, majčina brata, pobjegla u Sjedinjene Američke Države. Moja stara baka došla je k nama, tada je imala sedamdeset tri godine. Nakon svibnja 1940. godine došao je kraj dobrim vremenima: prvo rat, nakon toga kapitulacija i dolazak Nijemaca, kada počinju patnje za nas Židove. Zakoni protiv Židova nizali su se jedan za drugim. Židovi moraju nositi židovsku zvijezdu. Židovi moraju predati svoje bicikle. Židovi ne smiju u tramvaj; Židovi se više ne smiju voziti u automobilu. Židovi smiju u kupnju samo od tri do pet sati i to samo u židovske trgovine, na kojima piše »židovski dućan«. Židovi ne smiju biti na ulici od osam sati navečer te ne smiju nakon toga sjediti ni u svojem vrtu ni u vrtu poznanika. Židovima je zabranjen odlazak u kazalište, kino ili na neko drugo mjesto za razonodu; Židovi ne smiju sudjelovati u javnim sportskim aktivnostima, zabranjen im je pristup bazenima, igralištima za tenis, hokej ili drugim sportskim terenima. Židovi ne smiju posjećivati kršćane. Židovi moraju ići u židovske škole i još mnogo sličnih zabrana.

I tako je naš život tekao dalje – nismo smjeli raditi ovo, nismo smjeli raditi ono. Jopie bi mi uvijek govorila: – Ne usuđujem se više ništa raditi jer se bojim da je zabranjeno. – Dakle, naša sloboda je bila vrlo ograničena, ali uspijevamo izdržati.

Baka je umrla u siječnju 1942. godine; nitko ne zna koliko često još mislim na nju i koliko je volim.

Godine 1934. krenula sam u predškolski razred u Montessori školi, gdje sam poslije i ostala. U šestom B razredu predavala mi je ravnateljica, gospođa K; na kraju školske godine imale smo dirljiv oproštaj i obje smo plakale. Godine 1941. zajedno sa sestrom Margot premještena sam u Židovski licej; ona u četvrti, a ja u prvi razred.

Nas četvero još uvijek smo dobro i tako sam došla do današnjeg datuma.

subota, 20. lipnja 1942.

Draga Kitty,

odmah ću početi; trenutačno je tako lijepo mirno – otac i majka su vani, a Margot s nekim prijateljima igra stolni tenis.

U posljednje vrijeme i ja često igram stolni tenis. Budući da mi koji igramo jako volimo sladoled, osobito u ljetu kad se zagrijemo od stolnog tenisa, naša igra obično završava izletom u najbližu slastičarnicu – u »Oase« ili »Delphi«, kamo Židovi smiju ići. Za novcem i novčanikom više uopće ne moramo posezati – u »Oase« je obično tolika gužva da nas netko od velikodušne gospode koju poznamo ili pak netko od naših obožavatelja želi počastiti s toliko sladoleda koliko ne bismo mogle pojesti u tjedan dana.

Mislim da ćeš se malo iznenaditi što u svojim godinama toliko pričam o dečkima. Nažalost, čini se da se to zlo kod nas u školi ne može izbjeći. Čim me neki dečko pita možemo li zajedno biciklom kući i čim započnemo razgovor, sigurna sam da će se u devet od deset slučajeva taj isti mladić toliko zapaliti za mene da me više neće ispuštati iz vida. Naravno, njegov se zanos nakon nekog vremena ohladi, osobito zbog toga što se ne obazirem baš previše na te vatrene poglede, nego veselo nastavljam okretati pedale. Ako pak ode predaleko i onu spomenu »razgovor s ocem«, malo zakrivudam biciklom, tako da mi padne torba pa mladić iz pristojnosti mora sići sa svog bicikla i podići je, a ja već započinjem s novom temom za razgovor.

To su još bezopasni tipovi – ima i onih koji ti šalju poljupce ili te pokušavaju uhvatiti za ruku, ali takvi su sigurno na krivoj adresi. Tada silazim s bicikla i odbijam biti dalje u njihovu društvu ili se pretvaram da sam uvrijeđena te im jasno i glasno kažem da mogu ići kući.

Eto tako – postavili smo temelj našeg prijateljstva, do sutra!

Tvoja Anne

nedjelja, 21. lipnja 1942.

Draga Kitty,

svi u prvom B razredu drhte od straha; razlog je nadolazeća sjednica. Pola razreda se kladi tko će proći, a tko ponavljati razred. Miep de Jong i ja se smijemo do suza na račun Wima i Jacquesa koji sjede iza nas: na okladama će izgubiti svu svoju ušteđevinu za odmor. »Proći ćeš«, »Neću«, »Hoćeš«, i tako od jutra do mraka. Čak ih ni molećivi pogledi koje im upućuje Miep ni moji ljuti ispadi ne mogu smiriti.

Ja mislim da bi četvrtina učenika trebala ponavljati razred, ima zaista takvih glupana, ali učitelji su najnepredvidljivije osobe što postoje na svijetu – možda će sada, iznimno, biti nepredvidljivi na *dobar* način.

Za sebe i svoje prijateljice se ne bojim – sigurno ćemo se provući. Jedino nisam sigurna za matematiku. Moramo pričekati. Do tada ćemo se međusobno ohrabrivati.

Prilično se dobro slažem sa svim svojim učiteljima i učiteljicama. Ukupno ih je devet – sedam učitelja i dvije učiteljice. Gospodin Kepler, stari učitelj iz matematike, jako je dugo bio ljut na mene jer toliko puno brbljam. Neprestano me upozoravao dok na kraju za kaznu nisam dobila za zadaću napisati sastavak na temu »Brbljavica«. Brbljavica! Što se može o tome napisati? O tome sam odlučila brinuti kasnije. Nakon što sam zapisala temu u bilježnicu, spremila sam je u torbu i pokušala biti mirna.

Navečer, kada sam kod kuće završila s ostalom zadaćom, vidjela sam bilješku o sastavku. Grickajući vrh nalivpera počela sam razmišljati o toj temi; svatko može nešto našvrljati i pisati sa što većim razmacima, ali nije lako pronaći čvrst dokaz da je brbljanje nužno. Razmišljala sam i razmišljala i tada mi je odjednom sinula ideja – ispisala sam svoje tri zadane stranice i bila sam zadovoljna. Kao argumente navela sam da je pričanje karakteristično za žene, da ću dati sve od sebe da se suzdržim, ali da se od toga nikad neću moći odviknuti, budući da i moja majka priča koliko i ja, ako ne i više, i da se protiv nasljeđenih osobina ništa ne može učiniti.

Gospodin Kepler se jako smijao mojim argumentima, ali kada sam sljedeći sat opet nastavila s brbljanjem, dobila sam još jedan sastavak za zadaću. Ovaj put na temu »Nepopravljiva brbljavica«. I to sam predala pa se Kepler dva sata nije ništa žalio. Međutim, na trećem satu mu je uistinu bilo dosta. – Anne Frank, za kaznu zbog pričanja, moraš napisati sastavak na temu »Ga, ga, ga, reče gospođica gakalica«. – Cijeli je razred prasnuo u smijeh. I ja sam se morala smijati, iako sam iscrpila svoju dosjetljivost na temu brbljanja. Morala sam smisliti nešto drugo, nešto posve originalno. Imala sam sreće jer mi je moja prijateljica Sanne, koja dobro piše pjesme, ponudila pomoć da cijeli sastavak napišemo u stihu. Skakala sam od veselja. Kepler me htio dotući ovom besmislenom temom, ali ja ću mu svojom pjesmicom vratiti trostrukom mjerom.

Završile smo pjesmu – bila je prekrasna! Govorila je o mami patki i tati labudu koji su imali tri pačića koje je tata labud nasmrt izgrizao jer su previše gakali. Na svu sreću, Kepler je dobro shvatio šalu. Uz vlastite je komentare pročitao pjesmu pred našim razredom, te u nekim drugim razredima također.

Od tada smijem brbljati i nikad ne dobivam dodatnu zadaću – naprotiv, Kepler se stalno šali na račun toga.

Tvoja Anne

srijeda, 24. lipnja 1942.

Draga Kitty,

užasno je vruće, svi uzdišu, a ja po toj vrućini svugdje moram pješice. Sad tek vidim koliko je lijepo voziti se u tramvaju, osobito u otvorenom, ali taj je užitak nama Židovima zabranjen – nama su dobre i naše noge. Jučer sam oko podneva morala ići k zubaru u ulicu Jan Luykenstraat što je jako daleko od naše škole u Stadstimmertuinenu. Poslijepodne sam zamalo zaspala u školi. Na svu sreću, kod zubara su mi odmah ponudili nešto za piće, medicinska sestra uistinu je jako ljubazna.

Jedino se još smijemo voziti skelom. Preko Josef Israëlskade vozi jedan mali čamac, a kad smo vozača zamolili za prijevoz, odmah nas je primio. Nizozemci uistinu nisu krivi što je nama Židovima tako loše.

Da barem ne moram ići u školu – moj su bicikl ukrali za vrijeme uskrasnih praznika, a tata je majčin bicikl povjerio na čuvanje jednoj kršćanskoj obitelji. No, srećom, uskoro počinju praznici – još tjedan dana i nevoljama je kraj.

Jučer ujutro dogodilo mi se nešto lijepo. Prolazila sam pokraj stalaka za bicikle kad me netko dozvao. Okrenula sam se i iza sebe ugledala zgodnog dečka kojega sam večer prije upoznala kod Eve, jedne poznanice. Stidljivo se približio i predstavio kao Harry Goldberg. Malo sam se iznenadila i nisam točno znala što želi, ali ubrzo mi je postalo jasno. Htio je uživati u mojem društvu i otpratiti me u školu.

– Ako ideš na istu stranu, pridružit ću ti se – odgovorila sam, i tako smo išli zajedno. Harry ima već šesnaest godina i zna pričati zanimljive priče. Jutros me opet čekao, a to će raditi i ubuduće.

Tvoja Anne

utorak, 30. lipnja 1942.

Draga Kitty,

do danas ti uistinu nisam imala vremena pisati. U četvrtak sam cijelo poslijepodne bila kod poznanika, u petak smo imali goste i tako se nastavilo do danas. U ovih tjedan dana Harry i ja smo se dobro upoznali – ispričao mi je puno o svom životu. Došao je u Nizozemsku bez roditelja i ovdje živi kod bake i djeda. Roditelji su mu u Belgiji.

Harry je imao djevojku, Fanny, i ja je poznajem: ona je pravi primjer nježne, ali dosadne osobe. Otkako je upoznao mene, shvatio je koliko mu je s Fanny dosadno. Ja sam, dakle, nekakvo sredstvo koje ga održava budnim – nikad ne znaš čemu možeš poslužiti!

U subotu je Jopie prespavala kod mene, ali u nedjelju poslijepodne je otišla k Lies, a ja sam umirala od dosade. Harry je navečer trebao doći k meni, ali je nazvao oko šest sati. Kad sam se javila na telefon, rekao je: – Ovdje Harry Goldberg. Mogu li, molim vas, razgovarati s Anne?

– Da, Harry, ovdje Anne.

– Bok, Anne, kako si?

– Hvala, dobro.

– Htio sam ti reći da danas navečer, nažalost, ne mogu doći k tebi, ali svejedno bih htio porazgovarati s tobom. Mogu li doći za desetak minuta?

– Možeš, bok!

– Bok, dolazim odmah!

Spustila sam slušalicu.

Brzo sam se presvukla i malo popravila kosu. Potom sam nestrpljivo gledala kroz prozor. Napokon je došao. Čudo je nad čudima što nisam odmah jurnula niza stube, nego sam mirno pričekala dok nije pozvonio. Sišla sam, a on je odmah prešao na stvar.

– Čuj, Anne, moja baka smatra da si ti premlada da bismo se redovito viđali i kaže da moram otići k Leurovima, ali možda znaš da se više ne viđam s Fanny.

– Ne znam. Kako to, jeste li se posvađali?

– Baš naprotiv. Rekao sam Fanny da ipak nismo jedno za drugo i da zato više ne bismo trebali hodati, ali da je i dalje dobrodošla kod nas i da se nadam da sam i ja dobrodošao kod nje. Naime, mislio sam da se Fanny sastaje s drugim dečkom pa sam se tako i ponašao prema njoj. No to uopće nije bila istina, a moj ujak je rekao da bih joj se trebao ispričati, ali ja to naravno nisam htio i zato sam prekinuo s njom. Ali to je bio samo jedan od mnogih razloga. Moja baka bi sada htjela da se viđam s Fanny, a ne s tobom, ali ja se ne slažem s njom i neću to učiniti; stariji ljudi ponekad imaju staromodna razmišljanja s kojima se ja ne moram slagati. Baka i djed su mi potrebni, ali na neki način i oni trebaju mene.

Sada sam slobodan srijedom navečer jer baka i djed misle da pohađam satove drvorezbarstva, ali ja zapravo odlazim na sastanke cionističke stranke. To ne bih smio jer se baka i djed strašno protive cionizmu. Nisam ni ja neki fanatik, ali me to zanima. No, u posljednje vrijeme je tamo nastala takva zbrka pa se namjeravam povući. Zato u srijedu navečer posljednji put idem tamo. Dakle, mogu se viđati s tobom srijedom navečer, subotom poslijepodne, subotom navečer, nedjeljom poslijepodne, a možda i češće.

– Ali ako tvoji baka i djed to ne žele, onda im to ne bi smio raditi iza leđa.

– Protiv ljubavi se ne može.

Tada smo prolazili pokraj knjižare na uglu gdje je stajao Peter Wessel s još dvojicom dječaka; nakon dugo vremena me ponovno pozdravio i baš mi je bilo drago.

Harry i ja smo još dugo šetali, a na kraju smo se dogovorili da ćemo se vidjeti sutradan navečer u pet do sedam ispred njegove kuće.

Tvoja Anne

petak, 3. srpnja 1942.

Draga Kitty,

jučer je Harry došao k nama upoznati se s mojim roditeljima. Kupila sam tortu i bombone, čaj i kekse – bilo je svega, ali ni Harry ni ja nismo imali volje ukočeno sjediti jedno pokraj drugoga pa smo se otišli šetati i dopratio me kući tek u osam i deset. Tata je bio jako ljut i rekao mi je da nije lijepo što kasno dolazim kući jer je za Židove opasno biti vani poslije osam sati te sam morala obećati da ću od sada svaki put biti kod kuće prije deset do osam.

Sutra sam pozvana k njemu. Moja prijateljica Jopie stalno me zadirkuje zbog Harryja. Stvarno nisam zaljubljena, ozbiljno, smijem valjda imati prijatelja; nikome ne smeta da imam prijatelja, ili kako majka to kaže, kavalira.

Eva mi je ispričala da je upitala Harryja kad je jedne večeri bio kod nje: – Tko ti se više sviđa, Fanny ili Anne?

On je odgovorio: – To se tebe ne tiče.

No, kada je odlazio (cijele večeri više nisu razgovarali), rekao je: – Pa, Anne, a sada bok i nemoj nikome reći! – Bum, izletio je kroz vrata.

Po svemu se vidi da je Harry zaljubljen u mene i to mi se za promjenu sviđa. Margot bi rekla: – Harry je pristojan dečko. – Slažem se s njom, ali on je i više od toga. Majka ga isto strašno hvali: lijep momak, baš pristojan i simpatičan dječak. Drago mi je što se Harry tako sviđa svim ukućanima. I oni se njemu sviđaju. Ali moje prijateljice smatra djetinjastima i u pravu je.

Tvoja Anne

nedjelja ujutro, 5. srpnja 1942.

Draga Kitty,

podjela svjedodžbi u židovskom kazalištu u petak prošla je očekivano. Moje ocjene uopće nisu tako loše – imam jednu nedovoljnu, peticu iz algebre, dvije šestice, nekoliko

sedmica i dvije osmice.⁶ Kod kuće su bili zadovoljni, iako se moji roditelji kada su ocjene u pitanju potpuno razlikuju od ostalih roditelja. Nije ih briga imam li dobre ili loše ocjene, samo im je važno da sam zdrava i sretna i ne previše drska. Ako su te stvari na mjestu, sve ostalo doći će samo po sebi. Kod mene je baš suprotno – ne želim biti loša učenica. U licej sam primljena uvjetno budući da sam još trebala pohađati sedmi razred Šeste Montessori škole. Ali kada su sva židovska djeca morala krenuti u židovske škole, direktor je, nakon malo nagovaranja, uvjetno primio Lies i mene. A ja ga ne želim razočarati. Moja sestra Margot je, kao i uvijek, dobila izvrsne ocjene. Da kod nas postoji *cum laude*, ona bi zasigurno prošla s tom najvišom ocjenom, kad je toliko pametna!

Lies je također prošla, ali mora ponoviti jako težak ispit iz geometrije.

Tata je u posljednje vrijeme često kod kuće – u uredu za njega više nema posla. Sigurno je grozno osjećati se nepotrebnim. Gospodin Koophuis je preuzeo »Travies«, a gospodin Kraler tvrtku »Kolen & Co.« Kada smo se prije nekoliko dana šetali našim trgom, tata je počeo pričati o skrivanju. Rekao je kako će nam biti jako teško živjeti odvojeno od ostatka svijeta. Pitala sam ga zašto sad to spominje.

– Da, Anne – rekao je – znaš da već više od godinu dana nosimo odjeću, namirnice i namještaj drugim ljudima. Ne želimo da naše stvari padnu u ruke Nijemaca, a još manje želimo da se i sami nađemo u njihovim rukama. Zato ćemo otići svojevrijedno i nećemo čekati da nas oni uhvate.

– Ali tata, kad će to biti? – Govorio je tako ozbiljno da sam se uplašila.

– Ništa se ti ne brini, mi ćemo sve riješiti, a ti samo uživaj u svom bezbrižnom mladom životu dok god možeš uživati u njemu. – To je bilo sve. Oh, samo neka se ove sumorne riječi što kasnije obistine!

Tvoja Anne

srijeda, 8. srpnja 1942.

Draga Kitty,

kao da je prošla cijela vječnost od nedjelje ujutro do danas. Toliko se toga dogodilo, kao da se cijeli svijet iznenada okrenuo naglavce. Ali Kitty, primjećuješ da sam još uvijek živa, a to je najvažnije, kaže tata.

Uistinu, još sam živa, ali ne pitaj gdje i kako. Mislim da me danas ništa nećeš razumjeti, pa ću ti prvo ispričati što se dogodilo u nedjelju popodne.

⁶ Sustav ocjenjivanja u nizozemskim školama je od jedan do deset. (op. prev.)

U tri sata (Harry je otišao, ali se trebao vratiti kasnije) netko je pozvonio na vrata. Ja nisam ništa čula, budući da sam lijeno ležala na ležaljci pod suncem na verandi i nešto čitala. Malo poslije se na kuhinjskim vratima pojavila Margot, vidno uzrujana.

– Tata je dobio poziv od SS-a – prošaptala je. – Majka je već otišla kod gospodina Van Daana. – (Van Daan je dobar prijatelj i očev poslovni partner.) Strašno sam se uplašila, taj poziv, svatko zna što to znači. U mislima su mi se već pojavili koncentracijski logori i samice: nećemo valjda dopustiti da tata tamo ode? – Naravno da neće otići – rekla mi je Margot dok smo u sobi čekale majku.

– Mama je otišla k Van Daanu da ga pita možemo li sutra otići u svoje skrovište. Van Daanovi će se skriti zajedno s nama, što znači da će nas biti sedmero. – Tišina. Nismo više mogle govoriti: pomisao na oca koji je, ništa ne sluteći, otišao u posjet nekome u židovski dom za stare i nemoćne, čekanje da se majka vrati, vrućina, napetost – sve nas je to natjeralo da šutimo.

Iznenada je opet netko pozvonio. – To je Harry – rekla sam.

– Nemoj otvoriti – zadržavala me Margot, ali to nije ni bilo potrebno jer smo čuli majku i gospodina Van Daana kako dolje razgovaraju s Harryjem. Ušli su unutra i zatvorili vrata. Svaki put kad bi netko pozvonio, Margot i ja smo tiho silazile da vidimo je li to tata; nikog drugog nismo puštale.

Budući da je Van Daan htio nasamo razgovarati s majkom, Margot i mene poslali su van iz sobe. Dok smo Margot i ja sjedile u našoj spavaćoj sobi, rekla mi je da je poziv upućen njoj, a ne tati. Ponovno sam se prestrašila te sam počela plakati. Margot ima šesnaest godina; oni žele odvesti i djevojke tih godina. Ali srećom, ona neće otići – majka je to i sama rekla, a tata je vjerojatno na to mislio kada mi je govorio o skrivanju.

Skrivanje – gdje ćemo se skriti, u gradu, na selu, u kući, u kolibi, kada, kako, gdje...? To su bila pitanja koja nisam smjela postaviti, ali su mi se stalno vrtjela u mislima. Margot i ja počele smo pakirati najpotrebnije stvari u školsku torbu. Prvo sam unutra stavila ovu tvrdo ukoričenu bilježnicu, uvijače za kosu, maramice, školske knjige, češalj, stara pisma; misleći na skrivanje, stavila sam unutra najbesmislenije stvari. Ali nije mi žao – uspomene su mi važnije od haljina.

Tata je napokon stigao kući u pet sati, nazvali smo gospodina Koophuisa da ga pitamo može li još te večeri doći k nama. Van Daan je otišao i doveo Miep. Miep radi s tatom od 1933. godine i postala nam je bliska prijateljica, baš kao i njezin novopečeni suprug Henk. Miep je došla i odnijela nešto cipela, haljina, jakni, donjeg rublja i čarapa, obećavši da će se vratiti navečer. Nakon toga je kod nas bilo vrlo tiho; nitko nije htio jesti, još uvijek je bilo vruće i sve je bilo jako čudno. Veliku sobu na katu iznajmili smo gospodinu Goudsmitu, razvedenom čovjeku tridesetih godina, koji te večeri očito nije imao što raditi pa se zato ostao družiti s nama do deset sati, iako smo ga se pokušavali riješiti na pristojan način. U jedanaest sati došli su Miep i Henk van Santen. Cipele, čarape, knjige i donje rublje opet su nestali u Miepinoj torbi i Henkovim dubokim džepovima, da bi u pola dvanaest nestali i njih dvoje. Bila sam mrtva umorna, i iako sam znala da provodim

posljednju noć u svom krevetu, odmah sam zaspala i spavala dok me majka nije probudila u pola šest ujutro. Srećom, nije bilo vruće kao u nedjelju, cijeli je dan padala topla kiša. Nas četvero smo se tako debelo obukli kao da ćemo morati prenoćiti u zamrzivaču, a ustvari smo htjeli ponijeti što više odjeće. Nijedan se Židov u našoj situaciji ne bi usudio iznijeti iz kuće kovčeg pun odjeće. Imala sam dvije košulje, troje hlače, haljinu i preko nje suknju, jaknu, ljetni kaput, dva para čarapa, zatvorene cipele, kapu, šal i još mnogo toga. Već sam se kod kuće skoro ugušila, ali za to nitko nije pitao.

Margot je svoju torbu napunila školskim knjigama, uzela bicikl iz spremišta i slijedila Miep u nepoznato. Ja još nisam znala gdje se nalazi naše tajno odredište. U pola osam zatvorili smo vrata za sobom, a jedino biće s kojim sam se imala pozdraviti bila je Moortje, moja mala mačka, o kojoj će se brinuti susjedi, kao što smo napisali u poruci za gospodina Goudsmita.

Komad mesa za mačku u kuhinji, ostaci doručka na stolu, rasporemljeni kreveti – sve to ostavljalo je dojam kao da smo na brzinu napustili kuću. No, za dojmove nas nije bilo briga – samo smo htjeli otići i sretno stići na odredište, ništa više.

Nastavak sutra.

Tvoja Anne

četvrtak, 9. srpnja 1942.

Draga Kitty,

i tako smo otac, majka i ja hodali po jakoj kiši, svatko sa školskom torbom i torbom za namirnice do vrha ispunjenima najrazličitijim nabacanim stvarima.

Radnici koji rano idu na posao gledali su nas sa žaljenjem; na njihovim se licima moglo vidjeti da im je žao što nam ne mogu ponuditi nikakav prijevoz – uočljiva žuta zvijska sve je govorila.

Na ulici su mi otac i majka malo pomalo otkrivali cijeli plan skrivanja. Već mjesecima smo iseljavali pokućstvo i ostale stvari potrebne za život te smo 16. srpnja svojevoljno planirali otići u skrovište. Međutim, zbog poziva smo morali pomaknuti datum za deset dana, što znači da ćemo morati biti zadovoljni s ne tako dobro uređenim stanom. Samo skrovište smješteno je u zgradi gdje je očev ured. Neupućenima je to malo teže shvatiti, tako da ću to još pobliže objasniti. Za oca nije radilo puno ljudi – gospodin Kraler, Koophuis, Miep i Elli Vossen, dvadesettrogodišnja stenografkinja. Svi su znali da dolazimo. U skladištu su radili gospodin Vossen, Ellin otac, i još dva radnika, kojima nismo ništa rekli.

Evo kako izgleda zgrada: u prizemlju je veliko skladište. Pokraj vrata skladišta nalaze se ulazna vrata, koja kroz još jedna vrata vode do stuba (A). Na vrhu stuba nalaze se

vrata s mliječnim staklom, na kojima je nekoć crnim slovima pisalo »Ured«. To je veliki prednji ured – jako velik, jako svijetao i jako pun. Preko dana tu rade Elli, Miep i gospodin Koophuis. Kroz kabinet sa sefom, ormarom i velikom policom za zalihe hrane dolazi se do male zagušljive i prilično mračne stražnje sobice. Tu su prije radili gospodin Kraler i gospodin Van Daan, a sada je tu ostao samo gospodin Kraler. Do njegovog ureda može se doći i kroz hodnik, ali samo kroz staklena vrata koja se mogu otvoriti iznutra, ali ne tako lako i izvana.

Iz Kralerova ureda dugačak uski hodnik vodi pokraj spremišta za ugljen i preko četiri stube do najreprezentativnije prostorije u zgradi: privatnog ureda. Tamni otmjeni namještaj, linoleum i tepisi na podu, radio, otmjena svjetiljka, sve prvoklasno. Pokraj ureda nalazi se velika, prostrana kuhinja s boilerom i dvama plinskim kuhalima. Tu je još i zahod. To je prvi kat. Drvene stube vode iz donjeg hodnika do gore (B). Na vrhu stuba nalazi se malo odmorište. S lijeve i desne strane odmorišta su vrata – lijeva vode u prednji dio kuće sa skladištima, tavanom i potkrovljem. Iz ovog prednjeg dijela zgrade vrlo strme stube, prave nizozemske na kojima možeš slomiti nogu, vode do još jednih uličnih vrata (C).

Desno od odmorišta nalazi se stražnji dio kuće – naše skrovište. Nitko ne bi pretpostavio da se iza tih jednostavnih sivih vrata krije toliko prostorija. Ispred vrata nalazi se jedna stepenica i već si unutra.

Preko puta ulaznih vrata su strme stube (D), lijevo su mali hodnik i soba, koja će postati dnevna i spavaća soba obitelji Frank. Pokraj nje nalazi se jedna manja soba, koja će mladim damama Frank služiti kao spavaća i radna soba. Desno od stuba je soba bez prozora, s umivaonikom i odvojenim zahodom te s ulazom u Margotinu i moju sobu.

Ako se dalje penješ stubama i na vrhu otvoriš vrata, naprosto će te iznenaditi kako se u jednoj takvoj staroj kući na kanalu može nalaziti tako velika, svijetla i prostrana prostorija. U njoj se nalaze štednjak (zahvaljujući tome što je ona prije služila kao laboratorij) i sudoper.

To je, dakle, kuhinja i ujedno spavaća soba bračnog para Van Daan, kao i zajednička dnevna soba, blagovaonica i radna soba. Jedna mala prolazna soba bit će stan Petera van Daana. Tu su još tavan i potkrovlje, baš kao u prednjem dijelu zgrade. Eto vidiš – predstavila sam ti cijelo naše lijepo *Skrovište*⁷!

Tvoja Anne

⁷ U izvorniku: het Achterhuis, što doslovno znači »stražnja zgrada« nizozemskih kuća. Budući da u hrvatskom jeziku ne postoji ekvivalentan termin, u daljnjem tekstu koristit će se riječ »skrovište«, jer je obiteljima Frank i Van Daan taj dio zgrade služio za skrivanje. (op. prev.)

petak, 10. srpnja 1942.

Draga Kitty,

vjerojatno sam te zagnjavila svojim opširnim opisivanjem našeg novog doma, ali smatram da je potrebno da znaš gdje sam završila. Sada slijedi nastavak moje priče – znaš da još nisam gotova. Kad smo stigli na Prinsengracht, Miep nas je kroz hodnik i po drvenim stubama brzo odvela u stražnji dio kuće – naše *Skrovište*. Zatvorila je vrata za nama i bili smo sami. Margot je prije došla biciklom pa nas je već čekala. Naša dnevna soba, kao i sve ostale sobe, bila je toliko puna svega i svačega da to ne mogu ni opisati. Kartonske kutije koje su proteklih mjeseci stizale u ured stajale su na podu i na krevetima. Sobica je do stropa bila natrpana posteljinom. Ako smo te noći htjeli spavati u pristojno namještenim krevetima, morali smo se odmah prihvatiti posla i pospremiti taj nered. Majka i Margot nisu se bile u stanju ni pomaknuti, ležale su na golim krevetima, bile su umorne, iscrpljene i ne znam što sve još. Ali zato smo otac i ja – dvoje čistača u obitelji – odmah htjeli početi.

Cijeli smo dan vadili stvari iz kutija, punili ormare, lupkali i spremali sve dok se navečer mrtvi umorni nismo srušili u čiste krevete. Cijeli dan nismo jeli ništa toplo, ali nije nas bilo briga; majka i Margot bile su preumorne i prenapete da bi mogle jesti, a tata i ja smo imali previše posla.

U utorak ujutro počeli smo tamo gdje smo u ponedjeljak stali. Elli i Miep kupile su nam namirnice na bonove, tata je popravio zastore, oribali smo kuhinjski pod tako da smo opet radili od jutra do mraka. Do srijede nisam imala vremena razmišljati o ogromnoj promjeni koja mi se dogodila. Tada sam po prvi put od dolaska u *Skrovište* pronašla priliku da podijelim s tobom ove događaje i da istodobno shvatim što se to sa mnom us-tvari dogodilo i što će se još dogoditi.

Tvoja Anne

subota, 11. srpnja 1942.

Draga Kitty,

otac, majka i Margot još se uvijek ne mogu naviknuti na zvuk sata s Westertorena koji se oglašava svakih četvrt sata. Za razliku od mene – otpočetka mi se to sviđalo, pogotovo noću kada djeluje tako umirujuće. Sigurno te zanima kako mi se sviđa živjeti u *Skrovištu*, ali jedino što ti mogu reći je da ni sama ne znam. Vjerujem da se u ovoj kući nikada neću osjećati kao doma, ali to uopće ne znači da mi je ovdje grozno. Osjećam se kao da sam na odmoru u nekom neobičnom pansionu. Čudno shvaćanje skrivanja, ali trenutačno je tako. Stražnji dio kuće idealno je mjesto za skrivanje. Iako je malo vlažno i

nakrivljeno, mislim da u cijelom Amsterdamu i u cijeloj Nizozemskoj ne postoji tako udobno skrovište.

Naš sobičak je do sada zbog ogoljelih zidova izgledao vrlo prazno; zahvaljujući tati koji je donio moju zbirku razglednica i slika filmskih zvijezda, pomoću ljepila i četkice njima sam prekrila cijeli zid i tako od sobe načinila sliku. Tako da soba sada izgleda puno življe, a kada dođu Van Daanovi, od dasaka koje se nalaze na tavanu napraviti ćemo zidne ormariće i razne druge lijepe stvari.

Margot i majka malo su se oporavile. Majka je jučer htjela kuhati juhu od graška, ali se dolje zapričala i zaboravila na juhu, koja je zbog toga zagorjela – grašak je bio crn kao ugljen i nije se mogao izvaditi iz posude.

Gospodin Koophuis donio mi je *Knjigu za mlade*.⁸ Sinoć smo nas četvero otišli u privatni ured i slušali smo englesku postaju na radiju. Toliko sam se strašno bojala da bi nas netko mogao čuti da sam doslovno preklinjala tatu da pođe sa mnom gore. Majka me razumjela pa je pošla sa mnom. Što god da radimo, strašno se bojimo da će nas susjedi čuti ili vidjeti. Prvi dan smo odmah sašili zastore, u biti ne mogu ih tako ni nazvati – to su samo obične krpe, potpuno različitog oblika, kvalitete i uzorka, koje smo tata i ja nestručno i krivo sastavili šivanjem. Ova umjetnička djela pričvrstili smo pribadačama za prozore, gdje moraju biti dok god se mi ovdje budemo skrivali.

Desno od nas nalazi se jedna velika poslovna zgrada, a lijevo je radionica namještaja. Nakon radnog vremena u tim prostorijama nema nikoga, ali ipak bi do njih mogli doprijeti neki zvukovi. Tako smo zabranili Margot da noću kašlje, iako se teško prehladila pa joj dajemo da uzima ogromne količine kodeina.

Jedva čekam utorak da dođu Van Daanovi; bit će puno ugodnije i ne tako tiho. Tišina me navečer i noću čini jako nemirnom i dala bih sve na svijetu kad bi netko od naših zaštitnika mogao ovdje spavati.

Ne mogu ni reći koliko me tišti to što ne smijemo ići van, jako se bojim da će nas otkriti i potom ubiti. To, dakako, nije baš lijepa budućnost.

Preko dana stalno moramo jako tiho hodati i tiho govoriti, jer nas ne smiju čuti u skladištu.

Netko me upravo zove.

Tvoja Anne

⁸ Zbornik književnih djela za mladež objavljen u Amsterdamu 1938. godine, sadrži izbor bajki, pripovijetki i pjesama autora kao što su Andersen, braća Grimm, Jack London, Jules Verne, H. G. Wells i drugi.

petak, 14. kolovoza 1942.

Draga Kitty,

cijeli sam te mjesec zapostavila, ali ovdje uistinu nema toliko novosti da bih ti svaki dan mogla ispričati nešto zabavno. Van Daanovi su stigli 13. srpnja. Mislili smo da će doći četrnaestoga, ali kako su Nijemci između 13. i 16. srpnja na sve strane slali pozive i izazvali sve veću zabrinutost, Van Daanovi su smatrali da je sigurnije doći dan ranije nego dan prekasno. U pola deset ujutro (još smo doručkovali) stigao je Peter, sin Van Daanovih, jedan prilično dosadan i stidljiv dugonja koji još nije napunio šesnaest godina i od čijeg društva ne trebam previše očekivati. Ponio je sa sobom svog mačka (Mouschi). Gospodin i gospođa Van Daan došli su pola sata kasnije, a na našu veliku radost gospođa Van Daan je u kutiji za šešire donijela veliku noćnu posudu. – Bez noćne posude nigdje se ne osjećam kod kuće – izjavila je, tako da je kahlica prva stvar koja je dobila trajno mjesto ispod kreveta. Gospodin Van Daan nije sa sobom ponio kahlicu, ali je zato ispod ruke donio sklopivi čajni stolić.

Prvi dan smo ugodno zajedno objedovali i nakon tri dana osjećali smo se kao jedna velika obitelj. Naravno, Van Daanovi su nam imali puno toga ispričati o tjednu što su ga nakon našeg odlaska proveli u civilizaciji. Između ostalog, jako nas je zanimalo što se dogodilo s našim stanom i s gospodinom Goudsmitom.

Gospodin Van Daan je ispričao: – U ponedjeljak u devet sati ujutro nazvao nas je gospodin Goudsmit i pitao me mogu li doći. Odmah sam otišao i našao ga jako uzrujana. Dao mi je da pročitam pismo koje je ostavila obitelj Frank i htio je odnijeti mačku susjedima, kako mu je bilo rečeno. S tim sam se složio. Gospodin G. se bojao da će se izvršiti pretraga kuće, tako da smo prošli kroz sve sobe, malo pospremali i počistili stol. Odjednom sam na pisaćem stolu gospođe Frank otkrio notes na kojem je bila napisana neka adresa u Maastrichtu. Iako sam znao da je gospođa Frank to namjerno ostavila, pretvarao sam se da sam jako iznenađen i zaprepašten te sam zahtijevao da gospodin Goudsmit odmah zapali taj nesretan komadić papira.

Cijelo vrijeme sam ustrajao u tome da ne znam ništa o vašem nestanku, ali nakon što sam vidio papirić, sinula mi je dobra ideja. »Gospodine Goudsmit,« rekao sam, »sada sam se sjetio na što se može odnositi ova adresa. Jako dobro se sjećam da je prije otprilike pola godine u ured došao jedan časnik na visokom položaju, prijatelj iz mladosti gospodina Franka. Obećao je da će mu pomoći ako to bude bilo potrebno, a znam da je bio smješten u Maastrichtu. Mislim da je taj časnik održao svoju riječ i da će na neki način prebaciti obitelj Frank u Belgiju i potom u Švicarsku. Možete ispričati ovo i ostalim prijateljima ako budu pitali za Frankove. Naravno, nemojte spominjati Maastricht.« I nakon toga sam otišao. Većina poznanika sada to već zna, jer sam i sam čuo ovo objašnjenje s različitih strana.

Jako nam je bila smiješna ova priča, ali još smo se više smijali bujnoj mašti ostalih poznanika o kojima nam je pričao gospodin Van Daan. Tako nas je jedna obitelj vidjela

kako svi četvero rano ujutro prolazimo biciklom, a jedna druga gospođa bila je sigurna da nas je usred noći odvezao vojni automobil.

Tvoja Anne

petak, 21. kolovoza 1942.

Draga Kitty,

naše skrovište tek je sada postalo pravo skrovište. Gospodin Kraler smatrao je da bi bilo bolje ispred naših ulaznih vrata staviti policu za knjige (budući da sve češće pret-ražuju kuće zbog skrivenih bicikala), ali policu koja se može pomicati i otvarati kao vra-ta.

Gospodin Vossen ju je izradio. Gospodin Vossen sada zna da se nas sedmero tu skriva i jako nam puno pomaže. Ako želimo ići dolje, prvo se moramo sagnuti i zatim skočiti jer više nema stepenice. Nakon tri dana svi smo hodali s kvrgavim čelima jer smo se udarali o niski dovratnik. Sada smo tamo pričvrstili komad tkanine s drvenom vunom pa ćemo vidjeti pomaže li!

Ne učim baš puno – dala sam si praznike do rujna. Tata me nakon toga želi poduča-vati jer sam zaboravila strašno puno toga što sam naučila u školi.

Malo je promjena u našem životu. Gospodin Van Daan i ja stalno se nešto svađamo, a Margot mu se, za razliku od mene, jako sviđa. Mama se ponekad ponaša kao da sam beba, što ne podnosim. Inače je malo bolje. Peter mi se još uvijek nimalo ne sviđa, on je jedan dosadnjaković koji se po cijele dana izležava u krevetu, malo nešto rezucka da bi opet išao drijemati. Kakav glupan!

Vani je lijepo toplo vrijeme i, unatoč svemu, uživamo u njemu koliko možemo leže-ći na sklopivom krevetu na tavanu, gdje sunce sja kroz otvoren prozor.

Tvoja Anne

srijeda, 2. rujna 1942.

Draga Kitty,

gospodin i gospođa Van Daan strašno su se posvađali, takvo što još nikad nisam doživjela, budući da ocu i majci nikad ne bi palo na pamet da tako viču jedno na drugo. Povod je bio toliko nevažan da nije vrijedilo utrošiti ni jednu riječ u raspravu. No dobro, svatko čini što ga volja.

Naravno, sve to je jako neugodno za Petera, koji stoji između njih. Ali njega više nitko ne shvaća ozbiljno, budući da je strašno osjetljiv i lijen. Jučer ga je silno mučilo to što ima modar, a ne crven jezik. Ova rijetka pojava nestala je istom brzinom kao što je nastala. Danas hoda s debelim šalom oko vrata, jer se ukočio, a gospodin se još i žali da ga bole leđa. Bolovi u srcu, bubrežima i plućima također mu nisu strani; pravi je hipohondar! (To se tako kaže, zar ne?)

Majka i gospođa Van Daan ne slažu se baš najbolje. Mnogo je povoda za nesuglasice; kao primjer reći ću ti da je gospođa iz zajedničkog ormara za rublje uzela sve svoje plahte, osim tri. Ona pretpostavlja da majčinu posteljinu mogu koristiti obje obitelji. Grdno će se razočarati kad bude vidjela da se i majka ugledala na nju.

Nadalje, gospođi Van Daan strašno smeta što se koristi njezin servis za jelo, a ne naš. Stalno pokušava saznati gdje smo spremili naše tanjure, a bliže su nego što misli – stoje na tavanu u kartonskim kutijama, iza gomile reklamnog materijala. Dok god se skrivamo, naši će tanjuri biti nedostupni, što je i dobro. Kako se meni stalno događaju nezgode, jučer sam razbila jedan tanjur za juhu iz gospođina servisa. – Oh – bijesno je uzviknula – zar ne možeš barem jedanput biti pažljiva, ovo je jedini koji mi je preostao! – U posljednje je vrijeme gospodin Van Daan izrazito ljubazan prema meni. Samo neka tako nastavi. Jutros je mama opet držala svoju užasnu propovijed; to ne mogu podnijeti. Naša razmišljanja u potpunosti se razilaze. Tata je pravo zlato, čak i ako se katkad naljuti na mene na pet minuta.

Prošli smo tjedan imali mali prekid u našem tako jednoličnom životu; radilo se o nekakvoj knjizi o ženama i Peteru. Moraš, naime, znati da Margot i Peter smiju čitati gotovo sve knjige koje nam posuđuje gospodin Koophuis, ali ovu knjigu sa ženskom temom odrasli su radije zadržali za sebe. To je odmah potaknulo Peterovu znatiželju. Što to zabranjeno stoji u knjizi? Potajno se dočepao knjige dok mu je majka dolje razgovarala s nekim te je sa svojim plijenom otišao u potkrovlje. Par dana sve je bilo dobro. Gospođa Van Daan je već znala što je učinio, ali nije ništa rekla sve dok gospodin Van Daan nije doznao. Jako se naljutio, uzeo mu knjigu i mislio da je time stvar završena. Međutim, nije računao na sinovu znatiželju, koja se uopće nije smanjila zbog tatina odlučnog čina.

Peter je smišljao načine kako da se domogne ove i više nego zanimljive knjige i pročitao je do kraja. U međuvremenu je gospođa Van Daan pitala majku što misli o svemu tome. Majka je smatrala da ta knjiga nije prikladna za Margot, no nije vidjela ništa loše u većini drugih knjiga.

– Gospođo Van Daan – rekla je majka – između Petera i Margot postoji velika razlika. Kao prvo, Margot je djevojka, a djevojke su uvijek zrelije od dječaka; kao drugo, Margot je već pročitala više ozbiljnih knjiga i ne traga za onima koje su joj zabranjene; i kao treće, Margot je puno obrazovanija i pametnija, što je rezultat njezinog četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja.

Gospođa Van Daan se složila s time, ali ipak je smatrala da je u načelu pogrešno dopuštati djeci da čitaju knjige koje su napisane za odrasle.

U međuvremenu je Peter pronašao pravi trenutak kada nitko nije obraćao pozornost ni na knjigu ni na njega. U pola osam navečer, dok je cijela obitelj slušala radio u privatnom uredu, ponovno je odnio svoje blago u potkrovlje. U pola devet je trebao opet biti dolje, ali je knjiga bila toliko napeta da je potpuno zaboravio vrijeme i baš je silazio stubama kad je njegov otac ušao u sobu. Posljedice uopće nisu bile iznenađujuće: udarac, pljuska, otimanje knjige koja je potom završila na stolu, a Peter u potkrovlju. Tako su stajale stvari kad smo pošli večerati. Peter je ostao gore, i nikoga nije bilo briga za njega – morao je u krevet bez večere. Nastavili smo jesti veselo čavrljajući, dok odjednom nismo začuli prodoran zvižduk: svi smo odložili vilice i pogledali se problijedjelih i zaprepaštenih lica. Tada smo čuli Peterov glas iz dimne cijevi: – Neću doći dolje! – Gospodin Van Daan je skočio, ubrus mu je pao na pod te je žarkocrvena lica povikao: – E sad je stvarno dosta! – Otac ga je uhvatio za ruku, bojeći se što bi mogao učiniti, pa su obojica pošli na tavan. Nakon puno opiranja i udaranja o pod, Peter je završio u svojoj sobi, vrata su se zalupila, a mi smo nastavili s jelom. Gospođa Van Daan htjela je sačuvati krišku kruha za svoga dragog sina, ali gospodin Van Daan nije popuštao. – Ukoliko se odmah ne ispriča, mora spavati u potkrovlju.

Pobunili smo se jer smo mislili da je dovoljno kažnjen time što nije dobio večeru. Peter bi se mogao prehladiti, a ne možemo zvati liječnika.

Peter se nije ispričao i opet se vratio u potkrovlje. Gospodin Van Daan nije se više time zamarao, ali je ujutro primijetio da je Peterov krevet bio korišten. U sedam je sati Peter opet bio na tavanu, ali ga je otac prijateljskim riječima uspio uvjeriti da dođe dolje. Nakon tri dana namrgođenih lica i tvrdoglave šutnje, sve je opet bilo po starom.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 21. rujna 1942.

Draga Kitty,

danas ću ti ispričati opće novosti iz našeg *Skrovišta*. Gospođa Van Daan je nepodnošljiva. Vječno me grdi zbog mog neprestanog brbljanja. Stalno nas zbog nečega gnjava; sada pak ne želi prati lonce, a ako u njima ostane komadić hrane, ona ga ostavi ondje da se pokvari, umjesto da ga premjesti u staklenu zdjelicu, kao što smo do sada radili. Prilikom sljedećeg pranja posuđa Margot mora oprati i sedam prljavih lonaca, a madam kaže: – Oh, sirota Margotice, koliko puno posla imaš!

S tatom trenutačno izrađujem njegovo obiteljsko stablo; on mi usput o svakome nešto ispriča i to me jako zanima.

Gospodin Koophuis mi svaki drugi tjedan donosi nekoliko knjiga za djevojčice mojih godina. Uživam u seriji o *Joop ter Heul* – jako mi se sviđa sve od Cissy van Marxveldt.⁹

*Ljetnu ludost*¹⁰ pročitala sam već četiri puta i još uvijek se smijem smiješnim situacijama.

Počela sam učiti; puno radim francuski i svaki dan naštrebam pet nepravilnih glagola. Peter se nerado primio učenja engleskog – stalno nešto uzdiše. Upravo je stiglo nekoliko školskih knjiga, a od kuće sam ponijela zalihe bilježnica, olovaka, gumica i naljepnica. Ponekad slušam Radio Oranje,¹¹ upravo je govorio princ Bernhard.¹² Rekao je da kraljevska obitelj očekuje prinovu negdje u siječnju. Baš mi je to krasno, iako ovdje ne razumiju zašto se toliko zanimam za kraljevsku obitelj.

Prije nekoliko dana raspravljali smo o tome kako ja zapravo ne znam baš mnogo toga, tako da sam se sutradan odmah prihvatila posla. Ne želim s četrnaest ili petnaest godina još uvijek sjediti u prvom razredu.

Raspravljalo se i o činjenici da gotovo ništa ne smijem čitati. Mama trenutačno čita *Gospoda, gospođe, sluge*,¹³ što meni naravno nije dopušteno (a Margot je!). Moram biti malo obrazovanija i pametnija, kao moja nadarena sestra. Razgovarali smo i o mojem

⁹ *Cissy van Marxveldt*, pravim imenom Setske de Haan (1889-1948), nizozemska književnica najpoznatija po spomenutoj seriji i danas popularnih dječjih romana u kojima je glavni junak neustrašiva djevojčica Joop ter Heul. Pet nastavaka serijala izašlo je od 1919. do 1946. godine. Pretpostavlja se da je Anne Frank ime svoje prijateljice Kitty Egyedi kao adresata dnevnika odabrala dijelom potaknuta i likom djevojčice Kitty Francken iz tih romana. Također, pišući svoj dnevnik, Anne Frank se ugledala na stil romana iz ovog serijala, koji su također pisani u formi dnevnika.

¹⁰ Roman Cissy van Marxveldt iz 1927. godine, jedan od njezinih najpopularnijih i najprodavanijih.

¹¹ Program britanskog BBC-ja na nizozemskom jeziku, kojega je svakodnevno emitirala nizozemska vlada u izbjeglištvu iz Londona.

¹² *Princ Bernhard od Lippe-Biesterfelda* (1911-2004), suprug buduće nizozemske kraljice Julijane. Premda Nijemac, te prije ženidbe 1937. godine čak i član nacističke stranke, aktivno i vrlo hrabro je sudjelovao u ratu na strani Saveznika kao pilot lovaca i bombardera, a od 1944. je vrhovni zapovjednik nizozemskih vojnih snaga.

¹³ Roman nizozemske spisateljice Johanne van Ammers-Küller (1884-1966), autorice popularne između dva rata, no ugled joj je narušila kolaboracija s njemačkim okupatorom. Spomenuta knjiga prvi je dio njezine trilogije o fikcionalnom gradonačelniku Amsterdama i njegovoj obitelji, radnjom smještene u 18. stoljeće. Anne Frank pogrešno navodi ovaj naslov, točno je *Gospoda, sluge i gospođe*.

nepoznavanju filozofije, psihologije i fiziologije, o čemu uistinu ništa ne znam. Možda ću iduće godine biti pametnija! (Odmah sam ove teške riječi potražila u Koenenu¹⁴!)

Došla sam do zastrašujućeg zaključka: za zimu imam samo jednu haljinu dugih rukava i tri prsluka. Otac mi je dao dopuštenje da ispletem džemper od bijele ovčje vune; vuna nije baš jako lijepa, ali najbitnije je da dobro grije. Imamo još odjeće kod drugih ljudi, ali nju nažalost možemo dobiti tek nakon rata, ako je tad još uopće bude bilo.

Baš kada sam ti pisala nešto o gospođi Van Daan, evo nje unutra – bum! Zatvorila sam knjigu.

– Hej, Anne, smijem li samo malo zaviriti?

– Ne smijete, gospođo.

– Samo da vidim zadnju stranicu?

– Ni to ne smijete, gospođo.

Naravno da sam se strašno prepala jer je baš na toj stranici njezin nimalo laskav opis.

Tvoja Anne

petak, 25. rujna 1942.

Draga Kitty,

jučer navečer sam opet išla »u goste« k Van Daanovima, malo čavrljati. Ponekad bude jako ugodno. Jedemo kekse s moljcima (kutija s keksima stajala je u ormaru zajedno sa sredstvima protiv moljaca) i pijemo limunadu.

Razgovarali smo o Peteru. Ispričala sam kako me Peter često tapše po obrazu što mi se uopće ne sviđa.

Na način tipičan za roditelje pitali su me ne bih li mogla zavoljeti Petera budući da on mene sigurno jako voli. Pomislila sam: »Oh, Bože!« i rekla: – Oh, ne! – Zamisli samo!

Rekla sam da je Peter malo ukočen i da mislim da je stidljiv. Tako je to kod svih dječaka koji nisu imali puno doticaja s djevojčicama.

Moram reći da je odbor *Skrovišta* (muški odjeljak) izuzetno domišljat. Slušaj samo što su smislili da bi dostavili našu poruku gospodinu Van Dijku, predstavniku »Traviesa« i prijatelju koji je potajno sklonio neke naše stvari! Natipkat će pismo za nekog trgovca, koji je kupac »Traviesa« u Zeeuws-Vlaanderenu¹⁵ i to tako da taj čovjek kao odgovor mora ispuniti priloženo pismo i poslati ga natrag u omotnici koja je također priložena.

¹⁴ Nizozemski rječnik.

¹⁵ Zeelandska Flandrija, područje u južnom dijelu Nizozemske, dio provincije Zeeland.

Tata će na omotnicu napisati adresu. Kad se ta omotnica vrati iz Zeelanda, otac će izvadi-
ti priloženo pismo i rukom napisati poruku da smo živi. Tako je Van Dijk može pročitati,
a da se ni u što ne posumnja. Izabrali su Zeeland zato što je to blizu Belgije, tako da se
pismo lako može prokrijumčariti preko granice i zato što onamo nitko ne može otići bez
posebne dozvole.

Tvoja Anne

nedjelja, 27. rujna 1942.

Draga Kitty,

posvađala sam se s majkom po stoti put u posljednje vrijeme; na žalost, ne slažemo
se baš najbolje. Ni s Margot se ne slažem baš dobro. Iako u našoj obitelji nema takvih iz-
ljeva kao kod ovih gore, nije mi uvijek ugodno. Mamina i Margotina narav su mi jako
strane; prijateljice razumijem bolje nego vlastitu majku. Baš žalosno!

Često razgovaramo o poslijeratnim problemima, kao na primjer kako treba oslov-
ljavati sluškinje. To mi je bilo jednako grozno kao i razlika između »gospođa« i »gospo-
đica« za udane žene.

Gospođa Van Daan je po tisućiti put loše volje; stalno nešto gunda i sve više skriva
svoje stvari. Šteta što majka na svaki nestanak kod Van Daanovih ne odgovori nestan-
kom kod Frankovih.

Čini se da neki ljudi ne uživaju samo u odgajanju vlastite djece, nego i djece svojih
prijatelja. Takvi su i Van Daanovi. Kod Margot se nema više što odgojiti jer je ona po pri-
rodi dobra, draga i pametna, ali zato ja imam dovoljno nedostataka za obje. Više puta su
se za stolom izmjenjivali prijekori i drski odgovori. Mama i tata me uvijek odlučno brane
i bez njih se ne bih mogla tako smireno upustiti u borbu. Iako me stalno upozoravaju da
ne smijem toliko brbljati, da gledam svoja posla i da budem malo skromnija, to mi nika-
ko ne uspijeva. Da otac nije toliko strpljiv, već bih odavno izgubila nadu da ću ispuniti
zahtjeve svojih roditelja, koji ionako nisu veliki.

Ako od povrća, koje baš ne volim jesti, uzmem samo malo i umjesto toga jedem
krumpir, Van Daanovi, a osobito gospođa, ne mogu prijeći preko te razmaženosti.

– Hajde, Anne, uzmi još povrća – ubrzo slijedi.

– Ne, hvala, gospođo – odgovaram. – Imam dosta krumpira.

– Ali povrće je jako zdravo, to kaže i tvoja majka. Uzmi još malo – ona i dalje ustraje
u tome sve dok mi tata ne pritekne u pomoć i ne potvrdi moj odabir.

Ona tada pobjesni i kaže: – Trebali ste vidjeti kako se djeca odgajaju u našoj kući,
ovo nije odgoj, Anne je strašno razmažena, ja to nikada ne bih dopustila. Da je Anne moja
kći...

Tako započinju i završavaju njezini izljevi: »Da je Anne moja kći.« Srećom, nisam.

No, vratimo se mi našoj temi odgoja. Jučer je nakon gospođina izljeva nastupila tišina. Onda je otac odgovorio: – Mislim da je Anne jako dobro odgojena; barem je naučila ne odgovarati na vaše duge propovijedi. Što se povrća tiče, ne mogu vam ništa reći osim da to vrijedi i za vas.

Gospođa je time bila poražena do kraja. Tata je, naime, ukazivao na njezine male porcije. No gospođa je kao razlog za vlastitu razmaženost navela činjenicu da je puno povrća prije spavanja loše za njezinu probavu. Neka barem onda o meni šuti! Smiješno je vidjeti kako gospođa Van Daan brzo može pocrvenjeti. Ja, srećom, ne mogu, zbog čega se u sebi još više ljuti.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 28. rujna 1942.

Draga Kitty,

moje jučerašnje pismo ni približno nije bilo završeno kada sam morala prestati. Ne mogu dočekati da ti ispričam o još jednoj razmirici, ali prije nego što počnem, još samo ovo: mislim da je suludo to što se odrasli tako brzo i tako jako mogu posvađati oko svih mogućih sitnica. Do sada sam mislila da je prepiranje tipično za djecu i da prestaje s godinama. Naravno, ponekad postoji povod za »pravu« svađu, ali ove bujice riječi samo su obično natezanje. Očito sam se već trebala naviknuti na to da su ta natezanja sastavni dio svakog dana, međutim nisam ni neću dok god sam ja predmet gotovo svake rasprave (ova se riječ ovdje koristi umjesto riječi »svađa«). Ništa, ali baš ništa, u meni nije dobro – o mojem ponašanju, o mojoj naravi i mojim navikama raspravlja se dio po dio, naširoko i nadugačko, kritizira se svaki mogući detalj. Povlaštena strana od mene očekuje da sa smiješkom primim sve te oštre riječi i povike, na koje uopće nisam navikla. Ja to ne mogu! Ne namjeravam ponizno primiti sve te uvrede, pokazat ću ja njima da Anne Frank nije od jučer! Samo će se iznenaditi i začepiti gubice kad im ja jasno i glasno kažem da se počnu baviti *svojim*, a ne *mojim* odgojem! Kakav je to način ponašanja! Divljački, eto kakav! Svaki me put iznenađuje nepristojno ponašanje i osobito... glupost (gospođe Van Daan), ali čim se na to naviknem, a to će biti uskoro, vratit ću im istom mjerom, ne štedeći ih! Pa će onda okrenuti priču!

Jesam li uistinu tako nepristojna, svoje glava, tvrdoglava, neskromna, glupa, lijena itd., itd., kao što oni gore tvrde? Oh, naravno da nisam! Znam da imam mana i nedostataka, ali oni uvelike pretjeruju.

Kitty, kad bi samo znala koliko kipim pod tim bujicama uvreda! Neće još dugo trebati da moj potisnuti gnjev plane!

Ali dosta o ovome; dovoljno sam te dugo gnjavila svojim svađama, ali jednostavno moram podijeliti s tobom jednu jako zanimljivu raspravu za stolom.

Nekako smo došli na temu Pimove (Pim, tatin nadimak) krajnje skromnosti. To je čvrsta činjenica koju ni najgluplji ljudi ne mogu dovesti u pitanje. Odjednom je gospođa Van Daan, koja se mora uplesti u svaki razgovor, izjavila: – I ja sam jako skromna, puno skromnija od svog supruga!

Jesi li ikad čula takvo što? Ta rečenica sve govori o njezinoj skromnosti!

Gospodin Van Daan osjećao se obveznim objasniti posljednji dio njezine izjave te je vrlo smireno rekao: – Ja i ne želim biti skroman. Tijekom života sam shvatio da neskromni ljudi mnogo više postižu nego skromni. – A onda se obratio meni: – Nemoj biti skromna, Anne, tako nećeš daleko dogurati!

Majka se u potpunosti složila s ovim stavom. No, kada je riječ o odgoju, gospođa Van Daan je po običaju morala nešto dodati. Međutim, ovaj put se nije obratila izravno meni, već mojim roditeljima: – Imate čudan pogled na život kada tako savjetujete Anne. U mojoj mladosti to je bilo posve drukčije, ali sigurno je tako i *sada*, osim u vašoj modernoj obitelji! – Ovo je bio izravan udarac u moderan način odgajanja djece koji majka zastupa.

Gospođa Van Daan je sada već od uzrujanosti dobila žarkocrvenu boju, za razliku od majke, a ljudi koji se crvene postaju još uznemireniji zbog vrućine i brzo gube od svojih suparnika.

Majka je, uopće ne pocrvenjevši, što prije htjela završiti razgovor te je nakratko razmislila prije nego što je odgovorila: – Gospođu Van Daan, i ja mislim da uistinu ne valja biti preskroman. Moj suprug, Margot i Peter izuzetno su skromni. Vaš suprug, Anne, vi i ja nismo baš nametljivi, ali ne dopuštamo da nas drugi guraju u stranu.

Gospođa Van Daan: – Ali, gospođo, ne razumijem vas! Ja sam uistinu izuzetno skromna. Kako možete reći da sam neskromna?

Majka: – Zasigurno niste neskromni, ali ne bi se moglo reći da ste pretjerano skromni.

Gospođa: – Željela bih već jednom znati u čemu sam ja neskromna? Da se sama ne brinem za sebe, ne bi ni nitko drugi pa bih ubrzo umrla od gladi, ali sam zato jednako skromna kao i vaš suprug.

Majka se jednostavno morala smijati ovoj besmislenoj izjavi izrečenoj u samoobrani. To je opet uzrujalo gospođu Van Daan, koja je svoju prekrasnu priču popratila dugačkim izljevom njemačko-nizozemskih i nizozemsko-njemačkih fraza, sve dok se rođena govornica nije zapetljala u vlastitim riječima. Na kraju je ustala sa stolca i htjela je napustiti sobu, ali joj je onda pogled pao na mene. Da si samo to vidjela!

Na nesreću, baš u trenutku kad se gospođa okrenula, ja sam ironično odmahivala glavom, sažalijevajući je – ne namjerno, nego posve nesvjesno, tako sam pažljivo slušala njezine izljeve. Gospođa se vratila natrag i počela je galamiti na njemačkom – tako grubo,

nepristojno i zločesto, baš kao neka debela crvena prodavačica riba. Bio je to izvanredan prizor. Da znam crtati, najradije bih je nacrtala u tom stanju – toliko je bila smiješna ta mala, šašava, glupava žena!

Ali naučila sam jednu stvar: ljude možeš dobro upoznati tek kad se pošteno posva-diš s njima. Tek tada možeš donijeti sud o njihovom karakteru!

Tvoja Anne

utorak, 29. rujna 1942.

Draga Kitty,

Ljudi koji se skrivaju doživljavaju čudne stvari! Zamisli ovo: budući da nemamo ka-du, kupamo se u koritu, a kako samo u uredu ima tople vode (pod uredom smatram cijeli donji kat), nas sedmero izmjenjujemo se kako bismo iskoristili tu veliku pogodnost.

No, budući da se svi jako razlikujemo, a neki su stidljiviji od drugih, svaki član obitelji pronašao si je svoje mjesto za kupanje. Peter se kupu u kuhinji, unatoč staklenim vratima. Kada se namjerava kupati, dolazi svakome od nas reći da sljedećih pola sata ne smijemo prolaziti pokraj kuhinje. To pravilo smatra dovoljnim. Gospodin Van Daan kupu se gore – nije mu teško nositi toplu vodu čak onamo, kako bi bio siguran u vlastitoj sobi. Gospođa se, pak, trenutačno uopće ne kupu – čeka dok ne pronađe najbolje mjesto. Otac se kupu u privatnom uredu, a majka u kuhinji iza zaslona za peć, dok smo Margot i ja za naše »rifljanje« izabrale prednji ured. Tamo se subotom poslijepodne navlače zastori, pa se mi peremo u mraku, a onaj koji nije na redu za kupanje kroz otvor između zastora iz-nenađeno gleda zabavne ljude.

Od prošlog tjedna ovo mi se mjesto više ne sviđa, tako da sam u potrazi za udobni-jim prostorom. Peter mi je dao ideju da smjestim korito u prostrani uredski zahod. Tamo mogu sjesti, upaliti svjetlo, zaključati vrata, baciti vodu bez ičije pomoći i biti zaštićena od neželjenih pogleda. U nedjelju sam prvi put iskušala svoju krasnu kupaonicu i koliko god suludo zvučalo, sviđa mi se više od bilo kojeg drugog mjesta.

Prošli tjedan nam je vodoinstalater došao premjestiti vodovodne cijevi iz uredskog zahoda u hodnik. Ova promjena mjera je opreza zbog smrzavanja cijevi ako zima bude bila hladna. Posjet vodoinstalatera za nas uopće nije bio ugodan. Ne samo da cijeli dan nismo smjeli puštati vodu, nego nismo smjeli ići ni na zahod. Bilo bi prilično nepristojno da ti sada ispričam što smo napravili kako bismo prevladali taj nedostatak, ali ipak ni-sam tako stidljiva pa ću ti reći.

Još kada smo se počeli skrivati, tata i ja nabavili smo improviziranu kahlicu, što znači da smo u nedostatku noćne posude u tu svrhu žrtvovali staklenku. Za vrijeme vo-doinstalaterova posjeta staklenke smo stavili u sobu i u njima preko dana držali ostatke

naših prirodnih potreba. To mi nije bilo ni približno odvratno kao to što sam cijeli dan morala mirno sjediti i nisam smjela pričati. Ne možeš ni zamisliti koliko je to »gospodici ga-ga-ga« teško palo. Inače uvijek moramo šaptati, ali uopće ne pričati i ne micati se deset je puta gore. Nakon tri dana neprekidnog sjedenja, stražnjica mi se ukočila i sve me boljelo. Pomogle su vježbe prije spavanja.

Tvoja Anne

četvrtak, 1. listopada, 1942.

Draga Kitty,

jučer sam se strašno preplašila. U osam sati netko je iznenada jako glasno pozvoni-
o. Mislila sam da netko dolazi – pogodit ćeš tko. Ali malo sam se smirila kada su svi stali
govoriti da je to neki mangup ili poštar.

Ovdje dani postaju vrlo tihi. Lewin, mali židovski ljekarnik i kemičar, radi u kuhinji
za gospodina Kralera. Jako dobro poznaje cijelu kuću pa se svi bojimo da će mu pasti na
pamet zaviriti u stari laboratorij. Mirni smo kao bubice. Tko bi prije tri mjeseca mogao
pretpostaviti da će živahna Anne satima morati i moći sjediti?!

Dvadeset i devetoga bio je rođendan gospođe Van Daan. Iako se nije slavilo naveli-
ko, bila je počašćena cvijećem, malim darovima i dobrim jelom. Čini se da su crveni ka-
ranfili od gospodina supruga obiteljska tradicija. Ostanimo još malo kod gospođe Van
Daan. Mogu ti reći da su njezini pokušaji očijukanja s tatom neprestani izvor moje ljut-
nje. Miluje ga po obrazu i po kosi, povlači suknju prema gore i izgovara takozvane dos-
jetljive primjedbe kako bi privukla Pimovu pozornost. Srećom, Pim je ne smatra ni lije-
pom ni privlačnom i ne odgovara na njezine pokušaje. Kao što znaš, prilično sam ljubo-
morna, pa ne podnosim takve stvari. Majka se ne ponaša tako prema gospodinu Van Da-
anu. To sam joj rekla u lice.

Peter ponekad zna biti jako duhovit. Imamo jednu zajedničku stvar koja druge na-
vodi na smijeh: volimo se preodijevati. On se pojavio u tijesnoj maminoj haljini, a ja u
njegovom odijelu; on je imao šešir, a ja kapu. Odrasli su se valjali od smijeha, a i mi smo
uživali jednako kao i oni.

Elli je u Bijenkorfu¹⁶ kupila nove suknje za Margot i mene. Materijal je strašno loš –
poput jutениh vreća. Jedna stoji 24 guldena, a druga 7,50. Kakva razlika u usporedbi s
onima prije rata!

¹⁶ Robna kuća u Amsterdamu.

Još jedna zgodna stvar: Elli je od nekakve udruge naručila pismeni tečaj stenografije za Margot, Petera i mene. Vidjet ćeš kako ćemo sljedeće godine biti savršeni stenografi. U svakom slučaju, mislim da je izuzetno važno naučiti pisati šifrom.

Tvoja Anne

subota, 3. listopada 1942.

Draga Kitty,

jučer je opet došlo do sukoba – majka je započela oštru svađu. Rekla je tati sve što sam zgriješila, nakon čega je počela jako plakati. Naravno da sam se i ja rasplakala, a već me strašno boljela glava. Na kraju sam rekla tati da ga volim više nego majku, na što je on odgovorio da će me to sigurno proći, ali ne vjerujem. Moram se prisiljavati da budem mirna prema njoj. Tata kaže da se sama moram ponuditi da pomognem majci ako se ne osjeća dobro ili ako je boli glava, ali ja to neću.

Marljivo učim francuski i čitam *La belle Nivernaise*.¹⁷

Tvoja Anne

petak, 9. listopada 1942.

Draga Kitty,

danas imam samo strašne i tmurne vijesti. Mnoge naše židovske poznanike odvođe u skupinama. Gestapo s tim ljudima postupa vrlo grubo, odvođe ih u kamionima za stoku u Westerbork, veliki židovski logor u Drentheu.¹⁸ U Westerborku je sigurno strašno; stotine ljudi koriste jednu prostoriju za pranje i premalo je zahoda. Svi spavaju zajedno: muškarci, žene i djeca. Vlada nemoral pa mnoge žene i djevojke koje tamo dulje ostanu zatrudne.

¹⁷ *Ljepotica iz Nivernaisa, Priča o jednom starom brodu i njegovoj posadi* (1866), dječji roman francuskog pisca Alphonsea Daudeta (1840-1897), najpoznatijeg po zbirci pripovijetki *Pisma iz mog mlina* i romanesknoj trilogiji *Tartarin Taraskonac*.

¹⁸ *Westerbork* je nacistički tranzitni logor u sjeveroistočnoj Nizozemskoj, nedaleko grada *Drenthea*, odakle je preko 100.000 Židova i drugih žrtava deportirano u logore smrti na istoku. U tom će logoru od kolovoza do rujna 1944. biti zatočeni i Anne Frank i njezina obitelj.

Nemoguće je pobjeći; većina ljudi obilježena je obrijanim glavama, a mnogi i svojim židovskim izgledom.

Ako je u Nizozemskoj tako strašno, kako je onda tek u dalekim i neciviliziranim krajevima kamo ih šalju? Pretpostavljamo da većinu ubijaju. Engleski radio kaže da ih guše plinom, možda je to još najbrži način umiranja. Jako sam uzrujana. Miepine priče o tim strahotama vrlo su uznemirujuće, a i ona je sama uzrujana zbog toga. Tako je nedavno pred njezinim vratima sjedila jedna stara nemoćna Židovka, čekajući jednog gestapovca koji je otišao po auto da je odveze. Jadna starica silno se bojala blještavih reflektora i jake pucnjave na engleske avione koji su joj letjeli iznad glave. No, Miep se ipak nije usudila pustiti je unutra, nitko se ne bi odvažio na to. Nijemci nimalo ne štede na kažnjavanju.

Elli je također potištena, njezin dečko mora ići u Njemačku. Boji se da će avioni koji lete iznad naših kuća na Dirkovu glavu baciti bombe, koje su često teške i milijun kilograma. Šale poput »sigurno neće dobiti milijun« ili »i jedna bomba je dovoljna« smatram neprikladnima. Dirk nije jedini koji mora ići – svakoga dana odlaze vlakovi puni mladića. Ako se usput zaustave na nekoj maloj postaji, pokušavaju se iskrasti i skriti. Malom broju to možda i uspije.

Još uvijek nisam gotova sa svojom žalopojkom. Jesi li ikada čula za taoce? To sada uvode kao najnoviju kaznu za sabotere. To je nešto najstrašnije što si možeš zamisliti. Nevine, ugledne građane odvođe u zatvor, gdje čekaju svoje presudu. Ako Gestapo ne uspije pronaći sabotera, jednostavno stavljaju pred zid pet talaca. U novinama često izlaze obavijesti o njihovoj smrti, a ta se ubojstva nazivaju »nesretnim slučajevima«.

Krasan narod, ti Nijemci! A ja sam im nekoć pripadala! Ali ne, Hitler nas je odavno učinio narodom bez države. Osim toga, na svijetu ne postoji veće neprijateljstvo od ovoga između Nijemaca i Židova.

Tvoja Anne

petak, 16. listopada 1942.

Draga Kitty,

imam strašno puno posla. Upravo sam prevela jedno poglavlje iz *La belle Nivernaise* te izvadila riječi. Nakon toga sam riješila jedan strašno težak zadatak iz matematike i prevela još tri stranice francuske gramatike. Jednostavno odbijam svaki dan rješavati te zamršene zadatke. Tata isto misli da su strašni i gotovo mi bolje idu nego njemu, ali nam zapravo obojima idu jako loše, tako da često moramo zvati Margot. U stenografiji sam najdalje stigla od nas troje.

Jučer sam pročitala knjigu *De Stormers*.¹⁹ Sviđa mi se, ali *Joop ter Heul* mi je puno bolja.

Cissy van Marxveldt piše odlično. Zasigurno ću svojoj djeci davati da čitaju njezine knjige.

Mama, Margot i ja smo opet najbolje prijateljice, što je zapravo mnogo ugodnije. Sinoć smo Margot i ja ležale u mojem krevetu, bilo je nevjerojatno tijesno, ali baš zbog toga i zabavno. Pitala me smije li katkada čitati moj dnevnik.

– Neke dijelove smiješ – rekla sam i pitala smijem li ja čitati njezin. Rekla je da onda i ja smijem čitati njezin. Tako smo počele razgovarati o budućnosti. Pitala sam je što želi postati. No, vrlo je tajanstvena u vezi s time i nije mi htjela ništa otkriti. Naslutila sam da je riječ o podučavanju. Ne znam jesam li u pravu, ali pretpostavljam da će krenuti u tom smjeru. Ustvari ne bih smjela biti toliko znatiželjna!

Jutros sam ležala na Peterovom krevetu, nakon što sam ga prvo istjerala. Bio je bijesan, ali mene uopće nije bilo briga. Mogao bi biti malo ljubazniji prema meni, jučer navečer sam mu čak dala i jabuku.

Pitala sam Margot misli li da sam jako ružna. Rekla je da sam slatka i da imam lijepe oči. Prilično neodređeno, zar ne?

Do sljedećega puta!

Tvoja Anne

utorak, 20. listopada 1942.

Draga Kitty,

još uvijek mi drhti ruka, iako su prošla dva sata otkako smo doživjeli šok. Moram ti reći da u kući imamo pet aparata za gašenje požara. Znali smo da će netko doći napuniti te aparate, ali nitko nas nije upozorio kada će točno doći tesar ili kako se već taj majstor zove. Stoga uopće nismo bili tihi, sve dok nisam čula udaranje čekića na odmorštu (preko puta naše police za knjige). Odmah sam pomislila da je to tesar i upozorila Elli, koja je baš jela, da se ne smije vraćati dolje. Tata i ja zalijepili smo se za vrata kako bismo čuli kad čovjek ode. Nakon što je radio četvrt sata, odložio je čekić i ostale alate na našu policu (barem smo tako mi mislili!) i pokucao na naša vrata. Problijedjeli smo; je li ipak nešto čuo i poželio istražiti tu tajanstvenu pojavu? Činilo se da je tako, jer se nastavilo kućanje, povlačenje, guranje i kidanje. Gotovo sam se onesvijestila od straha da će taj potpuni stranac razotkriti naše lijepo skrovište. I baš kad sam pomislila da su mi dani odbrojani,

¹⁹ Dječji roman Anni omiljene nizozemske književnice Cissy van Marxveldt iz 1925. godine; naslov se može prevesti kao *Obitelj Stormer* ili *Stormerovi*.

čuli smo glas gospodina Koophuisa: – Otvorite, to sam ja. – Smjesta smo otvorili. Zaglavila se kuka kojom je učvršćena polica i kojom upućeni izvana mogu baratati i zato nas nitko nije mogao doći upozoriti da dolazi tesar. Nakon što je čovjek otišao dolje, Koophuis je htio doći po Elli, ali se polica opet nije mogla otvoriti.

Ne mogu ti reći kakvo mi je to bilo olakšanje. Čovjek koji je, kako sam mislila, pokušavao ući k nama, u mojoj je mašti sve više i više rastao. Na kraju je izgledao kao div i najgori fašist koji postoji na svijetu.

No dobro! Srećom, ovaj je put sve dobro prošlo.

U ponedjeljak smo se odlično zabavljali. Miep i Henk prespavali su kod nas. Margot i ja provele smo noć kod oca i majke, kako bi bračni par Van Santen mogao biti kod nas. Večera je bila jako ukusna. Dogodila se mala nezgoda – zbog tatine svjetiljke došlo je do kratkog spoja i odjednom smo se našli u mraku. Što da radimo? Imali smo nove osigurače, ali se osigurač mora postaviti sasvim straga u mračnom spremištu, što baš i nije bio ugodan posao navečer. Muškarci su se ipak uputili onamo i nakon deset minuta mogli smo ukloniti svijeće.

Jutros sam rano ustala. Henk je morao otići već u pola devet. Nakon ugodnog doručka, Miep je otišla dolje. Kiša je lijevala pa je bila sretna što ne mora biciklom ići do ureda.

Sljedeći tjedan Elli dolazi prespavati.

Tvoja Anne

četvrtak, 29. listopada 1942.

Draga Kitty,

jako sam zabrinuta – tata je bolestan. Ima visoku temperaturu i crveni osip, kao da su ospice. Zamisli – ni liječnika ne smijemo pozvati! Majka mu pomaže da se dobro oznoji, možda će se tako spustiti temperatura.

Jutros nam je Miep rekla da je iz stana Van Daanovih odnesen sav namještaj. Gospođi to još nismo rekli, jer je u posljednje vrijeme ionako razdražljiva, pa nemamo volje slušati još jednu žalopojku o njezinom predivnom servisu za jelo i prekrasnim stolicama, koji su ostali kod kuće. I mi smo morali ostaviti kod kuće gotovo sve lijepe stvari, ali kakve koristi imamo od jadikovanja?

U posljednje vrijeme smijem čitati sve više knjiga za odrasle. Trenutačno čitam knjigu *Evina mladost* Nicoa van Suchtelena.²⁰ Smatram da nema velike razlike između ove knjige i djevojačkih romana. Doduše, piše i to kako žene na ulici prodaju svoje tijelo nepoznatim muškarcima. Za to traže hrpu novaca. Ja bih umrla od srama pred takvim muškarcem. Također piše kako je Eva dobila mjesečnicu. Kad bih je barem i ja dobila, to mi djeluje tako važno.

Tata je s velike police za knjige uzeo Goetheove i Schillerove drame, svake mi večeri želi ponešto pročitati. Već smo počeli s *Don Carlosom*.²¹

Slijedeći tatin dobar primjer, majka mi je u ruke stavila svoj molitvenik. Iz pristojnosti sam pročitala nekoliko molitava na njemačkom. Lijepe su, ali mi ne govore mnogo. Zašto me tjera da se ponašam tako pobožno?

Sutra ćemo prvi put naložiti peć. Sigurno ćemo se gušiti u dimu, budući da dimnjak jako dugo nije čišćen. Nadajmo se da vuče!

Tvoja Anne

subota, 7. studenog 1942.

Draga Kitty,

majka je strašno nervozna, što je za mene uvijek jako opasno. Je li slučajno da mama i tata nikada ne grde Margot, nego uvijek svaljuju sve na mene? Sinoć, na primjer: Margot je čitala knjigu s prekrasnim crtežima, ustala je i odložila knjigu kako bi je kasnije opet čitala. Ja nisam imala što raditi pa sam uzela knjigu i gledala crteže. Margot se vratila, vidjela »svoju« knjigu u mojim rukama, namrštila se i zatražila da joj je vratim. Ja sam pak htjela još malo gledati. Margot se sve više ljutila, a majka se umiješala ovim riječima: – Tu knjigu čita Margot, stoga joj je vrati natrag. U sobu je ušao tata, nije ni znao o čemu je riječ, no čim je vidio da Margot nešto nije po volji, istresao se na mene: – Htio bih vidjeti kako bi se ti ponašala kad bi Margot listala tvoju knjigu!

Odmah sam popustila, odložila knjigu i, kako su oni rekli, uvrijeđeno napustila sobu. Nisam bila ni uvrijeđena ni ljutita, nego tužna.

²⁰ Nicolaas Johannes (Nico) van Suchtelen (1878-1949), nizozemski književnik, prevoditelj i znanstvenik. *Evina mladost* njegov je romantični roman za mladež o odrastanju naslovne junakinje, iz 1923. godine.

²¹ Povijesna drama njemačkog klasicističkog književnika Friedricha Schillera (1759.-1805.), radnjom smještena u Flandriju u 16. stoljeće, u doba pobune Nizozemaca protiv španjolske vlasti (Osamdesetogodišnji rat ili Nizozemska revolucija).

Tata nije smio prosuđivati ne znajući o čemu je riječ. Sama bih dala knjigu Margot, i to puno prije da se mama i tata nisu umiješali kako bi obranili Margot – kao da je bila riječ o najvećoj nepravdi.

Podrazumijeva se da je majka stala na Margotinu stranu – njih dvije uvijek se podržavaju. Toliko sam navikla na to da sam postala potpuno ravnodušna prema maminim prijekorima i Margotinim mušicama.

Volim ih samo zato što su to mama i Margot. Međutim, s tatom je drukčije. Kada on ističe Margot kao primjer, kada odobrava sve njezine postupke, hvali je i miluje, mene nešto izjeda iznutra zato što obožavam tatu. On je moj uzor i nikoga na svijetu ne volim osim njega.

On nije svjestan toga da prema Margot postupi drukčije nego prema meni: Margot je jednostavno najpametnija, najdraža, najljepša i najbolja. No, i ja imam pravo biti ozbiljno shvaćena. Ja sam uvijek bila klaun i »niškoristi« u obitelji i uvijek sam morala dvostruko platiti za svoje postupke: najprije slušanjem prijekora, a potom očajem koji sam osjetila u sebi. Nisam zadovoljna površnim nježnostima ni takozvanim ozbiljnim razgovorima. Od tate želim nešto što mi on ne može dati.

Nisam ljubomorna na Margot – nisam nikada ni bila. Ne žudim za njezinom ljepotom i pameti – jedino što želim je osjetiti tatinu istinsku ljubav, ne samo kao prema djetetu, nego prema Anne, prema meni samoj.

Vezana sam za tatu zato što samo preko njega mogu zadržati ono malo osjećaja za obitelj što je još ostalo. Tata ne shvaća da ponekad moram reći o mami sve što mi je na srcu. On ne želi razgovarati o tome, izbjegava sve što se tiče majčinih mana. I najteže mi se nositi s majkom i sa svim njezinim manama. Ne znam kako da se postavim – ne mogu stalno ukazivati na njezinu nemarnost, sarkazam i strogoću, ali ne mogu uvijek ni sebe kriviti za sve.

U svemu sam suprotna majci, stoga je razumljivo da se sukobljavamo. Ne prosuđujem majčin karakter jer to je nešto o čemu ne mogu suditi. Gledam je samo kao majku. Za mene moja majka nije prava majka; ja moram sama sebi biti majka. Povukla sam se od svih njih – plovim sama i još ću vidjeti gdje ću pristati. Sve se to događa zato što u sebi imam predodžbu o tome kakva majka i žena mora biti, a ništa od toga ne nalazim u njoj – u osobi koju moram zvati majkom.

Neprestano namjeravam ne zamjećivati mamin loš primjer, želim vidjeti samo njezine dobre strane i u sebi potražiti ono što ne mogu pronaći u njoj. No, to mi ne uspijeva, a najgore od svega je što ni tata ni mama ne shvaćaju kako ne izvršavaju svoje obveze prema meni i da ih zbog toga okrivljujem. Može li itko svoju djecu učiniti potpuno zadovoljnom?

Ponekad vjerujem da me Bog želi iskušati, i sada i poslije. Moram postati dobra osoba vlastitim naporom – bez uzora i savjeta, kako bih poslije bila jača.

Tko će drugi osim mene poslije čitati ova pisma?

Tko će me drugi, osim mene, tješiti? Često mi je potrebna utjeha jer se nerijetko osjećam slaba i ne uspijevam ispuniti očekivanja. Znam to i svaki dan se iznova pokušavam popraviti.

Sa mnom postupaju vrlo različito. Jedan dan je Anne jako razumna i smije sve znati, da bi drugi dan Anne bila glupa ovčica koja ništa ne zna i koja misli da je iz knjiga naučila gomilu stvari. Više nisam mala beba i razmažena ljubimica čije postupke svi smiju ismijavati. Imam vlastite ideale, zamisli i planove, ali ih još uvijek ne mogu izraziti riječima. Ah, toliko toga mi se vrti u glavi kada sam navečer sama, kao i preko dana kada moram trpjeti ljude kojih mi je preko glave i koji uvijek pogrešno shvaćaju moje namjere. Zato se na kraju uvijek vraćam svome dnevniku – on je moj početak i moj kraj jer Kitty je uvijek strpljiva. Obećavam joj da ću unatoč svemu biti ustrajna i pronaći vlastiti put te gutati svoje suze. Jedino bih htjela ubrzo vidjeti rezultate ili barem jednom primiti ohrabrenje od nekoga tko me voli.

Nemoj me osuđivati, radije me smatraj nekim kojemu također može biti svega dosta.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 9. studenoga 1942.

Draga Kitty,

jučer je bio Peterov rođendan, napunio je šesnaest godina. Darovi su bili lijepi. Između ostaloga, dobio je jednu društvenu igru, aparat za brijanje i upaljač. No, ne zbog toga što toliko puši, uopće ne, nego samo zbog otmjenosti.

Najveće iznenađenje priredio je gospodin Van Daan kada nas je u jedan sat obavijestio da su se Englezi iskrcali u Tunisu, Alžiru, Casablanci i Oranu. »To je početak kraja«, govorili su svi, ali je Churchill, britanski premijer koji je vjerojatno ovakvo što čuo u Engleskoj, rekao: »Ovo iskrcavanje vrlo je velik korak, ali ne smije ga se shvaćati početkom kraja. Prije bih rekao da označava kraj početka.« Vidiš li razliku? Uglavnom, ima razloga za optimizam. Staljingrad, ruski grad koji brane već tri mjeseca, još uvijek nije pao u ruke Nijemaca.

No, vratimo se životu u našem *Skrovištu*. Moram ti napisati ponešto o našoj opskrbi namirnicama. Moraš znati da su ovi gore pravi proždrljivci. Kruh dobivamo od jednog vrlo ljubaznog pekara, Koophuisova poznanika. Naravno, ne dobivamo toliko kao kod kuće, ali dovoljno je. Bonovi za namirnice kupljeni su ilegalno. Njihova cijena neprestano raste – od 27 guldena došla je na 33. Sve to za samo listić tiskanog papira!

Kako bismo se opskrbili hranom koja može dugo stajati, osim 150 konzervi povrća koje već imamo, kupili smo 135 kilograma mahunarki. To nije samo za nas, nego i za lju-

de iz ureda. Mahunarke su se nalazile u vrećama koje vise na kukama u hodniku (iza naših tajnih vrata). Međutim, zbog težine, na vrećama se rasporilo nekoliko šavova pa smo našu zimnicu odlučili smjestiti na tavan, a Peteru smo povjerili zadatak da je onamo odvuče. Pet od šest vreća stiglo je na tavan neoštećeno, i upravo kad je Peter podizao šestu, dno vreće se raspuklo te se kiša ili, bolje rečeno, tuča smeđeg graha raspršila zrakom i stubama. U vreći je bilo približno 25 kilograma graha što je izazvalo nevjerojatnu buku. Dolje su mislili da im se kuća ruši na glavu. (Hvala Bogu, dolje nije bilo neznanaca). Peter se na trenutak uplašio, ali je prasnuo u smijeh kada me vidio kako stojim podno stuba poput otočića kojeg zapljuskuju valovi graha – smeđe more dosezalo mi je do gležnjeva. Ubrzo smo ga počeli skupljati, ali zrna graha tako su sitna i skliska da se otkotrljaju u sve moguće i nemoguće uglove i rupe. Svaki put kada tko ide gore, sagne se i uzima šaku graha za gospođu Van Daan.

Gotovo sam zaboravila spomenuti da je tata ozdravio.

Tvoja Anne

P. S. Upravo su javili na radiju da je pao Alžir. Maroko, Casablanca i Oran već su nekoliko dana u engleskim rukama. Još se čeka Tunis.

utorak, 10. studenoga 1942.

Draga Kitty,

sjajna novost, želimo primiti osmog stanara! Da, uistinu! Uvijek smo smatrali da ovdje ima dovoljno mjesta i hrane za osmu osobu. Samo smo se bojali da ćemo još više opteretiti Koophuisa i Kralera. Budući da zastrašujuće priče koje čujemo o Židovima postaju sve gore, tata se odlučio obratiti dvjema odgovornim osobama kojima se plan učinio odličnim. – Jednako je opasno i za sedam i za osam ljudi – rekli su i bili su u pravu.

Kada smo to riješili, u mislima smo pretraživali naš krug poznanika pokušavajući pronaći osobu koja bi se uklopila u našu obitelj iz skrovišta. Nije bilo teško odabrati. Nakon što je tata odbio sve rođake obitelji Van Daan, izabrali smo zubara po imenu Albert Dussel, čija je žena, srećom, u inozemstvu. Poznat je kao miran čovjek, a koliko ga prema površnom poznavanju možemo procijeniti, i nama i Van Daanovima čini se simpatičnim. Miep ga također poznaje, tako da može pripremiti sve što je potrebno oko skrivanja. Ako dođe, Dussel će morati spavati u mojoj sobi umjesto Margot, koja će koristiti sklopivi krevet.

Tvoja Anne

četvrtak, 12. studenoga 1942.

Draga Kitty,

Dussel je bio presretan kad mu je Miep rekla da ima skrovište za njega i da bi što prije trebao poći onamo, najbolje već u subotu. Sumnjao je da će stići, jer je morao još urediti kartoteku, pobrinuti se za dva pacijenta i srediti račune. Miep nam je jutros donijela tu vijest. Smatrali smo da nije dobro toliko dugo čekati. Sve te pripreme zahtijevaju objašnjenja raznim ljudima koje bismo radije držali po strani. Miep će pitati hoće li Dussel ipak uspjeti doći u subotu. Dussel je rekao »ne« te sada dolazi u ponedjeljak. Mislim da nije pametno što ne prihvaća odmah svaki prijedlog. Ako ga pokupe na ulici, više neće moći ni urediti kartoteku ni srediti račune ni pomoći pacijentima. Čemu onda to odgađanje? Mislim da je glupo što se tata s tim složio.

Drugih novosti nema.

Tvoja Anne

utorak, 17. studenoga 1942.

Draga Kitty,

stigao je Dussel. Sve je dobro prošlo. Miep mu je rekla da u jedanaest sati mora biti na jednom određenom mjestu ispred pošte, gdje će po njega doći jedan gospodin. Dussel je stajao na dogovorenom mjestu, točno na vrijeme. Prišao mu je gospodin Koophuis, koji također poznaje Dussela, te mu priopćio da gospodin s kojim se trebao naći još ne može doći te ga je pozvao da dođe u Miepin ured. Koophuis se tramvajem dovezao do ureda, a Dussel je došao pješice. U jedanaest i dvadeset Dussel je pokucao na vrata ureda. Miep mu je rekla da skine kaput kako mu se ne bi vidjela zvijezda i odvela ga u privatni ured gdje ga je zadržao Koophuis dok čistačica ne ode. Pod izgovorom da ured više nije slobodan, Miep se s Dusselom popela uza stube, otvorila pomičnu policu i pred očima tog zapanjenog čovjeka zakoračila unutra.

Svih sedmero sjedili smo za stolom kod Van Daanovih, čekajući našeg stanara s konjakom i kavom. Miep ga je prvo uvela u našu dnevnu sobu, gdje je odmah prepoznao naš namještaj. Nije mu bilo ni na kraj pameti da smo ovdje, iznad njegove glave. Kada mu je Miep to priopćila, gotovo da je pao u nesvijest od iznenađenja. Srećom, Miep mu nije dala puno vremena i odmah ga je dovela gore.

Dussel se svalio u stolac i neko nas je vrijeme promatrao bez riječi, kao da je prvo s naših lica htio pročitati istinu. Onda je promućao: – Ali... niste li vi u Belgiji? Nije li došao časnik? Auto? Bijeg nije uspio? – Sve smo mu objasnili: da smo namjerno raširili priču o časniku i autu kako bismo druge ljude i Nijemce, ukoliko bi nas pokušali pronaći, naveli

na krivi trag. Dussel je ostao bez riječi zbog ovakve domišljatosti i samo je mogao zaprepašteno gledati oko sebe dok je njuškao po našem superpraktičnom i lijepom *Skrovištu*.

Zajedno smo objedovali, malo je odrijemao, potom nam se pridružio za čajem, sreo ono malo stvari koje je Miep ranije bila donijela i već se počeo osjećati kao kod kuće. Osobito kada je dobio sljedeći natipkani pravilnik *Skrovišta* (sastavio Van Daan).

PROSPEKT I VODIČ KROZ »SKROVIŠTE«

Posebna ustanova za privremeni smještaj Židova i sličnih.

Otvoreno tijekom cijele godine.

Smješteno u lijepom, mirnom dijelu u srcu Amsterdama, s mnogo zelenila. Nema izravnih susjeda. Dolazi se tramvajem broj 13 i 17, automobilom ili biciklom. U određenim slučajevima i pješice, kada Nijemci zabrane uporabu tih prijevoznih sredstava.

Stanarina: besplatno.

Dijeta: nemasna hrana.

Tekuća voda u kupaonici (nažalost bez kade) i na raznim unutrašnjim i vanjskim zidovima.

Prostrana spremišta za različitu vrstu robe.

Vlastita radiocentrala s izravnom vezom s Londonom, New Yorkom, Tel Avivom i mnogim drugim postajama. Ovaj uređaj raspoloživ je stanarima za uporabu nakon šest sati navečer. Nema zabranjenih postaja pod čime se podrazumijeva da se njemačke postaje mogu slušati samo u iznimnim slučajevima, na primjer za slušanje klasične glazbe i slično.

Vrijeme počinka: od 10 sati navečer do 7.30 ujutro, nedjeljom do 10.15. Ovisno o okolnostima, moguće je odmarati se i preko dana, poštujući upute uprave. Vrijeme počinka mora se strogo poštovati zbog opće sigurnosti!!!

Praznici: do daljnjega se ne smiju provoditi izvan kuće.

Jezik: uvijek se mora tiho govoriti. Dopušteni su svi civilizirani jezici, dakle nema njemačkoga.

Tjelovježba: svaki dan.

Nastava: svaki tjedan pismena vježba iz stenografije. Engleski, francuski, matematika i povijest u svako doba.

Poseban odjel za njegu malih kućnih ljubimaca: dobra njega (isključene štetočine, za koje je potrebna posebna dozvola).

Obroci:

Doručak: svakog dana (osim nedjeljom i praznikom) u 9 sati ujutro; nedjeljom i praznikom oko pola 12.

Ručak: neravnomjeran. Od 13.15 do 13.45.

Večera: hladna i/ili topla, vrijeme ovisi o emitiranju vijesti.

Dužnosti prema Odjelu nabave: stanari uvijek moraju biti spremni pomoći u uredskim poslovima.

Kupanje: korito je dostupno svim stanarima nedjeljom od 9 sati. Za kupanje se može koristiti zahod, kuhinja, privatni ured, prednji ured, prema izboru.

Žestoka pića: samo uz liječničku potvrdu.

Kraj.

Tvoja Anne

četvrtak, 19. studenoga 1942.

Draga Kitty,

baš kao što smo i pretpostavljali, Dussel je jedan jako drag čovjek. Naravno, nije imao ništa protiv toga da dijeli sa mnom moj sobičak. Iskreno rečeno, nisam baš oduševljena što jedan neznamac koristi moje stvari, ali kada je u pitanju dobar razlog, mora se ponešto i pretrpjeti, tako da ipak rado prinosim ovu žrtvu. – Ako možemo spasiti samo jednog od naših poznanika, ništa drugo nije važno – rekao je tata i potpuno je u pravu.

Prvi dan kada je došao, Dussel mi je odmah postavio svakakva pitanja, na primjer kada dolazi čistačica, kada se koristi kupaonica, kada se smije ići na zahod. Možda ćeš se smijati, ali u skrovištu ništa nije tako jednostavno. Preko dana ne smijemo praviti nikakvu buku koja bi se dolje čula, a ako je tamo još netko drugi, primjerice čistačica, moramo biti posebno oprezni. Sve sam to lijepo objasnila Dusselu, ali me iznenadilo što jako sporo shvaća. Sve pita dva puta i svejedno ne može zapamtiti. Možda je samo zbunjen zbog iznenadne promjene pa će ga to proći.

Inače je sve u redu. Dussel nam je mnogo ispričao o vanjskom svijetu koji nam već toliko dugo nedostaje. Žalosno je to što nam je rekao. Bezbroj prijatelja i poznanika doživjelo je strašnu sudbinu. Svake večeri tutnje zelena ili siva vojna vozila. Nijemci zvone na svaka vrata i pitaju žive li tu Židovi. Ako žive, cijela obitelj smjesta mora otići s njima. Ako ne, onda idu dalje, do sljedeće kuće. Nitko ne može izbjeći svoju tešku sudbinu ako se ne skriva. Često idu naokolo s popisima i zvone samo ondje gdje znaju da ih čeka dobar ulov. Često se plaća glavarina – toliko i toliko po glavi. Kao lov na robove iz prošlih vremena. No, to nipošto nije šala: previše je dramatično. Navečer, kada padne mrak, često vidim redove dobrih, nevinih ljudi kako s uplakanom djecom hodaju i hodaju dok im nekoliko muškaraca zapovijeda, tuče ih i muči do iznemoglosti. Nitko nije pošteđen – starci, bebe, trudnice, bolesnici – svi, ali baš svi, koračaju u povorci smrti.

Kako nam je dobro ovdje, kako nam je samo dobro i mirno.

Ne bismo se trebali opterećivati tom patnjom, samo kada se ne bismo toliko bojali za sve one koji su nam dragi, a više im ne možemo pomoći.

Osjećam se loše zato što ležim u toplom krevetu dok moje najdraže prijateljice netko udara i baca na zemlju. Bojim se pri pomisli na sve one ljude s kojima sam bila bliska, a koji su sada u rukama najokrutnijih od svih krvnika.

I sve to zato što su Židovi!

Tvoja Anne

petak, 20. studenoga 1942.

Draga Kitty,

ne znamo kako se postaviti u ovoj situaciji. Nikada do sada nije do nas stiglo toliko vijesti o Židovima i smatrali smo da je najbolje biti što veseliji. Kada bi Miep tu i tamo otkrila što se strašno dogodilo nekom poznaniku, majka i gospođa Van Daan bi zaplakale, tako da je Miep odlučila da je bolje ne reći više ništa. No, Dussela smo odmah obasuli pitanjima, a priče koje je on ispričao bile su tako strašne i okrutne da nam nisu mogle »kroz jedno uho ući, a kroz drugo izaći«. No, kada malo zaboravimo te novosti, opet ćemo se šaliti i zadirkivati. Ne pomaže ni nama ni onima vani ako smo potišteni kao sada. I kakvog smisla ima pretvoriti naše *Skrovište* u *Melankolično skrovište*?

Što god da radim, stalno mislim na te ljude koji su odvedeni. A ako mi dođe da se smijem, užasnuta prestanem, misleći kako je sramota biti tako veseo. No, moram li zato cijele dane plakati? Ne, to ne mogu. A i ova potištenost će proći.

Svim tim tužnim stvarima moram dodati još jednu osobne prirode koja je beznačajna pored ovog jada koji sam ti upravo ispričala. No, ne mogu se suzdržati da ti ne kažem kako se u posljednje vrijeme osjećam napuštenom.

Oko mene je prevelika praznina. O tome prije nisam razmišljala, budući da su mi zabavljanje i prijateljice ispunjavali misli. Sada mislim ili na nesretne događaje ili na sebe. I na kraju, shvatila sam da mi tata, koliko god bio drag, ne može nadomjestiti moj mali prijašnji svijet.

No, zašto te gnjavim takvim glupostima? Užasno sam nezahvalna, znam to Kitty, ali teško mi je kad me previše toga zapadne i onda još moram misliti na sav taj jad!

Tvoja Anne

subota, 28. studenoga 1942.

Draga Kitty,

trošili smo previše svjetla tako da smo premašili dopuštenu količinu potrošnje struje. Posljedica: krajnja štednja i mogućnost isključenja struje. Četrnaest dana bez svjetla – divno, zar ne? Ali tko zna – možda ipak neće biti tako! Poslije četiri ili pola pet previše je mračno za čitanje. Vrijeme kratimo svakakvim šašavim načinima: zadavanjem zagonetki, tjelovježbom u mraku, razgovorom na engleskom ili francuskom, kritiziranjem knjiga. A na kraju sve nam dosadi. Sinoć sam otkrila nešto novo: zurenje kroz oštar dalekozor u osvijetljene sobe naših susjeda. Danju naši zastori ne smiju biti otvoreni ni centimetar, ali po mraku ne može škoditi.

Nikada prije nisam znala da susjedi mogu biti toliko zanimljivi – naši, u svakom slučaju, jesu. Neke sam zatekla za jelom, jedna je obitelj snimala film, a zubar je prekoputa nekoj staroj, uplašenoj gospođi popravljao zube.

Gospodin Dussel, o kojemu se uvijek govorilo da se izvrsno slaže s djecom i da ih voli, pokazao se kao najstaromodniji odgajatelj i propovjednik beskrajno dugačkih povijesti o ponašanju.

Budući da imam rijetku sreću (!) dijeliti svoju nažalost preusku sobu s plemenitim i dobro odgojenim gospodinom i budući da me smatraju najneodgojenijom od nas troje mladih, ne preostaje mi ništa drugo nego hiniti da sam gluha kako bih izbjegla stare, često ponavljane prijekore i upozorenja.

To i ne bi bilo toliko loše da gospodin nije takva tužibaba i da ne prijavljuje sve majci.

Prvo mi on očita lekciju, nakon čega majka sve još jednom mora ponoviti, tako da me bura zahvati i sprijeda i straga. Ako baš imam sreće, nakon pet minuta na red me poziva gospođa Van Daan i tada vjetar zapuše i odozgor!

Uistinu, nemoj misliti da je lako biti neodgojeno središte pozornosti skrivene obitelji u kojoj se svatko miješa u sve. Kad navečer ležim u krevetu i razmišljam o svojim grijesima i pripisanim manama, zbune me silne stvari o kojima moram razmisliti tako da se ili počnem smijati ili počnem plakati, ovisno o raspoloženju.

I tada zaspim sa suludim osjećajem da želim biti drukčija nego što jesam ili da sam drukčija nego što želim biti ili možda da se ponašam drukčije nego što se ponašam ili se želim ponašati. Oh, Bože – sad sam još i tebe zbunila! Oprosti, ali ne volim ništa križati, a bacanje papira je zabranjeno kada je nestašica. Tako da ti samo mogu savjetovati da ne čitaš ponovno gornju rečenicu i da se ne udubiš u nju jer je sigurno nećeš razumjeti!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 7. prosinca 1942.

Draga Kitty,

ove su godine Hanuka i Sveti Nikola došli gotovo u isto vrijeme – bio je samo jedan dan razlike. Nismo posebno slavili Hanuku – izmijenili smo nekoliko lijepih stvarčica i zapalili svijeće. Budući da je nestašica svijeća, gorjele su samo desetak minuta, ali dok je pjesme, nema veze. Gospodin Van Daan od drva je izradio svijećnjak, tako da je i to sređeno.

U subotu navečer, uoči Svetoga Nikole, bilo je puno zabavnije. Elli i Miep pobudile su nam znatiželju dok su se za jelom cijelo vrijeme došaptavale s tatom, tako da smo naslutili da se nešto priprema.

I stvarno, u osam sati smo se stubama i kroz mračan hodnik (zadrhtala sam i poželjela da sam gore na sigurnom) spustili u sobicu. Tamo smo mogli upaliti svjetlo jer taj sobičak nema prozore. Nakon toga tata je otvorio veliki ormar.

– Oh, kako je krasno – svi smo povikali. U kutu je stajala velika košara ukrašena šarenim papirom i maskom Crnog Petra.

Brzo smo ponijeli košaru gore. Za svakoga se našao po jedan zgodan darak s prikladnom pjesmicom.

Ja sam dobila lutku od tijesta za kruh, tata držače za knjige, i tako dalje, i tako dalje. U svakom slučaju, bilo je to lijepo smišljeno i budući da nas osmero nikad prije zajedno nismo slavili Sv. Nikolu, premijera je uspjela.

Tvoja Anne

četvrtak, 10. prosinca 1942.

Draga Kitty,

gospodin Van Daan bavio se trgovinom kobasica, mesa i začina. U tatinoj firmi bio je angažiran zbog poznavanja tih područja. I sada pokazuje svoju kobasičarsku stranu, što nama nimalo ne smeta.

Naručili smo puno mesa (ilegalno, naravno) kako bismo ga spremili ako dođu teška vremena! Bilo je zanimljivo promatrati kako komadi mesa dva-tri puta prolaze kroz stroj za mljevenje, zatim kako se različiti dodaci miješaju s mesom i na kraju kako se pomoću cijevi pune crijeva. Poslijepodne smo odmah pojeli pečenu kobasicu s kiselim kupusom, ali druge kobasice, koje smo htjeli spremi, trebalo je prvo dobro osušiti pa smo ih objesili na štap koji je bio užetom pričvršćen za strop. Tko god bi ušao u sobu, počeo bi se smijati ugledavši izložene kobasice. Bio je to urnebesna prizor!

U sobi je bila strašna gužva. Gospodin Van Daan, noseći pregaču svoje supruge i izgledajući deblji nego što jest, bio je zaposlen oko mesa. Krvavih ruku, crvene glave i u umrljanoj pregači izgledao je kao pravi mesar. Gospođa je radila sto poslova istodobno: iz neke je knjižice učila nizozemski, miješala juhu, pazila na meso, uzdisala i jadikovala zbog slomljenog rebra. To se događa kada se starije dame (!) idiotskim vježbama pokušavaju riješiti svojih debelih stražnjica!

Dusselu se upalilo oko pa ga je pokraj peći ispirao čajem od kamilice. Pim, koji je sjedio pod zrakom sunca koja je dolazila kroz prozor, stalno se morao micati ovamonomo. Sigurno ga je opet mučila reuma, jer je sjedio prilično zgrbljen i uznemirena lica promatrao gospodina Van Daana. Izgledao je baš kao kakav nemoćan starac iz ubožnice. Peter se s mačkom natezao po sobi, a majka, Margot i ja gulile smo krumpire. Na kraju nitko nije dobro obavljao svoj posao jer smo svi gledali što radi gospodin Van Daan.

Dussel je otvorio zubarsku praksu. Za zabavu ću ti ispričati kako je prošao njegov prvi slučaj. Majka je glačala, a gospođa Van Daan, koja je bila prva žrtva, sjela je na stolac nasred sobe. Dussel je počeo važno raspakiravati svoj kovčežić te je tražio kolonjsku vodu za dezinfekciju i vazelin umjesto voska.

Pogledao je u gospođina usta i dodirnuo joj sjekutić i kutnjak, pri čemu se gospođa zgrčila kao da umire od bolova ispuštajući nepovezane zvukove. Nakon dugotrajnog pregleda (kako se činilo gospođi, jer nije trajao dulje od dvije minute), Dussel je počeo dupstirup. Ali ne – gospođa nije htjela ni čuti za to! Počela je mlatarati rukama i nogama tako da je Dussel u jednom trenutku ispustio strugalicu koja je ostala zabijena u gospođinom zubu.

Sada su tek počele nevolje! Gospođa se počela ritati, plakati (koliko je to bilo moguće s takvim instrumentom u ustima), pokušavala je izvaditi strugalicu iz usta i samo je još dalje gurnula. Gospodin Dussel je, podbočenih ruku, mirno promatrao scenu. Ostali gledatelji urlali su od smijeha. To nije bilo lijepo od nas, jer sam sigurna da bih ja još jače vrištala. Nakon puno okretanja, udaranja, vrištanja i vikanja, napokon je uspjela izvaditi strugalicu, a gospodin Dussel nastavio je s radom kao da se ništa nije dogodilo.

Bio je toliko brz da gospođa nije imala vremena ponovno započeti svoju predstavu. No, nikad u život nije imao toliko pomoći. Dva asistenta nije malo – gospodin i ja dobro smo obavili svoj posao. Čitav prizor izgledao je poput kakve srednjovjekovne slike pod nazivom »Šarlatan na djelu«.

Međutim, pacijentica nije imala previše strpljenja – morala je paziti na »svoju« juhu i »svoje« jelo.

Jedno je sigurno – gospođa se neće tako brzo ponovno podvrći pregledu!

Tvoja Anne

nedjelja, 13. prosinca 1942.

Draga Kitty,

udobno sjedim u prednjem uredu i kroz prorez teških zastora gledam van. Sumrak je, ali još ima dovoljno svjetla da ti mogu pisati.

Čudno je gledati kako ljudi prolaze, kao da se svi strašno žure i gotovo spotiču o vlastite noge. Tempo biciklista ne može se uopće pratiti, tako da ne mogu ni vidjeti kakve osobe sjede na tim vozilima.

Ljudi u ovoj četvrti ne izgledaju baš privlačno, a djeca su toliko prljava da ih čovjek ni štapom ne bi dotaknuo – pravi slinavci iz sirotinjske četvrti, čiji govor gotovo da ne razumijem.

Dok smo se Margot i ja jučer poslijepodne ovdje kupale, rekla sam: – Kada bismo sada udicom pecale jedno po jedno dijete koje tu prolazi, stavile u kadu, oprale im rublje i zakrpile ga te ih ponovno pustile, tada...

– ... bi sutra ponovno izgledali tako prljavi i odrpani kao prije – nadopunila me Margot.

Ali što trabunjam: mogu se ovdje vidjeti i druge stvari – auti, brodovi i kiša. Slušam tramvaj i njegovo škripanje i zabavljam se.

Ni nama samima ni našim mislima ne događaju se gotovo nikakve promjene. Sve se vrti u krug poput vrtuljka – od Židova do hrane i od hrane do politike. Usput, kad je riječ o Židovima, jučer sam kroz zastor vidjela dva Židova – kao da sam vidjela svjetsko čudo. Bio je to tako čudan osjećaj – kao da sam izdala te ljude i sada promatram njihovu nesreću.

Preko puta nas na jednom brodu stanuje neki lađar sa ženom i djecom. On ima lajavog psića. Poznajemo ga samo po lajanju i repiću, koji vidimo kada hoda uz rub broda.

Ah, sada je počela padati kiša i većina ljudi skrila se pod kišobrane. Vidim samo kabanice i poneki zatiljak s kapom. Zapravo, više od toga ne moram ni vidjeti, znam napamet kako izgledaju te žene: debele od krumpira, u crvenom ili zelenom kaputu, izlizanih potpetica, s torbom u ruci, smrknutog ili dobroćudnog izraza lica – ovisno o raspoloženju njihovih muževa.

Tvoja Anne

utorak, 22. prosinca 1942.

Draga Kitty,

Skrovište je doznalo radosnu vijest da će za Božić svatko dobiti dodatnu osminu kilograma maslaca. U novinama piše »četvrtina«, ali to je samo za sretnike koji bonove za namirnice dobivaju od države, a ne za skrivene Židove, koji si mogu priuštiti samo četiri umjesto osam ilegalno kupljenih bonova. Svi ćemo ispeći nešto s maslacem. Jutros sam napravila kekse i dvije torte. Gore je jako velika gužva, a majka mi je rekla da ne smijem učiti ni čitati dok ne budu završeni kućanski poslovi.

Gospođa Van Daan leži u krevetu s nagnječenim rebrom, stalno jadikuje i traži da joj se mijenjaju zavoji te ničime nije zadovoljna. Bit ću sretna kad ponovno stane na noge i sama posprema svoje stvari, jer moram reći ovo: iznimno je marljiva i uredna, a dok je i tijelom i duhom zdrava, i vesela je.

Kao da preko dana ne čujem dovoljno »psst« zato što uvijek pravim preveliku buku, dragi gospodin cimer došao je na ideju da mi i po noći stalno govori »psst«. Što se njega tiče, ne smijem se ni okrenuti. Ne namjeravam se na to obazirati i sljedeći put ću mu uzvratiti »psst«.

Osobito me razljuti nedjeljom, kada rano ujutro upali svjetlo i vježba. Kao da me jednu satima muči – stolci kojima mi je produžen krevet neprestano klize amo-tamo ispod moje pospane glave. Kada s nekoliko snažnih zamaha završi vježbe istezanja, gospodin započinje s odijevanjem. Donje rublje visi mu na kuki pa odlazi po njega i vraća se natrag. Ali zaboravlja kravatu koja je na stolu, tako da opet gura i udara stolce kako bi je dohvatio.

No, neću ti više tratiti vrijeme kukajući o nemogućim starcima. Ionako se ništa neće popraviti, a od svojih osvetničkih planova – kao što je odvrtnje sijalice, zaključavanje vrata i skrivanje odjeće – nažalost moram odustati zbog mira u kući.

Ah, postajem tako razumna! Ovdje se u svemu mora primjenjivati razum – u učenju da slušaš, u šutnji, pomaganju, ljubaznom ophođenju, popuštanju i ne znam u čemu sve ne! Bojim se da ću svoj razum, kojeg nemam baš puno, prebrzo potrošiti pa mi nakon rata neće ništa ostati!

Tvoja Anne

srijeda, 13. siječnja 1943.

Draga Kitty,

jutros mi je sve smetalo, tako da ništa nisam uspjela dovršiti.

Vani je strašno. Dan i noć odvođe se jadni nemoćni ljudi, koji nose sa sobom samo ruksak i nešto novca. Na putu im se čak i to oduzima. Razaraju se obitelji; razdvajaju se muškarci, žene i djeca.

Pri povratku iz škole, djeca kod kuće više ne nalaze roditelje. Pri povratku iz kupnje, žene zatiču zapečaćene kuće bez obitelji. Kršćani su u Nizozemskoj također zabrinuti – njihove sinove šalju u Njemačku. Svi se boje.

Svake noći stotine aviona nadlijeću Nizozemsku na putu prema njemačkim gradovima gdje bombama oru zemlju. Svakoga sata u Rusiji i Africi ginu stotine, tisuće ljudi. Nitko nije pošteđen. Čitava kugla zemaljska vodi rat i iako Saveznicima ide bolje, još se ne nazire kraj.

A nama – nama je dobro, bolje nego milijunima drugih. Mi smo na mirnom i sigurnom i takoreći jedemo svoj novac. Toliko smo sebični da pričamo o »poslije rata«, veselimo se novoj odjeći i novim cipelama, a ustvari bismo trebali štedjeti svaki cent kako bismo nakon rata pomogli drugim ljudima i spasili što se spasiti bude moglo.

Ovdje djeca po ulici hodaju u tankoj košulji i klompama – bez jakne, bez kape, bez čarapa i bez ikoga da im pomogne. Nemaju ništa u trbuhu – samo žvaču mrkvu; iz hladnog stana odlaze na hladnu ulicu da bi došli u školu u još hladnije učionice. Da, čak je i u Nizozemskoj došlo do toga – nebrojena djeca zaustavljaju prolaznike na ulici, moleći za komadić kruha.

Satima bih ti mogla pričati o patnjama koje donosi rat, ali to bi me samo još više oneraspoložilo. Ne preostaje nam ništa drugo nego čekati što mirnije možemo da završi taj jad. Čekaju i Židovi i kršćani, čitava kugla zemaljska čeka, a mnogi čekaju smrt.

Tvoja Anne

subota, 30. siječnja 1943.

Draga Kitty,

kipim od bijesa, a ne smijem to pokazati. Najradije bih udarala nogom, vikala, dobro prodrmala majku, plakala i ne znam što još zbog groznih riječi, podrugljivih pogleda i optužbi koje me svakog dana pogađaju kao strelice s čvrsto napeta luka i koje se teško mogu iščupati iz moga tijela.

Rado bih povikala majci, Margot, Van Daanu, Dusselu, čak i ocu: – Pustite me na miru, pustite me da napokon jednu noć spavam bez jastuka natopljena suzama, da me oči ne peku i da mi glava ne puca. Pustite me da odem, da odem od svega – najradije s ovoga svijeta!

Ali ne mogu to učiniti, ne mogu dopustiti da vide moj očaj i rane koje mi zadaju – ne bih mogla podnijeti njihovo sažaljenje i dobroćudne prijekore, zbog toga bih još više vikala.

Ako pričam, onda svi misle da pretjerujem, da sam smiješna ako šutim, drska ako odgovaram, prepređena ako mi na pamet padne dobra ideja, lijena ako sam umorna, sebična ako pojedem zalogač više, glupa, kukavica, proračunata i tako dalje, i tako dalje. Cijele dane samo slušam kako sam nepodnošljivo dijete i, iako se tome nasmijem i pretvaram kao da me nije briga, ipak mi je stalo. Rado bih zamolila Boga da mi podari drukčiju narav, koja neće nikoga ljutiti.

No, to je nemoguće, imam takvu narav kakva mi je dana i osjećam da ne mogu biti loša. Dajem sve od sebe kako bih svima ugodila, puno više nego što bi oni ikad naslutili. I gore se pokušavam smijati jer im ne želim pokazati da patim.

Ne jedanput, nego nakon niza nezaslužanih prijekora, sasula sam majci u lice: – Uopće mi nije stalo do toga što govoriš. Pusti me na miru, ja sam ionako beznadan slučaj. – Naravno, onda mi kažu da sam drska, dva me dana ignoriraju, a onda, odjednom, sve zaboravljaju i postupaju prema meni kao prema svima drugima.

Ne mogu jedan dan biti umiljata, a drugi dan im svoju mržnju sasuti u lice. Radije ću biti u zlatnoj sredini, koja nije baš toliko zlatna, držati za zubima ono što mislim i jedanput se pokušati ponašati prema njima tako prezirno kao što se oni ponašaju prema meni.

Ah, kada bih barem mogla!

Tvoja Anne

petak, 5. veljače 1943.

Draga Kitty,

iako ti već dugo nisam ništa pisala o svađama, još uvijek se nije ništa promijenilo. U početku je gospodin Dussel naše razmirice – koje mi brzo zaboravljamo – shvaćao vrlo ozbiljno, ali sada se već privikava, tako da više ne pokušava posredovati.

Margot i Peter uopće se ne mogu nazvati »mladima« – oboje su tako dosadni i tihi. Strašno se razlikujem od njih i uvijek slušam: – Ni Margot ni Peter to ne rade. Ugledaj se na njih. – Meni je to strašno.

Priznajem ti da uopće ne želim biti kao Margot. Za mene je ona previše mlitava i ravnodušna, lako je se može nagovoriti i uvijek popušta. Želim imati snažniji duh! Ali takve misli držim za sebe; strašno bi me ismijali ako bih se pokušala ovako obraniti.

Za stolom je atmosfera najčešće napeta. Srećom, ispade katkad sprečavaju »jušni gosti«. »Jušni gosti« su svi koji iz ureda dolaze k nama na zdjelicu juhe.

Danas poslijepodne gospodin Van Daan opet je govorio kako Margot malo jede. – Sigurno drži liniju – rekao je podrugljivo. Majka, koja uvijek štiti Margot, glasno je rekla: – Više ne mogu slušati vaše glupo brbljanje.

Gospođa je pocrvenjela kao paprika, gospodin je pogledao pred sebe i ušutio. Često se smijemo raznim stvarima. Nedavno nas je gospođa zabavljala pričajući gluposti. Pričala je o prošlosti, o tome kako se dobro slagala sa svojim ocem i kako je puno očijukala. – I znate – nastavila je – moj bi otac govorio: ako muškarac počne navaljivati, moraš mu reći: »Gospodine, ja sam dama«, i odmah će znati što to znači. – Urlali smo od smijeha kao da nam je ispričala neku šalu.

Iako je obično tih, i Peter nas je nasmijao. Ima tu nesreću da je lud za stranim riječima, a ne zna uvijek što znače.

Jednog poslijepodneva, kada zbog posjeta u uredu nismo mogli ići na zahod, Peter je hitno morao obaviti nuždu pa nije povukao vodu. Kako bi nas upozorio na neugodan miris, na vrata zahoda je napisao poruku »svp smrad«. Naravno, htio je reći »Oprez, smrad«, ali mu se »svp« učinilo otmjenijim. Nije imao pojma da »svp« znači izvolite.²²

Tvoja Anne

subota, 27. veljače 1943.

Draga Kitty,

Pim svaki dan očekuje invaziju. Churchill je imao upalu plaću, ali se polako oporavlja. Gandhi, indijski borac za slobodu, štrajka glađu po tko zna koji put.

Gospođa tvrdi da je fatalist. No tko se najviše boji kada zapuca? Nitko drugi nego Petronella.

Henk nam je donio primjerak biskupova pisma vjernicima. Bilo je jako lijepo i ohrabrujuće.

– Narode nizozemski, nemoj mirno sjediti, svatko neka se vlastitim oružjem bori za slobodu svoje zemlje, svoga roda i svoje vjere! Pomozite, dajte, ne oklijevajte! – Tako govore s propovjedaonice. Hoće li to pomoći? Ljudima naše vjere sigurno neće.

Zamisli što nam se dogodilo! Vlasnik ovog posjeda prodao je kuću ne obavijestivši Kralera i Koophuisa. Jednog jutra došao je novi vlasnik s arhitektom pogledati kuću.

Srećom, ondje je bio gospodin Koophuis pa je gospodi pokazao sve osim našeg *Skrovišta*. Pretvarao se da je zaboravio ključ od vrata naše zgrade. Novi vlasnik nije ništa pitao. Ne piše nam se dobro ako se bude vratio i htio vidjeti naše *Skrovište*!

²² Skraćeno od franc. *s'il vous plait*.

Tata je za Margot i mene ispraznio jednu kutiju za kartoteku i u nju stavio kartice. To će biti naša kartoteka knjiga. Obje ćemo zapisivati koje smo knjige pročitale, tko ih je napisao, i tako dalje. Za strane riječi uzela sam posebnu bilježnicu.

U posljednje vrijeme mama i ja se bolje slažemo, ali *nikada* se ne povjeravamo jedna drugoj. Margot je zajedljivija nego ikada prije, a tata nešto drži za sebe, no svejedno je uvijek drag.

Nova podjela maslaca i margarina! Svatko dobiva svoj komadić namaza u tanjur. Po mom mišljenju, Van Daanovi vrlo nepošteno vrše podjelu. Moji roditelji previše se boje svađe da bi išta rekli. Šteta, mislim da takvim ljudima uvijek treba vratiti milo za drago.

Tvoja Anne

srijeda, 10. ožujka 1943.

Draga Kitty,

sinoć smo imali kratki spoj, a osim toga, neprestano je pucalo. Još uvijek nisam prevladala strah od pucanja i aviona te gotovo svake noći ležim kod tate u krevetu kako bi me utješio. To može zvučati djetinjasto, ali takvo što moraš sama jednom doživjeti! Topovi toliko grme da ne možeš čuti vlastite riječi. Gospođa, fatalistkinja, gotovo se rasplakala i bojažljivim glasićem izustila: – Oh, kako je to neugodno, oh! Tako jako pucaju! – Što bi značilo: »jako se bojim«.

Uz svjetlost svijeća nije se činilo tako strašno kao u mraku. Tresla sam se kao da imam vrućicu i preklinjala oca da ponovno upali svijeću. Bio je neumoljiv – svjetlo je ostalo ugašeno. Odjednom su zapucali mitraljezi, što je još deset puta gore od topova. Majka je skočila iz kreveta i upalila svijeću, što je razljutilo Pima. Na njegovo gundanje odlučno je odgovorila: – Anne ipak nije bivši vojnik! – I tako je završilo.

Jesam li ti već pričala o ostalim gospođinim strahovima? Mislim da nisam. Kako bi bila u tijeku sa svime što se događa u *Skrovištu*, moraš znati i ovo. Jedne noći gospođi se učinilo da na tavanu čuje provalnike – čula je glasne korake i toliko se uplašila da je probudila svog supruga. Baš u tom trenutku provalnici su nestali i jedina buka koju je gospodin Van Daan još mogao čuti bilo je lupanje srca preplašene fatalistkinje. – Oh, Putti – (gospodinov nadimak) – sigurno su nam odnijeli kobasice i sav grah i grašak. A Peter! Oh, leži li on još u svojem krevetu?

– Sigurno nisu ukrali Petera. Nemoj se bojati i pusti me da spavam!

Ali ništa od toga. Gospođa od straha više nije mogla zaspati. Nakon nekoliko noći cijelu obitelj Van Daan probudili su sablasni zvukovi. Peter je otišao na tavan s džepnom svjetiljkom i tap, tap, tap – tko se razbježao? Gomila ogromnih štakora! Kada smo otkrili

tko su provalnici, ostavili smo Mouschija da spava na tavanu i nepozvani gosti više se nisu vraćali. Barem ne noću.

Prije nekoliko večeri Peter je pošao u potkrovlje po stare novine. Kako bi se spustio, morao se čvrsto uhvatiti za poklopac te je, ne gledajući, položio ruku i... gotovo se strovalio od užasa i bola! Ne znajući, stavio je ruku na ogromnog štakora koji ga je potom jako ugrizao. Kad je došao do nas, bio je blijed kao krpa – koljena su mu klecala, a krv mu je već probila kroz pidžamu. Nije ni čudo – nije baš zabavno milovati ogromnog štakora, a doista je strašno kad te još k tome i ugrize.

Tvoja Anne

petak, 12. ožujka 1943.

Draga Kitty,

dopusti da ti predstavim jednu osobu: Mamu Frank, zaštitnicu djece! Dodatan obrok maslaca za mlade, problemi suvremene mladeži – majka se u svemu zalaže za mladež i nakon pokoje svađe, gotovo uvijek bude po njezinom.

Staklenka s konzerviranim jezikom se pokvarila. Raskošan objed za Mouschija i Mof²³.

Mof još nisi upoznala, iako je već bila ovdje prije nego što smo mi došli. To je skladišna i uredska mačka koja se brine za štakore u spremištu. Njezino političko ime može se jednostavno objasniti. Neko je vrijeme tvrtka imala dvije mačke – jednu za skladište, a drugu za tavan. Ponekad bi se susrele i strašno potukle. Skladišna mačka uvijek je bila napadač, da bi na kraju tavanska mačka pobijedila. Baš kao u politici. Tako smo skladišnu mačku nazvali Nijemac ili Mof, a tavansku Englez ili Tommi. Tommija su se kasnije riješili, a Mof nas zabavlja kada odlazimo u uredske prostorije.

Pojeli smo toliko puno smeđeg i bijelog graha da ga više ne mogu ni vidjeti. Pozli mi od same pomisli na njega. Večernja podjela kruha potpuno je ukinuta.

Tata je upravo rekao da nije baš dobro raspoložen. Opet su mu oči žalosne – jadnik!

Postala sam ovisna o knjizi *Kucanje na vrata* Ine Boudier-Bakker.²⁴ Obiteljski roman izvanredno je napisan, ali dijelovi o ratu, piscima i emancipaciji žena i nisu tako dobri. Iskreno rečeno, to me toliko i ne zanima.

²³ *Mof* – pogrdan naziv za Nijemce. (op. prev.)

²⁴ *Ina Boudier-Bakker* (1875-1966), popularna nizozemska književnica, autorica brojnih romana u čijem su središtu ženski likovi. *Kucanje na vrata* (1930) njezin je najpoznatiji roman.

Strašno bombardiranje Njemačke. Gospodin Van Daan loše je volje. Razlog: nestašica cigareta. Rasprava na temu trebamo li ili ne trebamo pojesti konzervirano povrće završila je u našu korist.

Više ne mogu obuti ni jedne cipele, osim skijaških, koje su strašno nepraktične za hodanje po kući. Sandale od trske za 6,50 guldena nosila sam tjedan dana, nakon čega su mi otkazale poslušnost. Možda će Miep iskopati nešto na crno. Moram ošišati tatu. Pim tvrdi da nakon rata više neće ići frizeru, toliko dobro izvršavam svoj posao. Kad mu barem ne bih tako često porezala uho!

Tvoja Anne

četvrtak, 18. ožujka 1943.

Draga Kitty,

Turska je u ratu. Veliko uzbuđenje. Napeto iščekujemo vijesti na radiju.²⁵

Tvoja Anne

petak, 19. ožujka 1943.

Draga Kitty,

za manje od jednog sata uslijedilo je razočaranje koje je potisnulo radost. Turska još nije u ratu, neki je ministar govorio o skorašnjem ukidanju neutralnosti. Na trgu Dam²⁶ stajao je neki prodavač novina izvikujući: – Turska na strani Engleske! – Trgali su mu novine iz ruku. Radosna vijest tako je stigla i do nas.

Novčanice od petsto i tisuću guldena proglašene su nevažećima. To je velik udarac za sve trgovce na crno i slične, ali još više za ljude koji se skrivaju i one koji posjeduju nezakonito stečen novac. Ako želiš promijeniti novčanicu od tisuću guldena, moraš potanko objasniti i dokazati kako si je stekao. Još uvijek se mogu koristiti za plaćanje poreza, ali samo do sljedećeg tjedna.

Dussel je dobio bušilicu na nožni pogon, pa ću vjerojatno i ja ubrzo biti temeljito pregledana.

²⁵ Radi se o dezinformaciji. Turska je objavila rat Njemačkoj i Japanu tek u veljači 1945. godine, na samom kraju rata, a njezina vojska nije sudjelovala u borbama.

²⁶ Dam – trg ispred kraljevske palače u Amsterdamu. (op. prev.)

Vođa svih Nijemaca obratio se ranjenim vojnicima. Bilo je žalosno slušati. Pitanja i odgovori odvijali su se otprilike ovako: – Zovem se Heinrich Scheppel.

- Mjesto ranjavanja?
- Kod Staljingrada.
- Vrsta ranjavanja?
- Dva smrznuta stopala i prijelom zgloba lijeve ruke.

Točno je tako prenio radio tu strašnu lutkarsku predstavu. Kao da su se ranjenici ponosili svojim ranama – što više, to bolje. Jednoga je toliko dirnulo što se može rukovati s Führerom (ako je uopće još imao ruku) da gotovo nije mogao ništa izustiti.

Tvoja Anne

četvrtak, 25. ožujka 1943.

Draga Kitty,

jučer smo majka, otac, Margot i ja udobno sjedili kada je odjednom došao Peter i šapnuo ocu nešto na uho. Čula sam nešto o »bačvi koja se prevrnula u skladištu« i kako je netko »drmao vrata«. I Margot je to čula, ali me pokušala smiriti budući da sam, daka-ko, bila blijeda kao krpa i jako uzrujana kada su tata i Peter odmah otišli.

Nas tri smo čekale. Nije prošlo ni dvije minute kada je došla gospođa Van Daan: slušala je radio u uredu. Rekla je da ju je Pim zamolio da isključi radio i tiho pođe gore. No, kako to već biva kad želiš jako tiho hodati – svaka stuba starog stubišta škripi dvos- truko glasnije. Nakon pet minuta došli su Peter i Pim, potpuno blijedi, i ispričali nam svo- je doživljaje.

Smjestili su se ispod stuba i čekali, ali bezuspješno. No odjednom, da – upravo tako, čuli su dva glasna udarca, kao da su ovdje u kući zalupila dvojna vrata. Pim je u jednom skoku bio gore, a Peter je prvo upozorio Dussela, koji se, odugovlačeći i stvarajući buku, napokon pojavio gore. U čarapama smo se odšuljali jedan kat više, k obitelji Van Daan. Gospodin je bio jako prehladen i već je ležao u krevetu, stoga smo se svi okupili oko nje- gove postelje i šapćući izmjenjivali svoje sumnje.

Svaki put kad bi gospodin glasno zakašljao, gospođa i ja bismo se gotovo ukočile od straha. To se nastavilo sve dok nekome od nas nije sinula sjajna ideja da mu damo kode- in. Kašalj se odmah smirio.

Opet smo čekali i čekali, ali više ništa nismo čuli pa smo pretpostavili da su lopovi dali petama vjetra kad su čuli korake u inače tihoj kući. Sada je nevolja bila u tome što je radio bio namješten na englesku postaju, a stolci su uredno bili poslagani oko njega. Ka- da bi netko provalio vrata i kada bi protuavionska straža to primijetila i obavijestila po- liciju, to bi za nas moglo imati vrlo neugodne posljedice. Stoga je gospodin Van Daan us-

tao, obukao hlače i kaput, stavio šešir i oprezno se spuštao stubama iza oca i ispred Petera, koji je za svaki slučaj bio naoružan teškim čekićem. Dame su gore (uključujući Margot i mene) napeto čekale sve dok se gospoda nisu pojavila nakon pet minuta i priopćila da je posvuda u kući mirno. Dogovorili smo se da uopće nećemo puštati vodu – čak ni u zahodu, ali budući da je uzbuđenje djelovalo na gotovo svačiji želudac, možeš zamisliti kakav je smrad zavladao nakon što smo svi redom obavili nuždu.

Kad se ovako nešto dogodi, kao da istodobno dođe i gomila drugih stvari. Baš kao sada. Broj jedan: Westertoren nije zvonio, a to me uvijek smirivalo.

Broj dva: prethodne je večeri gospodin Vossen otišao ranije pa nismo bili sigurni je li Elli uspjela dobiti ključ i nije li možda zaboravila zaključati vrata.

Još uvijek je bila večer i još smo bili u stanju neizvjesnosti, iako smo se malo smirili, budući da od približno osam sati, kada nam je lopov ugrozio kuću, do pola jedanaest nismo ništa čuli. Kad smo malo bolje razmislili, učinilo nam se nevjerojatnim da bi netko provalio tako rano uvečer dok još ima ljudi na ulici. Osim toga, netko se dosjetio da je moguće da skladištar susjedne tvrtke još uvijek radi – kad si uzbuđen i kad imaš tako tanke zidove, lako se zabuniti, a u takvim delikatnim trenucima i mašta može odigrati veliku ulogu.

Tako smo otišli u krevet, ali nismo svi mogli spavati. Otac, majka i gospodin Dussel često su se budili, a i ja, uz malo pretjerivanja, mogu reći da nisam oka sklopila. Jutros su se gospoda spustila do vanjskih vrata kako bi provjerila jesu li zaključana, i sve je bilo u redu!

Događaji, koji nisu bili nimalo ugodni, potanko se prepričavaju u uredu. Svi su se šalili na tu temu, ali lako je smijati se nakon što je sve prošlo. Samo nas je Elli ozbiljno shvatila.

Tvoja Anne

subota, 27. ožujka 1943.

Draga Kitty,

završili smo tečaj stenografije, sada počinjemo vježbati brzinu.

Što ćemo biti pametni! Moram ti ispričati još nešto o svojim temama za ubijanje vremena (tako ih nazivam jer nemamo što drugo raditi osim nastojati da nam dani što brže prolaze kako bismo što prije dočekali kraj ovoga skrivanja): luda sam za mitologijom, osobito za grčkim i rimskim bogovima. Svi misle da je moje zanimanje prolazno, nikada nisu čuli da se jedna tinejdžerica zanima za mitologiju. E pa onda sam ja prva!

Gospodin Van Daan je prehladen, bolje rečeno malo ga grebe u grlu. No, oko toga diže veliku buku. Grglja čaj od kamilice, maže nepce otopinom mirisne smole, prsa, nos, zube i jezik trlja balzomom i još je i loše volje!

Rauter,²⁷ neki važan Švabo, održao je govor. »Do 1. srpnja svi Židovi moraju napustiti germanske zemlje. Od 1. travnja do 1. svibnja vršit će se čišćenje provincije Utrecht (kao da je riječ o žoharima), a od 1. svibnja do 1. lipnja provincija Noord i Zuid-Holland.«²⁸ Te jadnike odvođe u prljave klaonice kao bolesnu, zapuštenu, jadnu stoku. Ali ne želim više o ovoj temi – od vlastitih misli imam noćne more!

Još jedna zgodna vijest: saboteri su zapalili njemački odjel Burze rada, a nakon nekoliko dana i matični ured. Muškarci u uniformama njemačke policije svezali su stražare i tako uspjeli uništiti neke važne dokumente.

Tvoja Anne

četvrtak, 1. travnja 1943.

Draga Kitty,

nisam raspoređena za zbijanje šala (pogledaj datum) – baš naprotiv, mogu slobodno citirati izreku: »Nesreća nikada ne dolazi sama«.

Kao prvo, gospodin Koophuis, koji nas uvijek razveseljava, jučer je dobio jako krvarenje želuca i morat će ostati u krevetu najmanje tri tjedna. Drugo: Elli ima gripu. Treće, gospodin Vossen sljedeći tjedan ide u bolnicu. Vjerojatno ima čir na želucu i zbog toga mora na operaciju. I četvrto, trebao se održati važan poslovni sastanak, a sve točke ovog sastanka tata je prošao s gospodinom Koophuisom, no u svoj toj žurbi gospodina Kralera se nije moglo o svemu iscrpno obavijestiti.

Kad su došla očekivana gospoda, tata je već drhtao pri pomisli kako će teći sastanak. – Kad bih barem mogao biti ondje, da sam barem dolje – uzviknuo je.

– Prisloni uho na pod i slušaj. Gospoda dolaze u privatni ured, tako da ćeš moći sve čuti. – Tatino se lice razvedrilo i jučer ujutro u pola jedanaest Margot i Pim (dva uha čuju više nego jedno) zauzeli su svoj položaj na podu. Sastanak nije završio ujutro, ali poslije-

²⁷ Hanns Albin Rauter (1895-1949), SS-ovac iz Austrije, šef njemačke tajne policije u okupiranoj Nizozemskoj, odgovoran za deportaciju 110.000 nizozemskih Židova i brojne druge zločine. Nakon rata osuđen i strijeljan.

²⁸ Sjeverna i Južna Holandija, nizozemske pokrajine na obali Sjevernog mora, prema kojima se i cijela zemlja često naziva Holandijom (uz negodovanje stanovnika ostalih nizozemskih pokrajina). Glavni grad Sjeverne Holandije je Haarlem, a najveći grad Amsterdam; glavni grad Južne Holandije je Den Haag, dok je najveći grad Rotterdam.

podne tata nije bio u stanju nastaviti slušalačku kampanju. Bio je iscrpljen od neuobičajenog i neudobnog položaja. U pola tri, kada smo začuli glasove u hodniku, preuzela sam njegovo mjesto. Margot mi je pravila društvo. Sastanak je povremeno bio tako zamoran i dosadan da sam iznenada zaspala na hladnom, tvrdom linoleumu. Margot me se nije usudila dotaknuti od straha da nas oni dolje ne bi čuli, a dozivanje nije dolazilo u obzir. Spavala sam dobrih pola sata i probudila se sva prestrašena, zaboravivši svaku riječ tog važnog sastanka. Srećom, Margot je bolje pazila.

Tvoja Anne

petak, 2. travnja 1943.

Draga Kitty,

uh, na mom popisu grijeha opet stoji nešto grozno.

Sinoć sam ležala na krevetu i čekala da tata dođe moliti sa mnom i poželjeti mi laku noć, kad je ušla majka, sjela na krevet i pristojno pitala: – Anne, tata još neće doći, hoćemo li zajedno moliti?

– Nećemo, mama – odgovorila sam.

Majka je ustala, zastala kraj kreveta i polako krenula prema vratima. Odjednom se okrenula i izobličena lica rekla: – Ne želim se ljutiti na tebe. Ne mogu te prisiliti da me voliš! – Kako je izlazila iz sobe, tako su joj niz lice skliznule suze.

Ležala sam nepomično u krevetu i shvatila sam da je uistinu pokvareno što sam je tako grubo otjerala od sebe, ali znala sam da nisam mogla drukčije odgovoriti. Ne mogu glumiti i moliti se s njom protiv svoje volje. Jednostavno nije išlo.

Bilo mi je žao majke, uistinu jako žao, jer sam po prvi put u životu primijetila da je moje hladno držanje nije ostavilo ravnodušnom. Vidjela sam tugu na njezinom licu kad je rekla da me ne može prisiliti da je volim. Teško je reći istinu, a ipak je istina to da je ona mene odgurnula od sebe, da me svojim neprimjerenim primjedbama i grubim šalama koje meni uopće nisu smiješne učinila neosjetljivom na bilo kakvu ljubav koja dolazi s njezine strane. Kao što se ja stisnem svaki put kad ona meni uputi teške riječi, tako se i njezino srce stisnulo kada je primijetila da je ljubav između nas dvije uistinu nestala.

Polovinu noći provela je plačući i nije spavala gotovo cijelu noć. Tata me uopće neće pogledati, a ako nam se pogledi susretnu, u očima mu mogu iščitati riječi: »Kako možeš biti tako bezobrazna, kako se usuđuješ tako rastužiti majku!«

Očekuju da ću se ispričati, ali u ovom slučaju neću to učiniti, zato što sam rekla nešto što je istina i što je majka prije ili kasnije morala saznati. Činim se ravnodušnom prema majčinim suzama i očevom pogledu, ali to i jesam, jer oboje sada prvi put osjećaju nešto što sam ja oduvijek osjećala. Jedino mi može biti žao majke, koja sama mora pro-

naći način kako će se ponašati prema meni. Ja ću i dalje šutjeti, bit ću hladna i neću uzmi-
cati pred istinom, jer što se duže ona odgađa, to ju je teže čuti!

Tvoja Anne

utorak, 27. travnja 1943.

Draga Kitty,

cijela se kuća trese od raznih svađa. Majka i ja, Van Daan i tata, majka i gospođa – svi se ljute jedni na druge! Krasna atmosfera, zar ne? Opet se detaljno raspravljalo o An-
ninu uobičajenom popisu grijeha.

Gospodin Vossen već leži u bolnici Binnengasthuis, a gospodin Koophuis opet je u
uredu – krvarenje želuca zaustavilo se prije nego obično. Ispričao je da je matični ured
dodatno oštećen jer su vatrogasci – umjesto da ugase vatru – potopili cijeli prostor! Baš
mi je drago!

Hotel Carlton je uništen. Dva engleska aviona natovarena zapaljivim bombama pa-
la su ravno na Offiziersheim²⁹. Izgorio je cijeli ugao ulica Vijzelstraat i Singel. Zračni na-
padi na njemačke gradove iz dana u dan sve su jači. Nemamo ni jednu jedinu mirnu noć,
a zbog nespavanja imam podočnjake. Hrana nam je bijedna. Za doručak imamo suhi kruh
i nadomjestak kave. Za ručak, već četrnaest dana, špinat ili salatu. Krumpiri dugački
dvadeset centimetara slatkog su i trilog okusa. Tko želi smršavjeti, neka dođe u *Skroviš-
te*! Oni odozgor stalno kukaju, ali nama to nije tako tragično. Svi muškarci koji su se
1940. godine borili ili su bili mobilizirani pozvani su da rade za Führera u logorima za
ratne zarobljenike. Sigurno to rade kao mjeru opreza za slučaj invazije!

Tvoja Anne

subota, 1. svibnja 1943.

Draga Kitty,

kada razmišljam o tome kako ovdje živimo, uglavnom dođem do zaključka da nam
je, u usporedbi s ostalim Židovima koji se ne skrivaju, zapravo kao u raj. No, kada opet
sve bude kao prije rata, bit će nevjerojatno kako smo se mi, koji smo kod kuće uvijek pri-
stojno živjeli, spustili tako nisko.

²⁹ Njemački časnički dom.

Pri tome mislim na naše manire. Na primjer, otkako smo došli, na stolu nam je stalno jedan te isti navoštteni stolnjak, koji zbog prevelike upotrebe nije više baš najčišći. Ja ga svejedno često pokušavam očistiti, prljavom krpom za pranje posuđa, koja je postala više rupa nego krpa. Ni stol nam baš ne služi na čast, unatoč tolikom ribanju. Van Daanovi već cijelu zimu spavaju na istoj flannelskoj plahti koja se ne može oprati zato što nemamo dovoljno praška, a i loše je kvalitete. Tata je stalno u izlizanim hlačama, a i kravata mu je već istrošena. Mamin steznik se danas raspao koliko je star i ne može se više popraviti, a Margot hoda u dva broja manjem grudnjaku.

Majka i Margot cijele su zime dijelile tri potkošulje, a moje su tako male da mi ne prekrivaju ni trbuh.

Sve se ove stvari mogu prevladati, ali ponekad se zabrinuto zapitam: Kako ćemo se vratiti na položaj koji smo imali prije rata ako su nam sada sve stvari istrošene – od njihovih gaćica do tatine četkice za brijanje?

Noćas sam četiri puta pakirala svoje stvari, toliko je silno udaralo. Danas sam u kovčežić spakirala najpotrebnije stvari za bijeg. No majka je odmah pitala: – Kamo ćeš pobjeći?

Cijela Nizozemska je kažnjena zbog štrajka u mnogim krajevima zemlje. Zbog toga je proglašeno izvanredno stanje i svatko dobiva jedan bon za maslac manje. Kako zločesta djeca!

Tvoja Anne

utorak, 18. svibnja 1943.

Draga Kitty,

gledala sam tešku zračnu bitku između njemačkih i engleskih aviona. Nažalost, nekoliko je saveznika moralo iskočiti iz zapaljenog aviona. Naš mljekar, koji živi u Halfwegu, vidio je četiri Kanađanina kako sjede uz cestu. Jedan od njih, koji je tečno govorio nizozemski, zamolio ga je da mu zapali cigaretu i ispričao mu je da se posada sastojala od šest članova. Pilot je izgorio, a peti se član negdje skrio. Njemačka policija došla je i uhvatila preostalu četvoricu, koji su bilo potpuno zdravi. Kako li je samo moguće da netko ima tako bistar um nakon tako strašnog padobranskog pohoda!

Iako je uistinu vruće, svaki drugi dan moramo paliti peć kako bismo spalili otpatke povrća i ostalo smeće. Ne možemo ništa baciti u kante za smeće, jer uvijek moramo misliti na zaposlenike u skladištu. Kako te samo mali trenutak nepažnje može izdati!

Svi studenti koji ove godine žele diplomirati ili nastaviti sa studijem, moraju se potpisati na jednu vladinu listu da simpatiziraju sve Nijemce i da se slažu s novim poretkom. Osamdeset posto odbilo je izdati svoju savjest i svoja uvjerenja, ali posljedice nisu

izostale. Svi studenti koji nisu potpisali listu, morat će ići u radni logor u Njemačku. Što će ostati od nizozemske mladeži ako svi budu morali otići na težak rad u Njemačku?

Zbog preglasnih detonacija majka je noćas zatvorila prozor, a ja sam bila u Pimovu krevetu. Odjednom je iznad nas gospođa iskočila iz kreveta kao da ju je Mouschi ugrizao, a odmah nakon toga uslijedio je glasan prasak. Kao da mi je pokraj kreveta pala zapaljiva bomba! Povikala sam: – Svjetlo, svjetlo! – Pim je upalio svjetiljku. Očekivala sam da će nam se soba zapaliti svakog trena. Ništa se nije dogodilo. Pohitali smo gore da vidimo što se tamo događa. Gospodin i gospođa su kroz otvoreni prozor vidjeli crveni plamen. Gospodin je mislio da gori negdje u blizini, a gospođa je mislila da je plamen zahvatio našu kuću. Kada je uslijedio prasak, gospođa je već stajala na svojim drhtavim nogama. Ali više se ništa nije dogodilo pa smo se ušuljali natrag u krevete.

Nije prošlo ni petnaest minuta kada je pucnjava ponovno počela. Gospođa je smjestila ustala i spustila se u Dusselovu sobu kako bi tamo pronašla utjehu koju nije mogla dobiti od svog supruga. Dussel ju je primio s riječima: – Djetešce moje, dođi k meni u krevet! – Zbog čega smo mi prasnuli u smijeh. Topovska paljba nije nam više smetala, naš je strah nestao.

Tvoja Anne

nedjelja, 13. lipnja 1943.

Draga Kitty,

pjesmica koju mi je tata napisao za rođendan previše je lijepa da bih je mogla zadržati za sebe.

Budući da ju je Pim napisao na njemačkom, Margot ju je morala prevesti. Sama prosudi nije li odlično izvršila zadatak za koji se dobrovoljno javila. Nakon uobičajenog pregleda godišnjih događaja evo što je uslijedilo:

*Najmlađa ti si, al' ne mala tako,
lako ti nije jer htio bi svatko
učiti tebe. Ljutiš se malko.
»Iskusni mi smo! – Gledaj me samo!«
»Već smo to prošli i bolje znamo
što ljudi mogu i što rado čine.«
Da, tako je to još od davnine.
Teški nam nisu grijesi vlastiti,
ali se tuđi ne mogu oprostiti.
Slušati moraš, često te kore.
Može li od toga što biti gore?*

*Ne možeš ipak uvijek bit' u pravu.
U životu katkad pognemo glavu.
Za ljubav mira i život lijep
svatko će popiti gorak lijek.
Godinu koja istječe sada
korisno ti si proživjeti znala.
U učenju, čitanju, prošla je radno
i nije ti nikad bilo dosadno.
O robici tvojoj ti ćeš pitati:
A što još, zapravo, mogu nositi?
Sve mi je kratko, nemam hlače.
Košulja dopire samo do boka.
I što reći za cipele male?
Žuljevi bole, noge mi se kale.*

Izostavila sam dio o hrani jer ga Margot nije mogla prevesti tako da se rimuje. Nije li moja pjesmica prekrasna? Jako su me razmazili i dobila sam puno lijepih darova. Između ostalog, dobila sam i debelu knjigu o mojoj najdražoj temi – grčkoj i rimskoj mitologiji. Ne mogu se žaliti ni zbog nedostatka slatkiša – svi su posegnuli u svoje zadnje zalihe. Kao najmlađa u skrovištu, dobila sam puno više nego što mi pripada.

Tvoja Anne

utorak, 15. lipnja 1943.

Draga Kitty,

dogodilo se mnogo toga, ali uvijek mislim da ti je moje nezanimljivo brbljanje jako dosadno i da si sretna ako ne dobivaš toliko puno pisama. Zato ću ti samo ukratko prenijeti novosti.

Gospodinu Vossenu nisu operirali želudac. Kada su mu liječnici otvorili trbuh na operacijskom stolu, vidjeli su da ima rak koji je toliko uznapredovao da operacija nije imala smisla. Stoga su mu zatvorili trbuh, držali ga tri tjedna u krevetu, dobro ga nahranili i poslali kući. Jako mi ga je žao i mislim da je grozno što ne smijemo izaći na ulicu – inače bih ga često posjećivala da mu odvratim turobne misli. Za nas je prava katastrofa što nas dobri Vossen više ne može izvještavati o tome što se događa i priča u skladištu. Bio nam je najbolji pomagač i potpora u mjerama opreza i jako nam nedostaje.

Sljedeći smo mjesec mi na redu da predamo radio. Koophuis kod kuće ima jedan mali neprijavljeni radio, koji ćemo dobiti u zamjenu za naš veliki Philips. Prava je šteta što moramo predati naš lijepi aparat, ali ako se skrivaš, nikako si ne smiješ natovariti

vlasti za vrat. Mali ćemo radio, naravno, smjestiti gore. Uz neprijavljene Židove, neprijavljeni novac, uvijek se nađe mjesta i za mali neprijavljeni radio.

Svatko si pokušava nabaviti stari uređaj kako bi ga predao umjesto svog »izvora ohrabrenja«. Istina je da nam, kada su vijesti izvana sve gore i gore, radio svojim čudotvornim glasom pomaže da ne izgubimo hrabrost i da si svaki put iznova govorimo: – Glavu gore, drži se, doći će bolja vremena!

Tvoja Anne

nedjelja, 11. srpnja 1943.

Draga Kitty,

vraćajući se po tko zna koji put na temu odgoja, moram ti reći da se uistinu trudim biti od pomoći, ljubazna i draga te raditi sve kako bi se pljusak prijekora pretvorio u laganu kišicu. Užasno je teško ponašati se tako uzorno s ljudima koje ne možeš podnijeti, pogotovo ako ne misliš tako. No, stvarno vidim da bolje prođem ako malo glumim umjesto da se pridržavam svoje stare navike da svakome kažem što stvarno mislim (iako me nitko nikad ne pita za mišljenje niti mu pridaje bilo kakvu važnost).

Često zaboravim svoju ulogu i ne mogu progutati bijes zbog neke nepravde, tako da se opet četiri tjedna priča o najbezobraznijoj djevojčici na svijetu. Zar ti se ne čini da bi me katkad trebalo žaliti? Sva sreća da nisam gundalo, inače bih postala mrzovoljna i ne bih mogla zadržati svoje dobro raspoloženje.

Nadalje, odlučila sam malo prestati sa stenografijom. Dugo je trajalo. Prvo, zato da mogu posvetiti više vremena ostalim predmetima, a drugo, zbog mojih očiju: to je tužna priča. Postala sam vrlo kratkovidna i već sam odavno trebala nositi naočale. (Uh, izgledat ću kao sova!) Ali, da – znaš već da ljudi koji se skrivaju ne mogu... Jučer je cijela kuća pričala samo o Anninim očima budući da je mama predložila da me pošalje okulistu s gospođom Koophuis. Kada sam to čula, zadrhtale su mi noge jer to nije nikakva sitnica.

Izaći na ulicu. Zamisli – na ulicu! Ne mogu to ni zamisliti. Prvo sam se preplašila, ali kasnije sam bila sretna. No to nije tako jednostavno – nisu se sva tijela koja odlučuju o tome tako brzo složila. Prvo su se sve poteškoće i rizici morali odvagnuti, iako je Miep bila spremna odmah ići sa mnom.

Uzela sam svoj sivi kaput iz ormara, ali bio je tako mali kao da pripada mlađoj sestri. Uistinu me zanima što će od toga svega biti, ali mislim da se plan neće izvršiti jer su se Englezi iskricali na Siciliju i tata očekuje »brzu završnicu«.

Elli je Margot i meni dala mnogo posla za ured, što mi smatramo značajnim i time joj jako puno pomažemo. Svatko može složiti pisma i voditi trgovačku knjigu, ali mi smo u tome posebno brižne.

Miep je stvarno kao teretna mazga, toliko toga vuče. Gotovo se svaki dan uspije domoći nekakvog povrća te nam ga donosi na biciklu u torbama za tržnicu. Ona nam također svake subote donosi pet knjiga iz knjižnice. Ne možemo dočekati subotu – toliko žudimo za knjigama. Poput male djece koja dobiju dar. Obični ljudi ne znaju koliko knjige znače nekomu tko je zatvoren. Čitanje, učenje i radio odvrćaju nas od turobnih misli.

Tvoja Anne

utorak, 13. srpnja 1943.

Draga Kitty,

jučer sam popodne uz tatino dopuštenje pitala Dussela bi li mi možda dopustio (uistinu jako ljubazno) da koristim stolić u našoj sobi dva puta tjedno, od četiri do pola šest poslijepodne. Ionako svakog poslijepodneva sjedim tamo od pola tri do četiri, dok Dussel spava, a inače su soba i stolić zabranjeno područje. U našoj zajedničkoj sobi poslijepodne je prevelika gužva i ne može se raditi, a osim toga, i tata ponekad voli popodne raditi za pisaćim stolom.

Zahtjev je, dakle, bio razuman, a samo pitanje vrlo pristojno postavljeno. Što misliš da je učeni Dussel odgovorio? – Ne. – Kao iz topa: – Ne! – Bila sam ljuta i nisam dopustila da me samo tako odbije, pa sam ga pitala zašto »ne«. No, brzo sam se spustila na zemlju. Evo bujice koja je uslijedila: – I ja moram raditi. Ako ne mogu raditi popodne, uopće mi više ne ostaje vremena. Moram završiti svoj zadatak, inače sam uzalud započinjao. Ti ionako ne radiš ništa ozbiljno. Ta tvoja mitologija, kakav je to rad? Pletenje i čitanje također nisu nikakav rad. Ja sam za tim stolom i tamo ću i ostati! – Moj je odgovor bio: – Gospodine Dussel, ja radim ozbiljno. U zajedničkoj sobi ne mogu raditi poslijepodne i lijepo vas molim da još jednom razmislite o mojem pitanju!

Ovim riječima uvrijeđena se Anne okrenula i pretvarala kao da učenog doktora nema. Kipjela sam od bijesa i smatrala Dussela strašno nepristojnim (što je i bio), a sebe vrlo ljubaznom.

Navečer, dok sam još mogla uhvatiti Pima, ispričala sam mu kako je prošao razgovor te smo razgovarali o tome što da dalje napravim jer nisam htjela odustati i htjela sam sve sama raščistiti. Pim mi je otprilike rekao što da radim, ali me upozorio da pričeka sljedeći dan s obzirom na to da sam bila toliko uzbuđena.

Ovaj posljednji savjet sam zanemarila i čekala sam Dussela nakon pranja posuđa. Pim je sjedio u sobi pokraj nas i to je na mene djelovalo umirujuće. Počela sam: – Gospodine Dussel, vjerujem da ne smatrate vrijednim truda raspravljati o ovoj temi, ali molim vas da to ipak učinite. – Uz svoj najljubazniji osmijeh Dussel je primijetio: – Uvijek sam i u svako doba spreman razgovarati o ovom već riješenom slučaju!

Nastavila sam, iako me Dussel stalno prekidao: – Kada ste došli ovamo, dogovorili smo se da ćemo nas dvoje dijeliti ovu sobu. Da je podjela pravedna, vi biste je koristili ujutro, a ja poslijepodne! No ja to ne tražim i smatram da je razumno tražiti dva popodneva.

Nakon ovoga Dussel je poskočio kao da ga je netko bocnuo iglom: – Ti uopće ne možeš govoriti o pravdi. A gdje da ja budem? Zamolit ću gospodina Van Daana da na tavanu sagradi jedan odjeljak za mene da budem u njemu. Ni ja ne mogu nigdje mirno raditi. Da tvoja sestra Margot, koja ima više razloga za takvo pitanje, dođe s istom zamolbom, ne bih ni pomislio da je odbijem, ali tebe...

I zatim je ponovno uslijedilo ono o mitologiji i pletenju, i Anne se ponovno uvrijedila. Međutim, nisam to pokazala te sam pustila Dussela da završi: – Ali ne, s tobom se jednostavno ne može razgovarati, ti si tako besramno sebična: samo ti je stalo provesti vlastitu volju i nitko drugi ti nije važan! Još nikada nisam vidio takvo dijete. Ali na kraju ću ti morati popustiti jer ne želim kasnije slušati: »Anne Frank je pala na ispitu jer joj gospodin Dussel nije htio prepustiti stol!«

Tako je to trajalo i trajalo i na kraju se pretvorilo u takvu bujicu da to više gotovo nisam mogla pratiti. Na trenutak sam pomislila: »Sad ću ga tako tresnuti po gubici da će zajedno sa svojim lažima letjeti u zid!« Ali sljedećeg trenutka sam si rekla: »Smiri se, taj tip nije vrijedan tvog uzrujavanja.«

Gospodin Dussel je napokon izbacio svoj bijes i izašao iz sobe s izrazom lica na kojem su se mogli iščitati gnjev i trijumf, ponijevši sa sobom kaput pun hrane. Ja sam potrčala tati i ispričala mu sve što se dogodilo, u slučaju da nije uspio sve čuti. Pim je odlučio iste večeri razgovarati s Dusselom. Tako je i bilo, razgovarali su više od pola sata. Razgovor je tekao otprilike ovako: prvo su razmatrali treba li Anne sjediti za stolom – da ili ne. Tata je rekao da su Dussel i on već razgovarali o toj temi, ali da je tada popustio Dusselu kako ne bi ispalo da je mlađi u pravu, a stariji u krivu, ali tata ni tada nije smatrao da je to pravedno. Dussel je rekao da ja ne bih smjela govoriti kao da je on kakav uljez koji polaže pravo na sve, čemu se tata odlučno usprotivio jer je i sam čuo da o tome nisam izustila ni riječ. I tako se nastavio razgovor – tata je branio moju sebičnost i moj »nevažan« posao, a Dussel je stalno nešto gundao.

Na kraju je Dussel ipak morao popustiti i ja sam dobila priliku da dva popodneva u tjednu nesmetano radim do pet sati. Dussel je izgledao vrlo mrzovoljno, dva dana nije razgovarao sa mnom i još je morao sjediti za stolom od pet do pola šest... baš djetinjasto, naravno.

Netko komu je pedeset i četiri godine i tko je toliko pedantan i uskogrudan, takav je po prirodi i nikada se neće promijeniti.

Tvoja Anne

petak, 16. srpnja 1943.

Draga Kitty,

opet je netko provalio, ali ovaj put zapravo!

Kao i obično, Peter je jutros u sedam sati išao u skladište i odmah je vidio da su skladišna i ulična vrata otvorena. Obavijestio je Pima, koji je u privatnom uredu namjestio radio na njemačku postaju i zaključao vrata. Nakon toga su zajedno otišli gore.

U takvim slučajevima strogo se pridržavamo uobičajenih naredbi: nema puštanja vode, dakle nema pranja, mora biti tišina, do osam sati sve mora biti gotovo, nema odlaska na zahod. Svi smo bili sretni što smo preko noći tako dobro spavali da nismo ništa čuli. Gospodin Koophuis nam je tek u pola dvanaest rekao da su provalnici željeznom polugom provalili vanjska i skladišna vrata. Međutim, u skladištu se baš i nije imalo što ukrasti, tako da su provalnici iskušali svoju sreću jedan kat iznad. Ukrali su dvije kutije za novac s četrdeset guldena, čekovne knjižice i što je najgore, sve naše bonove za ukupno 150 kilograma šećera.

Gospodin Koophuis misli da ovi provalnici pripadaju istoj bandi kao i onaj provalnik koji je bio ovdje prije šest tjedana i pokušao provaliti sva troja vrata. Srećom, to mu nije uspjelo.

Ovaj slučaj u zgradi je opet izazvao priličan nemir, ali čini se da naše *Skrovište* bez toga ne može. Naravno, bili smo sretni što su strojevi za pisanje i blagajna na sigurnom u ormaru, kamo se svaku večer prenose.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 19. srpnja 1943.

Draga Kitty,

u nedjelju je sjeverni dio Amsterdama teško bombardiran. Sigurno je strašno razoren – cijele ulice leže u ruševinama i još će dugo potrajati dok se otkopaju sva tijela. Do sada ima dvjesto mrtvih i bezbroj ranjenih, a bolnice su krcate. Slušamo o djeci koja izgubljeno traže svoje roditelje u tinjajućim ruševinama. Stresem se kad pomislim na sumornu tutnjavu u daljini koja je za nas znak nadolazećeg razaranja.

Tvoja Anne

petak, 23. srpnja 1943.

Draga Kitty,

za razonodu ću ti napisati što je svakome od nas prva želja kad jednom izađe van. Margot i gospodin Van Daan žele se okupati u kadi do vrha napunjenoj toplom vodom i žele u njoj ostati više od pola sata. Gospođa Van Daan odmah želi pojesti tortu, a Dussel ne zna ni za što drugo osim za svoju ženu Lotje, dok majka želi šalicu kave. Tata će najprije posjetiti gospodina Vossena, a Peter će ići u grad i u kino. A ja od ushićenja neću znati odakle da počnem.

Najviše žudim za vlastitim domom, slobodnim kretanjem i za pomoći pri učenju – dakle, za školom!

Elli nam je ponudila voće. Cijena je »prava sitnica«. Kilogram grožđa 5 guldena, pola kilograma ogrozda je 70 centi, 1 breskva je 50 centi, 1 kilogram dinje je 1 gulden i 50 centi. A u novinama svake večeri ogromnim slovima piše: »Dizanje cijena je lihvarstvo!«

Tvoja Anne

ponedjeljak, 26. srpnja 1943.

Draga Kitty,

jučer je bio vrlo buran dan i još uvijek smo zbog toga uzrujani. Ustvari, možeš se zapitati prođe li i jedan dan bez uzrujavanja.

Prvu smo sirenu za upozorenje čuli za doručkom, ali nije nas bilo briga jer je to samo značilo da avioni nadlijeću obalu. Nakon doručka jedan sat sam ležala jer me jako boljela glava, a onda sam otišla dolje. Bila su otprilike dva sata. Margot je svoj uredski posao završila u pola tri, ali nije još stigla ni složiti sve stvari kada su sirene počele zvižati, pa sam opet otišla s njom gore. Bilo je krajnje vrijeme jer nismo ni pet minuta bile gore kada su počeli toliko jako pucati da smo otišle stati u hodnik. I naravno, kuća se tresla, a bombe su padale.

Uzela sam svoju torbu za bijeg, više zato da imam nešto za što se mogu držati nego da mogu pobjeći, jer ne možemo nikamo. U krajnjem slučaju, ulica je jednako toliko opasna po život kao i bombardiranje. Nakon pola sata zračni su se napadi smanjili, ali se povećala kućna aktivnost. Peter se vratio sa svoje promatračnice na tavanu. Dussel je bio u prednjem uredu, dok se gospođa osjećala sigurnom u privatnom uredu. Gospodin Van Daan motrio je s tavana, a mi s odmorišta raširili smo se kako bismo vidjeli stupove dima koji se dižu iznad rijeke IJ, o čemu nam je pričao gospodin Van Daan. Ubrzo je sve smrdjelo po paljevini, a vani kao da je sve bilo obavijeno debelom maglom.

Iako takav veliki požar nije predstavljao lijep prizor, srećom je prošao i svatko se

vratio svome poslu. Za večerom: sirena za zračni napad. Hrana je bila jako fina, ali sam izgubila tek čim sam čula taj zvuk. Međutim, ništa se nije dogodilo i poslije tri četvrt sata opet je bilo sigurno. Kad je na red došlo pranje posuđa: zračna uzbuna, pucanje, strašno puno aviona. »O, Bože, dva puta u jednom danu! To je stvarno previše«, pomislili smo svi. Ali to nam nije pomoglo – opet su pljuštale bombe, ali ovaj put na drugoj strani – na Schipholu,³⁰ kako kažu Englezi. Avioni su tonuli, dizali se, u zraku je sve zujalo i stvarno je bilo zastrašujuće. U svakom sam trenutku mislila: »Sada će pasti, gotovo je.«

Uvjeravam te da su mi noge još uvijek drhtale kada sam u devet išla spavati. Sat je otkucao dvanaest i ja sam se probudila: avioni! Dussel se svlačio, ali to me nije omelo i pri prvom sam pucnju potpuno budna iskočila iz kreveta. Dva sata sam bila kod tate i još uvijek su letjeli. Napokon su prestali pucati i mogla sam se vratiti u svoj krevet. Zaspala sam u pola tri.

Sedam sati. Naglo sam se uspravila i sjedila u krevetu. Van Daan je bio kod tate. Moja prva misao bila je: provalnici. – Sve – čula sam kako Van Daan kaže i mislila sam da je sve pokradeno. Ali ne, ovaj put je to bila prekrasna vijest – tako dobru vijest nismo već mjesecima čuli, možda čak ni otkako je rat počeo. Mussolini se povukao, a vlast u Italiji preuzeo je kralj. Klicali smo od veselja. Nakon groznog jučerašnjeg dana napokon nešto dobro i ... nada! Nada da će to završiti, nadanje miru.

Navratio je Kraler i rekao nam da je Fokker³¹ teško oštećen. U međuvremenu, noćas smo opet čuli sirenu za zračni napad, kao i avione te ponovno sirenu za upozorenje. Muka mi je od sirena, ne mogu se naspavati i nemam volje išta raditi. Ali sada nas budnima održava napetost zbog Italije i nada u kraj, možda čak još ove godine...

Tvoja Anne

četvrtak, 29. srpnja 1943.

Draga Kitty,

gospođa Van Daan, Dussel i ja prali smo posuđe i ja sam bila neuobičajeno šutljiva, što se gotovo nikada ne događa i što bi oni sigurno primijetili. Kako bih izbjegla bilo kakva pitanja, brzo sam morala smisliti neku neutralnu temu i smatrala sam da će knjiga *Henri iz susjedstva*³² biti prikladna. No, krivo sam procijenila. Ako se na mene ne istresa

³⁰ *Schiphol* – amsterdamska zračna luka.

³¹ *Fokker* – tvornica zrakoplova.

³² *Henri van den Overkant* (1936), roman nizozemske spisateljice i političarke židovskog porijekla Marianne Philips (1886-1941), autorice realističkih i psiholoških romana najčešće s temom mladeži, istaknute socijaldemokratkinje. Poput Anne Frank, i M. Philips je provela Drugi svjetski rat skrivajući se, no nije pala u ruke Nijemcima.

gospođa Van Daan, onda to čini Dussel. Evo do čega je došlo: gospodin Dussel nam je posebno preporučio ovu knjigu kao izvrsnu. Međutim, Margot i ja smatrale smo da je sve osim izvrsna. Dječak je, doduše, bio lijepo opisan, ali ostalo... radije neću ništa reći. Nešto slično spomenula sam pri pranju posuđa, nakon čega je uslijedila dugačka prodika.

– Kako ti možeš razumjeti psihi jednoga muškarca! Psihi djeteta i nije toliko teško razumjeti (!). Premlada si za takvu knjigu, čak je ni čovjek od dvadeset godina ne bi shvatio. – (Zašto je onda tu knjigu tako posebno preporučio Margot i meni?)

Zatim su Dussel i gospođa nastavili zajedno: – Previše znaš o stvarima koje nisu prikladne za tebe, potpuno si pogrešno odgojena. Kasnije, kada odrasteš, nećeš ni u čemu uživati i reći ćeš: »To sam već sve pročitala u knjigama prije dvadeset godina.« Moraš se požuriti ako se želiš udati ili zaljubiti, tebi je sigurno sve razočaranje. U teoriju si jako dobro upućena, ali nedostaje ti praksa!

Za njih je dobar odgoj da me okreću protiv mojih roditelja, jer to često rade. Također je dobro ne govoriti djevojčici moje dobi ništa o »odraslim« temama. Rezultati takvog odgoja jasno se mogu vidjeti.

Tog trenutka oboje sam ih mogla pljusnuti dok su onako pravili budalu od mene. Bila sam izvan sebe od bijesa i najradije bih počela odbrojavati dane kada ću se osloboditi tih ljudi.

Ta gospođa Van Daan je baš krasna! Ona može služiti kao primjer drugima – ali loš primjer! Poznata je kao jedna pretjerano nametljiva, sebična, lukava, proračunata i nikad zadovoljna osoba. Tome bih još mogla dodati taštinu i očijukanje. Uopće nije upitno – ona je jedna izrazito neugodna osoba. Mogla bih čitavu knjigu napisati o njoj, a tko zna – možda to i učinim jednog dana. Svatko na sebe može staviti lijepu masku. Gospođa je ljubazna s nepoznatima, osobito s muškarcima pa je lako dobiti krivi dojam kada je tek upoznaš.

Majka je smatra suviše glupom da bi trošila riječi na nju, Margot suviše beznačajnom, a Pim suviše ružnom (doslovno i u prenesenom značenju!). A ja sam, nakon dugotrajnog promatranja – budući da ničemu ne prilazim s predrasudama – došla do zaključka da je ona sve to i još i više. Ima toliko loših osobina, zašto bih izdvojila samo jednu?

Tvoja Anne

P. S. Neka čitatelj uzme u obzir da se pisac u trenutku pisanja još uvijek nije ohladio od bijesa!

srijeda, 4. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nakon što smo u našem *Skrovištu* sada već otprilike godinu dana, znaš dosta toga o našem životu, ali nemoguće je da ti baš sve napišem. Sve je toliko drukčije u usporedbi sa životom običnih ljudi u normalnim vremenima. Kako bih ti pružila detaljniji uvid u naš život, s vremena na vrijeme opisat ću ti jedan dio prosječnog dana. Danas počinjem s večeri i noći.

Navečer u devet sati u *Skrovištu* počinje gužva zbog odlaska na spavanje, i to je uistinu uvijek pravi metež.

Sklanjaju se stolci, razvlače kreveti, odmotavaju pokrivači – ništa ne ostaje ondje gdje se nalazi preko dana. Ja spavam na malom divanu koji nije duži od metar i pol. Za produžavanje se koriste stolci. Perine, plahte, jastuci, pokrivači – sve se mora uzeti s Dusselova kreveta gdje stoji preko dana.

U susjednoj sobi čuje se strašno škripanje – to je Margotin sklopivi krevet. Opet se slažu pokrivači, jastuci – sve kako bi drvene letvice bile udobnije. Iznad nas kao da grmi – ali to je samo gospodin krevet. On se, naime, mora odgurati do prozora kako bi Njezino Veličanstvo u ružičastom ogrtaču udisalo svjež zrak kroz svoje nježne nosnice.

Devet sati: Nakon Petera ja idem u kupaoonicu, gdje slijedi temeljito pranje, a ponekad se događa (samo u vrućim mjesecima ili tjednima) da u vodi pluta neka sitna buha. Onda pranje zuba, kovrčanje kose, manikiranje i izbjeljivanje dlačica iznad usta – sve to u samo pola sata.

Pola deset: Brzo oblačim kućni ogrtač. Sa sapunom u jednoj ruci i kahlicom, ukosnicama, gaćicama, uvijačima i vatom u drugoj, brzo izlazim iz kupaoonice, ali onda me još obično zovu natrag zbog raznih dlaka koje u dražesnim krivuljama ukrašavaju umivaonik, ali sljedećem na redu za kupanje nisu nimalo ugodne.

Deset sati: Nastupa zamačenje, laku noć. Još se četvrt sata može čuti škripanje kreveta, kao i uzdisanje pokidanih opruga, a zatim nastupa tišina, osim ako se susjedi odozgor ne svađaju u krevetu.

Pola dvanaest: Škripaju vrata kupaoonice. Uzak trak svjetlosti dopire u sobu. Škripanje cipela, veliki kaput, još veći nego čovjek u njemu... Dussel se vraća nakon noćnog rada u Kralerovu ured. Deset minuta struganje po podu, šuštanje papira (od hrane koju mora spremati), spremanje kreveta. Tada lik opet nestaje i samo se s vremena na vrijeme može čuti sumnjiv zvuk iz zahoda.

Tri sata: Ustajem zbog sitnice koju moram obaviti s metalnom posudom ispod kreveta. Za svaki slučaj, posuda se nalazi na gumenoj podlozi, ako slučajno nešto procuri. Kad to moram obaviti, uvijek zadržim dah jer lim odzvanja kao planinski potok. Metalna posuda vraća se na svoje mjesto, a lik u bijeloj spavaćici, zbog koje Margot svake večeri poviče: »Oh, ta nepristojna spavaćica!« vraća se u krevet.

Petnaestak minuta određena osoba leži u krevetu osluškujući noćne zvukove. Pona prije ima li dolje lopova, zatim osluškuje što se događa u različitim krevetima gore, u susjednoj i u mojoj sobi, iz čega se često može zaključiti kako različiti ukućani spavaju ili kako napola budni provode noć.

Ovo potonje sigurno nije ugodno, osobito ako se tiče člana obitelji po imenu Dussel. Najprije čujem zvuk kao kad riba hvata zrak, što se ponavlja desetak puta, zatim se uz puno gužve i izmjenjivanja tih mljackavih zvukova ovlaže usnice, nakon čega slijedi dugotrajno okretanje u krevetu i namještanje jastuka. Nakon pet minuta potpune tišine, izmjenjivanje opisanih događaja ponavlja se još tri puta, nakon čega se doktor sigurno ponovno uspavao, barem na neko vrijeme.

Ponekad se može dogoditi da se puca između jedan i četiri sata po noći. Toga gotovo nisam ni svjesna, dok iz navike ne stanem pokraj kreveta. Ponekad tako duboko sanjam, na primjer francuske nepravilne glagole ili svađu na gornjem katu, da tek nakon toga shvatim da se pucalo i da sam ja mirno ostala u sobi. Ali uglavnom se događa ono što je već rečeno. Brzo zgrabim jastuk i maramicu, navlačim kućni ogrtač i papuče i bježim tati, kao što je Margot napisala u rođendanskoj pjesmici:

*Čim je pucanj iz sna prene,
u sobu našu ona krene.
Djevojčica, ljupka, blijeda
očevu postelju molećivo gleda.*

Kada se jednom usidrim u velikom krevetu, najgore je prošlo, osim ako ne počnu još jače pucati.

Petnaest do sedam: Zvrrrrrr... budilica koja zvoni u svako doba dana (bilo da to želiš ili ne želiš). Škrip... tres... gospođa ju je isključila. Krc... ustao je gospodin. Pristavlja vodu i juri u kupaonicu.

Sedam i petnaest: Vrata ponovno škripe. Dussel može u kupaonicu. Napokon sama mičem zastore za zamračenje... i počeo je novi dan u našem *Skrovištu*.

Tvoja Anne

četvrtak, 5. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

danas je na redu vrijeme ručka.

Pola jedan je. Cijela je družina odahnula. Zaposlenici iz skladišta otišli su kući. Gore se čuje tutnjava usisivača na gospođinom lijepom i jedinom sagu. Margot uzima pod ru-

ku nekoliko knjiga i odlazi na nastavu za »djecu koja slabije napreduju«, jer čini se da je Dussel takav. Pim sa svojim nerazdvojnim Dickensom odlazi u kutak kako bi tamo pro-našao mir. Majka žuri gore pomoći vrijednoj domaćici, a ja odlazim urediti kupaonicu i sebe istodobno.

Petnaest do jedan: Posjetitelji kapaju jedan po jedan. Prvo gospodin Van Santen, zatim Koophuis ili Kraler, Elli te ponekad čak i Miep.

Jedan sat: Svi napeto slušaju BBC. Svi su okupljeni oko malog radija i to su jedine minute kada stanari *Skrovišta* ne upadaju jedan drugome u riječ, budući da govori netko kome čak ni gospodin Van Daan ne može proturječiti.

Jedan i petnaest: Velika raspodjela. Svatko odozdo dobiva šalicu juhe i poslasticu, ako je ima. Gospodin Van Santen zadovoljno odlazi sjesti na divan ili nasloniti se na pisaći stol. Pokraj njega novine, šalica i obično mačka. Ako jedno od toga nedostaje, neće se suzdržati od prosvjedovanja. Koophuis priča najnovije gradske vijesti, on je uistinu odličan izvor informacija. Kraler munjevitom brzinom dolazi gore – kratko, ali snažno kucanje na vrata i evo ga kako ulazi trljajući ruke, već prema raspoloženju, dobre volje i živahan ili loše volje i miran.

Petnaest do dva: Svi se dižu i odlaze svojim poslom. Margot i majka oko posuđa, gospodin i gospođa na divan, Peter na tavan, tata na divan dolje, Dussel na svoj, a Anne na posao.

Potom dolazi najmirnije razdoblje dana – svi spavaju i nitko nikome ne smeta. Dussel sanja o ukusnom jelu – to se vidi po njegovu izrazu lica, ali ne gledam dugo jer vrijeme leti i u četiri sata pedantni doktor već stoji sa satom u ruci, budući da jednu minutu kasnim s pospremanjem stola za njega.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 9. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

ovoga puta slijedi nastavak dnevnog rasporeda u *Skrovištu*. Nakon vremena za ručak, na redu je opis ljudi za stolom.

Gospodin Van Daan prvi je na redu. On se mora prvi poslužiti i uzima veliku količinu od svega što mu je ukusno. Uglavnom istodobno govori, uvijek mora reći svoje mišljenje i kad nešto kaže, to je neopozivo. Ako mu se netko usudi proturječiti, smjesta se razbjესni. Može frktati na tebe kao mačka – radije ne bih da se to dogodi. Ako ti se to jedanput dogodilo, drugoga puta nema.

Njegovo mišljenje je najbolje, on o svemu najviše zna. No dobro, ima pameti u glavi, ali i visok stupanj umišljenosti.

Madam: Ustvari bolje da šutim. Ponekih dana, osobito ako je loše raspoložena, bolje da je ne gledaš u lice. Ako se bolje pogleda, ona je krivac za sve prepirke, a ne tema! O ne, svi paze da je ne diraju, no možda bi je se moglo nazvati »huškačicom«. Huškati, to je baš zabavno. Huškati protiv gospođe Frank i Anne. Međutim, to joj baš ne polazi od ruke s Margot i tatom.

Ali vratimo se za stol. Gospođa ne ostaje kratkih rukava, iako katkad tako misli. Najsitniji krumpiri, najslađi zalogaj, njezin je moto tražiti najbolji komad od svega. Drugi će doći na red čim se ja domognem najboljega. Onda pričanje; kao da nije važno sluša li je itko i zanima li to ikoga. Ona zasigurno misli da svakoga zanima ono što kaže gospođa Van Daan.

Koketni osmijesi, pretvaranje da sve znaš, svakoga savjetovati i odnositi se zaštitnički prema svakomu – to *mora* ostaviti dobar dojam. Ali ako bolje gledaš, tada ono dobro nestaje.

Prvo – vrijedna, drugo – vesela, treće – koketna, a ponekad još i slatkica. To je Petronella van Daan.

Treća osoba za stolom: Ne čuje ga se mnogo. Mladi gospodin Van Daan uglavnom je tih i ne privlači pozornost na sebe. Što se pak apetita tiče, on je bačva bez dna koja nikad nije puna. Nakon najobilnijeg obroka posve mirnog izraza lica izjavljuje da bi mogao pojesti dva puta toliko koliko je već pojeo.

Broj četiri je Margot: Jede kao miš i uopće ne govori. Jede samo voće i povrće. »Razmažena«, misle Van Daanovi. »Premalo svježeg zraka i vježbanja«, mislimo mi.

Pokraj nje – mama: Dobra apetita, vrlo razgovorljiva. O njoj nitko nema dojam da je domaćica, kao što misle o gospođi Van Daan. U čemu je razlika? Pa, gospođa kuha, a mama pere posuđe i čisti.

Broj šest i sedam: O tati i sebi neću puno govoriti. Prvi je najskromniji za stolom. Uvijek prvo pogleda imaju li svi nešto na tanjuru. Ništa mu ne treba, najbolji komadi pripadaju djeci. On je primjer prave dobrote, a do njega sjedi živac našeg *Skrovišta*.

Dr. Dussel: Uzima, ne gleda, jede, ne priča. I ako se baš mora razgovarati, neka to, zaboga, bude o hrani – o tome se ne prepire, samo se hvali. Jede ogromne porcije i nikada ne kaže »ne« ako je hrana dobra, a često i ako je loša. Hlače mu dosežu do prsa, ima crveni kaput, crne papuče i naočale s rožnatim okvirom. Tako ga se može vidjeti kako sjedi za stolicom i vječno nešto radi i nikada ne napreduje. Posao jedino prekida zbog popodnevnog počinka, jela i najdražeg mjesta – zahoda. Tri, četiri, pet puta dnevno netko nestrpljivo čeka pred vratima, stišće, skaćući s noge na nogu, jedva se suzdržavajući. Je li ga briga? Naravno da nije! Od sedam i petnaest do pola osam, od pola jedan do jedan, od dva do dva i petnaest, od četiri do četiri i petnaest, od šest do šest i petnaest i od pola dvanaest do dvanaest. Prema tomu se možemo ravnati – to su njegova redovna »zasjedanja«. Ne odstupa od toga i ne osvrće se na preklinjući glas s one strane vrata koji ga upozorava da se približava katastrofa.

Broj devet nije član obitelji iz *Skrovišta*, ali je kućni prijatelj i gost za stolom. Elli ima zdrav apetit. Ništa ne ostavlja na tanjuru i nije izbirljiva. Lako joj je udovoljiti, što i nas čini zadovoljnima. Vesela, dobre volje, susretljiva i ljubazna – to su njezine osobine.

Tvoja Anne

utorak, 10. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nova ideja: za stolom više razgovaram sama sa sobom nego s drugima, što je dobro iz dva razloga. Prvo, svi su sretni ako ja ne brbljam stalno, i drugo, ne moram se uzrujavati zbog tuđih mišljenja. Ne smatram svoje mišljenje glupim, dok drugi to misle, pa ću ga radije zadržati za sebe. Isto činim ako moram pojesti nešto što uopće ne podnosim. Stavim tanjur ispred sebe, zamislim da je to nešto jako fino, što manje gledam u to i prije nego što se osvrnem, jela više nema. Kad ujutro ustajem – što je također neugodna radnja – skačem iz kreveta razmišljajući: »Za trenutak ćeš se vratiti u krevet«, odlazim do prozora, otvaram zastore, njuškam pokraj otvora dok ne udahnem malo svježeg zraka i probudim se.

Krevet namještam što je brže moguće i više nema iskušenja. Znaš kako majka to naziva? »Umjetnost življenja«. Nije li to smiješan izraz? Već smo tjedan dana zbunjeni zbog vremena budući da su naš voljeni i dragi sat s Westertorena odnijeli za potrebe rata, tako da ni danju ni noću ne znamo koliko je točno sati. Ipak se nadam da će pronaći neku zamjenu od lima, bakra ili već nečega koja će susjedstvo podsjećati na sat.

Bilo da sam gore, dolje ili negdje drugdje, svi zadivljeno gledaju u moje noge koje krasi par – za ovo doba – iznimno lijepih cipela. Miep ih je uspjela nabaviti rabljene za 27,50 guldena: tamnocrvene, brušena koža, prilično visoke potpetice. Hodam kao na hoduljama i izgledam viša nego što jesam.

Dussel nas je neizravno doveo u životnu opasnost. Zapravo, Miep mu je donijela jednu zabranjenu knjigu koja govori protiv Mussolinija. Na putu je na nju naletjelo vozilo s SS-ovcima. Izgubila je živce i povikala: – Bijednici – te nastavila dalje. Ne želim ni pomisliti što bi se dogodilo da je morala otići s njima.

Tvoja Anne

srijeda, 18. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

naslov ovog sastavka: dnevna dužnost u ovoj zajednici: guljenje krumpira! Jedan donosi novine, drugi noževe (naravno, najbolje uzima sebi), treći krumpire i četvrti posudu s vodom.

Gospodin Dussel počinje. Ne guli uvijek dobro, ali guli bez prekida i gleda lijevo i desno rade li svi na isti način kao i on. Ne!

– Pogledaj, Anne, ovako držim nož u ruci, gulim odozgor prema dolje! Ne, ne tako – ovako!

– Lakše mi je ovako, gospodine Dussel – stidljivo primjećujem.

– Ali ovo je ipak najbolji način, vjeruj mi. Naravno, uopće me nije briga, ali to moraš sama znati.

Gulimo dalje. Kradomice gledam svog susjeda. Zamišljeno još jedanput odmahuje glavom (sigurno zbog mene), ali šuti.

Nastavljam s guljenjem. Gledam na drugu stranu, tamo gdje sjedi tata. Za njega guljenje krumpira nije samo običan poslić, nego precizan posao. Kada čita, na zatiljku mu se pojavljuje duboka bora, ali kada pomaže u pripremanju krumpira, graha ili drugog povrća, kao da ga ništa drugo ne zanima. Navlači svoje »krumpirsko lice« i nikada neće loše oguliti krumpir – to je jednostavno nemoguće ako ima takvo lice!

Nastavljam s poslom te samo na trenutak podižem pogled i već mi je sve jasno. Gospođa pokušava privući Dusselovu pozornost. Najprije gleda u njega, ali se Dussel pretvara da ne primjećuje. Zatim namiguje, a Dussel nastavlja s radom. Nakon toga se smije, Dussel ne diže pogled. Zatim se i majka smije, ali Dussel uopće ne obraća pozornost. Gospođa nije ništa postigla, tako da mora smisliti nešto drugo. Nakon kratke stanke: – Putti, stavi pregaču! Sutra ću opet morati čistiti mrlje s tvojega odijela!

– Neću se zaprljati!

Opet tišina, pa slijedi: – Putti, zašto ne sjedneš?

– Dobro mi je ovako, radije ću stajati!

Stanka.

– Putti, pazi, prskaš!

– Da, mama, pazim. – Gospođa traži novu temu.

– Reci mi, Putti, zašto Englezi sada ne bombardiraju?

– Zato što je vrijeme jako loše, Kerli!

– Ali jučer je vrijeme bilo lijepo pa svejedno nisu letjeli.

– Bolje da o tome ne razgovaramo.

– Zašto? Valjda se može i o tome razgovarati i izreći vlastito mišljenje?

- Ne može!
- Zašto ne?
- Hajde sad šuti, mamice.
- Gospodin Frank uvijek odgovori svojoj supruzi.

Gospodin Van Daan bori se sa sobom, to mu je slaba točka protiv koje ne može, a gospođa opet počinje: – Invazije nikada neće ni biti!

Gospodin je problijedio – primijetivši to, gospođa pocrveni, ali svejedno nastavlja: – Englezi ništa ne rade!

I bomba je eksplodirala. – Daj začepi, grom i pakao, već jedanput!

Mama se ne može suzdržati od smijeha, ja gledam ravno ispred sebe.

Takvo što ponavlja se gotovo svaki dan, osim ako su neposredno prije imali strašnu svađu, jer tada i gospodin i gospođa drže jezik za zubima.

Moram donijeti još krumpira s tavana. Tamo Peter trijebi buhe mačku. Podiže pogled, mačak to primjećuje i hop – nestaje kroz otvoreni prozor u žlijeb.

Peter psuje, a ja se smijem i nestajem.

Tvoja Anne

petak, 20. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

točno u pola šest ljudi iz skladišta odlaze kući i onda smo slobodni.

Pola šest: Elli dolazak najavljuje večernju slobodu. Odmah se počinje raditi. Najprije idem s Elli još jednom gore, gdje ona najčešće unaprijed dobije večernju poslasticu.

Elli još nije ni sjela, a gospođa počinje nabrajati svoje želje. Evo kako to zvuči: – Oh, Elli, imam jednu želju...

Elli mi namiguje, tko god dođe gore, gospođa neće propustiti nijednu priliku da objavi svoje želje. To je sigurno jedan od razloga zašto nitko ne voli odlaziti gore.

Petnaest do šest: Elli odlazi. Ja se spuštam dva kata niže u obilazak. Prvo u kuhinju, zatim u privatni ured, onda u spremište za ugljen gdje otvaram vratašca za Mouschija. Nakon dulje inspekcije završavam u Kralerovom uredu. Van Daan provjerava sve ladice i mape kako bi našao dnevnu poštu. Peter uzima ključ skladišta i Mof; Pim odvlači gore pisaće mašine; Margot traži miran kutak gdje može raditi svoj uredski posao; gospođa stavlja čajnik s vodom na plinsko kuhalo; mama silazi s posudom punom krumpira. Svatko zna što mora raditi.

Peter se ubrzo vraća iz skladišta. Prvo pitanje – kruh. Dame ga uvijek stavljaju u kuhinjski ormarić, ali nije ondje. Dakle, na to se zaboravilo? Peter ga želi potražiti u prednjem uredu. Ispred vrata tog ureda Peter se smanji što je više moguće i otpuže do čeličnog ormarića da ga ne vidi nitko izvana, uzima kruh i nestaje. Odnosno, želi nestati, ali prije nego što je shvatio što se dogodilo, Mouschi ga preskače i zavlaci se ispod pisaćeg stola.

Peter traži na sve strane – aha – vidi mačka i ponovno puži u ured te povlači mačka za rep. Mouschi frkće, Peter uzdiše. Što je postigao? Mouschi sada sjedi pokraj prozora i liže se, jako zadovoljan jer je pobjegao Peteru. Kao posljednji pokušaj, Peter mami mačka komadićem kruha što mu i uspijeva – Mouschi ga slijedi i za njim se zatvaraju vrata.

Cijeli sam prizor gledala kroz otvor na vratima. Radimo dalje. Kuc, kuc, kuc. Tri udarca znače da je vrijeme za jelo!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 23. kolovoza 1943.

Draga Kitty,

nastavak dnevnog rasporeda u *Skrovištu*: kad sat ujutro otkuca pola devet! Margot i mama su živčane. – Pssst... tata, tiho Otto, pssst... Pim! Pola devet je. Dođi ovamo, više ne smiješ puštati vodu. Tiho hodaj! – To su razni povici upućeni tati koji je u kupaonici. Kada sat otkuca pola devet, on mora biti u sobi. Ni kapljica vode, ni zahod, ni hodanje – sve mora biti tiho. Dok još nema uredskih službenika, u skladištu se sve može čuti.

U osam i dvadeset gore se otvaraju vrata i čuju se tri kratka udarca: kaša za Anne. Popnem se gore i uzimam pseću zdjelicu.

Dolazim dolje u svoju sobu, sve ide brzo, brzo: češljanje, pražnjenje noćne posude, namještanje kreveta. Tišina! Sat otkucava! Gospođa je promijenila cipele i u papučama vuče noge po sobi, kao i gospodin – svugdje mora biti tišina.

Sada je obiteljska idila na vrhuncu. Ja želim čitati ili učiti, Margot također, baš kao i tata i mama. Tata sjedi (naravno, s Dickensom i rječnikom) na rubu udubljenog, škripavog kreveta koji nema ni pristojne madrace. Dva jastuka jedan na drugomu također mogu poslužiti; on misli: – Ne trebaju mi, mogu i bez njih!

Kada čita, ne podiže pogled, ponekad se nasmije i jako se trudi ne bi li mamu zainteresirao za neku priču. Odgovor: – Sada nemam vremena! – Na trenutak je razočaran, a zatim čita dalje. Malo poslije, kada opet naiđe na nešto zanimljivo, ponovno pokušava: – Ovo moraš pročitati, mama!

Majka sjedi na sklopivom krevetu, čita, šije, plete ili uči, ovisno o tome što je na redu. Odjednom se nečega sjeti. Brzo kaže: – Anne, znaš li... Margot, zapiši...

Nakon nekog vremena opet je mirno. Margot udarcem zatvara knjigu, tata diže obrve u smiješnu krivulju, njegova knjižna bora ponovno se pojavljuje i opet je udubljen u čitanje; mama počinje brbljati s Margot, ja postajem znatiželjna i slušam! Pima uključuju u razgovor...

Devet sati! Doručak!

Tvoja Anne

petak, 10. rujna 1943.

Draga Kitty,

svaki put kada ti pišem, dogodi se nešto posebno, ali većinom su to neugodni, a ne ugodni događaji. Međutim, ovaj put riječ je o nečem prekrasnom. U srijedu navečer, 8. rujna, slušali smo radio u sedam sati i prvo što smo čuli bilo je sljedeće: »Evo najbolje vijesti za cijeloga rata: Italija je kapitulirala.« Italija je bezuvjetno kapitulirala! U osam i petnaest počeo je Radio Oranje: »Dragi slušatelji, prije sat vremena, kada sam upravo završio s dnevnom kronikom, stigla je izvrsna vijest o kapitulaciji Italije. Mogu vam reći da nikada s ovakvim užitkom nisam bacao svoje bilješke u koš!« Puštali su God Save the King³³, američku himnu i rusku Internacionalu. Kao i uvijek, Radio Oranje je bio ohrabrujuć, ali ne previše optimističan.

Ipak imamo drugih briga – riječ je o gospodinu Koophuisu. Znaš da ga svi jako volimo i unatoč tomu što je uvijek bolestan, ima jake bolove, ne smije puno jesti i hodati, uvijek je veseo i začuđujuće hrabar. – Kada dođe gospodin Koophuis, počne sijati sunce – nedavno je rekla mama i potpuno je u pravu.

Sada on mora ići u bolnicu zbog neugodne operacije crijeva i ostat će ondje najmanje četiri tjedna. Stvarno si trebala vidjeti kako se oprostio s nama – kao da ide u kupovinu, tako se normalno ponašao.

Tvoja Anne

četvrtak, 16. rujna 1943.

Draga Kitty,

međuljudski odnosi ovdje su svakog dana sve gori. Za stolom se nitko ne usuđuje otvoriti usta (osim kada se ubacuje zaloga hrane), jer ono što se kaže ili nekoga vrijeđa

³³ *Bože čuvaj kralja*, himna Ujedinjenog Kraljevstva.

ili se pogrešno shvati. Svaki dan pijem tablete valerijane protiv napetosti i depresije, ali to me ne sprečava da sljedeći dan budem još jasnija. Dobar zdrav smijeh pomogao bi mi više nego deset tableta valerijane, ali gotovo smo zaboravili smijati se. Ponekad se bojim da će mi se od ozbiljnosti lice ukočiti, i da ću dobiti bore oko usana. Ni drugi se ne osjećaju bolje. S lošim predosjećajem iščekuju velikog neprijatelja po imenu zima.

Još nešto što nas ne razveseljava je to što v.M., koji radi u skladištu, postaje sumnjiv čav spram stražnje zgrade. Nama uopće ne bi bilo važno što v.M. misli o tomu da nije poznat kao nepovjerljiva i iznimno znatiželjna osoba koju nije lako prevariti.

Jednoga dana Kraler je htio biti posebno oprezan, obukao je kaput u deset do jedan i otišao u ljekarnu iza ugla. Vratio se za manje od pet minuta, ušuljao se kao lopov po stubama i došao do nas. Htio je otići u jedan i petnaest, ali je sreo Elli koja ga ja upozorila da je v.M. u uredu. Kraler se odmah okrenuo i sjedio je kod nas do pola dva. Zatim je uzeo cipele u ruku i u čarapama otišao do tavanjskih vrata, silazio stubu po stubu i nakon četvrt sata balansiranja po stubama, kako bi izbjegao škripanje, s ulične je strane ušao u ured.

Elli se u međuvremenu riješila v.M.-a i došla je k nama po Kralera koji je već odavno otišao – u to je doba stajao u čarapama na stubama. Što li su samo ljudi na ulici pomislili dok je direktor vani obuvao cipele? Ha – pogledaj direktora u čarapama!

Tvoja Anne

srijeda, 29. rujna 1943.

Draga Kitty,

gospođi Van Daan je rođendan. Osim bonova za sir, meso i kruh, poklonili smo joj staklenku pekmeza. Od svog supruga, Dussela i uredskih službenika dobila je samo cvijeće i namirnice. Takva su vremena!

Elli je ovaj tjedan imala živčani napadaj, toliko su je često slali okolo. Stalno je bila pod pritiskom da nešto smjesti mora donijeti, da mora ponovno nekamo ići ili da je nešto pogrešno napravila. Ako samo pomisliš da još mora završiti posao u uredu, da je Koo-phuis bolestan, a Miep prehladna leži kod kuće, da još k tome ima iščašen zglobov, ljubavne jade i kod kuće oca koji stalno gundža, nije ni čudo što je na rubu živčanog sloma. Utješili smo je i rekli joj da ako jednom odlučno nastupi i kaže da nema vremena, i popis stvari za kupnju smanjit će se sam od sebe.

S Van Daanovima nešto neće biti u redu – već vidim! Tata je zbog nečega bijesan. Oh, kakva nam eksplozija sada predstoji? Da barem nisam tako usko povezana s tim sukobima! Da barem mogu otići! Dovode nas do ludila!

Tvoja Anne

nedjelja, 17. listopada 1943.

Draga Kitty,

Koophuis se opet vratio, kakva sreća! Još je malo blijed, ali svejedno veselo odlazi prodavati odjeću Van Daanovih. Neugodna je činjenica da je Van Daanovima potpuno ponestalo novaca. Gospođa ima hrpu kaputa, haljina i cipela bez kojih ne može, gospodino novo odijelo teško je prodati, kao i Peterov bicikl koji nitko nije htio kupiti. Ali tu nije kraj priče. Gospođa će se morati rastati od svog krznenog kaputa. Nakon što su se zbog toga gore žestoko posvađali, sada je nastupilo primirje u stilu »Oh, dragi Putti« i »predraga Kerli«.

Vrti mi se u glavi od pogrđnih riječi koje su u zadnjih mjesec dana proletjele ovom čestitom kućom. Tata po kući hoda čvrsto stisnutih usnica. Kada ga netko zove, nervozno pogleda, kao da se boji da ponovno ne bi morao riješiti kakav osjetljiv problem. Mami su se od uzrujanosti na obrazima pojavile crvene mrlje, Margot se žali na glavobolju, Dussel ne može spavati, gospođa cijeli dan nešto gundđa, a ja sam potpuno zbunjena. Iskreno rečeno, ponekad zaboravim s kim smo u svađi, a s kim smo se već pomirili.

Jedino što pomaže je učenje, a to činim često.

Tvoja Anne

petak, 29. listopada 1943.

Draga Kitty,

ovdje su se opet vodile glasne svađe između gospodina i gospođe Van Daan. Evo i zašto: kao što sam već napisala, nemaju više novca. Jednog dana, već je dosta vremena prošlo od tada, Koophuis je spomenuo svog poznanika krznara. Tako se gospodin Van Daan dosjetio da bi mogli prodati krzneni kaput svoje supruge. Kaput je napravljen od zečjeg krzna i gospođa ga je nosila sedamnaest godina. Dobila je ogroman iznos za njega – 325 guldena. Gospođa je htjela čuvati novac kako bi poslije rata kupila novu odjeću i gospodin se morao dobro potruditi da joj objasni kako je novac prijeko potreban za kućanstvo.

Teško si možeš predočiti to vikanje, vrištanje, lupanje nogama i psovanje. Bilo je zastrašujuće. Moja obitelj stajala je ispod stuba, ne dišući, kako bi ih razdvojili ako zatreba. Sva ta svađa, plač i nervoza stvaraju takvu napetost i pritisak da se navečer plačući bacam u krevet i zahvaljujem nebesima što imam pola sata sama za sebe.

Gospodin Koophuis opet je odsutan, želudac mu ne da mira. Ni sam još ne zna je li krvarenje prestalo. Po prvi put je bio uistinu loše volje kada nam je rekao da se ne osjeća dobro i da ide kući.

Inače, ja sam dobro, osim što uopće nemam teka. Stalno slušam: »Kako loše izgledaš!« Moram priznati da se uistinu trude kako bih bila u formi. Daju mi groždani šećer, riblje ulje, tablete kvasca i kalcija.

Često sam tankih živaca – osobito nedjeljom se osjećam jadno. Ozračje u kući tada je tjeskobno, teško poput olova i sve je usporeno. Vani se ne čuje pjev ptica, a kuća je obavijena zastrašujućom mrtvačkom tišinom koja kao da me želi odvući duboko u podzemlje. U takvim trenucima tata, mama i Margot uopće mi nisu važni, lutam od sobe do sobe, gore dolje, osjećajući se poput ptice pjevice podrezanih krila koja u mrkloj tami udara u rešetke svojeg uskog kaveza. »Izađi van, smij se, udahni svježi zrak!« više neki glas u meni. Više ništa ne odgovaram, liježem na divan i spavam kako bih skratila vrijeme, tišinu i užasan strah jer se oni nikako ne mogu ubiti.

Tvoja Anne

srijeda, 3. studenoga 1943.

Draga Kitty,

kako bi nam odvratio misli od naše situacije, a ujedno se pobrinuo za naše obrazovanje, tata je zatražio prospekt Instituta za obrazovanje u Leidenu. Margot je barem tri puta pronjuškala ovu debelu knjigu ne našavši ništa po svojem ukusu niti u skladu sa svojim novčanim mogućnostima. Tata je bio nešto brži u pronalaženju – htio je zatražiti od Instituta probnu lekciju *Latinskog za početnike*. Tako je i napravio. Lekcija je stigla, Margot se revno prihvatila posla i odlučila se za tečaj. Za mene je to preteško, iako bih vrlo rado htjela učiti latinski.

Kako bih i ja počela učiti nešto novo, tata je od Koophuisa zatražio *Bibliju* za djecu, da i ja napokon naučim nešto o Novom zavjetu.

– Hoćeš li Anne darovati *Bibliju* za Hanuku? – pitala je Margot pomalo uznemireno.

– Pa... ipak mislim da je Sveti Nikola bolja prigoda – odgovorio je tata. – Isus naprosto ne ide uz Hanuku.

Tvoja Anne

ponedjeljak navečer, 8. studenoga 1943.

Draga Kitty,

kada bi čitala moju gomilu pisama jedno za drugim, sigurno bi uočila u kakvim su različitim raspoloženjima ona napisana. Smeta mi što sam toliko ovisna o atmosferi u

Skrovištu. No nisam samo ja – tako je sa svima. Ako čitam knjigu koja ostavlja snažan dojam na mene, moram se dobro pribrati prije nego što dođem među druge ljude – inače će pomisliti da sam čudna. Trenutačno sam, kao što vjerojatno primjećuješ, obuzeta potištenošću. Uistinu ti ne bih mogla reći zašto je to tako, ali vjerujem da je moje kukavstvo ono protiv čega se stalno moram boriti.

Večeras se, dok je Elli još bila kod nas, začula duga, glasna i prodorna zvonjava na vratima. Istog sam trenutka problijedjela, počeo me boljeti trbuh, a srce mi je počelo snažno lupati – i to sve od straha.

Navečer, u krevetu, vidim se samu u tamnici, bez oca i majke. Ponekad lutam ulicama ili je naše *Skrovište* u plamenu ili nas odvođe po noći. Sve vidim kao da se stvarno događa. I imam osjećaj da se sve to uskoro zaista može i dogoditi!

Miep često zna reći da nam zavidi zato što ovdje imamo takav mir. To može i biti istina, ali sigurno ne razmišlja o našem strahu. Ne mogu si ni zamisliti da će za nas svijet ikada opet biti normalan. Govorim o »poslije rata«, ali kao da govorim o kuli u zraku – o nečemu što nikada ne može postati stvarnost. Pomislim li na našu staru kuću, na svoje prijateljice, veselje u školi, imam osjećaj kao da je to proživio netko drugi, a ne ja.

Nas osmero iz *Skrovišta* vidim kao da smo komadić plavog neba, okružen teškim crnim kišnim oblacima. Okrugli omeđeni prostor na kojem stojimo još je siguran, ali oblaci nam se sve više približavaju i krug koji nas razdvaja od nadolazeće opasnosti sve se čvršće steže. Sada smo toliko okruženi opasnošću i tamom da se međusobno sudaramo, očajnički tražeći spas. Svi gledamo prema dolje, gdje se ljudi bore jedni protiv drugih; gledamo prema gore gdje je mirno i lijepo. U međuvremenu postajemo odsječeni tamnom masom koja nas ne pušta ni dolje ni gore, koja stoji ispred nas poput neprobojna zida i pokušava nas smrviti, ali još ne može. Jedino mogu vikati i preklinjati: – Oh, neka se krug raširi i otvori za nas!

Tvoja Anne

četvrtak, 11. studenoga 1943.

Draga Kitty,

za ovo poglavlje imam dobar naslov:

Oda mojem Nalivperu. In memoriam.

Moje nalivpero za mene je uvijek bilo moje neprocenjivo blago; jako sam ga cijenila osobito zbog širokog vrška jer ja samo širokim vrškom mogu pisati uredno. Moje nalivpero imalo je jako dug i zanimljiv život koji ću ti ukratko ispričati.

Kada sam imala devet godina, moje je nalivpero došlo u jednom paketu (umotano u vatu) kao »primjerak bez vrijednosti« čak iz Aachena, gdje je živjela ljubazna darovate-

ljica, odnosno moja baka. Ja sam ležala u krevetu zbog gripe dok je zimski vjetar zavijao oko kuće. Slavno nalivpero bilo je u crvenom kožnom etuiju i odmah sam ga pokazala svim svojim prijateljicama. Ja, Anne Frank, ponosna vlasnica jednog nalivpera.

Kada sam imala deset godina, smjela sam nalivpero nositi u školu, a učiteljica mi je čak dopustila da njime pišem.

Međutim, kad mi je bilo jedanaest, morala sam ponovno spremati svoje blago jer je učiteljica u šestom razredu dopuštala jedino školska pera i bočice s tintom.

Kad sam imala dvanaest i krenula u Židovski licej, moje nalivpero u tu je čast dobio novi etui u kojem je bilo mjesta i za olovku i koji je izgledao puno ozbiljnije jer je imao patentni zatvarač.

U mojoj trinaestoj nalivpero je došlo s nama u *Skrovište*, gdje je zajedno sa mnom prolazilo kroz bezbrojne dnevnike i sastavke.

Četrnaesta godina mog života bila je zadnja godina koju smo nalivpero i ja proveli zajedno i sada...

Bio je petak popodne, poslije pet sati, kada sam izašla iz svoje sobe i htjela otići pisati za stolom. U tom trenutku grubo su me odgurnuli u stranu kako bi se napravilo mjesta za Margot i tatu koji su vježbali »latinski«. Nalivpero je ostalo ležati na stolu neupotrijebljeno, a njegova vlasnica se, uzdišući, zadovoljila malim krajičkom stola gdje je počela strugati grah. »Struganje graha« je vraćanje pljesnivih zrna smeđeg graha u njihovo prvotno stanje. U petnaest do šest pomela sam pod i bacila sam smeće zajedno s trulim zrnima graha prvo u komad novina, a zatim u peć. Buknuo je ogroman plamen i pomislila sam kako je divno da se peć, koja je već bila na izdisaju, na taj način oporavila. Ponovno je nastupila tišina, »latinisti« su se raščistili, a ja sam otišla sjesti za stol kako bih se prihvatila planiranog pisanja. Ali gdje god da sam pogledala, nigdje nisam mogla naći svoje nalivpero. Opet sam tražila, Margot je tražila, mama je tražila, tata je tražio i Dussel je tražio, ali je moje nalivpero nestalo bez traga.

– Možda je palo u peć zajedno s grahom – natuknula je Margot.

– Oh ne! – odgovorila sam.

Međutim, budući da se moje nalivpero nije pojavilo ni navečer, pretpostavili smo da je izgorjelo, tim više što je celuloid strašno zapaljiv.

I uistinu, naša su se tužna predviđanja potvrdila kad je tata sljedećeg jutra, dok je čistio peć, u pepelu pronašao držač sa zatvarača. Od zlatnog pera više se nije moglo pronaći ništa. – Sigurno se rastopilo i zaljepilo za neki komad ugljena – rekao je tata.

Ostala mi je utjeha, iako mala: moje je nalivpero kremirano, upravo kao što i ja sebi želim jednog dana!

Tvoja Anne

srijeda, 17. studenoga 1943.

Draga Kitty,

kuću nam potresaju strahoviti događaji.

Kod Elli u kući vlada difterija, zato šest tjedana ne smije doći u doticaj s nama. Tako se pojavljuju problemi s hranom i kupnjom, a da ne govorim o tome koliko nam nedostaje njezino društvo. Koophuis još uvijek leži u krevetu i već tri tjedna ne jede ništa osim kaše i mlijeka. Kraler ima strašno mnogo posla.

Vježbe iz latinskog koje Margot šalje, ispravlja jedan učitelj i vraća ih. Margot piše pod Ellinim imenom. Učitelj je jako ljubazan i povrh svega šaljiv. Sigurno je sretan što je dobio tako pametnu učenicu.

Dussel je potpuno zbunjen i nitko ne zna zašto. Počelo je tako što je začepio usta i nije progovorio ni riječi s gospodinom i gospođom Van Daan. Svi su to primijetili, a kada se to nastavilo nekoliko dana, majka je iskoristila priliku i upozorila ga da, ako ovako nastavi, gospođa Van Daan može prirediti još puno neugodnosti.

Dussel je rekao da je gospodin Van Daan započeo sa šutnjom te da ni on ne namjerava prekinuti svoju šutnju.

E sad, moram te obavijestiti da je jučer bio 16. studenoga, godina dana otkako je on u *Skrovištu*. Tim povodom mama je dobila lončanicu, ali gospođa Van Daan, koja je već tjednima unaprijed više puta ukazivala na ovaj datum i nije skrivala svoje mišljenje da Dussel treba počastiti, nije dobila ništa. Umjesto da nam po prvi put izrazi zahvalnost što smo ga nesebično primili, nije rekao ni riječi. A kada sam ga šesnaestoga ujutro pitala trebam li mu čestitati ili izraziti žaljenje, rekao je da prihvaća sve. Majka, koja je htjela odigrati ulogu mirotvorca, nije došla ni korak dalje i na kraju je sve ostalo isto.

»Der Mann hat einen grossen Geist
und ist so klein von Taten!«³⁴

Tvoja Anne

subota, 27. studenoga 1943.

Draga Kitty,

sinoć, prije nego što sam zaspala, pred očima mi se pojavila Lies.

³⁴ Velik je čovjekov duh, a djela toliko sitna! (njem.)

Vidjela sam je pred sobom, odjevenu u dronjke, mršava i oronula lica. Oči su joj bile jako velike i gledala me tako žalosno i prijekorno da sam joj u pogledu mogla pročitati: – Oh, Anne, zašto si me napustila? Pomozi mi, oh, pomozi, spasi me iz ovog pakla!

A ja joj ne mogu pomoći, ja mogu samo promatrati kako drugi ljudi pate i umiru i moliti Boga da nam je vrati.

Vidjela sam samo Lies, nikog drugog, a znam i zašto. Krivo sam je procijenila, bila sam previše djetinjasta da bih razumjela njezine teškoće. Bila je privržena svojoj prijateljici i činilo se kao da joj je želim preoteti. Kako se samo morala osjećati, jadnica! Znam kako, jer i sama tako dobro poznajem taj osjećaj!

Katkad sam, u jednom trenutku, vidjela dio njezina života, da bih odmah nakon toga ponovno postala sebično zaokupljena vlastitim radostima i problemima. Ružno sam se ponijela prema njoj, a ona me sada tako bespomoćno gleda svojim blijedim licem i preklinjućim očima. Kad bih joj barem mogla pomoći! O, Bože, ja imam sve što mogu poželjeti, a nju je snašla takva teška sudbina! I ona je bila tako pobožna kao i ja, možda i više, i ona je htjela činiti dobro – i zašto sam onda ja izabrana da živim dok će ona vjerojatno umrijeti? Kakva je razlika između nas dvije? Zašto smo sada toliko daleko jedna od druge?

Iskreno rečeno, nisam o njoj razmišljala mjesecima, da, gotovo godinu dana. Nisam je potpuno zaboravila, ali nisam ni toliko razmišljala o njoj da bih je vidjela u svim njenim mukama.

Oh, Lies, ako doživiš kraj rata i vratiš se nama, nadam se da ću te moći primiti kako bih se iskupila za nepravdu koju sam ti nanijela.

Ali kada bih joj opet bila u prilici pomoći, sigurno joj moja pomoć ne bi bila toliko potrebna kao sada. Pomisli li ona ikada na mene i što pritom osjeća?

Dragi Bože, pruži joj podršku, samo neka nije sama. Oh, kad bi joj barem mogao reći da mislim na nju puna ljubavi i suosjećanja – možda bi joj to pomoglo da izdrži.

Ne smijem više razmišljati o tomu, neću se moći toga osloboditi. Stalno vidim njezine velike oči koje mi ne daju mira. Vjeruje li Lies uistinu duboko u sebi u Boga ili joj je vjera bila nametnuta?

Ni to ne znam, nikad se nisam potrudila upitati je to.

Lies, Lies, kad bih te barem mogla odvesti s mjesta na kojem si sada, kada bih barem mogla s tobom podijeliti sve ono u čemu uživam. No, sada je prekasno, ne mogu više pomoći niti mogu ispraviti ono što sam krivo napravila. Ali nikada je više neću zaboraviti i uvijek ću moliti za nju.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 6. prosinca 1943.

Draga Kitty,

kako se približavao Sveti Nikola, sve smo više mislili na lijepo ukrašenu košaru od prošle godine, a posebno se meni činilo da će biti dosadno ako ove godine sve to preskočimo. Dugo sam razmišljala o tome sve dok nisam nešto smislila – i to nešto smiješno.

Posavjetovala sam se s Pimom i prije tjedan dana počeli smo pisati pjesmicu za svakoga.

U nedjelju navečer, u osam i petnaest, pojavili smo se gore s velikom košarom za rublje ukrašenom figuricama i vrpčama od ružičastog i plavog papira. Košaru je prekrivao veliki smeđi papir za umatanje, na kojemu je bilo pričvršćeno pismo. Svi su bili poprilično začuđeni razmjerima iznenađenja.

Uzela sam pismo s papira za umatanje i pročitala ga:

Prolog

*Dode Nikola i ove godine,
pohodi čak i naše skrovište.
Slavlje, nažalost, tako lijepo nije
kao što bješe godinu prije.
Tada smo, sjećamo se svi,
u sreću vjerovali mi
i mislili da ćemo slobodni biti
i Svetoga Nikolu slaviti.
Spomenimo se toga dana
premda neće biti dara.
Evo što ćemo učiniti:
svatko će u svoju cipelu pogledati!
(dok smo tata i ja micali papir).*

Uslijedio je gromoglasan smijeh kad je svatko uzeo svoju cipelu iz košare. U svakoj cipeli bio je zamotani poklončić s adresom vlasnika cipele.

Tvoja Anne

srijeda, 22. prosinca 1943.

Draga Kitty,

teška me gripa spriječila da ti prije pišem. Grozno je biti bolestan ovdje. Kada sam morala zakašljati, brzo bih se zavukla pod pokrivač kako bih prigušila kašalj što je više moguće. Kao posljedica toga obično nadražaj uopće nije nestao, nego sam morala uzeti med i mlijeko, šećer ili pastile. Zavrti mi se kada pomislim na načine liječenja kojima sam bila podvrgnuta: znojenje, oblozi, mokri ručnici na grudima, suhi ručnici na grudima, topli napitci, grgljanje, ispiranje grla, mirno ležanje, jastuk za grijanje, termosica, limunada, i još k tome toplomjer svaka dva sata. Može li ikomu uistinu biti bolje na taj način? Najgore od svega bilo je kada se gospodin Dussel igrao liječnika i svojom zamašćenom glavom legao na moja gola prsa kako bi poslušao zvukove iznutra. Ne samo da me je njegova kosa užasno škakljala, nego mi je bilo neugodno, unatoč tomu što je on prije trideset godina studirao i ima liječničku titulu. Zašto bi taj tip ležao na mom srcu? Pa nije mi on dečko! A osim toga, on ionako ne čuje što je unutra zdravo ili bolesno – njegovim ušima prvo je potrebno ispiranje jer se čini da mu sluh naglo slabi. Ali sada dosta o bolesti. Opet sam zdrava kao dren, viša za jedan centimetar, teža za jedan kilogram, blijeda i željna učenja.

Inače nema mnogo novosti. Iznimno smo u dobrim odnosima, nitko se ne svađa – takav mir u kući nismo imali sigurno već pola godine. Elli je još uvijek odvojena od nas.

Za Božić ćemo dobiti još ulja, slatkiša i šećernog sirupa; »dar« je broš načinjen od kovanice od dva i pol centa – kako li se lijepo sjaji. Gospodin Dussel je gospođi Van Daan i mami darovao tortu. Miep ju je ispekla, na Dusselovu zamolbu. Uza sav taj silan posao, Miep je morala raditi još i to! Imam i ja nešto za Miep i Elli. Dva mjeseca sam štedjela šećer za kašu od čega je Koophuis dao napraviti poslastice.

Vrijeme je tmurno, peć smrdi, a hrana je svima teška u želucu, što sa svih strana uzrokuje glasne zvukove. Rat se stišao, raspoloženje je trulo.

Tvoja Anne

petak, 24. prosinca 1943.

Draga Kitty,

već sam ti nekoliko puta napisala da smo ovdje svi loše raspoloženi, mislim da je to kod mene u posljednje vrijeme sve izraženije. »Himmelhoch jauchzend und zum Tode betrübt«³⁵ sigurno se može upotrijebiti u ovom slučaju. Ja sam izrazito vesela kad po-

³⁵ Od izrazitog veselja do krajnjeg očaja (Goethe, tragedija *Egmont*, 1788.).

mislim koliko nam je ovdje dobro i kada se usporedim s ostalom židovskom djecom, a krajnje sam očajna na primjer u situacijama kao danas, kada je došla gospođa Koophuis i pričala o hokejaškom klubu njezine kćeri Corry, vožnji kanuom, predstavama i prijateljima. Mislim da nisam ljubomorna na Corry, ali žudim za dobrom zabavom i za smijanjem dok me ne zaboli trbuh. Osobito u ovo doba godine, kada su božićni i novogodišnji praznici, a mi sjedimo ovdje kao izopćenici. A opet, ne bih smjela tako pisati jer zvuči kao da sam nezahvalna i da pretjerujem. Ali što god ti mislila o meni, ne mogu sve držati u sebi i podsjećam te na uvodne riječi: »Papir sve podnosi.«

Kada dođe netko izvana, s vjetrom u odjeći i hladnoćom na licu, najradije bih gurnula glavu pod pokrivač da prestanem misliti: »Kada će nama biti dozvoljeno mirisati svjež zrak?« A budući da ne smijem skriti svoju glavu ispod pokrivača, nego naprotiv, moram visoko uzdignuti glavu i biti hrabra, misli se samo vraćaju i to ne jednom, već bezbroj puta.

Vjeruj mi, kada si godinu i pol zatvoren, katkada ti bude svega dosta, bilo to opravdano ili ne; osjećaji se ne mogu odagnati. Žudim za vožnjom bicikla, za plesanjem, zviždanjem, za gledanjem u svijet, želim se osjećati mladom, znati da sam slobodna. A opet, ne smijem to pokazati, jer kamo bismo stigli kada bismo svi u skrovištu namaknuli nezadovoljna lica i počeli se žaliti? Ponekad se pitam: »Hoće li me itko ikada razumjeti, hoće li itko zanemariti nezahvalnost i ne mariti jesam li Židovka ili ne, nego hoće li u meni vidjeti samo tinejdžericu koja ima potrebu zabavljati se?« Ne znam i ne bih mogla o tomu ni s kim razgovarati, jer bih se sigurno rasplakala. Plakanje može donijeti olakšanje.

Unatoč svemu – svim teorijama i uloženom trudu, svakog dana mi nedostaje majka koja me razumije. Stoga uza sve što radim i pišem razmišljam o onakvoj »mamici« kakva želim jednog dana biti svojoj djeci. Mamica koja ne shvaća tako ozbiljno sve o čemu se razgovara, ali koja mene shvaća ozbiljno. Primijetila sam, iako ne mogu to opisati, kako riječ »mamica« sve govori. Znaš li čega sam se dosjetila kako bih tako zvala mamu? Često joj kažem »mami« od čega dolazi »mam« – kao nesavršena mama. Jako bih je htjela obdariti s »ca«. Srećom da »mam« to ne shvaća jer bi bila jako nesretna zbog toga.

Sada je dosta, pisanjem je moj očaj malo prošao!

Tvoja Anne

subota, 25. prosinca 1943.

Draga Kitty,

ovih dana – u vrijeme Božića – stalno razmišljam o Pimu i o tome što mi je rekao prošle godine o svojoj ljubavi iz mladosti. Prošle godine nisam shvaćala značenje njegovih riječi kao što ga sada shvaćam. Kada bi barem još jedanput o tome govorio, možda bih mu mogla pokazati da ga razumijem!

Vjerujem da je Pim govorio o tome zato što se »onaj tko poznaje tajne toliko tuđih srca« i sam mora jedanput olakšati. Pim inače nikada ne govori o sebi i ne vjerujem da Margot sluti što je Pim sve proživio. Jadni Pim, mene ne može zavarati da je sve zaboravio. Nikada to neće zaboraviti. Postao je popustljiv. Nadam se da ću mu biti barem malo slična, a da neću morati sve to proživjeti!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 27. prosinca 1943.

Draga Kitty,

u petak navečer po prvi sam put u životu dobila nešto za Božić. Djevojke, Koophuis i Kraler opet su pripremili prekrasno iznenađenje. Miep je ispekla božićni kolač na kojemu je pisalo: »Mir 1944«. Elli je nabavila pola kilograma keksa od maslaca predratne kvalitete.

Peter, Margot i ja dobili smo bocu jogurta, a svatko od odraslih dobio je bocu piva. Sve je opet bilo jako lijepo umotano i svaki omot bio je ukrašen sličicom. Inače, božićni blagdani su nam jako brzo prošli.

Tvoja Anne

srijeda, 29. prosinca 1943.

Draga Kitty,

sinoć sam opet bila jako tužna. Ponovno sam se sjetila bake i Lies. Baka – oh, draga baka, kako smo malo shvaćali što je ona propatila, koliko je uvijek bila dobra. A pritom je uvijek pažljivo čuvala strašnu tajnu koju je nosila u sebi.

Baka je bila tako vjerna i dobra – nikada ne bi iznevjerila nikoga od nas. Koliko god sam bila zločesta, baka bi me uvijek branila.

Bako, jesi li me voljela ili me ni ti nisi shvaćala? Ne znam. S bakom nitko nikad nije razgovarao o sebi. Koliko je baka bila usamljena, koliko usamljena iako je imala nas. Čovjek može biti usamljen unatoč tome što ga mnogi vole, jer nikome nije »najveća ljubav«.

A Lies? Je li ona još živa? Što radi? Oh, Bože, zaštititi je i vratiti nam je. Lies, po tebi vidim kakva je mogla biti moja sudbina, stalno vidim sebe na tvom mjestu. Zašto sam onda često tužna zbog toga što se ovdje događa? Ne bih li uvijek trebala biti vesela, zadovoljna i sretna, osim kada mislim na nju i na one koji dijele njezinu sudbinu? Sebična sam i kukavica.

Zašto uvijek sanjam i razmišljam o najgorim stvarima te želim vrištati od straha? Zato što još uvijek, unatoč svemu, nemam dovoljno vjere u Boga. Toliko toga mi je dao, što zasigurno nisam zaslužila, a ipak svakoga dana radim toliko pogrešnih stvari!

Ako misliš na svoje bližnje, možeš samo plakati – ustvari možeš plakati cijele dane. Jedino se možeš moliti Bogu da napravi kakvo čudo i poštedi neke od njih. A nadam se da to dovoljno činim!

Tvoja Anne

nedjelja, 2. siječnja 1944.

Draga Kitty,

jutros, dok nisam imala što raditi, listala sam stranice svoga dnevnika te sam više puta naišla na pisma koja govore o temi »majka« takvim snažnim riječima da sam se zaprepastila i zapitala: »Anne, jesi li to ti govorila o mržnji? Oh, Anne, kako si samo mogla?«

Sjedila sam s otvorenim dnevnikom u ruci, razmišljajući kako je došlo do toga da sam bila toliko puna bijesa i mržnje da sam ti sve to morala povjeriti. Pokušala sam shvatiti onu Anne od prošle godine i ispričati je jer moja savjest neće biti čista dok god te ostavim s ovim optužbama i ne objasnim ti zašto sam bila takva.

Sada patim, a i tada sam patila od raspoloženja koja su mi, slikovito govoreći, zamutila pogled i jedino mi dopuštala da na sve gledam subjektivno, umjesto da pokušam smireno razmisliti o riječima suprotne strane i u svojim postupcima misliti na onoga koga sam uvrijedila ili rastužila svojim naglim temperamentom.

Skrila sam se u sebe, razmišljala samo o sebi te svu svoju radost, prijezir i tugu mirno zapisivala u dnevnik. Ovaj dnevnik za mene već ima određenu vrijednost, budući da je katkada neka vrsta memoara, ali bih mnoge stranice mogla označiti riječju »prošlo«.

Bila sam bijesna na majku, a često sam i sada. Nije me razumjela, to je istina, ali nisam ni ja nju razumjela. Budući da me je voljela, bila je nježna, ali kako sam je ja dovodila u mnoge neugodne situacije pa je zbog toga, i zbog drugih nesretnih okolnosti, bila nervozna i razdražljiva, sasvim je razumljivo što se otresala na mene.

To sam shvaćala previše ozbiljno, bila sam uvrijeđena te bezobrazna i drska prema njoj, što ju je rastužilo. Ustvari je to bila stalna izmjena neugodnosti i neraspoloženja. To sigurno nije bilo ugodno nama dvjema, ali prolazi.

Također je razumljivo što to nisam htjela uvidjeti i što sam previše suosjećala sa samom sobom. Te previše snažne rečenice samo su izraz bijesa koji bih u normalnom

životu iskalila lupajući nogama od pod u svojoj sobi iza zaključanih vrata ili proklinjući iza majčinih leđa.

Prošlo je vrijeme kad sam osuđivala uplakanu majku.

Postala sam pametnija, a majčini živci malo su se smirili. Najčešće držim jezik za zubima kad se ljutim, a ona također, pa se zbog toga prividno mnogo bolje slažemo. Jer istinski voljeti majku, privrženo poput djeteta – ja to ne mogu.

Sada umirujem savjest mislju da je bolje da nepristojne riječi budu na papiru nego da ih majka mora nositi u svojem srcu.

Tvoja Anne

srijeda, 5. siječnja 1944.

Draga Kitty,

danas ti moram povjeriti dvije stvari, što će malo duže potrajati, ali *moram* ih nekome ispričati. Ti si najbolja za to jer sam sigurna da ćeš šutjeti uvijek i u svim okolnostima.

Prva je o majci. Znaš da sam se često žalila zbog nje, ali da sam se ipak ponovno potrudila biti dobra prema njoj. Odjednom mi je postalo jasno što joj nedostaje. Majka nam je sama rekla da nas više smatra prijateljicama nego kćerima. To je, naravno, jako lijepo, ali ipak prijateljica ne može zamijeniti majku. Imam potrebu da mi majka bude primjer i da je poštujem. Imam osjećaj da Margot o ovome razmišlja potpuno drukčije i da nikad ne bi shvatila to što sam ti sada ispričala. A tata izbjegava sve razgovore koji bi se mogli odnositi na majku.

Majku zamišljam kao ženu koja je ponajprije taktična, osobito prema djeci naše dobi, a ne kao nekoga tko me ismijava kada plačem zbog nečega – ne od bola, nego zbog drugih stvari.

Možda će se učiniti nevažnim, ali jednu joj stvar nisam nikada oprostila. Bilo je to jednog dana kada sam morala ići zubaru. Majka i Margot trebale su ići sa mnom i složile su se da idem biciklom. Kada smo bile gotove kod zubara i ponovno stajale pred vratima, Margot i mama su rekle kako idu u grad nešto pogledati ili kupiti – više ne znam točno što. I ja sam htjela ići, ali nisam smjela jer sam imala bicikl. Od bijesa su mi suze navrle na oči, a majka i Margot počele su mi se smijati. Tada sam se toliko razbjesnjela da sam im isplazila jezik nasred ulice, baš dok je slučajno prolazila neka žena koja me zaprepasteno pogledala. Odvezla sam se kući biciklom i još sam dugo plakala.

Čudno je da me ova rana, koju mi je majka tada zadala, još uvijek zapeče kada pomislim koliko sam tada bila bijesna.

Drugo je nešto o čemu mi je vrlo teško govoriti jer se radi o meni.

Jučer sam pročitala jedan članak doktorice Sis Heyster³⁶ o crvenjenju. Ona u članku govori tako kao da je mislila baš na mene. Iako se ne zacrvenim tako brzo, ostale stvari koje tamo pišu mogu se primijeniti na mene. Ona otprilike piše o tome da se djevojka u vrijeme puberteta povlači u sebe i počinje razmišljati o čudima koja se događaju u njezinu tijelu.

I meni se to događa i zato u posljednje vrijeme imam osjećaj da se počinjem ustručavati pred Margot, majkom i tatom. Margot, naprotiv, koja je inače mnogo stidljivija od mene, uopće se ne ustručava.

Mislim da je čudesno to što mi se događa – ne samo ono što je vidljivo na mom tijelu nego i ono što se zbiva iznutra. Baš zbog toga što o sebi i svim tim stvarima nikada ne razgovaram s drugima, razgovaram o tome sama sa sobom.

Svaki put kada imam mjesečnicu (a to se dogodilo samo tri puta) imam osjećaj da unatoč svoj boli, nelagodi i nečistoći nosim sa sobom slatku tajnu i stoga se, iako mi to predstavlja samo gnjavažu, na neki način veselim tom razdoblju kada ću opet osjetiti tu tajnu u sebi.

Sis Heyster također piše da djevojke mojih godina nisu sigurne u sebe i da počinju otkrivati da su i one same osobe s idejama, mislima i navikama. Budući da sam ovdje došla s jedva trinaest godina, počela sam razmišljati o sebi ranije od drugih djevojaka i spoznavati da sam »samostalan čovjek«. Ponekad, dok noću ležim u krevetu, dobijem strašnu potrebu dodirnuti svoje grudi i slušati kako mi srce tuče, smireno i sigurno.

Podsvjesno sam imala slične osjećaje i prije nego što sam došla ovamo, jer sjećam se da sam, kada sam jedne večeri prespavala kod jedne prijateljice, imala strašnu potrebu poljubiti je, što sam i učinila. Padam u zanos svaki put kada vidim nagi ženski lik, na primjer Veneru. Ponekad mi je to toliko čudesno lijepo da se moram suzdržati kako ne bih pustila suzu.

Kada bih barem imala prijateljicu!

Tvoja Anne

četvrtak, 6. siječnja 1944.

Draga Kitty,

moja žudnja da razgovaram s nekim postala je toliko velika da mi je nekako palo na pamet da izaberem Petera.

³⁶ Dr. Sis Heyster, autorica niza članaka i knjiga o psihologiji djece i adolescenata, odgovoru i obrazovanju. Prijateljica Annine majke.

Kada sam ponekad danju odlazila u Peterovu sobu, uvijek mi je bilo jako ugodno, ali budući da je Peter toliko povučen, i da nikada nije izbacio van nekoga tko bi ga gnjavio, nikada se nisam usudila ostati duže jer sam se bojala da će me smatrati dosadnom. Tražila sam priliku da neprimjetno ostanem u njegovoj sobi i razgovaram s njim, i ta se prilika ukazala jučer. Naime, Peter je odjednom postao opsjednut rješavanjem križaljki i sada ništa drugo ne radi. Ja sam mu pomagala i ubrzo smo sjedili za njegovim stolom jednno nasuprot drugome – on na stolcu, a ja na divanu.

Osjećala sam se čudno gledajući u njegove tamnoplave oči, dok je on sjedio ondje s tajanstvenim smiješkom na usnama. Mogla sam pročitati njegove najdublje misli, na njegovom licu vidjela sam izraz bespomoćnosti i nesigurnosti jer nije znao kako se ponašati, a istodobno i dašak svijesti o vlastitoj muškosti. Vidjela sam njegovo sramežljivo držanje i to me raznježilo; morala sam iznova i iznova susretati te tamne oči i gotovo sam ga cijelim srcem počela preklinjati: oh, ispričaj mi što se događa u tebi. Ne obaziri se na tu nesretnu brbljavost.

Ali večer je prolazila i ništa se nije dogodilo, osim što sam mu ispričala ono o crvenjenju. Naravno, ne ono što sam zapisala, nego to da će s godinama imati više samopouzdanja.

Navečer sam u krevetu razmišljala o cijeloj situaciji, a pomisao da moram moliti za Peterovu naklonost bila mi je jednostavno odbojna. Čovjek čini mnogo toga kako bi zadovoljio svoje želje, što možeš vidjeti po meni, jer sam odlučila češće posjećivati Petera i na neki ga način potaknuti na razgovor.

Nemoj misliti da sam zaljubljena u Petera – nema govora o tome. Da su Van Daanovi imali kćer umjesto sina, i s njom bih također pokušala sklopiti prijateljstvo.

Jutros sam se probudila približno pet minuta prije sedam i odmah sam bila sigurna što sam sanjala. Sjedila sam na stolcu, a preko puta mene sjedio je Peter... Wessel. Listali smo knjigu s crtežima Mary Bos.³⁷ Toliko je jasan bio moj san da se još djelomice sjećam crteža. Ali to nije bilo sve – san se nastavio. Odjednom su nam se sreli pogledi i ja sam dugo gledala te lijepe baršunasto smeđe oči. Tada je Peter vrlo tiho rekao: – Da sam to znao, odavno bih došao k tebi! – Naglo sam se okrenula jer sam bila previše dirnuta. Nakon toga osjetila sam nježan, tako svjež i ugodan obraz na svom obrazu i sve je bilo tako dobro, tako dobro...

U tom trenutku sam se probudila, još uvijek osjećajući njegov obraz na svojem dok su njegove smeđe oči gledale tako duboko u moje srce, tako duboko da je mogao pročitati koliko sam ga voljela i koliko ga još volim. Ponovno su mi navrle suze na oči i bila sam tako tužna jer sam ga opet izgubila, ali istodobno i radosna jer sam bila sigurna da je Peter još uvijek moj izabranik.

Čudno je što često imam tako jasne snove. Najprije sam jedne noći tako jasno vidjela baku s očeve strane da sam čak mogla razaznati njezinu debelu, mekanu, baršunastu,

³⁷ Annina prijateljica iz Montessori škole, preživjela je rat i emigrirala u SAD.

nabranu kožu. Tada se pojavila baka s majčine strane kao anđeo čuvar, zatim Lies, koja za mene još uvijek predstavlja patnju svih mojih prijatelja i Židova. Kad se molim za nju, molim se za sve Židove i za sve patnike zajedno. I sada Peter, moj dragi Peter – nikada ga do sada nisam vidjela tako jasno. Ne treba mi njegova fotografija, vidim ga tako jako dobro.

Tvoja Anne

petak, 7. siječnja 1944.

Draga Kitty,

baš sam blesava! Uopće nisam mislila na to da ti nikada nisam ispričavijedala priču o sebi i svojim dečkima.

Još kada sam bila jako mala – čak u vrtiću – Karel Samson bio je moja simpatija. Ni je imao oca pa je zajedno s majkom živio kod tete. Jedan Karelov bratić, Robby, bio je zgodan, vitak, tamnopusi mladić koji je pobuđivao više divljenja nego mali, smiješni, debeljuškasti Karel. Ali meni vanjština nije bila bitna i godinama sam voljela Karela.

Dosta smo vremena provodili zajedno, ali je inače moja ljubav ostala neuzvrćena sve dok se u mojem životu nije pojavio Peter i ja sam se u njega zaljubila preko glave. I ja sam se njemu svidjela te smo jedno cijelo ljeto bili nerazdvojni. U mislima još uvijek vidim kako se šetamo ulicama držeći se za ruke – on u bijelom pamučnom odijelu, a ja u kratkoj ljetnoj haljini. Na kraju dugih praznika on je krenuo u prvi razred srednje škole, a ja u šesti razred osnovne. Dočekao bi me nakon nastave i obratno – ja bih čekala njega. Peter je bio vrlo zgodan, visok i vitak mladić, ozbiljnog smirenog i pametnog lica. Imao je tamnu kosu i prekrasne smeđe oči, crvenosmeđe obraze i šiljast nos. Osobito sam bila luda za njegovim smijehom, jer je izgledao tako vragolasto i neposlušno. Za praznike nisam bila tu, a kada sam se vratila, Petera više nisam mogla pronaći na staroj adresi – u međuvremenu se preselio i živio je zajedno s jednim puno starijim dječakom. On ga je očito upozorio da sam ja djetinjasta klinka i Peter me napustio. Toliko sam ga voljela da se nisam htjela suočiti s istinom. Nisam ga htjela pustiti sve do dana kada mi je sinulo da će me, ako i dalje budem trčala za njim, proglasiti ludom za dečkima. Godine su prolazile. Peter je izlazio sa svojim vršnjakinjama i čak nije ni razmišljao da me pozdravi, ali ja ga nisam mogla zaboraviti. Ja sam krenula u Židovski licej, mnogi su se dečki iz razreda zaljubili u mene što mi je bilo zabavno i što mi je laskalo, ali to je bilo sve. Poslije je Harry bio lud za mnom, ali kao što sam već rekla, nikad se nisam ponovno zaljubila.

Postoji izreka: »Vrijeme liječi sve rane.« Tako je bilo i sa mnom. Zamišljala sam da sam zaboravila Petera i da mi se više uopće ne sviđa. Međutim, sjećanje na njega tako se snažno nastavilo u mojoj podsvijesti da sam si morala priznati kako sam bila ljubomorna na druge djevojke i da mi se zato više nije sviđao. Jutros sam shvatila da se u meni ništa

nije promijenilo. Naprotiv, što sam postajala odraslija i zrelija, moja je ljubav rasla sa mnom. Sada mogu razumjeti da me Peter tada smatrao djetinjastom, ali me svejedno boljelo što me tako brzo zaboravio. Njegovo mi se lice tako jasno ukazalo i sada znam da nitko drugi ne može ostati tako čvrsto u mojim mislima.

Nakon tog sna sam potpuno zbunjena. Kada me tata jutros poljubio, htjela sam povikati: »Oh, da si barem Peter!« Neprestano mislim na njega i cijeli dan u sebi ponavljam: »Oh, Petel, dragi Petel...«

Što mi sada može pomoći? Moram jednostavno nastaviti živjeti i moliti Boga da dovede Petera u moj život kada izađem odavde i da kad pročita osjećaje u mojim očima, kaže: »Oh Anne, da sam to znao, odavno bih došao k tebi.«

Vidjela sam svoje lice u ogledalu i ono izgleda tako drukčije. Oči su mi toliko jasne i toliko duboke, obrazi rumeni – što se nije dogodilo već tjednima, usta su mi mnogo mekša; izgledam kao da sam sretna, ali ipak ima nečeg tužnog u mom izrazu lica, osmijeh mi odmah nestaje s usana. Nisam sretna, jer mogu zamisliti da Peter ne misli na mene, a ipak, ipak još uvijek osjećam njegove lijepe oči kako me gledaju i njegov svjež, nježan obraz na mome...

Oh Petel, Petel, kako ću se ikada osloboditi tvoje slike? Zar ne bi netko drugi na tvom mjestu bio samo bijedan nadomjestak? Volim te toliko velikom ljubavlju da ona više ne može rasti u mojem srcu, nego mora izaći van i otkriti se u svoj svojoj veličini.

Prije tjedan dana, čak i prije jedan dan, da me netko pitao: »Kojeg od svojih poznanika smatraš najprikladnijim da bi se udala za njega?« odgovorila bih: »Ne znam.« A sada bih povikala: »Petela, jer ga volim svim svojim srcem, svom svojom dušom i potpuno mu se predajem!« Osim jednoga: smije mi dirati samo lice, ništa drugo.

Kada smo jednom razgovarali o seksualnosti, tata mi je rekao da još nisam mogla razumjeti tu žudnju; oduvijek sam znala da sam mogla to razumjeti i da sada u potpunosti razumijem. Ništa mi nije toliko dragocjeno kao on, moj Petel!

Tvoja Anne

srijeda, 12. siječnja 1944.

Draga Kitty,

Elli je već četrnaest dana ponovno s nama. Miep i Henk nisu mogli doći dva dana, oboje su pokvarili želudac. Trenutačno sam luda za plesom i baletom te svake večeri marljivo vježbam plesne korake. Od maminog svijetloplavog čipkastog kombinea napravila sam si supermodernu plesnu haljinu. Gore sam provukla vrpca koja se veže iznad grudi. Ružičasta rebrasta vrpca upotpunjuje cjelinu. U svakom slučaju, uzaludno sam pokušavala od tenisica napraviti cipelice za balet. Moji ukočeni udovi na najboljem su putu

da ponovno postanu gipki kao što su nekad bili. Mislim da je ovo odlična vježba: sjediš na podu, rukama držiš pete i obje noge podižeš u vis. Ipak moram podmetnuti jastuk, inače bi mi nastradala jedna trtica.

Ovdje svi čitaju knjigu *Jutro bez oblaka*.³⁸ Majka misli da je posebno dobra jer su opisani mnogi problemi mladeži. Pomalo sam ironično pomislila u sebi: »Bolje se prvo pobrini za svoje mlade!«

Vjerujem da majka misli kako Margot i ja imamo najbolji mogući odnos sa svojim roditeljima i da se nitko ne brine o životu svoje djece toliko koliko ona. No, pritom sigurno misli samo na Margot, jer sam uvjerena da ona nikada nema takve probleme i razmišljanja kakve ja imam. Ipak, ne pada mi na pamet da mami pokažem kako je situacija kod jednog od njezinih potomaka potpuno drukčija nego što si ona zamišlja, jer bi bila potpuno zbunjena i ne bi znala kako drukčije pristupiti tom problemu. Želim je poštediti tuge koja bi uslijedila zbog toga, ponajprije zato što znam da bi za mene sve ostalo isto.

Majka sigurno osjeća da je Margot voli više nego ja, ali misli da je to samo prolazno! Margot je postala tako draga, čini mi se posve drukčijom nego prije, više nije tako zajedljiva te postaje prava prijateljica. Više me ne smatra klinkom koju nitko ne treba shvaćati ozbiljno.

Čudno je što se katkad vidim tuđim očima. Smireno promatram što se događa s određenom »Anne« i prelistavam stranice vlastitoga života kao da su nečije tuđe. Prije, kad sam bila kod kuće i kada nisam toliko razmišljala o svemu kao sada, povremeno sam imala osjećaj da ne pripadam majci, Pimu i Margot i da ću uvijek ostati po strani. Ponekad bih neko vrijeme igrala ulogu siročeta sve dok se ne bih kaznila i predbacila si da vlastitom krivnjom izigravam patnicu, a zapravo mi je uvijek dobro. Tada je uslijedilo razdoblje kada sam se prisilila biti ljubazna. Svakog jutra, kada bih čula da netko silazi stubama, nadala sam se da je to majka koja mi dolazi poželjeti dobro jutro; ja bih je ljubazno pozdravila jer sam se uistinu veselila što me tako dražesno pogledala. Tada bi se ona nekom primjedbom otresla na mene, a ja bih potpuno obeshrabrena otišla u školu. Na putu kući branila bih je, mislila bih kako ima briga, došla bih vesela kući, pričala o svemu i svačemu sve dok se ne bi ponovilo ono od jutros i ja bih zamišljena lica izašla iz sobe sa svojom školskom torbom. Ponekad bih odlučila biti ljutita, ali vrativši se iz škole, imala bih toliko novosti da sam već odavno zaboravila svoju odluku i majka je u svim okolnostima morala slušati moje doživljaje. Sve dok ponovno nije došlo vrijeme kada ujutro više nisam osluškivala korake na stubama, osjećala se usamljeno i navečer suzama natapala jastuk.

Ovdje se sve pogoršalo; uostalom, ti to znaš.

Ali sada mi je Bog poslao pomoć: Petera...

³⁸ Roman australskog književnika Erica Lowea (1889-1963), prvi dio njegove autobiografski utemeljene trilogije *Pozdrav slobodi (Pripovijest o Robinu Stuartu)*, o odrastanju glavnog lika u Australiji. U nizozemskom je prijevodu objavljen 1940. godine.

Dodirnem privjesak, poljubim ga i pomislim: »Baš me briga! Peter pripada meni i to nitko ne zna!« Na taj način mogu prebroditi svaku pogrdu.

Tko bi ovdje mogao i pojmiti što se događa u duši jedne mlade djevojke?

Tvoja Anne

subota, 15. siječnja 1944.

Draga Kitty,

nema smisla da ti svaki put do najsitnije pojedinosti opisujem naše svađe i prepirke. Mislim da je dovoljno ako ti kažem da smo podijelili jako puno stvari, kao što su mast, maslac i meso i da pečemo svoje krumpire. Već neko vrijeme jedemo nešto dodatnog raženog kruha jer u četiri sata već toliko žudimo za jelom da gotovo ne možemo obuzdati krčanje u želucu.

Brzo će doći majčin rođendan. Od Kralera je dobila nešto šećera, povod Van Daanovima za ljubomoru budući da gospođa za svoj rođendan nije bila počašćena. Ali zašto da ti dosađujem teškim riječima, napadima plača i srditim razgovorima! Vjeruj mi, Kitty, oni nama još više dosađuju! Majka je izrazila neostvarivu želju da četrnaest dana ne mora gledati lice gospodina Van Daana.

Neprestano se pitam posvađa li se čovjek prije ili kasnije sa svim ljudima s kojima živi duže vrijeme. Ili mi možda nismo imali sreće? Je li većina ljudi tako sebična i škrti? Mislim da je jako dobro što sam ovdje saznala ponešto o ljudskom rodu, ali sada smatram da je to dovoljno. Rat se i dalje nastavlja, unatoč našim svađama i željama za slobodom i bijegom, i zbog toga moramo pokušati naš boravak ovdje učiniti što boljim. Sada držim propovijed, ali također vjerujem da ću se, ako još dugo ostanem ovdje, osušiti kao slamka! A baš bih voljela biti prava djevojka!

Tvoja Anne

subota, 22. siječnja 1944.

Draga Kitty,

možeš li mi možda reći zašto ljudi tako pomno skrivaju svoje osjećaje? Kako to da se ja u društvu uvijek ponašam sasvim drukčije nego što bih trebala? Zašto ljudi ne vjeruju jedni drugima? Znam da sigurno postoji neki razlog, ali ponekad mislim da je uistinu grozno što se ne možeš povjeriti nikome, pa čak ni svojim bližnjima.

Čini mi se da sam postala starija nakon onoga sna, »samostalnija osoba«. Sigurno ćeš biti iznenađena kada ti kažem da su čak i Van Daanovi zauzeli drukčije mjesto u mom životu. Odjednom više ne gledam na sve te rasprave i ostalo s toliko predrasuda.

Kako to da sam se tako promijenila? Da, vidiš, odjednom sam pomislila kako bi, da je majka bila drukčija – prava mamica – i naš odnos bio posve drukčiji. Naravno da je istina da je gospođa Van Daan sve osim krasne osobe, ali ipak smatram da se pola svađa moglo izbjeći da majka nije bila tako nemoguća pri svakom oštrom razgovoru.

Naime, gospođa Van Daan ima jednu svijetlu osobinu, a to je da se s njom može razgovarati. Unatoč njezinoj sebičnosti, škrtosti i podmuklosti, možeš je lako navesti da se povuče ako je ne izazivaš i ne razdražuješ. Ovo sredstvo ne djeluje do sljedećeg povoda, ali ako si strpljiv, možeš ponovno pokušati da vidiš dokle ćeš stići.

Sve naše rasprave o odgoju, razmaženosti, jelu, sve, sve, sve se moglo drukčije odvijati da smo bili otvoreniji i ljubazniji i da nismo gledali uvijek samo loše strane.

Točno znam što ćeš reći, Kitty: »Ali Anne, dolaze li te riječi uistinu od tebe? Od tebe, koja si morala slušati toliko teških riječi od ljudi s gornjeg kata, od tebe koja si morala pretrpjeti toliku nepravdu!« A ipak one dolaze od mene.

Želim iznova pažljivo razmisliti o svemu i pritom ne slijediti izreku: »Kako stariji sviraju, mladi plešu«. Želim sama promatrati Van Daanove i utvrditi što je istina, a što pretjerivanje. Ako se i sama budem u njima razočarala, ponovno se mogu prikloniti ocu i majci, a ako se ne razočaram, prvo ću ih pokušati navesti da promijene svoju krivu predodžbu. Ukoliko to ne uspije, tada ću se svejedno čvrsto držati vlastitog mišljenja i prosuđivanja. Ugrabit ću svaku priliku da otvoreno razgovaram s gospođom o mnogim nesuglasicama te se neću bojati izreći vlastito neutralno mišljenje, iako me zovu sveznalica.

To ne znači da ću ići protiv svoje obitelji, ali ogovaranje s moje strane od danas pripada prošlosti.

Do sada sam bila čvrsto uvjerena da su Van Daanovi krivi za svaku svađu, ali sigurno je da smo i mi jednim dijelom bili krivi. Bili smo u pravu što se tiče tema, ali od razumnih ljudi (u koje se i mi ubrajamo!) očekuje se da razumno postupaju s drugim ljudima. Nadam se da sam stekla barem djelić takvog razuma i da ću pronaći pravu prigodu da ga primijenim.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 24. siječnja 1944.

Draga Kitty,

dogodilo mi se nešto (ustvari ne mogu reći da se baš dogodilo) što smatram stvarno šašavim.

Prije, dok sam bila kod kuće i u školi, uvijek se o seksualnosti razgovaralo ili na tajnovit ili na odbojan način. Riječi koje su se odnosile na tu temu bi se prošaptavale, a često bi se smijalo onome tko nije znao nešto o tome. Meni je to bilo čudno i često bih pomislila: zašto je sve tajnovito i odbojno kada se razgovara o tim temama? No, budući da se to nije moglo promijeniti, držala sam jezik za zubima koliko je to moguće ili bih pitala prijateljice za objašnjenje.

Nakon što sam puno toga doznala i razgovarala o tome s roditeljima, majka mi je jednom rekla: – Anne, dat ću ti jedan dobar savjet: nikada nemoj s dečkima razgovarati o toj temi i nikada ne odgovaraj ako oni započnu. – Točno se sjećam svog odgovora. Rekla sam: – Neću, naravno, što si zamišljaš!

I na tome je ostalo.

Kada smo došli u skrovište, tata je često govorio o stvarima koje bih radije čula od majke, a ostalo sam saznala iz knjiga ili iz razgovora. Peter Van Daan nikada nije bio tako neugodan u tom pogledu kao dječaci u školi – možda koji put u početku, ali me nikada nije pokušao navesti na razgovor.

Gospođa nam je jedanput rekla da nikada nije razgovarala s Peterom o tim stvarima, a koliko ona zna, ni njezin suprug. Očito ona nije ni znala koliko je Peter upućen u to.

Jučer, dok smo Margot, Peter i ja gulili krumpire, razgovor je nekako skrenuo na Mof. – Još uvijek ne znamo kojeg je Mof spola, zar ne? – upitala sam.

– Kako ne – odgovorio je. – On je mačak.

Počela sam se smijati. – Krasan mačak koji je u drugom stanju.

Peter i Margot također su se nasmijali ovoj smiješnoj pogrešci. Naime, prije otprilike dva mjeseca, Peter je ustvrdio da će Mof uskoro dobiti male, trbuh joj je začuđujuće narastao. Međutim, ispostavilo se da debljina dolazi od hrpe ukradene hrane i da mačići nisu narasli, a kamoli se okotili.

Peter se morao obraniti od tih optužbi. – Ne – rekao je. – Možeš poći sa mnom i sama pogledati. Kada sam se jednom natezao s njim, jako sam dobro vidio da je mačak.

Nisam mogla potisnuti svoju znatiželju te smo pošli u skladište. Međutim, Mof tada nije primao posjetitelje i nigdje ga se nije moglo vidjeti. Čekali smo neko vrijeme, postalo nam je hladno i ponovno smo se vratili gore. Kasnije tog popodneva čula sam Petera da drugi put silazi. Skupila sam svu svoju hrabrost kako bih sama prošla kroz tihu kuću i došla u skladište. Mof je stajao na stolu za pakiranje i igrao se s Peterom, koji ga je baš stavio na vagu kako bi ga izvagao.

– Hej, želiš li ga pogledati? – Nije pravio nikakve duge pripreme, uzeo je mačka, okrenuo ga na leđa, spretno mu pridržao glavu i šape i lekcija je započela. – Ovo je muški spolni organ, ovo su dlačice, a ovo mu je guzica. – Mačak je još jedanput napravio poluo-kret i ponovno stao na svoje bijele čarapice.

Da mi je bilo koji drugi mladić pokazao »muški spolni organ«, više ga nikada ne bih pogledala.

No, Peter je sasvim smireno nastavio razgovarati o toj inače neugodnoj temi bez ikakvih loših primisli, tako da sam se naposljetku smirila i postala normalna. Igrali smo se s Mof, dobro se zabavili, brbljali i na kraju otišli kroz prostrano skladište do vrata.

– Ja uvijek slučajno saznam ono što me zanima, ili pak iz neke knjige. A ti? – pitala sam.

– Zašto, pitat ću njih gore. Moj otac to zna bolje nego ja i ima više iskustva.

Već smo stajali na stubama i ja sam držala jezik za zubima.

»Stvari se mogu promijeniti«, rekao je Bredero³⁹. Da, uistinu, ne bih nikada mogla tako normalno razgovarati o tim stvarima s nekom djevojčicom. Sigurna sam da majka nije na ovo mislila kada me upozorila da o toj temi ne razgovaram s dječacima. Unatoč svemu, cijeli sam dan bila malo zbunjena. Kada sam mislila na naš razgovor, učinio mi se neobičnim. Ali barem sam u jednoj stvari pametnija: postoje mladi ljudi, i to suprotnog spola, koji mogu opušteno razgovarati o tome, ne zbijajući šale.

Hoće li Peter uistinu ispitivati svoje roditelje? Je li on uistinu takav kakvim se jučer prikazao?

Ah, što ja znam o tome!!!

Tvoja Anne

četvrtak, 27. siječnja 1944.

Draga Kitty,

u posljednje vrijeme su mi se jako počela sviđati obiteljska stabla i genealoške tabele kraljevskih obitelji. Došla sam do zaključka da kada jednom počneš tražiti, moraš kopati sve dublje u prošlost te dolaziš do sve zanimljivijih otkrića.

Iako sam izuzetno marljiva kada je riječ o mojim školskim predmetima, i prilično dobro mogu pratiti program engleskoga radija, još uvijek posvećujem mnoge nedjelje izabiranju i slaganju svoje velike zbirke filmskih zvijezda koja je sada poprimila opseg dostojan poštovanja. Gospodin Kraler me svakog ponedjeljka obraduje kada mi donese časopis *Cinema & Theater*. Iako neupućeni ukućani to često nazivaju bacanjem novca, svaki put se iznenade kada i nakon godinu dana točno mogu navesti glumce u nekom filmu. Elli, koja često sa svojim dečkom ide u kino kada ima slobodne dane, u subotu mi kaže naslov filma koji se prikazuje, a ja joj izbrbljam i glavne glumce i mišljenje kritičara. Majka je nedavno rekla da poslije uopće neću morati ići u kino jer znam napamet sadržaje filmova, imena zvijezda i mišljenja kritičara.

³⁹ Gerbrand Adriaenszoon Bredero (1585-1618), nizozemski pjesnik i dramatičar iz tzv. »Zlatnog doba« nizozemske književnosti, najpoznatiji po ljubavnoj poeziji.

Kada se ponekad pojavim s novom frizurom, svi me gledaju s neodobravanjem i mogu računati na to da će me netko pitati koja si je filmska zvijezda ukrasila glavu takvom frizurom. Kada odgovorim da je to moj vlastiti izum, samo mi napola povjeruju.

Što se tiče frizure, ne izdrži dulje od pola sata, a onda se toliko zasitim negativnih primjedaba da odlazim u kupaonicu i hitro namjestim svoju uobičajenu kućno-vrtno-kuhinjsku frizuru.

Tvoja Anne

petak, 28. siječnja 1944.

Draga Kitty,

jutros sam se zapitala ne osjećaš li se ti poput kakve krave koja uvijek iznova mora preživakavati stare novosti i koja naposljetku glasno zijevne od jednolične hrane i potajno želi da Anne iskopa nešto novo. Nažalost, znam da ti je ono staro dosadno, ali zamisli koliko meni dosađuju stare priče koje stalno iznova prepričavaju. Ako se za stolom ne razgovara o politici ili ukusnoj hrani, onda majka ili gospođa ponovno izvlače odavno ispričane priče iz njihove mladosti ili Dussel blebeće o bogato opremljenom ormaru za odjeću svoje supruge, o lijepim trkaćim konjima, o probušenim čamcima na vesla, o dječacima koji znaju plivati s četiri godine, o bolovima u mišićima i prestrašenim pacijentima. Kad netko od nas osmero otvori usta, ostalih sedmero mogu završiti svoje započete priče. Već unaprijed znamo smisao svake šale kojoj se smije samo onaj koji je pripovijeda. Različite mljekare, prodavače i mesare bivših kućanica već zamišljamo s bradom, za stolom ih se tako često uzdiže u nebo ili ih se ogovara; nemoguće je da nešto bude još mlado ili svježije kada se o tomu priča u *Skrovištu*.

To bi se sve još i moglo podnijeti da odrasli nemaju običaj deset puta prepričavati priče kojima nas zabavljaju Koophuis, Henk ili Miep, i svaki put ih ukrasiti vlastitim izmišljotinama, tako da se često ispod stola moram uštipnuti u ruku kako ne bih ispravila oduševljenog pripovjedača. Mala djeca, poput Anne, ne smiju ni pod kojim okolnostima ispravljati odrasle, bez obzira na to kakve pogreške naprave ili kakve neistine ili izmišljotine izgovore.

Tema o kojoj Koophuis i Henk često razgovaraju je skrivanje. Oni jako dobro znaju da nas živo zanima sve što se tiče skrivenih ljudi i da iskreno suosjećamo s njihovom patnjom te se veselimo s oslobođenim zatvorenicima.

Skrivanje je sada uobičajen pojam kao što su prije bile tatine papuče koje su stajale ispred peći. Ima mnogo organizacija poput »Slobodne Nizozemske« koje krivotvore osobne isprave, nabavljaju novac skrivenim ljudima, osiguravaju prostor za skrivanje te pronalaze posao mladim kršćanima koji se skrivaju. Zapanjujuće je koliko se to radi čes-

to, plemenito i nesebično i kako ljudi po cijenu vlastita života pomažu drugima i spašavaju ih.

Najbolji primjer su naši pomagači koji su se do sada brinuli o nama i koji će nas, nadamo se, odvesti na sigurno. Inače će oni sami morati dijeliti sudbinu svih onih za kojima se traga. Od njih nikada nismo čuli ni riječi koja bi ukazivala na to da smo im na teret, nikada se nitko ne tuži da mu stvaramo previše problema.

Svaki dan svi dolaze gore, s gospodom razgovaraju o poslu i politici, s damama o je-lu i o ratnim nedaćama, a s djecom o knjigama i novinama. Izraz lica im je radostan koliko je to moguće, donose cvijeće i darove za rođendane i blagdane te su nam uvijek pri ruci. To je nešto što nikada ne smijemo zaboraviti. Dok drugi pokazuju junaštvo u ratu ili borbi protiv Nijemaca, naši pomagači pokazuju svoje junaštvo dobrim raspoloženjem i ljubavlju.

Kruže najneobičnije priče, a većina se uistinu dogodila. Koophuis je ovog tjedna, na primjer, ispričao da su u provinciji Gelderland dvije nogometne momčadi igrale jedna protiv druge. Jedna se sastojala isključivo od ljudi iz skrovišta, a druga od jedanaest članova vojne policije. U Hilversumu su se dijelile nove matične karte. Kako bi mnogi skriveni ljudi mogli dobiti pomoć, činovnici su pozvali sve ljude iz okolice koji se skrivaju da u određeno vrijeme podignu svoje iskaznice s posebnog stolića. Međutim, moraš biti oprezan da Švabe ne doznaju za te trikove.

Tvoja Anne

četvrtak, 3. veljače 1944.

Draga Kitty,

u zemlji svakog dana raste uzbuđenje zbog invazije. Da si ovdje, sigurno bi s jedne strane bila pod dojmom zbog svih tih priprema, baš kao i ja, dok bi nam se s druge strane smijala jer pravimo toliku gužvu, tko zna – možda ni zbog čega.

Sve novine pune su priča o invaziji i izluđuju ljude pišući: »U slučaju da se Englezi iskrcaju u Nizozemskoj, njemačke vlasti poduzet će sve što je u njihovoj moći kako bi obranile zemlju, ako bude potrebno, i poplaviti će je.« Objavljene su i karte na kojima su označeni oni dijelovi Nizozemske koji se mogu poplaviti. Budući da je označen i veliki dio Amsterdama, prvo pitanje je bilo što učiniti ako voda u ulicama naraste jedan metar? Na ovo teško pitanje sa svih su strana dolazili najrazličitiji odgovori:

– Budući da hodanje i vožnja biciklom ne dolaze u obzir, morat ćemo gaziti kroz stajaću vodu.

– Ma ne, mora se pokušati s plivanjem. Svatko će staviti kapu za plivanje i obući kupaći kostim i što je moguće više plivati pod vodom, tada nitko neće vidjeti da smo Židovi.

– Ah, kakva glupost! Već vidim kako dame plivaju dok ih štakori grizu za noge! – (To je naravno rekao muškarac! Vidjet ćemo tko će najglasnije vrištati!)

– Nećemo moći izaći iz kuće, a skladište je toliko klimavo da će se srušiti u slučaju poplave.

– Čujte, ljudi, šalu na stranu, moramo pokušati nabaviti čamac.

– Čemu? Znam nešto puno bolje. Svatko će s prednjeg tavana uzeti jedan sanduk i veslat će kuhačom.

– Ja ću hodati na hoduljama, u mladosti mi je to išlo izvrsno.

– Henku van Santenu to nije potrebno, on će svoju ženu staviti na leđa pa će tako Miep biti na hoduljama.

Sada ti je približno jasno o čemu se radi, zar ne, Kit? Ovo brbljanje je jako smiješno, ali istina će biti drukčija.

Nije moglo izostati ni drugo pitanje o invaziji: što učiniti ako Nijemci budu evakuirali Amsterdam?

– Poći s drugima i prerusiti se što je bolje moguće.

– Ni u kom slučaju ne smijemo izaći! Jedino što treba je ostati ovdje! Nijemci su u stanju protjerati cijelo stanovništvo u Njemačku gdje će na kraju pomrijeti.

– Naravno, ostat ćemo ovdje. Ovdje je najsigurnije. Pokušat ćemo nagovoriti Koop-huisa da dođe živjeti ovamo sa svojom obitelji. Pokušat ćemo nabaviti vreću od drvene vune, pa možemo spavati na podu. Neka Miep i Koophuis već sada donesu pokrivače. Naručit ćemo još žita, pored trideset kilograma koliko imamo. Neka Henk pokuša nabaviti još mahunarki, imamo približno trideset kilograma graha i pet kilograma graška. I ne zaboravite pedeset limenki povrća.

– Majko, molim te, prebroji ostale zalihe hrane.

– Deset limenki ribe, četrdeset limenki mlijeka, deset kilograma mlijeka u prahu, tri boce ulja, četiri staklenke maslaca, četiri staklenke mesa, dvije pletene boce sirupa od jagoda, dvije boce sirupa od malina, dvadeset boca rajčice, pet kilograma zobenih pahuljica, četiri kilograma riže, to je sve.

– Zaliha nam nije loša, ali ako imaš na umu da još moramo nahraniti i posjetitelje i da se svaki tjedan nešto od toga potroši, tada se čini većom nego što jest. U kući imamo dovoljno ugljena i drva za potpalu, kao i svijeća. Hajdemo si svi sašiti džepiće na prsima da možemo ponijeti sav naš novac ako bude potrebno.

– Napraviti ćemo popis što najprije treba ponijeti u slučaju bijega, a sada ćemo spakirati naprtnjače. Ako dođe do toga, stavit ćemo dvoje da drže stražu – jednog na pred-

njem, a drugog na stražnjem tavanu. A što ćemo s toliko puno hrane ako ne budemo imali vode, plina i struje?

– Tada ćemo morati kuhati na peći. Filtrirati i prokuhati vodu. Očistit ćemo velike pletenke i u njima čuvati vodu.

Ovakve razgovore moram slušati po cijele dane – samo o invaziji i ni o čemu više. Rasprave o gladi, umiranju, bombama, crijevima za gašenje požara, vrećama za spavanje, židovskim iskaznicama, otrovnim plinovima, i tako dalje, i tako dalje. Ni malo veselo. Sljedeći razgovor s Henkom dobar je primjer nedvosmislenih upozorenja naše gospode:

Skrovište: – Bojimo se da će Nijemci povesti sa sobom cijelo stanovništvo ako se budu povukli.

Henk: – To nije moguće, nemaju vlakove na raspolaganju.

Skrovište: – Vlakove? Stvarno mislite da će civile smjestiti u vlakove? Nema govora o tome. Mogu oni i cipelcugom. – (Per pedes apostolorum, Dussel uvijek kaže.)

Henk: – Ne vjerujem, vi u svemu vidite crnu stranu. Koja bi bila svrha odvođenja civila?

S: – Zar ne znate da je Goebbels rekao: »Ako se budemo morali povući, za sobom ćemo zalupiti vrata svim zaposjednutim područjima!«

H: – Oni su već puno toga rekli.

S: – Mislite li da su Nijemci previše plemeniti ili čovjekoljubivi da bi napravili takvo što? Oni misle: »Ako mi moramo potonuti, povući ćemo sa sobom i sve ljude koji su pod našom vlašću.«

H: – Možete mi reći što god hoćete, ne vjerujem u to!

S: – Uvijek ista pjesma, nitko ne želi vidjeti opasnost dok je ne osjeti na vlastitoj koži.

H: – Ali ne znate ništa sigurno. Ipak samo pretpostavljate.

S: – Sve smo mi to već proživjeli, prvo u Njemačkoj i onda ovdje. A što se događa u Rusiji?

H: – Nemojte uzimati u obzir Židove. Vjerujem da nitko ne zna što se događa u Rusiji. I Englezi i Rusi će pretjerivati u propagandne svrhe, baš kao i Nijemci.

S: – Nema govora o tome. Engleski radio je uvijek govorio istinu. Recimo da se u vijestima i pretjeruje, ali činjenice su još uvijek dovoljno strašne, jer ne možete poreći da u Rusiji i Poljskoj bez okolišanja ubijaju ili guše plinom milijune miroljubivih ljudi.

Poštedit ću te naših daljnjih razgovora. Jako sam smirena i ne zabrinjava me svo to uzbuđenje. Došla sam do toga da mi nije važno hoću li umrijeti ili preživjeti. Svijet će se i bez mene nastaviti okretati, a ja se ne mogu oduprijeti tome što će se dogoditi.

Puštam da sve ide svojim tokom i samo učim i nadam se da će sve dobro završiti.

Tvoja Anne

subota, 12. veljače 1944.

Draga Kitty,

sunce sija, nebo je plavo, puše prekrasan povjetarac, a ja čeznem, toliko čeznem – za svime... Za razgovorom, za slobodom, za prijateljima, za samoćom. Toliko čeznem za... plakanjem! Imam osjećaj da ću se raspuknuti i znam da bi mi plakanje pomoglo; ali ne mogu. Nemirna sam, hodam iz jedne sobe u drugu, dišem kroz pukotinu zatvorenog prozora, osjećam kako mi srce tuče kao da govori: »Ispuni napokon moju čežnju.«

Vjerujem da osjećam proljeće u sebi, osjećam kako se proljeće budi, osjećam ga u cijelom tijelu i u duši. Moram se prisiljavati da se ponašam kao inače, a potpuno sam zbunjena, ne znam što bih čitala, što bih pisala, što bih radila, samo znam da čeznem...!

Tvoja Anne

nedjelja, 13. veljače 1944.

Draga Kitty,

od subote se za mene mnogo toga promijenilo. To je bilo ovako: čeznula sam (i još uvijek čeznem), ali... nešto sasvim malo mi je već pomoglo. U nedjelju ujutro primijetila sam (bit ću iskrena – na svoju veliku radost) da me Peter neprestano gleda. Potpuno drukčije nego inače, ne znam, ne mogu to objasniti.

Prije sam mislila da je Peter zaljubljen u Margot, ali sada sam odjednom imala osjećaj da ipak nije tako. Cijeli dan ga namjerno nisam često pogledavala, jer kada bih ja nje ga pogledala, i on bi mene i tada – da, tada – tada bih se osjećala tako lijepo, kako se ne bih trebala prečesto osjećati.

Imam snažnu potrebu biti sama. Tata je primijetio da se ne ponašam kao inače, ali ipak mu ne mogu sve reći. »Pustite me na miru, ostavite me samu!« To bih najradije stalno vikala. Tko zna, možda će doći dan kada me budu ostavili samu više nego što to želim!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 14. veljače 1944.

Draga Kitty,

u nedjelju navečer su svi osim Pima i mene sjedili uz radio i slušali »Besmrtnu glazbu njemačkih majstora.« Dussel je uporno nešto petljao po uređaju, a Petera i ostale je to živciralo. Nakon pola sata suzdržavanja, Peter ga je pomalo razdražljivo zamolio da prestane.

Dussel je na njemačkom odgovorio najarogantnijim tonom: – Učinit ću to. – Peter se razljutio, postao bezobrazan, gospodin Van Daan ga je podržao, i Dussel je morao popustiti. To je bilo sve.

Povod sam po sebi nije bio pretjerano značajan, ali čini se da ga je Peter shvatio jako ozbiljno. U svakom slučaju, jutros je došao na tavan dok sam ja prevrtala po sanduku s knjigama i počeo mi pričati cijelu priču. Ja nisam ništa znala, a Peter je primijetio da je pronašao pažljivu slušateljicu te se zanio.

– Da, i vidiš – rekao je – ja nikad nisam brzoplet, jer unaprijed znam da će mi se zapetljati jezik. Počinjem zamuckivati, pocrvenim, izvrćem riječi koje sam htio izgovoriti, sve dok ne moram prekinuti jer više ne pronalazim odgovarajuće riječi. Tako je bilo i jučer, htio sam reći nešto sasvim drugo, ali kada sam počeo, izgubio sam se, a to je strašno. Prije sam imao lošu naviku, koju bih najradije i sada primijenio: kada sam se ljutio na nekoga, radije bih ga obradio šakama nego što bih se svađao s njim. Međutim, znam da s tim načinom neću daleko stići i zato ti se divim. Ti se barem znaš dobro izraziti, uvijek kažeš ljudima što im imaš reći i nisi ni najmanje stidljiva.

– Grdno se varaš – odgovorila sam – u većini slučajeva kažem nešto sasvim drugo nego što sam prvobitno namjeravala reći, a onda govorim previše i predugo, što je također velika pogreška.

U sebi sam se morala smijati posljednjoj rečenici, međutim, htjela sam ga pustiti da nastavi pričati o sebi, nisam dopustila da se primijeti moja radost, sjela sam na jastuk na podu, privukla noge i obuhvatila ih rukama te sam ga pozorno gledala.

Uistinu sam sretna što je u kući još netko tko može dobiti iste takve napadaje bijesa kao ja. Peteru je očito godilo što je najoštrijim izrazima smio kritizirati Dussela, a nije se morao bojati da ću ga izdati. A meni se to također sviđalo jer sam imala snažan osjećaj zajedništva, kao nekad sa svojim prijateljicama.

Tvoja Anne

srijeda, 16. veljače 1944.

Draga Kitty,

Margot ima rođendan.

Peter je u pola jedan je došao pogledati darove i ostao je razgovarati puno dulje nego što je bilo potrebno, što inače nikada ne bi napravio. Poslijepodne sam otišla po kavu i nakon toga po krumpire, jer sam jedanput u godini htjela ugoditi Margot. Ušla sam u Peterovu sobu, on je odmah podigao svoje papire sa stuba i ja sam ga upitala trebam li zatvoriti tavanski otvor.

– Da – odgovorio je – zatvori. Pokucaj kada se budeš vraćala, ja ću ti otvoriti.

Zahvalila sam mu, otišla gore, i oko deset minuta iz velike bačve izabirala najsitnije krumpire. Tada su me počela boljeti leđa i postalo mi je hladno. Naravno, nisam pokućala, sama sam otvorila tavanski otvor, ali on mi je prišao vrlo uslužno i uzeo mi posudu. – Dugo sam tražila, ali nisam mogla pronaći sitnije od ovih – rekla sam.

– Jesi li pogledala u veliku bačvu?

– Jesam, sve sam ih prevrnula.

U međuvremenu sam već stajala na dnu stuba, a on je pregledavao sadržaj posude koju je još držao u rukama. – Oh, ali i ovi su odlični – rekao je i kad sam mu uzela posudu iz ruke, dodao: – Čestitam! – Pritom mi je uputio tako topao i nježan pogled da sam se i ja rastopila i raznježila. Uistinu sam mogla primijetiti da mi je htio ugoditi, a budući da nije znao držati velike hvalospjeve, govorio je pogledom. Tako sam ga dobro razumjela i bila sam mu vrlo zahvalna. I sada sam sretna kada se sjetim tih riječi i tog pogleda!

Kada sam došla dolje, majka je rekla da je potrebno donijeti još krumpira, ovaj put za večeru. Dobrovoljno sam se ponudila da ponovno odem gore. Kada sam došla kod Petera, ispričala sam se što mu opet moram smetati. On je ustao, stao između stuba i zida, uhvatio me za ruku kad sam već zakoračila na stube i svom me silom htio zadržati.

– Ja ću otići – rekao je. No, ja sam odgovorila da to uistinu nije potrebno i da ovaj put ne moram donijeti sitne krumpire. Tada sam ga uvjerila pa mi je pustio ruku. Na povratku je došao otvoriti tavanski otvor i opet mi je uzeo posudu. Na vratima sam još pitala: – Što radiš?

– Učim francuski – odgovorio je. Pitala sam smijem li pogledati vježbe, oprala sam ruke i sjela na divan preko puta njega.

Nakon što sam mu objasnila neke stvari iz francuskoga, ubrzo smo počeli razgovarati. Rekao mi je da bi kasnije htio ići u Nizozemsku Istočnu Indiju⁴⁰ i ondje živjeti na plantaži. Govorio je o svom životu kod kuće, o trgovini na crno i o tome da je niškoristi. Ja sam mu rekla da ima snažan osjećaj manje vrijednosti. Govorio je o Židovima. Bilo bi

⁴⁰ Nekadašnja nizozemska kolonija, područje današnje Indonezije. (op. prev.)

mu lakše da je kršćanin, i da može nakon rata postati kršćanin. Pitala sam ga bi li se htio krstiti, no rekao je da ne bi. Rekao je da nakon rata nitko neće znati je li on kršćanin ili Židov. Tada me nešto probolo u srcu. Mislim da je šteta što u njemu još uvijek ima malo neiskrenosti. No, poslije smo vrlo ugodno razgovarali o ocu i o poznavanju ljudskog karaktera te o svemu i svačemu, ni sama više ne znam o čemu.

Otišla sam tek u pola pet.

Navečer je rekao još nešto lijepo. Razgovarali smo o slici jedne filmske zvijezde koju je dobio od mene i koja već sigurno godinu i pol visi u njegovoj sobi. Jako mu se sviđala pa sam mu ponudila slike nekih drugih filmskih zvijezda.

– Ne – odgovorio je – neka ostane ovako, ove ovdje gledam svaki dan i postale su mi prijatelji.

Sada mi je postalo jasnije zašto stalno grli Mouschija. Naravno, i on ima potrebu za nježnosti.

Zaboravila sam još nešto o čemu je pričao. Rekao je: – Ja ne poznajem strah, osim kada je riječ o mojim manama, ali i od toga se odvikavam.

Taj osjećaj manje vrijednosti kod Petera je jako izražen. Tako on, na primjer, misli da je jako glup, a da smo mi jako pametne. Kada mu pomažem u francuskom, zahvaljuje mi tisuću puta. Jednom ću mu sigurno reći: »Prestani s tim pričama! Ti puno bolje znaš engleski i zemljopis!«

Tvoja Anne

petak, 18. veljače 1944.

Draga Kitty,

kad god idem gore, imam samo jedan cilj – vidjeti »njega«. Moj život je ovdje, dakle, postao puno bolji, budući da sada opet ima neki smisao i imam se čemu veseliti.

Barem je predmet mog prijateljstva uvijek u kući i ne moram se bojati suparnica (osim Margot). Međutim, nemoj misliti da sam zaljubljena, jer to nije istina, ali neprestano imam osjećaj da će se između Petera i mene još razviti nešto lijepo, nešto što pruža prijateljstvo i povjerenje. Kada god mogu, odlazim k njemu i više nije kao prije kada nije znao što bi sa mnom. Naprotiv, dok ja izlazim iz sobe, on i dalje priča.

Majci se baš ne sviđa što odlazim gore. Stalno govori da mu dosadujem i da ga moram ostaviti na miru. Zar ona uistinu ne shvaća da ja imam dovoljno intuicije? Tako me čudno gleda svaki put kada ulazim u sobicu. Kada dođem dolje, pita me gdje sam bila. To mi je grozno i sve je teže podnosim!

Tvoja Anne

subota, 19. veljače 1944.

Draga Kitty,

ponovno je subota i to samo po sebi već dovoljno govori.

Jutro je bilo mirno. Malo sam pomagala gore, ali s »njim« sam razgovarala samo nakratko.

U pola tri, kada su svi čitali ili drijemali u svojim sobama, ja sam s pokrivačem i ostalim otišla dolje u privatni ured kako bih za pisaćim stolom nešto čitala ili pisala. Nije potrajalo dugo kada mi je postalo preteško, glava mi je klonula na ruku i počela sam jecati. Suze su mi se slijevale niz obraze i osjećala sam se strašno nesretnom. Oh, da me barem »on« došao utješiti. Već je bilo četiri sata kada sam ponovno otišla gore. Uputila sam se po krumpire, s novom nadom u srcu da ću ga sresti, ali dok sam ja još u kupaonici dotjerivala frizuru, on je otišao k Mof u skladište.

Iznenada sam osjetila kako mi naviru suze te sam pojurila na zahod, usput brzo zgrabivši džepno zrcalo. Na zahodu sam sjedila potpuno odjevena, dok su mi suze ostavljale tamne mrlje na crvenoj pregači i bila sam vrlo tužna.

Evo što sam otprilike pomislila: »Oh, tako se nikada neću približiti Peteru. Tko zna, možda mu se uopće ne sviđam i možda uopće nema potrebu za povjerenjem. Možda na mene misli samo površno. Ponovno sama moram dalje, bez povjerenja i bez Petera. A ubrzo možda i bez nade, utjehe i bez ikakva iščekivanja. Oh, kada bih barem mogla prisloniti glavu na njegovo rame, i ne osjećati se tako beznadno samom i napuštenom! Tko zna, možda njemu uopće nije stalo do mene, možda i druge gleda tako nježno. Možda sam si samo umislila da su ti pogledi upućeni samo meni. Oh, Peter, kada bi me barem mogao čuti ili vidjeti! Ali istinu koja je možda tako razočaravajuća, ne bih mogla podnijeti.«

Ali malo poslije sam ponovno bila puna nade i iščekivanja, dok su suze u meni još tekle.

Tvoja Anne

srijeda, 23. veljače 1944.

Draga Kitty,

od jučer je vani prekrasno vrijeme i ja sam se potpuno oporavila. Gotovo svakog jutra odlazim na tavan, gdje Peter radi, kako bih izbacila ustajali sobni zrak iz svojih pluća. Sa svojeg najdražeg mjesta na podu promatram plavo nebo, ogoljelo drvo kestena, na čijim granama blistaju kapljice, galebove i druge ptice koje u niskom letu izgledaju kao da su od srebra.

On je stajao glave naslonjene na debelu gredu, a ja sam sjedila. Udisali smo svjež zrak, gledali van i osjećali da ovaj trenutak ne trebamo prekinuti riječima. Jako dugo smo gledali van, a kada je morao otići nacijepati drva, znala sam da je dobar dečko. Popeo se gore, ja sam ga slijedila i tijekom tih četvrt sata dok je cijepao drva, nismo prozborili ni riječi. Promatrala sam ga sa svoga mjesta, a on je očito dao sve od sebe kako bi mi pokazao svoju snagu. No, gledala sam i kroz otvoren prozor i pogledom sam obuhvatila velik dio Amsterdama, sve krovove, sve do obzora koji je bio tako svijetloplav da se jedva mogao razaznati. »Dokle god ovo postoji«, pomislila sam, »i dok god ja mogu uživati u tome – u sunčevim zrakama, u nebu bez oblaka – ne mogu biti tužna.«

Za svakoga tko je uplašen, usamljen ili nesretan, sigurno je najbolji lijek izaći van, negdje gdje je potpuno sam, sam s nebom, prirodom i Bogom. Jer tek tada i samo tada čovjek osjeća da je sve onako kako treba biti i da Bog želi ljude vidjeti sretno u jednostavnoj, ali lijepoj prirodi. Dokle god ovo postoji, a postojat će uvijek, znam da ima utjehe za svaku tugu, bez obzira na okolnosti. I čvrsto sam uvjerena u to da priroda može otjerati mnoge nedaće.

Oh, tko zna, možda neće dugo trajati dok ne budem ovaj preplavljujući osjećaj sreće mogla podijeliti s nekim tko to osjeća isto kao i ja.

Tvoja Anne

Jedna misao:

Ovdje nam toliko toga nedostaje, toliko mnogo toga i toliko dugo. I meni nedostaje, baš kao i tebi. Ne govorim o izvanjskim stvarima, jer što se toga tiče, za nas se ovdje odlično brinu. Ne, mislim na unutarnje stvari. Baš kao i ti, i ja čeznem za slobodom i svježim zrakom, ali sada vjerujem da su nam te nedaće bogato nadoknađene. To sam iznenada shvatila kada sam jutros sjedila pred prozorom. Mislim na unutarnju nadoknadu.

Kada sam gledala van te pomno promatrala Boga i prirodu, bila sam sretna, uistinu sretna. I, Peter, sve dok postoji ta unutarnja sreća, sreća zbog prirode, zdravlja i još mnogo toga, dok god to nosimo u sebi, bit ćemo neprestano sretni.

Bogatstvo, ugled – sve to možeš izgubiti, ali sreća koju носиš u srcu može se samo prikriti i bit ćeš sretan cijelog života. Dok god možeš bez straha gledati u nebo, znat ćeš da si u duši čist i da ćeš opet biti sretan.

nedjelja, 27. veljače 1944.

Najdraža Kitty,

od ranog jutra do kasne večeri zapravo samo mislim na Petera. Tonem u san s njegovom slikom pred očima, sanjam o njemu i vidim ga kada se probudim.

Mislim da Peter i ja uopće nismo tako različiti kao što se čini izvana i objasniti ću ti zašto: i Peteru i meni nedostaje majka. Njegova je previše površna, voli očijukati i ne zamara se Peterovim mislima. Moja se doduše trudi oko mene, ali nedostaje joj osjećajnost i majčinsko razumijevanje.

Peter i ja borimo se u sebi, oboje smo još nesigurni i zapravo previše krhki i nježni da bi netko s nama tako grubo postupao. Tada poželim »pobjeći od svega toga«. Ali budući da je to nemoguće, skrivam svoje osjećaje, razbacujem sve oko sebe, glasna sam tako da svi poželeva da sam daleko od njih.

On se, naprotiv, tada povlači, gotovo ništa ne govori, tih je i sanjari te se bojažljivo skriva.

Ali kako i kada ćemo se napokon naći?

Ne znam koliko ću dugo još moći tu čežnju svladavati razumom.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 28. veljače 1944.

Najdraža Kitty,

sve se pretvorilo u noćnu i dnevnu moru. Vidim ga gotovo svakih sat vremena i ne mogu k njemu, nikome ne smijem ništa pokazati, moram biti vesela, a zapravo sam očajna.

Peter Wessel i Peter van Daan stopili su se u jednog Petera, koji je dobar i drag i za kojim strašno žudim.

Majka je naporna, otac je drag i time još naporniji, Margot je najnapornija jer želi da imam ljubazan izraz lica, a ja želim imati svoj mir.

Peter nije došao k meni na tavan, nego je otišao u potkrovlje i ondje je nešto rezbario. Sa svakim zvukom i udarcem odlomio mi se komadić hrabrosti i bila sam još tužnija. A iz daljine se čuo sat: »uzdignuta čela, ponosna duha!« Znam da sam osjećajna. Očajna sam i nerazumna, i to znam.

Oh, pomoz mi!

Tvoja Anne

srijeda, 1. ožujka 1944.

Draga Kitty,

moji osobni problemi potisnuti su u pozadinu i to zbog... provale. Postajem dosadna s tim provalama, ali što mogu kada provalnici uživaju u tome da »Kolen & Co« počaste svojim posjetom? Ova provala je mnogo složenija od one iz srpnja 1943.

Kada je gospodin Van Daan sinoć oko pola osam, kao i obično, išao u Kralerov ured, vidio je da su staklena vrata i vrata ureda otvorena. To ga je začudilo. Nastavio je hodati i sve više se čudio što su i vrata kabineta također otvorena, a u prednjem uredu je bio strašan nered.

»Ovdje je bio lopov«, prostrujalo mu je kroz glavu. Kako bi se odmah uvjerio, sišao je stubama, provjerio ulazna vrata i sigurnosnu bravu, sve je bilo zatvoreno.

»Oh, onda su sigurno večeras i Peter i Elli bili nemarni«, pretpostavio je. Sjedio je neko vrijeme u Kralerovoj sobi, ugasio je svjetiljku, otišao gore i više nije bio zabrinut ni zbog otvorenih vrata ni zbog neurednog ureda.

Jutros je Peter već rano pokucao na vrata naše sobe donoseći ne tako lijepu novost da su ulazna vrata bila širom otvorena i da su iz zidnog ormara nestali projektor i Kralerova nova aktovka. Peter je dobio zadatak da zaključa vrata. Van Daan je ispričao što je opazio prošle večeri i bili smo prilično uznemireni.

Cijeli slučaj ne može se drukčije objasniti nego da je lopov imao kopiju ključa, jer vrata nisu bila provaljena. Sigurno se ušuljao još rano navečer, zaključao za sobom vrata kad ga je Van Daan omeo, sakrio se dok ovaj nije otišao te pobjegao s plijenom i u žurbi ostavio otvorena vrata. Tko može imati naš ključ? Zašto lopov nije otišao u skladište? Je li možda netko od naših skladišnih radnika bio počinitelj i neće li nas on izdati budući da je čuo Van Daana, a možda ga čak i vidio?

To je vrlo zastrašujuće zato što ne znamo hoće li dotičnom provalniku pasti na pamet da ponovno otvori naša vrata ili se i sam uplašio čovjeka koji je onuda prolazio?

Tvoja Anne

četvrtak, 2. ožujka 1944.

Draga Kitty,

danas smo Margot i ja zajedno bile na tavanu; iako s njom ne mogu tako uživati kao što sam zamišljala. Ipak, znam da ona najčešće osjeća isto što i ja!

Za vrijeme pranja posuđa Elli je počela s mamom i gospođom Van Daan razgovarati o svojoj potištenosti. Kako su joj njih dvije pomogle?

Znaš li kakav joj je savjet dala naša majka? Trebala bi misliti na sve druge ljude na svijetu koji pate! Kako nekome može pomoći pomisao na bijedu kada je i sam bijedan? To sam i rekla. Odgovor je, naravno, bio: – Ti ne možeš o tome razgovarati.

Odrasli su takvi idioti i glupani! Kao da Peter, Margot, Elli i ja ne osjećamo jednako, a samo nam majčina ljubav ili ljubav jako, jako dobrih prijatelja može pomoći. No, ove dvije majke nemaju ni trunke razumijevanja! Možda gospođa Van Daan ima više nego majka. Oh, tako sam htjela reći nešto jednoj Elli, nešto što iz iskustva znam da pomaže. Ali otac se umiješao i odgurnuo me u stranu.

Kako su svi glupi! Mi ne smijemo imati svoje mišljenje. Da, baš su strašno moderni! Ne smijemo imati mišljenje! Netko ti može reći da šutiš, ali ne može ti reći da ne smiješ imati svoje mišljenje. Nitko nikome ne može zabraniti da ima vlastito mišljenje, čak ni onome tko je tako mlad!

Jedino što može pomoći Elli, Margot, Peteru i meni je velika, predana ljubav koju ovdje ne dobivamo. I nitko, osobito ovi idiotski mudraci, ne može nas razumjeti, zato što smo puno osjetljiviji i razmišljamo puno naprednije nego što si to bilo tko ovdje može zamisliti!

Majka trenutačno opet gundža – očito je ljubomorna jer više razgovaram s gospođom Van Daan nego s njom.

Poslijepodne sam uspjela uhvatiti Petera, razgovarali smo najmanje tri četvrt sata. Peteru je bilo jako teško govoriti o sebi, ali na kraju je ipak progovorio. Rekao je kako se njegovi roditelji često svađaju zbog politike, cigareta i mnogih drugih stvari. Bio je jako stidljiv.

Onda sam ja njemu pričala o svojim roditeljima. Oca je branio. Misli da je on »super tip«.

Zatim smo još razgovarali o donjem i gornjem katu; bio je uistinu iznenađen što mi još uvijek ne volimo njegove roditelje. – Peter – rekla sam – znaš da sam iskrena. Zašto ti to ne bih rekla? I mi vidimo njihove mane. – Između ostalog, također sam rekla: – Peter, voljela bih ti pomoći, mogu li? U nezgodnom si položaju, i iako ništa ne govoriš, sigurno te to brine.

– Oh, uvijek ću prihvatiti tvoju pomoć.

– Možda je bolje da se obratiš ocu, on nikomu neće ništa reći, njemu možeš sve mirne duše reći.

– Da, on je pravi drug.

– Jako ga voliš, zar ne? – Peter je kimnuo glavom, a ja sam nastavila: – I on tebe također!

Nakratko me pogledao i pocrvenio, bilo je uistinu dirljivo vidjeti koliko ga je usrećilo ovih nekoliko riječi. – Misliš? – pitao je.

– Da – rekla sam – to se može zaključiti iz onoga što tu i tamo otkrije.

Peter je također »super tip«, baš kao i tata!

Tvoja Anne

petak, 3. ožujka 1944.

Draga Kitty,

kada sam se večeras zagledala u svijeću, ponovno sam postala sretna i smirena. Kao da se baka nalazi u toj svijeći, a ona me štiti i čuva i ponovno me čini sretnom. Ali... postoji još netko tko upravlja mojim raspoloženjem, a to je... Peter. Kada sam danas išla po krumpire i s punom posudom stajala na stubama, upitao je: – Što si radila oko podneva?

Sjela sam na stube i počeli smo razgovarati. U pet i petnaest (sat vremena nakon što sam krenula) krumpiri, koji su u međuvremenu stajali na podu, napokon su stigli u sobu. Peter nije rekao ni riječ o svojim roditeljima, razgovarali smo samo o knjigama i o onome što je bilo prije. Oh, kako taj mladić ima topao pogled; mislim da mi neće još dugo trebati da se zaljubim u njega. O tome je on govorio večeras. Došla sam kod njega nakon guljenja krumpira i rekla da mi je vruće.

– Po Margot i meni možeš vidjeti kolika je temperatura: kada je hladno, pobijelimo u licu, a kada je toplo, pocrvenimo – rekla sam.

– Zaljubljena? – upitao je.

– Zašto bih bila zaljubljena? – Moj odgovor bio je prilično bedast.

– Zašto ne? – rekao je, a onda smo morali ići jesti.

Je li mislio nešto s tim pitanjem? Danas sam ga napokon uspjela pitati smeta li mu moje brbljanje. On je samo rekao: – U redu je, ne smeta mi! – Ne mogu procijeniti u kojoj je mjeri ovaj odgovor odraz njegove sramežljivosti.

Kitty, ja sam baš kao zaljubljena osoba koja samo priča o svom dragom. A Peter je uistinu drag. Kada ću mu to moći reći? Naravno, samo ako sam i ja njemu draga, ali sa mnom se ne smije poigravati, to znam. A on voli imati svoj mir, tako da uopće ne znam u kolikoj mjeri mu se sviđam. U svakom slučaju, počeli smo se malo bolje upoznavati i voljela bih kada bismo se usudili više reći jedno drugome! No, tko zna, možda će se to dogoditi brže nego što mislim! Nekoliko mi puta dnevno uputi pogled koji govori da me razumije, ja mu namignem i oboje smo sretni.

Sigurno se činim ludom jer govorim o njegovoj sreći, ali imam nepobitan osjećaj da on misli baš kao ja.

Tvoja Anne

subota, 4. ožujka 1944.

Draga Kitty,

ovo je prva subota nakon mjeseci i mjeseci da nije tako dosadno, tužno i jednolično. Jedini uzrok tome je: Peter.

Jutros sam otišla na tavan objesiti svoju pregaču, kada je tata pitao bih li htjela ostati i malo razgovarati na francuskom. Pristala sam. Prvo smo malo razgovarali na francuskom, nešto sam objasnila Peteru, zatim smo radili engleski. Tata je čitao nešto iz Dickensa, a ja sam bila u sedmom nebu jer sam sjedila na tatinom stolcu, vrlo blizu Petera.

U jedanaest sam otišla dolje. Kada sam se u pola dvanaest ponovno vratila gore, već je stajao na stubama i čekao me. Razgovarali smo do petnaest do jedan. Ako ima priliku, na primjer kada ja izlazim iz sobe nakon jela, kada nitko ne čuje, on kaže: – Bok, Anne, vidimo se uskoro.

Oh, tako sam sretna! Počinje li me voljeti? U svakom slučaju, on je sjajan mladić i nitko ne zna kako lijepo mogu razgovarati s njim!

Gospođa se slaže što razgovaram s njim, ali danas je upitala, zadirkujući: – Mogu li ja vama dvoma tamo gore vjerovati?

– Naravno – prosvjedovala sam – vrijeđate me!

Od jutra do mraka se veselim susretu s Peterom.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 6. ožujka 1944.

Draga Kitty,

na Peterovu licu mogu vidjeti da razmišlja upravo koliko i ja, i naljutilo me kada je sinoć gospođa podrugljivo rekla: – Mislilac! – Peter je pocrvenio i bilo ga je stid, a ja sam se skoro raspuknula.

Zašto ti ljudi ne mogu držati jezik za zubima?

Ne možeš ni zamisliti kako je grozno bespomoćno gledati ga onako usamljenog. Mogu zamisliti, kao da sam i sama to proživjela, kako je ponekad očajan u svađama i u ljubavi. Jadan Peter, koliko mu je silno potrebna ljubav!

Kako su grubo zazvučale riječi u mom uhu kada je rekao da mu ne trebaju prijatelji. Oh, kako se vara! Ali vjerujem da ne misli tako!

On se čvrsto drži svoje usamljenosti, hinjene ravnodušnosti i odraslog ponašanja kako ne bi izgubio svoju ulogu da nikada, nikada ne pokaže što osjeća. Jadan Peter, koliko će još dugo moći glumiti? Neće li se raspuknuti nakon tog nadljudskog napora?

Oh, Peter, kada bih ti barem mogla pomoći! Zajedno bismo mogli odagnati našu usamljenost!

Mnogo razmišljam, ali ne govorim mnogo. Sretna sam kada ga vidim i kada pritom sija sunce. Jučer sam, dok sam prala kosu, bila tako poletna: znala sam da je on u sobi pokraj naše. Nisam mogla ništa promijeniti: što sam tiša i ozbiljnija iznutra, to sam glas-nija izvana!

Tko će prvi otkriti i probiti ovaj oklop? Dobro je da Van Daanovi nemaju djevojčicu. Moje osvajanje nikada ne bi moglo biti tako teško, lijepo i divno da nisam naletjela na osobu suprotnog spola!

Tvoja Anne

P. S. Znaš da ti uvijek iskreno pišem i zato ti moram reći da zapravo živim od susreta do susreta. Neprestano se nadam da ću otkriti kako i on mene čeka i ushićena sam kada primijetim njegove sitne, stidljive pokušaje. Mislim da bi on volio reći mnogo toga baš kao i ja; on i ne zna da me baš njegova nespretnost toliko privlači.

Tvoja Anne

utorak, 7. ožujka 1944.

Draga Kitty,

kada danas razmišljam o svom životu iz 1942. godine, čini mi se nekako nestvarnim. Taj božanski život proživjela je jedna sasvim druga Anne od ove koja je sad postala mudra. Da, bio je to božanski život. Na svakom koraku obožavatelji, dvadesetak prijateljica i poznanika, ljubimica većine učitelja, mamina i tatina maza, mnogo slatkiša, dovoljno novca – što bi čovjek više poželio?

Naravno, pitat ćeš me kako sam pridobila sve te ljude. Peter kaže da je to »privlačnost«, ali to nije sasvim točno. Moji lukavi odgovori, duhovite primjedbe, nasmiješeno lice i kritički pogled učiteljima su bili zgodni, zabavni i smiješni. Nisam bila više od toga: jako koketna i zabavna. Imala sam nekoliko prednosti zbog kojih sam bila u milosti: marljivost, iskrenost i velikodušnost. Nikada ne bih spriječila nikoga da prepisuje, slatkiše sam dijelila šakom i kapom i nisam bila umišljena.

Nisam li postala uobražena od svog tog divljenja? Sreća je što sam se usred toga, na vrhuncu slave, odjednom stvorila u stvarnosti i prošla je godina dana prije nego što sam se naviknula na to da više niotkuda nema divljenja.

Kako su me doživljavali u školi? Glavna u šalama i pošalicama, prva u svemu, nikada loše raspoložena ni plačljiva. Je li onda bilo čudno što se svatko rado sa mnom vozio biciklom ili mi poklanjao pažnju?

Danas gledam na tu Anne kao na simpatičnu, ali površnu djevojku koja više nema nikakve veze sa mnom. Peter je sasvim ispravno rekao o meni: – Kad god sam te vidio, bila si okružena dvojicom ili više dječaka i hrpom djevojčica. Uvijek si se smijala i bila si u središtu pozornosti!

Što je danas ostalo od te djevojčice? Sigurno nisam zaboravila svoj smijeh i svoje odgovore, znam jednako dobro, ili još bolje kritizirati ljude, znam još dobro koketirati ako... hoću.

U tome je stvar – voljela bih ponovno jednu večer, nekoliko dana, jedan tjedan, živjeti tako, naizgled bezbrižno i radosno. Ali na kraju tjedna bila bih mrtva umorna i sigurno vrlo zahvalna prvoj osobi koja bi sa mnom ozbiljno razgovarala. Ne želim obožavatelje, nego prijatelje, ne želim divljenje umiljatom osmijehu, nego mom nastupu i karakteru. Vrlo dobro znam da bi se tada krug oko mene znatno smanjio. No, to ne bi bilo važno ako bih zadržala samo nekoliko ljudi, pravih ljudi.

Unatoč svemu, 1942. godine nisam bila potpuno sretna; često sam se osjećala napuštenom, ali budući da sam od jutra do mraka bila u pokretu, nisam razmišljala i zabavljala sam se koliko sam mogla te sam svjesno ili nesvjesno pokušavala šalama popuniti tu prazninu. Sada razmišljam o svom životu i vidim da je jedno razdoblje nepovratno završeno; bezbrižno školsko doba nikada se više neće vratiti.

Ne čeznem za tim, to sam prerasla, ne mogu se samo zabavljati, jedan dio mene uvijek će biti ozbiljan.

Svoj život do Nove godine 1944. promatram pod oštrim povećalom. Kod kuće život s puno sunca, zatim nagla promjena ovdje 1942. godine, svađe, optužbe. Nisam to mogla shvatiti, bila sam zatečena i mogla sam se održati samo drskošću.

Prva polovina 1943. godine – moji napadi plača, usamljenost, polagano uviđanje mana i nedostataka, koji su toliko veliki, a činili su se dvostruko većima. Po danu sam brbljala o svemu i svačemu, pokušavala pridobiti Pima; nisam uspjela u tome. Našla sam se pred teškom zadaćom da se tako promijenim da više ne moram slušati nikakve prijetnje jer su me oni strašno obeshrabrivali.

U drugoj polovini godine bilo je nešto bolje, postala sam tinejdžerica, smatrali su me odraslijom. Počela sam razmišljati, pisati priče i došla do zaključka da drugi više nemaju pravo upravljati mnome. Htjela sam se sama preobraziti po vlastitoj želji. No, jedna stvar koja me još više pogodila jest spoznaja da otac nikada neće biti osoba kojoj ću moći sve povjeriti. Više nisam imala povjerenja ni u koga, osim u sebe.

Poslije Nove godine: druga velika promjena, moj san... koji mi je pomogao da otkrijem žudnju za... jednim dječakom; ne za ženskim prijateljstvom, nego za muškim. Također sam u sebi otkrila sreću i oklop načinjen od površnosti i radosti. S vremenom sam se smirila i otkrila svoju beskrajnu žudnju za svime što je lijepo i dobro.

A navečer kad ležim u krevetu i završavam molitvu riječima: »Hvala ti za sve dobro, drago i lijepo«, ispunjena sam radošću. Tada pomislim na »dobro« – na skrivanje, zdravlje i svoje cijelo biće; »drago« – na Petera, na ono što je još malo i osjetljivo i čemu

se još ne usudimo dati ime niti to dotaknuti, na ljubav, na budućnost, sreću; »lijepo« što znači svijet, prirodu i ljepotu svih stvari, svega što je lijepo.

Tada ne razmišljam o bijedi, nego o onom lijepom što nam je još ostalo. U tome leži veliki dio razlike između majke i mene. Kada je netko potišten, njezin savjet je: »Pomisli na sve nedaće u svijetu i budi sretan što ih ne proživljavaš!« Moj savjet je: »Izađi van, na polja, u prirodu i na sunce. Izađi van i pokušaj ponovno pronaći sreću u sebi i u Bogu. Misli na sve ono lijepo što se nalazi u tebi i oko tebe, i budi sretan!«

Po mojem mišljenju, majčina rečenica nije dobra, jer što ćeš učiniti ako ipak doživiš nedaće? Tada si izgubljen. Naprotiv, ja smatram da još uvijek ima nečeg lijepog u prirodi, u suncu, u slobodi, u tebi, što ti može pomoći. Ako to potražiš, pronaći ćeš i sebe i Boga i tako ćeš uspostaviti ravnotežu.

A tko je sretan, usrećit će i druge; tko ima hrabrosti i vjere, nikada neće potonuti u bijedu!

Tvoja Anne

nedjelja, 12. ožujka 1944.

Draga Kitty,

u posljednje vrijeme nemam više strpljenja sjediti, neprestano hodam gore-dolje. Lijepo mi je razgovarati s Peterom, ali se uvijek bojim da mu dosađujem. Ispričao mi je nešto iz prošlosti, o svojim roditeljima i sebi. Meni je to premalo i pitam se kako bih ga navela da mi priča još više. Prije me smatrao nesnosnom, a i ja njega, ali ja sam sada promijenila svoje mišljenje – je li i on promijenio svoje?

Mislim da je, ali to još ne znači da moramo postati dobri prijatelji, iako bih u tom slučaju lakše podnijela ovo skrivanje. No, ne želim se uzrujavati zbog toga, dovoljno se bavim njime i ne moram tebe rastuživati jer sam ja tako jadna!

U subotu poslijepodne osjećala sam se toliko iscrpljeno zbog niza tužnih vijesti izvana da sam legla na divan kako bih spavala. Htjela sam samo spavati kako ne bih morala razmišljati. Spavala sam do četiri sata, kada sam morala poći u susjednu sobu. Bilo mi je jako teško odgovarati na majčina pitanja, a za tatu sam morala smisliti ispriku kako bih opravdala spavanje. Pretvarala sam se da me boli glava, što i nije bila laž jer sam imala glavobolju... ali iznutra!

Obični ljudi, obične djevojke, tinejdžerice poput mene smatrat će me luckastom zbog samosažaljenja. Ali ja ti jednostavno kažem sve što mi leži na srcu, a ostatak dana sam drska, vesela i samouvjerena koliko je moguće, kako bih izbjegla sva pitanja i kako se ne bih ljutila na samu sebe.

Margot je jako draga i htjela bi mi biti osoba od povjerenja, ali ipak joj ne mogu sve reći. Draga je i dobra i lijepa, ali nedostaje joj opuštenost za vođenje dubljih razgovora; shvaća me ozbiljno, preozbiljno i dugo razmišlja o svojoj šašavoj sestrici, na svaku moju riječ gleda me ispitivački i misli: »Je li to samo komedija ili ona to uistinu misli?« To je zato što smo neprestano zajedno, a ja ne bih htjela svoju osobu od povjerenja stalno imati uza se.

Kada ću se izvući iz meteža vlastitih misli, kada ću opet pronaći unutarnji mir?

Tvoja Anne

utorak, 14. ožujka 1944.

Draga Kitty,

možda će ti biti zabavno (meni nije ni najmanje) čuti što ćemo danas jesti. Budući da je čistačica dolje, trenutačno sjedim kod Van Daanovih za stolom prekrivenim nepromočivim stolnjakom, a usta i nos zaštitila sam rupčićem natopljenim mirisnim parfemom iz vremena kad se još nismo skrivali. Ovako baš nećeš mnogo shvatiti, dakle, »počnimo otpočetak«.

Budući da su uhićeni ljudi koji nas snabdijevaju bonovima, osim pet bonova za namirnice koje smo nabavili na crno, uopće nemamo bonova ni masti. Nadalje, kako su Mi-ep i Koophuis bolesni, Elli ne može u kupnju i raspoloženje je jadno, baš kao i hrana. Od sutra nećemo imati ni komadić masti, maslaca ni margarina. Za doručak više ne jedemo pečene krumpire (štednja kruha), već kašu, i budući da gospođa Van Daan misli da ćemo izgladnjeti, kupili smo punomasno mlijeko. Danas imamo za ručak varivo od kelja, koji je stajao u bačvi. Zbog toga je ova mjera predostrožnosti s rupčićem. Nevjerojatno je koliko može smrdjeti godinu dana star kelj. U sobi smrdi na mješavinu trulih šljiva, jakog konzervansa i pokvarenih jaja. Uh, zlo mi je od same pomisli da moram jesti to smeće!

Osim toga, naši krumpiri dobili su tako neobične bolesti da od dvije kante *pommes de terre* jedna završi u peći. Zabavljamo se pronalazeći različite bolesti i zaključili smo da se izmjenjuju rak, kozice i ospice. Oh da, nije nikakvo zadovoljstvo živjeti u skrovištu u četvrtoj godini rata. Kada bi barem došao kraj toj patnji!

Iskreno rečeno, jelo mi ne bi toliko značilo kada bi ovdje bilo malo zabavnije. U tome je kvaka: taj dosadan život počinje nas činiti nesnošljivima.

Slijede razmišljanja petero odraslih u skrovištu o sadašnjoj situaciji.

Gospođa Van Daan:

»Odavno mi se više ne sviđa posao kuharice. Ali dosadno je samo sjediti i ništa ne raditi. Dakle, ponovno ću kuhati i opet se moram žaliti: nemoguće je kuhati bez masti, zlo mi je od svih tih odvratnih mirisa. Nagrada za moj trud samo je nezahvalnost i galama,

uvijek sam crna ovca, kriva za sve. Nadalje, mislim da se u ratu nije baš napredovalo, na kraju će Nijemci ipak pobijediti. Strašno se bojim da ćemo izgladnjeti i otresam se na svakoga ako sam loše volje.«

Gospodin Van Daan:

»Moram pušiti, pušiti, pušiti – tada jelo, politika i Kerlino raspoloženje ne izgledaju tako loše. Kerli je draga žena.«

No, ako nema što pušiti, ništa ne valja, pa slušamo ovo: »Postajem bolestan, živimo jako loše, moram jesti meso. Ta moja Kerli je užasno glupa žena!« Nakon ovoga sigurno slijedi strašna svađa.

Gospođa Frank:

»Hrana nije jako bitna, ali voljela bih sada pojesti krišku raženog kruha jer sam strašno gladna.

Da sam ja gospođa Van Daan, već bih odavno svome suprugu zabranila pušenje. Ali sada svakako moram popušiti jednu cigaretu, jer ću poludjeti.

Englezi puno griješe, ali u ratu se napreduje, moram paziti što govorim i biti sretna što nisam u Poljskoj.«

Gospodin Frank:

»Sve je u redu, ništa mi ne treba. Polako, imamo vremena. Dajte mi moje krumpire i onda ću šutjeti. Brzo moram nešto svojih namirnica staviti na stranu za Elli. Politička situacija odlično se razvija, jako sam optimističan!«

Gospodin Dussel:

»Moram izvršiti svoj zadatak, sve moram obaviti na vrijeme. Politička situacija je izvrsna, neće nas uhvatiti. Ja, ja, ja...!«

Tvoja Anne

srijeda, 16. ožujka 1944.

Draga Kitty,

uh, uh... na trenutak oslobođena mračnih prizora!

Danas slušam samo: »Ako se dogodi ovo ili ono, bit ćemo u nevolji, a ako se ovaj razboli, bit ćemo sami na svijetu, ako onda...« Uglavnom, ostatak znaš – pretpostavljam da si ukućane upoznala dovoljno dobro da možeš odgonetnuti njihove razgovore.

Povod za ove »ako, ako« je taj što je gospodin Kraler dobio poziv za kopanje, Elli je jako prehladna i vjerojatno će sutra morati ostati kod kuće, Miep se još nije oporavila od gripe, a Koophuis je imao krvarenje želuca popraćeno nesvjesticom. Kakav niz nedaća!

Radnici u skladištu sutra imaju slobodan dan; ako Elli ostane kod kuće, vrata će biti zaključana, a mi ćemo morati biti mirni kao bubice da nas ne čuju susjedi. U jedan sat napuštene će doći posjetiti Henk, koji, zapravo, igra ulogu čuvara zoološkog vrta. Danas poslijepodne nam je prvi put nakon dugog vremena ispričao nešto o velikom vanjskom svijetu. Trebala si vidjeti kako se nas osmero poslagalo oko njega, izgledalo je poput slike: »Dok baka pripovijeda.« Pričao je svojoj zahvalnoj publici o svemu i svačemu, naravno, o hrani i potom o Miepinom liječniku. – Liječnik? Ne spominjite mi liječnika! Jutros sam ga nazvao, javio se nekakav pomoćnik, zamolio sam recept protiv gripe i dobio odgovor da ga mogu podići sutra između osam i devet ujutro. Ako imaš jako tešku gripu, liječnik se sam javi na telefon i kaže: »Isplazite jezik, recite aaaa. Čujem da vam je grlo crveno. Napisat ću vam recept s kojim možete otići u ljekarnu. Doviđenja, gospodine.« – I to je sve. Lagan posao, usluga se vrši isključivo telefonom. No, ne smijem ništa predbacivati liječnicima. Ipak svaki čovjek ima samo dvije ruke, a ovih dana ima mnoštvo bolesnika, a premalo liječnika.

Svejedno smo se morali nasmejati kada je Henk oponašao telefonski razgovor. Uistinu si mogu zamisliti kako ovih dana izgleda čekaonica kod liječnika. Liječnici više ne gledaju poprijeko siromašne pacijente, nego one koji nisu tako bolesni i misle: »Što ti radiš ovdje, stani na kraj reda, prednost imaju pravi pacijenti!«

Tvoja Anne

četvrtak, 16. ožujka 1944.

Draga Kitty,

vrijeme je prekrasno, neopisivo lijepo; sigurno ću ubrzo otići na tavan. Sada znam zašto sam toliko nemirnija od Petera. On ima vlastitu sobu u kojoj radi, sanja, razmišlja i spava. Mene guraju iz jednog kuta u drugi. Gotovo nikada nisam sama u svojoj sobi koju dijelim s drugim, a toliko čeznem za time. To je i razlog što toliko često bježim na tavan. Ondje i s tobom mogu malo, barem na trenutak, biti ono što jesam. Ipak, ne želim jadikovati o svojim željama, naprotiv, želim biti hrabra. Srećom, drugi ne primjećuju kakvi su moji unutarnji osjećaji, osim da iz dana u dan postajem hladnija prema majci, sve manje privrženica ocu i da više ništa ne govorim Margot. Potpuno sam zatvorena. Prije svega, moram zadržati izvanjsku sigurnost, nitko ne smije znati da se u meni još vodi rat. Rat između žudnje i razuma. Do sada je pobjeđivao potonji, ali hoće li se ono prvo pokazati jačim? Ponekad strahujem od toga, a ponekad želim da bude tako!

Oh, strašno je teško nikada ništa ne reći Peteru, ali znam da on mora prvi početi; toliko je teško pretvarati se da se svi ti razgovori i događaji koje sam proživjela u snovima nisu dogodili! Da, Kitty, Anne je ludo dijete, ali i živim u ludom vremenu i još luđim okolnostima.

Najljepše od svega je što barem još mogu zapisivati to što osjećam i o čemu razmišljam, u protivnom bih se potpuno ugušila! Što Peter misli o svemu tome? Neprestano razmišljam kako ću jednog dana o tome moći razgovarati s njim. Sigurno je otkrio nešto u meni, jer ne može voljeti ovu izvanjsku Anne koju je do sada upoznao. Kako se njemu, koji toliko voli mir i tišinu, mogu sviđati moja bučnost i živahnost? Je li on prva i jedina osoba na svijetu koja je zavirila ispod moje betonske maske? I hoće li ubrzo doprijeti do mene? Ne kaže li jedna stara izreka da se iz sažaljenja često rađa ljubav i da jedno ide pod ruku s drugim? Nije li to i sa mnom slučaj? Jer njega često žalim jednako koliko i sebe!

Uistinu, uistinu ne znam, kako bih počela govoriti, ili kako bi on mogao početi, koji još teže progovara? Kada bih mu samo mogla pisati, tada bih barem znala da on zna što sam mu htjela reći, jer usmeno je to strašno teško!

Tvoja Anne

petak, 17. ožujka 1944.

Draga Kitty,

Skrovištem puše vjetar olakšanja. Kraler je oslobođen od radne obveze. Elli je prekorila nos i strogo mu zabranila da ju danas gnjavi. Sve je opet u redu, osim što Margot i meni roditelji pomalo idu na živce. Nemoj me pogrešno shvatiti, s majkom se trenutačno ne slažem najbolje, kao što znaš, ali još uvijek jako volim tatu, a Margot tatu i mamu, ali kada dođeš u naše godine, poželiš katkada samostalno donositi odluke, poželiš se otrgnuti od roditelja.

Kad odlazim gore, pitaju me što ću raditi, ne smijem soliti hranu, svake večeri u osam i petnaest majka me redovito pita ne mislim li se još skinuti, svaka knjiga koju čitam mora se provjeriti. Iskreno rečeno, ta provjera uopće nije stroga i smijem čitati gotovo sve, ali sve te primjedbe plus sva ta pitanja po cijeli dan su nam zamorni.

Još im nešto ne odgovara, osobito kod mene: ja više ne želim cijeli dan dijeliti puse tu, puse tamo. Za mene su svi ti slatki izmišljeni nadimci samo prenemaganje. Ukratko, voljela bih ih se riješiti na neko vrijeme. Sinoć je Magot rekla: – Strašno mi smeta kada me već pitaju imam li glavobolju i osjećam li se dobro ako samo nakratko naslonim glavu na ruke i dvaput uzdahnem!

Za nas obje pravi je udarac što odjednom uviđamo koliko je malo ostalo od bliskosti i sklada našega doma. A to je velikim dijelom zbog toga što su se naši međusobni odnosi toliko poremetili. Pri tome mislim da se prema nama odnose kao prema maloj djeci što se tiče izvanjskih stvari, a iznutra smo mnogo starije od djevojaka naše dobi.

Iako imam tek četrnaest godina, vrlo dobro znam što želim, znam tko je u pravu, a tko nije, imam vlastito mišljenje, svoja shvaćanja i načela, i možda to zvuči glupo od jedne mlade djevojke, ali ja se više osjećam kao odrasla osoba nego kao dijete, osjećam se posve neovisnom bez obzira od koga.

Znam da se mogu bolje prepirati i raspravljati od majke, znam da sam objektivnija, znam da toliko ne pretjerujem, da sam urednija i spretnija i zato se (možeš se tomu smijati) u mnogim stvarima osjećam nadmoćnijom. Ako nekoga volim, moram mu se u prvom redu diviti, diviti mu se i poštovati ga. Sve bi bilo dobro kada bih imala Petera, jer njemu se divim u mnogim stvarima. On je tako pristojan i zgodan dečko!

Tvoja Anne

nedjelja, 19. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jučer je za mene bio jako važan dan. Odlučila sam raspraviti sve s Peterom. Prije nego što smo sjeli za stol, prišapnula sam mu: – Hoćeš li navečer vježbati stenografiju, Peter?

– Ne – odgovorio je.

– Željela bih poslije porazgovarati s tobom!

Složio se. Nakon što sam oprala posuđe, iz pristojnosti sam prvo zastala ispred prozora Van Daanovih, ali ubrzo sam pošla k Peteru. Stajao je s lijeve strane uz otvoren prozor, a ja sam stala s desne strane te smo razgovarali. Bilo je mnogo lakše razgovarati pokraj otvorena prozora u sumrak nego na danjem svjetlu, a vjerujem da je i Peteru bilo tako.

Toliko smo mnogo rekli jedno drugomu, toliko mnogo da ne mogu sve ponoviti, ali bilo je predivno – najljepša večer koju sam doživjela u našem *Skrovištu*. Ipak ću ti ukratko ispričati o različitim temama o kojima smo razgovarali. Prvo smo razgovarali o svađama, kako o njima sada mislim posve drukčije, zatim o našem otuđenju od roditelja. Pričala sam Peteru o majci i ocu, o Margot i o sebi.

U jednom me trenutku upitao: – Vi si sigurno uvijek dajete poljubac za laku noć, zar ne?

– Poljubac? Cijelu hrpu poljubaca! Ti ne?

– Ne, gotovo nikada nisam nikoga poljubio.

– Čak ni za svoj rođendan?

– Da, tada jesam.

Razgovarali smo o tome kako nijedno od nas nema povjerenja u svoje roditelje. O tome kako bi njegovi roditelji htjeli imati njegovu povjerenje, ali on to ne želi. Kako ja isplačem svoju tugu u krevetu i kako on odlazi u potkrovlje psovati. Kako smo se Margot i ja tek nedavno bolje upoznale i kako ne govorimo mnogo jedna drugoj jer smo stalno zajedno. O svemu i svačemu; oh, bio je baš onakav kakvim sam ga smatrala!

Zatim smo razgovarali o 1942. godini, o tome kako smo tada bili drukčiji. Više se ne prepoznajemo u tim ljudima. Kako se u početku nismo mogli podnijeti. Smatrao me nestašnom i dosadnom, a ja na njemu nisam pronašla ništa zanimljivo. Nisam shvaćala da ne oćijuka, ali sada mi je drago. Također je pričao o tome kako se često izdvajao. Rekla sam da ne postoji velika razlika između moje bučnosti i njegove tišine, da i ja volim mir, ali da nemam ništa za sebe osim svog dnevnika. Kako je on sretan što moji roditelji imaju djecu i kako sam ja sretna što je on ovdje. Kako sada razumijem njegovu povučenost i njegov odnos s roditeljima i kako bih mu voljela pomoći.

– Pa ti mi uvijek pomažeš – rekao je.

– Čime? – upitala sam ga začuđeno.

– Svojom vedrinom!

To je najljepše što mi je rekao. Bilo je prekrasno, sigurno me počeo voljeti kao prijateljicu i to je za sada dovoljno. Ne znam kojim bih to riječima izrazila, koliko sam zahvalna i sretna i moram ti se ispričati, Kitty, što je moj današnji stil ispod uobičajene razine. Jednostavno sam zapisala što mi je palo na pamet. Sada imam osjećaj da Peter i ja dijelimo neku tajnu. Kad me pogleda onim očima, onim osmijehom i onim treptajima, kao da me iznutra obasjava neka svjetlost. Nadam se da će tako ostati, i da ćemo zajedno provesti još mnogo, mnogo lijepih trenutaka!

Tvoja zahvalna i sretna Anne

ponedjeljak, 20. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jutros me Peter pitao hoću li navečer češće dolaziti k njemu i rekao da mu uistinu ne smetam te da u njegovoj sobi ima dovoljno mjesta za dvoje. Rekla sam mu da ne mogu doći svake večeri, jer se onima dolje to ne sviđa, ali on je smatrao da me to ne treba opterećivati. Tada sam mu rekla da bih voljela doći u subotu navečer i posebno sam ga zamolila da me upozori kada se bude mogao vidjeti mjesec. – Tada ćemo otići dolje – rekao je – kako bismo odande promatrali mjesec.

U međuvremenu je na moju sreću pala sjenka – dugo sam mislila da Margot Petera smatra više nego simpatičnim. Ne znam u kojoj mjeri joj se sviđa, ali meni je to uistinu

strašno. Svaki put kada se susretnem s Peterom, sigurno joj nanosim bol, a najbolje od svega je što ona gotovo ništa ne pokazuje.

Znam da bih ja bila očajnički ljubomorna, ali Margot samo kaže da ne trebam suosjećati s njom.

– Mislim da je strašno što si ti višak – dodala sam. – Navikla sam na to – odgovorila je prilično ogorčeno.

Ne usuđujem se to ispričati Peteru, možda poslije, ali prvo moramo razgovarati o toliko mnogo toga.

Sinoć sam od mame dobila malu pljusku, koju sam uistinu zaslužila. Ne smijem pretjerivati sa svojom ravnodušnosti prema njoj. Dakle, unatoč svemu, opet moram pokušati biti ljubazna i suzdržati se od davanja primjedbi.

Ni Pim više nije tako srdačan. Pokušava se pomalo odviknuti od toga da se odnosi prema meni kao prema djetetu, ali je sada postao prehladan. Vidjet ćemo kako će se to razvijati!

Za sada je dovoljno, ne mogu ništa osim gledati Petera i to me ispunjava!

Tvoja Anne

Dokaz Margotine dobrote. Ovo sam primila danas, 20. ožujka 1944.

Anne, kada sam jučer rekla da nisam ljubomorna na tebe, bila sam samo pedeset posto iskrena. Naime, situacija je ovakva: nisam ljubomorna ni na tebe ni na Petera. Jedino mi je malo žao što ja još uvijek nisam našla nekoga, a za sada sigurno i neću, s kime bih mogla razgovarati o svojim razmišljanjima i osjećajima. No, zato bih od srca željela da možete podariti ponešto povjerenja jedno drugome. Ovdje ti iovako nedostaje mnogo toga što je za druge ljude samo po sebi razumljivo.

S druge strane, sigurna sam da s Peterom nikada ne bih došla tako daleko, zato što imam osjećaj da bih morala biti prilično bliska s osobom s kojom bih voljela puno razgovarati. Morala bih osjećati da me taj netko sasvim razumije čak i ako ne govorim mnogo. Zbog toga bi to morao biti netko tko bi intelektualno bio iznad mene, što nije slučaj s Peterom. No, mogu zamisliti da je tako između tebe i Petera.

Dakle, ne trebaš si uopće predbacivati zato što mi je nešto uskraćeno ili zato što uzimaš nešto što je namijenjeno meni – to je daleko od istine. Ti i Peter samo ćete imati koristi od svog odnosa.

Moj odgovor:

Draga Margot,

tvoje mi je pismo iznimno drago, ali nisam potpuno smirena, a vjerojatno neću ni biti.

Za sada nema govora o takvom povjerenju između Petera i mene na kakvo ti misliš, ali u suton pokraj otvorenog prozora može se više reći jedno drugome nego po danjem svjetlu. Također je lakše prošaptati svoje osjećaje nego vikati ih na sav glas. Vjerujem da si prema njemu počela osjećati neku vrstu sestrinske privrženosti i da bi mu voljela pomoći, baš koliko i ja. Možda ćeš to jednom i moći učiniti, iako to nije onakva bliskost na koju mi mislimo. Mislim da ona mora dolaziti s obje strane; vjerujem da je to razlog što tata i ja nismo postali tako prisni.

Nemojmo više govoriti o tomu; ali ako još nešto želiš, molim te piši mi jer se puno bolje mogu izraziti pismeno nego usmeno. Ti i ne znaš koliko ti se divim i samo se nadam da ću dobiti nešto od tatine i tvoje dobrote, jer više ne vidim da se u tome mnogo razlikujete.

Tvoja Anne

srijeda, 22. ožujka 1944.

Draga Kitty,

ovo sam sinoć primila od Margot:

Draga Anne,

nakon tvojeg jučerašnjeg pisma imam neugodan osjećaj da ćeš osjećati grižnju savjesti svaki put kada budeš išla učiti ili razgovarati s Peterom – ali za to uistinu nema razloga. U dubini duše znam da netko ima pravo na uzajamno povjerenje i na tom mjestu ne bih mogla još trpjeti Petera.

Međutim, uistinu je tako kao što si napisala – doživljavam Petera kao kakvog brata, ali... kao mlađeg brata. Naši osjećaji pružaju ticala kako bi nas možda poslije, a možda nikada, dodirnula u bratskoj i sestrinskoj privrženosti. Ipak još nije došlo tako daleko.

Dakle, uistinu ne trebaš suosjećati sa mnom. Uživaj što je moguće više u društvu koje si sada pronašla.

U međuvremenu ovdje postaje sve ljepše. Kitty, vjerujem da ćemo u *Skrovištu* možda doživjeti pravu, veliku ljubav. Ne razmišljam o vjenčanju s njim, ne znam kakav će biti kad odraste, a također ne znam hoćemo li se toliko voljeti da se vjenčamo. U međuvremenu sam postala sigurna da i Peter mene voli; samo ne znam na koji način.

Ne mogu otkriti želi li on samo dobru prijateljicu ili ga privlačim kao djevojka ili pak kao sestra.

Kada je rekao da mu uvijek pomažem u svađama njegovih roditelja, bila sam presretna i jedan korak dalje na putu da me uvjeri u svoje prijateljstvo. Jučer sam ga upitala

što bi učinio kada bi ovdje bilo desetak takvih Anne koje bi stalno dolazile k njemu. Njegov je odgovor bio:

– Ako bi sve bile kao ti, to uistinu ne bi bilo jako loše! – Jako je gostoljubiv prema meni i doista vjerujem da voli kada dođem. U međuvremenu marljivo uči francuski, čak i u krevetu do deset i petnaest navečer. Oh, kada pomislim na subotu navečer, na naše riječi, glasove, po prvi put sam zadovoljna sama sa sobom; to znači da bih i sada ponovno rekla isto, a ne nešto drugo, što se inače najčešće događa. Tako je lijep i kada se smije i kada u tišini gleda pred sebe, on je tako drag i dobar i lijep. Mislim da ga je kod mene najviše iznenadilo kada je shvatio da ja uopće nisam ona površna i obična Anne, nego isti sanjar kao što je on, s jednako mnogo poteškoća kakve i sam ima.

Tvoja Anne

Odgovor:

Draga Margot,

mislim da je najbolje čekati da vidimo što će se dogoditi. Ne može još dugo trajati dok Peter i ja ne odlučimo hoćemo li nastaviti kao prije ili učiniti nešto drugo. Ne znam kako će se to odvijati; kada je o tome riječ, ne vidim dalje od svog nosa. No, jedno ću sigurno učiniti: ako Peter i ja sklopimo prijateljstvo, reći ću mu da ga i ti jako voliš i da si mu spremna pomoći ako mu bude potrebno. Sigurno ovo potonje nećeš htjeti, ali trenutačno ne marim za to; ne znam što Peter misli o tebi, ali tada ću ga pitati.

Sigurno ne misli ništa loše – naprotiv! Slobodno dođi na tavan, ili gdje god se budemo nalazili – uistinu nam nećeš smetati, budući da vjerujem kako imamo prešutan dogovor da razgovaramo samo navečer po mraku.

Budi hrabra! Kao i ja, iako to nije uvijek lako; tvoje vrijeme će doći možda i prije nego što misliš.

Tvoja Anne

četvrtak, 23. ožujka 1944.

Draga Kitty,

ovdje je sve manje-više po starom. Naši ljudi koji nas snabdijevaju bonovima na sreću su pušteni iz zatvora!

Miep je od jučer ponovno ovdje, Elli je bolje, iako još uvijek kašlje, a Koophuis će još dugo morati ostati kod kuće.

Jučer se ovdje srušio zrakoplov, posada je na vrijeme iskočila s padobranima. Srušio se na školu u kojoj nije bilo djece. Rezultat ovog slučaja je mali požar i nekoliko mrtvih. Nijemci su strašno pucali na zrakoplovce dok su se spuštali, a građani Amsterdama koji su to gledali kipjeli su od bijesa zbog takvog kukavičkog čina. Mi, to znači dame, bile smo preplašene na smrt, gadi mi se pucanje!

Ovih dana često navečer odlazim gore i udišem svjež večernji zrak u Peterovoj sobi. Ugodno mi je sjediti gore na stolcu pokraj njega i gledati van.

Van Daan i Dussel pričaju gluposti kada odem u njegovu sobu: »Annes zweite Heimat«⁴¹ ili »priliči li mladoj gospodi da kasno navečer u mraku primaju u posjet mlade djevojke?« Peter je pri takvim tobože šaljivim primjedbama zapanjujuće opušten.

Inače, i mama je poprilično radoznala i voljela bi pitati o čemu razgovaramo, kad se potajno ne bi bojala da joj neću htjeti odgovoriti. Peter kaže da su odrasli samo zavidni zato što smo mi mladi i da se ne zamaramo njihovim zlobnim primjedbama. Ponekad dolazi po mene dolje, ali unatoč svim mjerama opreza žarko se zacrvni u licu i gotovo ne može ništa reći. Sretna sam što ja nikad ne pocrvnim, to je sigurno krajnje neugodan osjećaj.

Tata uvijek kaže da sam umišljena, ali to nije istina, samo sam tašta! Nisam još od puno ljudi čula da me smatraju zgodnom, osim od jednog mladića iz škole koji je rekao da izgledam zgodno kada se smijem. Jučer sam od Petera dobila iskreni kompliment i za razonodu ću ti približno opisati naš razgovor.

Peter je često govorio: – Hajde se nasmej! – Primijetila sam to pa sam ga jučer pitala: – Zašto se uvijek moram smijati?

– Zato što je to lijepo. Tada ti se na obrazima pojave jamice. Kako to zapravo možeš napraviti?

– S time sam se rodila. Imam jednu i na bradi. To je jedino lijepo što imam.

– Ma ne, to nije istina!

– Jest, znam da nisam lijepa djevojčica, da nisam nikada bila niti ću ikada biti!

– Uopće se ne slažem s tim. Mislim da si zgodna.

– Nije istina.

– Ako ja tako kažem, onda to moraš prihvatiti!

Naravno, tada sam i ja isto rekla za njega.

Sa svih strana slušam o iznenadnom prijateljstvu. Ne obaziremo se previše na ta naklapanja roditelja jer su tako glupa. Jesu li moji roditelji zaboravili svoju mladost? Čini se da jesu. Barem nas uvijek shvaćaju ozbiljno kada se šalimo, a smiju nam se kada smo ozbiljni.

Tvoja Anne

⁴¹ Njemački: Annin drugi zavičaj.

ponedjeljak, 27. ožujka 1944.

Draga Kitty,

jedno jako veliko poglavlje naše pisane povijesti skrivanja trebalo bi ustvari biti posvećeno politici, ali budući da me osobno ta tema baš ne zanima, prilično sam je zapostavljala. Zato ću danas cijelo pismo posvetiti politici.

Sasvim je razumljivo da postoje različita razmišljanja o tom pitanju i još je logičnije da se o tome jako puno priča u teškom razdoblju rata, ali... naprosto je glupo da se zbog toga toliko puno svađa.

Neka se klade, smiju, psuju, gundaju, neka rade što hoće dokle god se kuhaju u vlastitom sosu, ali samo neka se ne svađaju, jer to najčešće nema dobre posljedice. Ljudi koji dolaze izvana donose jako puno neistinitih vijesti; međutim, naš radio nikada do sada nije lagao. Henk, Miep, Koophuis, Elli i Kraler imaju u svojim političkim raspoloženjima uspone i padove; Henk još najmanje od svih.

U *Skrovištu* je raspoloženje što se tiče politike uvijek isto. Za vrijeme bezbrojnih rasprava o invaziji, zračnim napadima, govorima itd., itd. čuju se također i bezbrojni povici, kao:

»Nemoguće!« »Um Gottes Willen⁴², što će biti, ako tek sada namjeravaju početi!« »Sve je izvrsno, odlično, najbolje!« Optimisti i pesimisti, a pogotovo realisti, neumornom energijom izriču svoje mišljenje i, kako to već ide, svatko misli za sebe da je u pravu. Jedna se određena dama ljuti što njezin suprug polaže nepokolebljivu vjeru u Engleze, a određeni gospodin napada svoju damu zbog njezinih podrugljivih i uvredljivih primjedaba o njegovoj voljenoj naciji.

To im nikada ne dosadi. Otkrila sam nešto što ima izuzetno djelovanje – kao kada netko skoči kada ga ubodeš pribadačom. Tako djeluje moje sredstvo. Počneš o politici – jedno pitanje, jedna riječ, jedna rečenica i odmah se cijela obitelj uključi u razgovor!

Kao da izvještaji njemačkog Wehrmachta i engleskog BBC-a nisu dovoljni, nedavno je uvedeno i posebno obavještavanje o zračnim napadima. Jednom riječi veličanstveno, ali s druge strane često razočaravajuće. Engleska propaganda tvrdi da su njihovi avioni u stalnom pogonu, što se može usporediti s njemačkim lažima. Dakle, radio je uključen već od osam sati ujutro i sluša se svakog sata, do devet, deset, a često i jedanaest navečer.

To je najbolji dokaz da odrasli imaju strpljenja i mozgove do kojih je teško doprijeti (čast iznimkama, ne želim nikoga uvrijediti). Nama bi bila dovoljna jedna, najviše dvije emisije za cijeli dan. Ali ti starci, već sam to rekla!

⁴² Njemački: za volju Božju, za ime Božje.

Radnički program, Oranje, Frank Philips⁴³ ili Njezino Veličanstvo Wilhelmina,⁴⁴ sve dolazi na red i sve se sluša jednakom pozornošću. Ako ne jedu ili ne spavaju, onda sjede pokraj radija i razgovaraju o jelu, spavanju i politici.

Uh, to je dosadno i pravo je umijeće ne postati i sam dosadna bakica! Staroj gospodi ovo posljednje više ne može mnogo škoditi!

Najbolji je primjer za to govor našeg voljenog Winstona Churchilla.

Nedjelja navečer, devet sati. Na stolu je čajnik pod pokrivalom, ulaze gosti. Dussel sjeda lijevo od radija, gospodin ispred, Peter pokraj. Mama pokraj gospodina, gospođa iza, Pim za stol, a Margot i ja pokraj njega. Primjećujem da nisam baš jasno napisala kako sjedimo, ali na kraju, naša mjesta nisu toliko važna. Gospoda puše, a Peteru se sklapaju oči od napornog slušanja; mama, koja je u dugačkom tamnom kućnom ogrtaču i gospođa drhte zbog aviona koji se ne obaziru na govor, već radosno lete prema Essenu. Otac srče čaj, a Margot i ja smo sestrinski ujedinjene zbog Mouschija koji spava na mojem i njezinu koljenu. Margot ima uvijače u kosi, a ja sam odjenula premalu, preusku i prekratku spavaćicu. Čini se da je prisno, udobno, miroljubivo, a ovaj put i jest tako. Ipak sa strepnjom iščekujem posljedice govora. Oni gotovo ne mogu dočekati, sve cupkaju od nestrpljenja da se ponovno posvađaju! Kst, kst – međusobno se navode na svađu i razdor.

Tvoja Anne

utorak, 28. ožujka 1944.

Najdraža Kitty,

mogla bih još puno pisati o politici, ali danas te prvo moram obavijestiti o gomili drugih stvari. Prvo, mama mi je zapravo zabranila da odlazim gore tako često, jer misli da je gospođa Van Daan ljubomorna. Drugo, Peter je pozvao Margot da nam se pridruži gore; ne znam je li to učinio iz pristojnosti ili to uistinu misli. Treće, pitala sam tatu smatra li da se trebam obazirati na tu ljubomoru i rekao je da ne trebam. Što sada? Majka je ljutita, možda i ljubomorna. Tata dopušta Peteru i meni da provodimo vrijeme zajedno i misli da je lijepo što se tako dobro slažemo. Margot se Peter također sviđa, ali smatra da se u troje ne može razgovarati o onome što se može u dvoje.

⁴³ *Frank Phillips* (1901-1980), popularni radijski voditelj BBC-ja, pjevač i glumac.

⁴⁴ *Wilhelmina Nizozemska* (1880-1962), kraljica od 1890. (do njezine punoljetnosti regentica je bila njezina majka Emma) do abdikacije u korist svoje kćeri jedinice Julijane 1948. godine, prva žena na nizozemskom prijestolju. Omiljena u narodu, simbol otpora nacističkoj okupaciji.

Majka misli da je Peter zaljubljen u mene, i iskreno rečeno, voljela bih da je to istina. Tada bismo bili jednaki i lakše bismo mogli doprijeti jedno do drugoga. Ona također kaže da me on stalno gleda. Istina je da si u sobi ponekad namignemo i da on gleda u moje jamice – ali što ja tu mogu, zar ne?

Nalazim se u jako teškom položaju. Majka je protiv mene, a ja sam protiv nje. Tata zatvara oči pred tihom bitkom između mene i majke. Majka je tužna jer me još uvijek jako voli, a ja uopće nisam tužna jer mislim da me ona ne razumije. A Peter... Ne želim odustatu od Petera, tako je drag i tako mu se divim, to što mi imamo moglo bi prerasti u nešto lijepo; zašto »stari« ponovno u to zabadaju nos? Srećom, navikla sam skriti svoje osjećaje i izvrsno mi ide ne pokazati koliko sam luda za njim. Hoće li on ikada nešto reći? Hoću li ikada osjetiti njegov obraz na svome, kao što sam u snu osjetila Petelov obraz? Oh Peter i Petel, vi ste jedna te ista osoba! Oni nas ne razumiju, nikada neće shvatiti da smo zadovoljni i samo kada sjedimo jedno pokraj drugoga i ništa ne pričamo. Oni ne shvaćaju što nas toliko privlači jedno drugome. Oh, kada ćemo prebroditi sve te teškoće? I dobro je da ih prebrodimo jer tada će završetak biti ljepši. Kada položi glavu na ruke i zatvori oči, tada je još dijete. Kada se igra s Mouschijem, tada je dražestan. Kada nosi krumpire ili nešto teško, snažan je. Kada promatra pucnjavu ili traga za lopovima u mraku, tada je hrabar, a kada je smotan i nespretn, tako je drag.

Puno mi je ugodnije kada on meni nešto objašnjava nego kada ja njega nešto moram podučavati. Jako bih voljela da je u svemu bolji od mene!

Što me briga za te majke! Oh, kada bi barem on nešto rekao.

Tvoja Anne

srijeda, 29. ožujka 1944.

Draga Kitty,

sinoć je ministar Bolkestein⁴⁵ za Radio Oranje govorio o tome da bi se nakon rata trebala objaviti zbirka dnevnika i pisama o ovom ratu. Naravno, odmah su se svi okomili na moj dnevnik. Zamisli samo kako bi bilo zanimljivo kada bi objavila roman o našem *Skrovištu*. Već bi zbog samog naslova ljudi pomislili da je riječ o detektivskom romanu.

⁴⁵ *Gerrit Bolkestein* (1871-1956), nizozemski političar, u vrijeme rata ministar obrazovanja, umjetnosti i znanosti u nizozemskoj vladi u izbjeglištvu u Londonu. Upamćen je upravo po ovom radijskom pozivu iz Londona, koji je Anne Frank potakao da počne razmišljati o objavi svoga dnevnika, te je zbog toga i preuredila tekst.

Ali sada ozbiljno – desetak godina nakon rata sigurno bi bilo zabavno čitati kako smo mi Židovi ovdje živjeli, hranili se i o čemu smo razgovarali. Iako ti puno toga kažem, svejedno vrlo malo znaš o našem životu.

Koliko se dame boje za vrijeme bombardiranja, na primjer u nedjelju, kada je 350 engleskih aviona bacilo pola milijuna kilograma bombi na IJmuiden, kako pri tome kuće drhte kao vlati trave na vjetru, kolike epidemije ovdje haraju. O tim stvarima ne znaš ništa i morala bih ti pisati cijele dane da ti sve ispričam do najsitnijih pojedinosti. Ljudi stoje u redu za povrće i razne druge stvari, liječnici ne mogu obilaziti bolesnike jer im u tren oka mogu ukrasti vozilo, mnoštvo je provala i krađa – čak toliko da se zapitaš što je to obuzelo Nizozemce da su odjednom postali takvi kradljivci. Mala djeca od osam do jedanaest godina razbijaju prozore stanova i krađu sve čega se domognu. Nitko se ne usuđuje napustiti svoj dom ni na pet minuta jer, ako ti odeš, odu i sve tvoje stvari. Svakog dana u novinama izlaze oglasi u kojima se nude nagrade za vraćanje ukradenih pisanih strojeva, perzijskih sagova, električnih satova, sukna, itd., itd. Rastavljaju se ulični električni satovi, a telefoni na javnim mjestima rastavljaju se do posljednje žice. Raspoloženje među stanovništvom ne može biti dobro: svi gladuju, tjedna zaliha nije dovoljna ni za dva dana, osim nadomjeska za kavu. Do invazije je dugo, muškarci moraju u Njemačku. Djeca obolijevaju ili su pothranjena, svi nose odjeću i cipele loše kvalitete.

Novi potplati koštaju 7,50 guldena na crno. Osim toga, većina postolara ne prima mušterije ili, ako prima, četiri mjeseca moraš čekati cipele, koje u međuvremenu često nestanu.

U svemu tome ima jedna dobra stvar: što je hrana lošija, a mjere protiv ljudi strože, to je više sabotaza protiv vlasti. Služba za opskrbu, policija, službenici, svi oni ili surađuju s građanima i pomažu im, ili ih izdaju i šalju u zatvor. Srećom, samo je mali postotak nizozemskih građana na krivoj strani.

Tvoja Anne

petak, 31. ožujka 1944.

Draga Kitty,

zamisli samo – još uvijek je prilično hladno, a većina ljudi već približno mjesec dana nema ugljena. Baš ugodno, zar ne? Ljudi su, općenito, ponovno optimistični u pogledu ruske fronte, jer je sjajna! Ne pišem puno o politici, ali moram ti priopćiti gdje su sada. Približili su se poljskoj granici, a u Rumunjskoj su kod Pruta. Stigli su blizu Odese. Ovdje svaku večer čekaju Staljinovo izvanredno priopćenje.

U Moskvi ima toliko puno počasnih paljbi, da grad sigurno svaki dan trešti od toga. Sviđa li im se to raditi kao da se u blizini ratuje, ili pak ne znaju iskazati svoje veselje na drugi način – uistinu ne znam!

Njemačke trupe zauzele su Mađarsku. Tamo ima još milijun Židova, koji će zacijelo također stradati.

Brljanje o Peteru i meni malo se smirilo. Jako smo dobri prijatelji, mnogo smo zajedno i razgovaramo o svim mogućim temama. Jako je lijepo što se nikada ne moram suzdržavati kada stignemo na osjetljivo područje, kao što bih morala s drugim dječacima.

Moj je život ovdje postao bolji, puno bolji. Bog me nije napustio i neće me napustiti.

Tvoja Anne

subota, 1. travnja 1944.

Draga Kitty,

a ipak je sve još uvijek tako teško, sigurno znaš na što mislim, zar ne? Toliko čeznem za poljupcem, za poljupcem koji tako dugo ne dolazi. Smatra li me on cijelo vrijeme samo prijateljicom? Nisam li više od toga?

Ti znaš i ja znam da sam jaka, da većinu svojih tereta mogu nositi sama. Nikada nisam običavala dijeliti svoj teret s drugima, nikada se nisam držala uz majku, ali sada bih tako voljela položiti glavu na njegovo rame i ostati mirna.

Ne mogu, nikako ne mogu zaboraviti onaj san o Peterovu obrazu, kada je sve bilo tako dobro! Ne čezne li i on za time? Je li on samo previše stidljiv da bi priznao svoju ljubav? Zašto me tako često želi uza se? Oh, zašto ne kaže nešto?

Želim prestati, biti mirna, ponovno ću biti jaka i s malo strpljenja doći će i ono drugo, ali... i to je najgore, izgleda kao da trčim za njim. Uvijek *ja* moram ići gore, nikada *on* ne dolazi k meni.

Ali to je zbog rasporeda soba i on razumije moju dvojbu. Oh, da, razumjet će i više.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 3. travnja 1944.

Draga Kitty,

potpuno suprotno svom običaju, ovaj put ću ti opširno pisati o hrani jer je hrana postala vrlo važan i težak čimbenik ne samo u našem *Skrovištu* nego i u cijeloj Nizozemskoj i Europi, pa čak i dalje.

U dvadeset i jednom mjesecu koliko smo ovdje, prošli smo kroz mnoga »prehrambena razdoblja«. Odmah ćeš čuti što to znači. Pod »prehrambenim razdobljem« podra-

zumijevam razdoblje u kojem se ne može jesti ništa drugo osim nekog određenog jela ili određenog povrća. Neko vrijeme smo imali svaki dan endiviju s pijeskom, bez pijeska, kao varivo, samu, u vatrostalnoj posudi; zatim je uslijedio špinat, pa koraba, crni korijen, krastavci, rajčica, kiseli kupus, itd., itd.

Uistinu nije ugodno svaki put za ručak i večeru jesti, primjerice, kiseli kupus, ali kada si gladan, radiš mnogo toga. Međutim, sada smo u najljepšem razdoblju jer uopće nemamo svježeg povrća.

Naš tjedni jelovnik za ručak sastoji se od: graha, juhe od graška, krumpira s valjušcima, nabujka od krumpira, a s pomoću Božjom katkad i repinih listova ili trulih mrkvi i onda opet grah. Krumpire jedemo uz svaki obrok, počevši s doručkom zbog nestašice kruha. Juhu kuhamo od smeđeg i bijelog graha, krumpira, ili pripremamo juhu iz vrećice – povrtnu, pileću ili od graha. U svemu ima graha, čak i u kruhu.

Navečer uvijek jedemo krumpir s umjetnim umakom i – što još na sreću imamo – salatu od cikle. O valjušcima moram još nešto reći: pravimo ih od »vladinog brašna« s vodom i kvascem. Tako su gnjecavi i žilavi, kao da imaš kamen u želucu, ali dobro!

Naša najveća atrakcija je kriška jetrene kobasice svaki tjedan i džem na suhom kruhu. Ali još uvijek smo živi, a oskudan obrok često nam je čak i ukusan!

Tvoja Anne

utorak, 4. travnja 1944.

Draga Kitty,

neko vrijeme uopće nisam znala zašto učim, kraj rata tako je dalek, tako nestvaran, tako bajkovit. Ako rat ne završi do rujna, više neću ići u školu jer ne želim biti dvije godine u zaostatku. Dani su se sastojali od Petera, samo od Petera, snova i misli, sve dok se u subotu navečer nisam počela osjećati tako silno bijedno, zapravo strašno. Dok sam bila s Peterom, suzdržavala sam suze, poslije sam se silno smijala s Van Daanom uz punč od limuna, bila sam vesela i uzbuđena, ali samo što sam ostala sama, znala sam da se moram isplakati. Tako sam u spavaćici skliznula na pod i prvo se vrlo usrdno i dugo molila, zatim sam plakala s glavom na rukama, objemivši koljena, potpuno sklupčana na golom podu. Kada sam počela glasno jecati, ponovno sam se pribrala i suzdržala suze, budući da u susjednoj sobi nisu smjeli ništa čuti. Tada sam se počela ohrabrivati, stalno sam govorila: – Moram, moram, moram... – Potpuno ukočena zbog neobičnog položaja pala sam uz rub kreveta i nastavila se boriti, dok nisam neposredno prije pola jedanaest ponovno legla u krevet. Bilo je gotovo!

A sada je sasvim gotovo. Moram učiti, kako ne bih ostala glupa, kako bih napredovala, postala novinarka, jer to želim! Znam da *znam* pisati. Neke su priče dobre, opis ži-

vota u skrovištu je duhovit, mnogo toga iz mog dnevnika je živopisno, ali jesam li uistinu nadarena, to se još mora vidjeti.

Evin san bio je moja najbolja bajka, a čudno je to što uistinu ne znam odakle dolazi. Mnogo toga iz *Cadyina života* također je dobro, ali nije dobro i kao cjelina. Ja sam svoja najoštrija i najbolja kritičarka, sama znam što je dobro napisano, a što nije. Nitko tko sam ne piše ne zna kako je pisanje lijepo; prije sam uvijek žalila što uopće ne znam dobro crtati, ali sada sam presretna što barem znam pisati. A ako nisam dovoljno nadarena za pisanje novinskih članaka ili knjiga, još uvijek mogu pisati za sebe samu.

Ali želim napredovati, ne mogu si zamisliti da moram živjeti tako kao majka, gospođa Van Daan i sve druge žene koje rade svoj posao i poslije budu zaboravljene. Osim supruga i djece moram imati nešto čemu ću se moći potpuno posvetiti!

Želim nastaviti živjeti, i nakon svoje smrti! I zato sam tako zahvalna Bogu što mi je već pri rođenju dao mogućnost da se razvijam i pišem, dakle, da izrazim sve što je u meni.

Pisanjem ću se riješiti svega, moja tuga će nestati, a hrabrost će ponovno oživjeti. Ali, a to je veliko pitanje, hoću li ikada znati napisati nešto veliko, hoću li ikada postati novinarka i književnica?

Nadam se, oh, tako se nadam, jer pišući mogu sve zabilježiti – svoje misli, ideale i maštanja.

Na *Cadyinom životu* nisam dugo radila, u mislima točno znam kako se treba nastaviti, ali pisanje mi baš ne ide od ruke. Možda neće nikada biti gotovo, možda će završiti u košu ili u peći... To je neugodna pomisao, ali tada opet mislim: »S četrnaest godina i tako malo iskustva ne možeš pisati filozofska djela.«

Dakle, idemo dalje, s novom snagom, uspjeh će jer želim pisati!

Tvoja Anne

četvrtak, 6. travnja 1944.

Draga Kitty,

pitala si me koji su moji hobiji i što me zanima i želim ti odgovoriti. Ali upozoravam te, nemoj se zaprepastiti, jer toga ima jako puno.

Na prvom mjestu: pisanje, ali to se zapravo ne ubraja u hobije.

Broj dva: obiteljska stabla. U svim novinama, knjigama i spisima tražim obiteljska stabla francuskih, njemačkih, španjolskih, engleskih, austrijskih, ruskih, norveških i nizozemskih kraljevskih obitelji. S mnogima sam već daleko stigla, ponajprije zato što uvijek pravim bilješke kad čitam životopise i povijesne knjige. Čak prepisujem cijele odlomke iz povijesti.

Moj treći hobi je također povijest i otac mi je kupio već mnogo knjiga. Gotovo ne mogu dočekati dan kada ću moći pretraživati po knjigama u javnoj knjižnici.

Broj četiri je grčka i rimska mitologija. I o tome imam različite knjige.

Također volim filmske zvijezde i obiteljske fotografije. Luda sam za čitanjem i za knjigama. Zanima me povijest umjetnosti, a osobito pisci, pjesnici i slikari. Poslije možda dođu na red glazbenici. Izvjesnu odbojnost osjećam prema algebri, geometriji i računanju.

Sve ostale školske predmete učim sa zadovoljstvom, ali najviše povijest!

Tvoja Anne

utorak, 11. travnja 1944.

Draga Kitty,

glava mi puca, uistinu ne znam čime početi.

U petak poslijepodne (Veliki petak), igrali smo društvenu igru, kao i u subotu poslijepodne. Ti su dani su prolazili vrlo brzo i uobičajeno.

U nedjelju poslijepodne, u pola pet, k meni je na moj poziv došao Peter, u pet i petnaest otišli smo na prednji tavan, gdje smo ostali do šest sati. Od šest do sedam i petnaest na radiju je bio lijep Mozartov koncert, osobito sam uživala u *Maloj noćnoj muzici*. U sobi gotovo ne mogu slušati jer me lijepa glazba ponese.

U nedjelju navečer u osam sati Peter i ja smo otišli na prednji tavan, a da bismo mogli sjediti na mekanom, ponijeli smo nekoliko jastučića koji su se mogli naći u našoj sobi. Sjeli smo na neki sanduk. I sanduk i jastučići bili su vrlo uski, sjedili smo stisnuti jedno uz drugo i naslonili se na druge sanduke. Mouschi nam je pravio društvo, dakle, netko nas je nadzirao.

Odjednom, u petnaest do devet, zazviždao je gospodin Van Daan i pitao imamo li jastučić gospodina Dussela. Oboje smo poskočili i sišli s jastučićem, mačkom i Van Daanom.

Taj jastučić izazvao je pravu nesreću jer je Dussel bio ljutit što sam uzela njegov jastučić za spavanje. Bojao se da u njemu nema buha; zbog tog jednog jastučića uzbunio je sve druge. Peter i ja smo mu iz osвете stavili dvije oštre četke u krevet. Silno smo se smijali toj međuigri.

No, naše veselje nije dugo trajalo. U pola deset Peter je tiho pokucao na vrata i pitao oca hoće li mu pomoći gore oko jedne teške engleske rečenice.

– Tu je nešto sumnjivo – rekla sam Margot – to je samo izgovor. – Moja pretpostavka bila je točna: upravo je netko provalio u skladište. U kratkom roku, otac, Van Daan,

Dussel i Peter sišli su dolje. Margot, majka, gospođa i ja smo čekale.

Četiri žene koje se boje moraju razgovarati, to smo činile i mi, sve dok nismo odozdo čule udarac. Poslije toga je sve bilo mirno, sat je otkucao petnaest do deset. S naših je lica nestala boja, ali još smo bile mirne, iako uplašene. Gdje li su gospođa? Kakav je to bio udarac? Jesu li se možda borili s provalnicima? Deset sati, koraci na stubama. Tata je, blijed i živčan, ušao u pratnji gospodina Van Daana. – Ugasite svjetlo, polako idite gore, očekujemo policiju u kući!

Nije bilo vremena za strah, svjetla su se ugasila, ja sam još brzo uzela jaknu i otišli smo gore.

– Što se dogodilo, brzo pričajte! – Nije bilo nikoga tko bi nam mogao pričati, gospođa su opet bila dolje. Tek u deset i deset sva su četvorica došla gore, dvojica su stražarila uz Peterov otvoren prozor, vrata prema odmorištu bila su zaključana, a pomična polica zatvorena. Noćnu svjetiljku prekrili smo puloverom, zatim su počeli pričati:

Peter je čuo dva glasna udarca na odmorištu, potrčao dolje i vidio da na lijevoj strani skladišnih vrata nedostaje jedna velika daska. Pojurio je gore, upozorio obiteljsku stražu te su njih četvorica sišli. Kada su ušli u skladište, provalnici su još krali. Bez razmišljanja, Van Daan je povikao: – Policija!

Užurbani koraci vani, provalnici su pobjegli. Kako policija ne bi zamijetila rupu, ponovno su namjestili dasku, ali je ona zbog jakog udarca izvana ponovno pala na pod. Muškarce je zbunila drskost provalnika, i Van Daan i Peter osjetili su kako ih obuzima ubojiti nagon. Van Daan je sjekirom udario u pod, opet je sve bilo mirno. Ponovno su stavili dasku na rupu, ponovno nevolja! Neki je bračni par izvana osvijetlio cijelo skladište jakom džepnom svjetiljkom. – Do vrata – promrmljao je jedan od muškaraca i... sada se njihova uloga policajaca promijenila u ulogu provalnika. Sva su četvorica otrčala gore, Peter je brzo otvorio vrata i prozor kuhinje i privatnog ureda, bacio telefon na pod i na kraju su sva četvorica završila iza zidova skrovišta.

Kraj prvoga dijela.

Bračni par s džepnom svjetiljkom najvjerojatnije je upozorio policiju. Bila je nedjelja navečer – Uskrs, na Uskrsni ponedjeljak nikoga nije bilo u uredu, dakle, nitko se nije smio pomaknuti do utorka ujutro. Zamisli samo, dvije noći i jedan dan biti u takvom strahu! Nismo si ništa zamišljali, samo smo sjedili u mrklom mraku jer je gospođa Van Daan iz straha ugasila svjetiljku, glasovi su šaputali, a pri svakom šuškanju čulo se »psst, psst«.

Bilo je pola jedanaest, zatim jedanaest, nije se čuo nikakav zvuk. Tata i Van Daan dolazili su k nama naizmjenice. Zatim, u jedanaest i petnaest, dolje buka. Kod nas se moglo čuti disanje svakog člana obitelji, inače se nitko nije pomaknuo. Koraci u kući, u privatnom uredu, u kuhinji i tada... na našim stubama. Sada se više nije čulo disanje, osam je srdaca udaralo. Koraci na našim stubama, zatim škripanje pomične police. Taj trenutak je neopisiv.

– Sada smo gotovi! – rekla sam i vidjela kako nas još iste noći odvodi Gestapo.

Škripanje pomične police, dva puta. Zatim padanje nekog predmeta, povlačenje koraka, za sada smo bili spašeni! Svi smo zadržali, iz neutvrđenog smjera čula sam cvokot zubi, nitko još nije izustio ni riječ.

U kući se nije čulo više ništa, ali na odmorištu je gorjelo svjetlo, baš ispred police. Je li to zbog toga što je polica bila tako tajnovita? Je li policija možda zaboravila svjetlo? Hoće li ga netko doći ugasi? Jezici su se odvezali, više nije nikoga bilo u kući, možda je netko vani stražario.

Tada smo napravili tri stvari: iznijeli pretpostavke, drhtali od straha i morali na zahod. Kante su bile na tavanu, samo nam je mogla poslužiti Peterova limena kanta za smeće. Prvo je išao Van Daan, zatim tata, a majka se previše stidjela. Tata je donio kantu u sobu, gdje smo je Margot, gospođa i ja rado iskoristile, a na kraju se i majka odlučila na to. Stalno se tražio papir, srećom, imala sam nešto u džepu.

Kanta je zaudarala, svi su šaputali i bili smo umorni, bilo je dvanaest sati.

– Lezite na pod i spavajte! – Margot i ja smo dobile svaka po jedan jastuk i pokrivač. Margot je legla uz ormar s namirnicama, a ja između nogu stola. Na podu nije tako jako zaudaralo, ali gospođa je nečujno donijela još klora, a krpa, kojom je prekrila posudu, poslužila je kao drugo zaštitno sredstvo.

Pričanje, šapat, strah, smrad, vjetrovi i vječito sjedenje na posudi, pa ti pokušaj spavati! Međutim, u pola tri postala sam preumorna i do pola četiri više ništa nisam čula. Probudila sam se kada je gospođa stavila glavu na moju nogu.

– Molim vas, dajte mi da obučem nešto! – zamolila sam. Dali su mi, ali ne pitaj što – vunene hlače preko pidžame, crveni pulover i crnu suknju, bijele čarape i poderane doljenke.

Gospođa je ponovno zauzela mjesto na stolcu, a gospodin je legao na moja stopala. Od pola četiri počela sam razmišljati, još uvijek sam drhtala pa Van Daan nije mogao spavati. Pripremala sam se za povratak policije i da tada moramo priznati da smo se skrivali; ili će to biti dobri Nizozemci, onda smo spašeni; ili pripadnici NSB-a⁴⁶, tada ćemo ih morati potkupiti!

– Sakrijte radio! – uzdahnula je gospođa Van Daan.

– Da, da, bacite ga u peć – odgovorio je gospodin Van Daan – ako pronađu nas, smiju pronaći i radio!

– Tada će pronaći i Annin dnevnik – umiješao se otac.

– Spalimo ga onda – predložio je najprestrašeniji od svih.

Ovo, i kada je policija lupala po polici, bili su trenuci kada sam se najviše bojala. – Ne moj dnevnik, moj dnevnik ide samo zajedno sa mnom! – Srećom, tata više nije ništa odgovarao.

⁴⁶ *Nationaal-Socialistische Beweging*, Nationalsocijalistički pokret, pristaše nacizma u Nizozemskoj.

Nema smisla da ti citiram sve te razgovore kojih se još sjećam; toliko se puno govorilo. Tješila sam gospođu koja se jako bojala. Razgovarali smo o bijegu, o ispitivanju Gestapa, o telefoniranju i o tome kako moramo biti hrabri.

– Moramo se ponašati kao vojnici, gospođo, ako moramo umrijeti, pa dobro onda, umrimo za kraljicu i za domovinu, za slobodu, istinu i pravdu, kao što Radio Oranje uvijek govori. Jedino što je strašno je to što ćemo i druge povući sa sobom.

Gospodin Van Daan je nakon sat vremena zamijenio mjesto sa svojom suprugom, a tata je došao k meni. Muškarci su pušili cigaretu za cigaretom, tu i tamo čuo se duboki uzdah, zatim obavljanje nužde i nakon toga sve ispočetka.

Četiri sata, pet sati, pola šest. Onda sam sjela pokraj Petera uz njegov prozor i slušala, sjedili smo tako blizu jedno drugoga da smo mogli osjetiti kako nam tijela drhte; s vremena na vrijeme progovorili bismo koju riječ i pažljivo osluškivali. U susjednoj sobi razmaknuli su zastore. U sedam sati htjeli su nazvati Koophuisa da pošalje nekoga ova-mo. Sada su pisali popis što sve trebaju telefonski ispričati Koophuisu. Opasnost da će stražar pred vratima ili u skladištu čuti telefoniranje, bila je velika, a još je veća bila opasnost da će se vratiti policija.

Evo natuknica:

Provala: u kući bila policija, došli do vrata s policom, nisu išli dalje. Provalnici su, očito ometeni, silom otvorili vrata skladišta i pobjegli kroz vrt. Glavni ulaz zatvoren zasunom, Kraler je *sigurno* izašao kroz druga vrata.

Pisaći strojevi i stroj za računanje na sigurnom su u crnom sanduku u privatnom uredu.

Pokušati upozoriti Henka i uzeti ključ od Elli, pogledati u ured, izgovor: hranjenje mačke.

Dalje se sve odvijalo po planu. Nazvali su Koophuisa, pisaći strojevi koji su bili kod nas gore stavljeni su u sanduk. Zatim smo sjeli za stol i čekali Henka ili policiju.

Peter je zaspao, a gospodin Van Daan i ja ležali smo na podu, kada smo dolje čuli glasne korake. Tiho sam ustala. – To je Henk!

– Ne, nije, to je policija! – rekli su ostali.

Netko je kucao na naša vrata, Miep je zazviždala. To je bilo previše za gospođu Van Daan, mlitava i blijeda kao krpa srušila se na stolac. Da je napetost potrajala još samo minutu, onesvijestila bi se.

Kada su Henk i Miep ušli, naša je soba pružala prekrasnu sliku; sam je stol bio vrijedan fotografiranja. Časopis *Cinema & Theater* otvoren na stranici s nekim plesačicama, uprljan džemom i sredstvom protiv proljeva, dvije posude džema, jedna polovica i jedna četvrtina peciva, ogledalo, češalj, šibice, pepeo, cigarete, duhan, pepeljara, knjige, gaće, džepna svjetiljka, toaletni papir i tako dalje šaroliko su se ispremijevali.

Henk i Miep su, naravno, bili pozdravljeni uzvicima i suzama. Henk je zatvorio rupu drvetom, i odmah je otišao obavijestiti policiju o provali. Miep je ispod vrata skladišta

pronašla i pismo noćnog čuvara Slagtera, koji je opazio rupu i upozorio policiju. Njega će Henk također potražiti.

Imali smo pola sata da se dotjeramo. Još nikada nisam vidjela da se nešto toliko promijenilo u pola sata kao sada. Margot i ja smo dolje namjestile krevete, otišle na zahod, oprale zube i ruke i namjestile frizuru. Nakon toga sam još malo pospremila sobu i ponovno otišla gore. Tamo je stol već bio pospreman, natočile smo vodu, skucale kavu i čaj te ugrijale mlijeko i postavile stol jer je bilo vrijeme za kavu. Tata i Peter ispraznili su posude za obavljanje nužde i očistili ih toplom vodom i klorom.

U jedanaest sati sjedili smo za stolom s Henkom, koji se vratio i malo-pomalo ponovno je postalo ugodno. Henk je pričao sljedeće:

– Kod Slagtera je njegova supruga pričala, jer on je još spavao, da je njezin suprug pri obilasku oko kanala kod nas otkrio rupu i pozvao policajca s kojim je prošao kroz zgradu. U utorak će doći Kraleru i ispričati mu ostatak. U policijskoj postaji nisu još znali ništa o provali, ali su odmah zapisali da će doći u utorak kako bi to pogledali.

Na povratku je Henk slučajno susreo našeg dobavljača krumpira i ispričao mu o provali.

– Znam to – rekao je ovaj smireno. – Sinoć sam sa suprugom prolazio pokraj vaše zgrade i vidio rupu u vratima. Moja je supruga već htjela otići, ali ja sam pogledao sa džepnom svjetiljkom i tada su lopovi odmah pobjegli. Za svaku sigurnost, nisam nazvao policiju, jer u vašem slučaju to nisam htio učiniti. Ne znam ništa, ali mnogo toga slutim. – Henk mu je zahvalio i otišao. Taj čovjek sigurno pretpostavlja da smo mi ovdje, jer donosi krumpire uvijek oko podneva. Kakav dobar čovjek!

Nakon što je Henk otišao i nakon što smo oprale posuđe, bio je već jedan sat. Svi smo otišli spavati. U petnaest do tri sam se probudila i vidjela da je gospodin Dussel već nestao. Sasvim slučajno, pospanog lica, u kupaonici sam sreća Petera, koji je upravo sišao. Dogovorili smo se da ćemo se naći dolje.

Dotjerala sam se i pošla dolje. – Usuđuješ li se još ići na prednji tavan? – upitao je. Potvrdila sam, uzela jastučić te smo otišli na prednji tavan. Vrijeme je bilo prekrasno, a iako su ubrzo počele zavijati sirene, ostali smo gdje smo bili. Peter me zagrljio, i ja sam njega i tako zagrljeni smo ostali i mirno čekali dok nas nije Margot u četiri došla pozvati na kavu.

Jeli smo kruh, pili limunadu i šalili se (dakle, ponovno smo uspjeli) i inače je sve proteklo normalno. Navečer sam zahvalila Peteru jer je najhrabriji od svih.

Nitko od nas nije se nikada nalazio u takvoj opasnosti kao te noći. Bog nas je jako zaštitio, zamisli samo: policija uz našu tajnu policu, svjetlo pred njom gori, a nisu nas primijetili!

Kad počne invazija s bombardiranjima, svatko je odgovoran sam za sebe, ali ovdje još strahujemo i za naše nevine i dobre zaštitnike. – Spašeni smo, spašavaj nas i dalje! – To je jedino što možemo reći.

Taj je događaj sa sobom donio mnogo promjena. Gospodin Dussel od tada navečer sjedi u kupaonici, a ne više u dolje u Kralerovu uredu. Peter u pola devet i pola deset pregledava kuću. Peterov prozor noću više ne smije biti otvoren. Poslije pola deset navečer ne smije se više puštati voda u zahodu. Danas navečer dolazi tesar koji će još učvrstiti vrata skladišta.

U *Skrovištu* se sada stalno vode rasprave. Kraler nam je predbacio da smo neopretni. Henk je također rekao da u takvom slučaju ne smijemo silaziti dolje. Jako su nas podsjetili na to da se skrivamo, da smo okovani Židovi, prikovani za jedno mjesto, bez ikakvih prava, ali s tisućama obveza. Mi Židovi ne smijemo se povoditi za svojim osjećajima, moramo biti hrabri i jaki, moramo prihvatiti sve nedaće i ne smijemo gundati, moramo činiti što je u našoj moći i pouzdati se u Boga. Jednom će taj strašni rat ipak proći, jednom ćemo ponovno biti ljudi, a ne samo Židovi.

Tko nam je to nametnuo? Tko je nas Židove učinio iznimkom od svih ostalih naroda? Tko nas je do sada pustio da toliko patimo? Bog je taj koji nas je učinio takvima, ali i Bog će biti taj koji će nas podići. Ako podnesemo svu tu patnju i još uvijek ostanemo Židovi, tada će Židovi, koji su bili prokleti, postati uzor. Tko zna, možda će baš naša vjera naučiti svijet, a time i sve narode, dobru, i zato, samo zato, moramo patiti. Nikada ne možemo postati samo Nizozemci ili samo Englezi ili bilo što drugo, uvijek ćemo uz to ostati Židovi, ali mi to i želimo ostati. Budite hrabri! Ostanimo uvijek svjesni naše zadaće i nemojmo prigovarati, uvijek će postojati nekakav izlaz, Bog nikada nije napustio naš narod. Židovi su preživjeli kroz sva stoljeća, kroz sva su stoljeća Židovi morali patiti, ali i kroz sva su ta stoljeća Židovi ojačali. Slabi će pasti, ali jaki će preživjeti i nikada neće nestati!

Te sam noći zapravo mislila da ću umrijeti, čekala sam policiju, bila sam spremna, spremna kao vojnik na bojnopolju. Rado bih se žrtvovala za domovinu, ali sada, kada sam spašena, prva mi je želja da nakon rata postanem Nizozemkom!

Volim Nizozemce, volim našu zemlju, volim jezik i želim ovdje raditi. I ako budem morala pisati i samoj kraljici, neću odustati dok ne ostvarim svoj cilj!

Sve više postajem neovisna od svojih roditelja, tako mlada kakva jesam, spremnija sam uhvatiti se u koštac sa životom i imam ispravniji i istinskiji osjećaj za pravdu od majke. Znam što želim, imam cilj, imam vlastito mišljenje, imam vjeru i ljubav. Pustite me da budem što jesam, tada ću biti zadovoljna. Znam da sam žena, žena s unutarnjom snagom i s mnogo hrabrosti.

Ako me Bog ostavi na životu, postići ću više nego što je majka ikada postigla, neću ostati beznačajna, radit ću u svijetu i za ljude!

I sada znam da su hrabrost i vedrina najvažniji.

Tvoja Anne

petak, 14. travnja 1944.

Draga Kitty,

atmosfera je ovdje još uvijek jako napeta. Pim kipi, gospođa zbog prehlade leži u krevetu i gundā, gospodin nema cigareta i blijed je, Dussel, koji je žrtvovao veliki dio svojih udobnosti, stalno ima primjedbe itd., itd.

Trenutačno zaista nemamo sreće. Zahod curi, a slavina je potrgana. Zahvaljujući brojnim vezama, i jedno i drugo ubrzo će se popraviti.

Ponekad sam sentimentalna, znam, ali... ovdje još katkad ima mjesta za sentimentalnost. Kada Peter i ja sjedimo negdje između puno smeća i prašine na kakvom tvrdom drvenom sanduku, čvrsto zagrljeni, on s mojim uvojkom u ruci; kada ptice vani cvrkuću drhtavim glasom, kada vidiš kako drveće zeleni, kada te sunce mami van, kada je nebo tako plavo, oh, tada, tada želim toliko toga!

Ovdje se mogu vidjeti samo nezadovoljna i mrzovoljna lica, mogu se čuti samo uzdasi i prigušeno jadikovanje, čini se kao da nam je odjednom postalo strašno loše. Zapravo, ovdje je loše onoliko koliko si čovjek sam napravi. Ovdje u *Skrovištu* nitko ne pruža dobar primjer, svatko se mora pobrinuti da izađe na kraj sa svojim lošim raspoloženjem. Svaki dan čuješ: »Kada bi barem bilo gotovo!«

Moj posao, moja nada, moja ljubav, moja hrabrost... Sve mi to daje snagu i čini me dobrom.

Čvrsto vjerujem, Kit, da sam danas malo šašava, a ne znam zašto. Sve je tako zbrkano, nepovezano i ponekad ozbiljno sumnjam hoće li poslije ikoga zanimati ovo moje blebetanje. »Povjeravanje ružnog pačeta« bit će naslov ove gluposti. Gospodin Bolkestein i Gerbrandy⁴⁷ sigurno neće imati velike koristi od mojih dnevnika.

Tvoja Anne

nedjelja ujutro, nešto prije 11 sati, 16. travnja 1944.

Najdraža Kitty,

zapamti jučerašnji dan, jer je on jako važan u mojem životu. Nije li svakoj djevojci važan dan kada dobije prvi poljubac? Dakle, i meni je toliko važan! Bramov poljubac u desni obraz se ne računa, kao ni poljubac gospodina Walkera u desnu ruku.

Kako sam odjednom došla do tog poljupca, to ću ti sada ispričati.

⁴⁷ Pieter Sjoerds Gerbrandy (1885-1961), nizozemski političar, od 1940. do 1945. godine premijer nizozemske vlade u progonstvu u Londonu.

Sinoć sam u osam sati sjedila s Peterom na njegovom divanu i ubrzo me zagrlio. – Hajdemo se malo pomaknuti – rekla sam – da ne udaram glavom od ormarić. – Pomaknuo se gotovo u kut, provukla sam ruku ispod njegove i zagrlila ga oko leđa, a on me gotovo prekrrio zagrlivši me oko ramena.

I prije smo tako sjedili, ali nikada tako blizu jedno drugoga kao sinoć. Čvrsto me stisnuo uza se, lijevom stranom privila sam mu se na grudi, moje srce je već počelo kućati brže, ali još nismo bili gotovi. Nije mirovao sve dok moja glava nije ležala na njegovom ramenu, a njegova na mojoj. Kada sam se nakon približno pet minuta ponovno uspravila, odmah je objema rukama uhvatio moju glavu i privukao je k sebi. Oh, bilo je prekrasno, nisam mogla ni govoriti, moj užitak bio je prevelik. Pomalo nespretno milovao mi je obraz i ruku, igrao se s mojim uvojcima, a glave su nam gotovo stalno bile priljubljene jedna uz drugu. Kitty, ne mogu ti opisati osjećaj koji me tada obuzeo, bila sam presretna, a vjerujem da je bio i on.

U pola devet smo ustali. Peter je obuo tenisice kako bi bio što tiši dok po drugi put obilazi kuću, a ja sam stajala pokraj njega. Ne znam kako se to iznenada dogodilo, ali prije nego što smo sišli, poljubio me kroz kosu – napola u lijevi obraz, a napola u uho. Otrčala sam dolje, ne osvrćući se, i jedva čekam danas!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 17. travnja 1944.

Draga Kitty,

misliš li da bi otac i majka odobrili da sjedim na divanu i ljubim se s jednim mladićem – jedan mladić od sedamnaest i pol i djevojka s nepunih petnaest? Vjerujem da ne, ali u tome se moram osloniti na sebe. Tako je mirno i sigurno ležati u njegovim rukama i sanjariti, tako je uzbudljivo osjetiti njegov obraz uz moj, tako je prekrasno znati da me netko čeka. Ali, doista postoji »ali«, hoće li Peter htjeti ostati samo na tome? Nisam još zaboravila njegovo obećanje, ali... on je dečko!

I sama znam da sam vrlo rano počela; drugima je neshvatljivo što sam tako samostalna, nemam još ni petnaest godina. Gotovo sam sigurna da Margot nikada ne bi poljubila nekog mladića ako nisu u pitanju zaruke ili vjenčanje. Ni Peter ni ja nemamo takve planove. Ni majka sigurno nije dotaknula drugog muškarca prije tate. Što bi rekle moje prijateljice da znaju da sam ležala u Peterovu naručju sa srcem na njegovim prsima, glavom na njegovom ramenu, s njegovim licem na momemu?

Oh, Anne, kako skandalozno; ali uistinu, ne smatram to skandaloznim; zatvoreni smo ovdje, odsječeni od svijeta, u strahu i brigama, osobito u posljednje vrijeme, i zašto bismo mi koji se volimo bili razdvojeni? Zašto bismo čekali prikladne godine? Zašto bismo puno ispitivali?

Odлучila sam sama paziti na sebe, on me nikada ne bi želio povrijediti ili rastužiti. Zašto onda ja ne bih učinila ono što mi srce nalaže i oboje nas učinila sretnima? Ipak, Kitty, vjerujem da primjećuješ moje dvojbe, mislim da se moja iskrenost suprotstavlja tajnama koje imam. Misliš li da je moja dužnost reći tati što radim? Misliš li da neka treća osoba mora saznati za našu tajnu? Nestalo bi mnogo toga lijepoga, ali bi li me to umirilo? Razgovarat ću s »njim« o tome.

Oh da, želim s njim razgovarati o mnogo toga, jer ne vidim smisao samo u međusobnom milovanju. Razmjenjivanje misli podrazumijeva puno povjerenja, ali ćemo sigurno oboje biti jači ako budemo svjesni tog povjerenja!

Tvoja Anne

utorak, 18. travnja 1944.

Draga Kitty,

ovdje je sve dobro. Tata je rekao da s pravom očekuje operacije velikih razmjera prije 20. svibnja – i u Rusiji i u Italiji, te na Zapadu; što vrijeme više odmiče, sve mi je teže zamisliti oslobađanje iz našeg položaja.

Jučer smo Peter i ja napokon stigli do razgovora koji se odgađao najmanje deset dana. Objasnila sam mu sve o djevojkama i nisam se ustručavala govoriti o najintimnijim stvarima. Večer je završila uzajamnim poljupcem, baš negdje pokraj usta. To je uistinu lijep osjećaj.

Možda jednom ponesem gore svoju bilježnicu s lijepim rečenicama kako bismo napokon mogli dublje zaći u neke stvari. Ležanje u naručju dan za danom me ne ispunjava, i nadam se da je i njemu tako.

Nakon prevrtljive zime imamo predivno proljeće, travanj je uistinu prekrasan – nije ni pretopao ni prehladan, samo tu i tamo poneki pljusak. Naš je kesten već prilično zelenio, ponegdje se čak naziru cvjetići.

Elli nam je u subotu donijela četiri buketa cvijeća: tri buketa narcisa i jedan zumbula koji je bio za mene.

Moram raditi algebru, Kitty. Doviđenja!

Tvoja Anne

srijeda, 19. travnja 1944.

Draga moja,

ima li što ljepše na svijetu nego sjediti pred otvorenim prozorom i promatrati prirodu, slušati cvrkut ptica, osjećati sunce na obrazu i držati dragoga u naručju? Tako je umirujuće i sigurno osjećati njegove ruke oko sebe, znati da je blizu, a ipak šutjeti; to ne može biti loše jer ovaj je mir dobar. Oh, kada nam barem nitko nikada ne bi smetao, pa čak ni Mouschi.

Tvoja Anne

četvrtak, 27. travnja 1944.

Draga Kitty,

jutros je gospođa bila jako loše volje, samo se žalila! Prvo zbog prehlade, kako ne može dobiti nikakve bombone protiv kašlja i da ne može izdržati silno puhanje nosa. Zatim kako sunce ne sja, invazija ne dolazi, kako ne možemo gledati kroz prozor, itd., itd. Jako smo joj se smijali, a sigurno nije bilo tako strašno jer se i ona smijala s nama.

Trenutačno čitam knjigu *Car Karlo V.*, koju je napisao jedan profesor sveučilišta u Göttingenu.⁴⁸ Radio je na njoj četrdeset godina. U pet dana pročitala sam pedeset stranica, više od toga ne mogu. Knjiga ima 598 stranica, pa možeš izračunati koliko dugo ću je čitati, i onda još drugi dio! Ali... jako je zanimljiva!

Što školkarka sve ne radi u jednom danu, pogledaj mene! Prvo sam prevela s nizozemskog na engleski jedno poglavlje o Nelsonovoj⁴⁹ posljednjoj bitci. Zatim sam čitala o norveškom ratu (1700.-1721.),⁵⁰ o Petru Velikom, Karlu XII., Augustu Jakom, Stanislavu

⁴⁸ Autor te knjige je njemački povjesničar Karl Brandi (1868-1946). Studija o Karlu V. Habsburgu (1500-1558), caru Svetog Rimskog Carstva, njegovo je životno djelo.

⁴⁹ *Horatio Nelson* (1758-1805), britanski viceadmiral. Njegova je posljednja bitka glasonovita bitka kod Trafalgara 21. listopada 1805. godine, kada je britanska flota pobijedila udruženu Napoleonovu francusko-španjolsku flotu, ali je Nelson poginuo.

⁵⁰ Rat koji je poznatiji kao *Veliki sjeverni rat* ili *Nordijski rat*, između Švedske i saveznika s jedne strane, te saveza Rusije, Danske-Norveške, Poljske-Litve, Saske i drugih zemalja s druge strane, oko dominacije na Baltiku, pri čemu su pojedine zemlje mijenjale stranu. Završio je porazom Švedske i usponom Rusije.

Leszczyńskom, Mazepi,⁵¹ o Görzu,⁵² Brandenburg, Zapadnoj i Istočnoj Pomeraniji, Danskoj – zajedno s pripadajućim godinama.

Zatim sam stigla u Brazil, čitala o bahijskom duhanu, o obilju kave, o milijun i pol stanovnika Rio de Janeira, o Pernambucu i Sao Paulu, i da ne zaboravim o Amazoni. O crncima, mulatima, mesticima, bijelcima, o više od pedeset posto nepismenih i o malariji. Budući da mi je ostalo još malo vremena, još sam na brzinu pregledala jedno obiteljsko stablo. Ivan Stari, Vilim Ludvig, Ernst Kazimir I., Henrik Kazimir I., sve do male Margriete Franciske (rođene 1943. godine u Ottawi).⁵³

Dvanaest sati: na tavanu sam nastavila s programom o povijesti Crkve... Uf! Sve do jedan sat.

Nakon dva sata jedno se dijete (hm, hm) ponovno prihvatilo učenja – ovog puta na red su došli majmuni uskonosci i širokonosci. Kitty, reci brzo koliko nilski konj ima prstiju!

⁵¹ *Petar Veliki* (1672-1725), ruski car i reformator. *Karlo XII.* (1682-1718), švedski kralj i vojskovođa u vrijeme Sjevernog rata. *August II. Jaki* (1670-1733), poljski kralj i saski izborni knez; Karlo XII. prisilio je poljski Sejm (skupštinu) da ga smijeni i na njegovo mjesto postavi njegovog kandidata, velikaša *Stanisława Leszczyńskog* (1677-1766), no nakon poraza Šveđana od Rusa 1709. godine August II. Jaki se vraća na poljsko prijestolje. *Ivan Stepanovič Mazepa* (1639-1709), ukrajinski plemić, prosvjetitelj, hetman (zapovjednik) kozачke vojske u doba Sjevernog rata, saveznik Šveđana.

⁵² Grofovi *von Görz* su velikaška obitelj koja je vladala gradom i povijesnom pokrajinom Gorica (tal. Gorizia, njem. *Görz*), na današnjoj granici Italije i Slovenije, te brojnim drugim zemljama i pokrajinama. Obitelj je izumrla do 16. stoljeća, nakon čega su njihovi posjedi pripali Habsburzima. Nije jasno misli li Anne na pokrajinu (vjerojatnije), ili pak na nekog određenog člana dinastije.

⁵³ *Ivan Stari* (Jan de Oude ili Ivan VI., 1536-1606) i njegovi sinovi *Vilim Ludvig* (Willem Lodewijk, 1560-1620) i *Ernst Casimir I.* (1573-1632), te Ernstov sin *Hendrik Casimir I.* (1612-1640), nizozemski velikaši iz obitelji Nassau-Dillenburg, istaknuti u borbi za oslobađanje Nizozemske od španjolske vlasti u doba Nizozemske revolucije (Osamdesetogodišnjeg rata), nakon kojega je formirana Republika Ujedinjena Nizozemska. *Margriet Franciska*, treća kći buduće nizozemske kraljice Julijane iz dinastije Oranje-Nassau i njezinog muža, njemačkog kraljevića Bernharda od Lippe-Biesterfelda, rođena u izbjeglištvu u glavnom gradu Kanade. Dinastija Oranje (Orange), a potom Oranje-Nassau na nizozemskom je kraljevskom tronu od 1814. godine, a i ranije su obnašali različite titule i igrali istaknutu ulogu u povijesti te zemlje.

Zatim je uslijedila Biblija, Noina arka, Sem, Ham i Jafet. Zatim Karlo V. Kod Petera sam čitala *Pukovnika* od Thackeraya,⁵⁴ na engleskom. Provjera francuskih riječi, a onda usporedba Mississippija s Missourijem.

Još uvijek sam prehladena, a zarazila sam i Margot i tatu i mamu. Samo da se Peter ne prehladi. Htio je da ga poljubim i nazvao me svojim »Eldoradom«. Baš je šašav! Ali ipak je drag!

Dosta za danas, *adieu*!

Tvoja Anne

petak, 28. travnja 1944.

Draga Kitty,

nisam nikada zaboravila onaj san o Peteru Wesselu (pogledaj početak siječnja). Kada pomislim na to, još uvijek osjećam njegov obraz na svome, i to je onaj prekrasan osjećaj koji je potisnuo sve ono što je ružno. S ovim Peterom ponekad sam osjećala isto, ali nikada tako jako, sve dok... nismo sinoć, kao i obično, zagrljeni sjedili na divanu. Tada je odjednom iščeznula ona poznata Anne i na njezino je mjesto došla druga Anne – druga Anne koja nije nestašna i šaljiva, nego koja samo želi voljeti i biti nježna.

Sjedila sam priljubljena uz njega i osjećala kako me preplavljaju osjećaji; suze su mi navrle na oči, lijeva je pala na njegovo radno odijelo, a desna mi se otkotrljala niz nos, te kroz zrak pala također na njegovo radno odijelo. Je li on to primijetio? Nikakvim pokretom nije pokazao da jest. Je li se osjećao isto kao i ja? Gotovo da nije izustio ni riječ. Zna li da pred sobom ima dvije Anne? Sve su to pitanja bez odgovora.

U pola devet sam ustala i otišla do prozora gdje se uvijek opraštamo. Još uvijek sam drhtala, još uvijek sam bila Anne broj dva, on mi je prišao, a ja sam obavila ruke oko njegovog vrata i poljubila ga u lijevi obraz i baš sam željela u desni, kad su moje usne susrele njegove te smo ih pritisnuli jedne uz druge. Zaneseno smo se grlili, iznova i iznova, oh, kako nikada više ne bismo prestali!

Peter ima potrebu za nježnosti; prvi put u životu je otkrio jednu djevojku te je prvi put vidio da i najnapornije djevojke imaju srce i osjećaje, i da se mijenjaju čim si sam s njima. Po prvi put u životu dao je nekome sebe i svoje prijateljstvo – nikada prije nije

⁵⁴ William Makepeace Thackeray (1811-1963), slavni engleski književnik iz viktorijanskog razdoblja (realizam), najpoznatiji po romanu *Sajam taštine*. Vjerojatno se radi o njegovom povijesnom romanu *Povijest Henryja Esmonda* (1852.), s podnaslovom *Pukovnika u službi njezine visosti kraljice Anne*, koji je radnjom smješten u 17. stoljeće.

imao prijatelja ili prijateljicu. Sada smo pronašli jedno drugo: ni ja nisam poznavala nje, nisam ni s kime bila tako bliska, a sada sve ovo...

Ponovno se javlja pitanje koje mi ne da mira: »Je li to u redu? Je li u redu što sam se tako brzo prepustila, što sam toliko strastvena, jednako strastvena i čeznutljiva kao Peter? Smijem li se ja, jedna djevojka, tako ponašati?«

Postoji samo jedan odgovor: »Toliko žudim... toliko već dugo žudim, tako sam dugo usamljena i sada sam našla utjehu!«

Ujutro se ponašamo uobičajeno, poslijepodne još uvijek uglavnom isto (osim ponekad), ali navečer na površinu izbija čežnja koju smo potiskivali cijeli dan, kao i sreća i zadovoljstvo od prije i samo mislimo jedno na drugo. Svake večeri, nakon zadnjeg poljupca, željela bih pobjeći da ga više ne gledam u oči, pobjeći u mrak, daleko i sama!

I što dobijem kad se spustim tih četrnaest stuba? Jarko svjetlo, zapitkivanja i smijeh, moram se nositi s tim i ne smijem ništa pokazati. Moje je srce još uvijek previše slabo da bi se oporavilo od sinočnjeg šoka. Nježna Anne pojavljuje se suviše rijetko da bi dopustila da je odmah istjeraju kroz vrata. Peter me dirnuo dublje nego itko do sada, osim u snu! Peter me zgrabio, okrenuo iznutra prema van, i nije li tada razumljivo da je svakom čovjeku nakon toga potreban mir kako bi se oporavio?

Oh, Peter, što si mi učinio? Što želiš od mene? Kamo ovo vodi?

Oh, sada shvaćam Elli – sada kada ovo proživljavam shvaćam njezinu sumnju. Da sam starija i da se želi oženiti mnome, što bih odgovorila? Anne, budi iskrena! Ti se ne bi mogla udati za njega, ali bilo bi teško i prekinuti. Peter još nema dovoljno izgrađen karakter, nema dovoljno snage volje, hrabrosti i jačine. Još je uvijek dijete, emocionalno nije stariji od mene; samo želi pronaći mir i sreću.

Imam li uistinu samo četrnaest godina? Jesam li uistinu još glupa školarka? Jesam li uistinu tako neiskusna u svemu? Iskusnija sam nego drugi, proživjela sam nešto što gotovo nitko od mojih vršnjaka nije proživio. Bojim se sama sebe, bojim se da se u svojoj čežnji prebrzo dajem. Kako će poslije biti s drugim dečkima? Oh, to je tako teško, uvijek se bore srce i razum; sve dođe u svoje vrijeme, ali jesam li sigurna da sam izabrala pravo vrijeme?

Tvoja Anne

utorak, 2. svibnja 1944.

Draga Kitty,

u subotu navečer pitala sam Petera misli li da bih trebala reći tati nešto o nama, i nakon malo oklijevanja, rekao je da misli da trebam. Bila sam sretna jer to dokazuje da je dobronamjeran. Čim sam došla dolje, otišla sam s tatom po vodu i već sam na stubama

rekla: – Tata, ti sigurno shvaćaš da kada smo Peter i ja zajedno, ne sjedimo baš metre udaljeni jedno od drugoga? Misliš li da je to loše? – Tata nije odmah odgovorio, a onda je rekao: – Ne, ne mislim da je to loše, ali, Anne, u ovom skučenom prostoru moraš biti oprezna. – Još je rekao nešto u tom smislu, a onda smo otišli gore. U nedjelju ujutro pozvao me k sebi i rekao mi: – Anne, još sam razmišljao o onome, (već sam se uplašila), zapravo ovdje u skrovištu to i nije u redu, mislio sam da ste samo prijatelji. Je li Peter zaljubljen?

– Ni govora – odgovorila sam.

– Da, ti znaš da vas razumijem, ali ti moraš biti suzdržana; nemoj više tako često odlaziti gore, nemoj ga ohrabrivati više nego što treba. U tim stvarima muškarac je uvijek aktivna strana; žena se može suzdržati. Posve je drukčije vani, na slobodi: viđaš druge mladiće i djevojke, možeš otići negdje, baviti se sportom i raznim drugim stvarima, ali ovdje, ako ste prečesto zajedno i ako poželiš otići, ne možeš, jer vidite se svakog sata, zapravo stalno. Budi oprezna, Anne, i nemoj to preozbiljno shvaćati!

– Ne shvaćam, tata, ali Peter je pristojan, drag dečko!

– Da, ali nema jak karakter, i lako se može utjecati na njega u dobrom, ali i u lošem smislu. Nadam se da će ostati dobar, jer je takav po prirodi!

Još smo malo razgovarali i dogovorili se da će tata i s njim razgovarati.

U nedjelju poslijepodne, dok smo bili na prednjem tavanu, upitao me: – I, Anne, jesi li razgovarala s ocem?

– Jesam – odgovorila sam – ispričat ću ti. Tata misli da to nije loše, ali kaže da ovdje, gdje smo tako blizu jedno drugome, lako može doći do sukoba.

– Ali, dogovorili smo se da se nećemo svađati i ja se namjeravam toga pridržavati!

– I ja, Peter, ali tata nije mislio da je s nama ovako, mislio je da smo samo prijatelji. Misliš li da to sad neće ići?

– Ja mislim da hoće, a ti?

– I ja. Također sam rekla tati da imam povjerenja u tebe. Vjerujem ti, Peter, toliko koliko vjerujem i tati, i uvjerena sam da si vrijedan toga, nije li tako?

– Nadam se. – (Bio je stidljiv i zacrvenio se.) – Vjerujem u tebe, Peter – nastavila sam. – Vjerujem da imaš dobar karakter i da ćeš napredovati u ovom svijetu.

Zatim smo razgovarali o drugim stvarima, a poslije sam još rekla: – Kad izađemo odavde, znam da više nećeš mariti za mene.

Raspalio se: – To nije istina, Anne, *ne smiješ* tako misliti o meni! – Tada me netko pozvao.

Tata je razgovarao s njim, rekao mi je danas. – Tvoj tata misli da bi naše prijateljstvo moglo prerasti u zaljubljenost – rekao je. – No, ja sam odgovorio da ćemo se suzdržavati.

Tata bi sada htio da navečer više ne odlazim tako često gore, ali ja to ne želim, ne samo zato što volim biti s Peterom nego zato što sam rekla da mu vjerujem. Uistinu mu vjerujem i želim mu to i dokazati, a to je nemoguće ako zbog nepovjerenja ostanem dolje.

Ne, ići ću!

Tvoja Anne

srijeda, 3. svibnja 1944.

Draga Kitty,

prvo tjedne novosti. Politika je na odmoru, nemam ti baš ništa priopćiti. Ja također polako počinjem vjerovati da će do invazije doći, ipak ne mogu pustiti Ruse da sve sami obave; usput, oni trenutačno ne rade ništa.

Jesam li ti već rekla da nema Mof? Prošlog četvrtka nestao je bez traga. Sigurno je već u mačjem nebu, dok neki prijatelj životinja od njega priprema ukusno jelo. Možda će neka djevojčica dobiti kapu od njegova krzna. Peter je jako tužan zbog toga.

Od subote ručamo u pola dvanaest, od jutra moramo izdržati s jednom šalicom kafe – to nam ušteduje jedan obrok. Još je uvijek teško nabaviti povrće, danas smo ručali trulu kuhanu salatu. Obična salata, špinat i kuhana salata, ništa drugo. Uz to još i truli krumpiri – izvrsna kombinacija!

Kao što si sigurno možeš zamisliti, ovdje se u očaju često pitamo: »Čemu, oh, čemu služi rat? Zašto ljudi ne mogu živjeti u miru? Zašto se sve mora uništiti?«

Pitanje je razumljivo, ali do sada još nitko nije pronašao zadovoljavajući odgovor. Da, zašto se u Engleskoj prave sve veći avioni, sve teže bombe, te se istodobno grade stambeni blokovi? Zašto se svakoga dana troše milijuni za rat, a za medicinu, umjetnike, siromahe nema ni centa?

Zašto neki ljudi moraju gladovati, a u drugim dijelovima svijeta trune višak hrane? Oh, zašto su ljudi tako ludi?

Ne vjerujem da su samo veliki ljudi – državni vladari i kapitalisti – krivi za rat. Oh, ne, i mali čovjek je jednako kriv, inače bi se narodi već odavno pobunili! U ljudima jednostavno postoji poriv za razaranjem, za ubijanjem i za divljanjem. Dok god se čitavo čovječanstvo – bez ijedne iznimke – ne preobrazi u potpunosti, bjesnjet će rat i sve što je izgrađeno, uzgajano i njegovano, ponovno će se uništiti i razoriti, da bi se nakon toga počelo ispočetka!

Često sam potištena, ali nikada nisam očajna. Ovo skrivanje doživljam kao opasnu pustolovinu, istodobno romantičnu i zanimljivu. Svaku oskudicu opisujem u dnevniku kao nešto zabavno. Jednostavno sam odlučila da ću voditi drukčiji život od drugih djevojaka, a poslije drukčiji život od običnih kućanica. Ovo je dobar početak zanimljivog

života i zato, samo zato, u najopasnijim se trenucima moram smijati smiješnoj strani svega toga.

Mlada sam i posjedujem mnoge skrivene osobine; mlada sam, jaka i proživljavam veliku pustolovinu. Još uvijek sam usred toga i ne mogu se po cijele dane žaliti. Naslijedila sam mnogo toga: veselu prirodu, radost i snagu. Svaki dan osjećam kako se iznutra razvijam, kako se približava oslobođenje, kako je priroda lijepa, kako su ljudi oko mene dobri i kako je zanimljiva ova pustolovina! Zašto bih onda bila očajna?

Tvoja Anne

petak, 5. svibnja 1944.

Draga Kitty,

tata je nezadovoljan sa mnom. Mislio je da ću nakon našeg razgovora u nedjelju prestati svake večeri odlaziti gore. Ne želi više to »grljenje«. Nisam mogla ni čuti tu riječ; bilo mi je već nelagodno pričati o tome, zašto mi još mora sve otežavati? Margot mi je dala dobar savjet, pogledaj što mu otprilike želim reći:

»Tata, vjerujem da očekuješ od mene neko objašnjenje, pa ću ti ga dati. Razočarao si se u meni, očekivao si da ću biti suzdržanija, sigurno želiš da se ponašam kako dolikuje jednoj četrnaestogodišnjakinji. Ali u tome griješiš!

Otkako smo ovdje, od srpnja 1942. godine do prije nekoliko tjedana, uistinu mi nije bilo lako. Kada bi samo znao koliko sam noću plakala, koliko sam bila nesretna, kako sam se osjećala usamljenom, tada bi mogao razumjeti da želim ići gore!

Nisam preko noći došla do toga da mogu živjeti bez majčine podrške ili bez podrške bilo koga drugoga – trebalo mi je puno, puno borbe i suza da postanem samostalna kao što sam sada. Možeš mi se smijati i ne moraš mi vjerovati, nije me briga, znam da sam samostalna osoba i prema vama ne osjećam ni najmanju odgovornost. Ovo sam ti rekla samo zato da ne misliš da ti nešto tajim, ali za svoja djela odgovaram samo sebi.

Kada mi je bilo teško, svi ste – uključujući tebe – zatvorili oči i začepili uši, nisi mi pomogao. Naprotiv, samo ste me upozoravali da sam previše bučna. Bila sam takva zato da ne budem tužna; bila sam nestašna da ne bih čula onaj glas u sebi. Godinu i pol dan za danom izvodila sam komediju, nisam se žalila, nisam zaboravila svoju ulogu, ne! A sada, sada je bitka gotova. Pobijedila sam! Neovisna sam i duhom i tijelom, nije mi potrebna majka, ta me borba ojačala.

A sada, sada kada sam iznad svega, kada znam da sam pobijedila, želim dalje ići svojim putem, onim putem koji smatram ispravnim. Ne možeš i ne smiješ me smatrati četrnaestogodišnjakinjom jer sam zbog svih tih nedaća postala starija; neću žaliti za učinjenim, već ću se ponašati onako kako mislim da bih trebala.

Ne možeš me blago uvjeravati da ne trebam ići gore, ili ćeš mi sve zabraniti, ili ćeš mi potpuno vjerovati, samo me ostavi na miru!«

Tvoja Anne

subota, 6. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jučer sam prije objeda stavila pismo u tatin džep, u kojemu sam napisala ono što sam ti jučer objasnila. Margot kaže da je, nakon što ga je pročitao, cijelu večer bio uzrujan. (Ja sam gore prala posuđe.) Jadan Pim, mogla sam znati kakav će učinak imati ta poslanica. Tako je osjetljiv! Odmah sam rekla Peteru da više ništa ne pita i ne govori. Pim mi o tomu ništa nije rekao, ali hoće li?

Ovdje je sve manje-više po starom. Gotovo je nevjerojatno što nam pričaju o cijenama i ljudima vani: četvrt kilograma čaja košta 350 guldena, četvrt kilograma kave 80 guldena, pola kile maslaca 35 guldena, jedno jaje 1,45 guldena. Tridesetak grama bugarskog duhana košta 14 guldena! Svi trguju na crno, svaki potrčko nešto nudi. Pekarov pomoćnik nam je nabavio svileni konac za krpanje, jedan tanki snopić košta 90 centa, mljekar na crno nabavlja bonove za namirnice, a pogrebno poduzeće nabavlja sir. Svaki dan se provaljuje, ubija i krade, policijski agenti i noćni čuvari sudjeluju u tome jednako kao i profesionalni lopovi, svatko želi imati nešto u želucu i budući da je zabranjeno povećavati plaće, ljudi moraju varati. Policija za mlade stalno traga za djevojkama od petnaest, šesnaest, sedamnaest i više godina, koje nestaju svakoga dana.

Tvoja Anne

nedjelja ujutro, 7. svibnja 1944.

Draga Kitty,

tata i ja smo jučer poslijepodne dugo razgovarali, strašno sam plakala, kao i on. Kitty, znaš li što mi je rekao?

– U životu sam dobio puno pisama, ali ovo je najgore od svih! Ti, Anne, koja si dobiti toliko puno ljubavi od svojih roditelja, ti, koja imaš roditelje koji su uvijek tu za tebe, koji su te uvijek branili bez obzira na sve, ti govoriš kako ne osjećaš nikakvu odgovornost! Ti se osjećaš povrijeđenom i napuštenom. Ne, Anne, učinila si nam veliku nepravdu! Možda nisi tako mislila, ali tako si napisala; ne, Anne, *mi* nismo zaslužili takav prijekor!

Oh, kakvu sam strašnu grešku počinila! Ovo je najgora stvar koju sam napravila u životu! Htjela sam se samo praviti važna svojim plakanjem i svojim suzama, htjela sam se učiniti velikom kako bi me poštovao. Sigurno je da sam bila jako tužna, ali uistinu je bilo podlo na takav način optužiti dobrog Pima, koji je toliko toga učinio za mene i koji još uvijek čini toliko toga.

Jako je dobro što me netko napokon spustio s nedostižne visine, što mi je ponos malo uzdrman, jer sam bila previše umišljena. Nije uvijek ispravno sve što čini gospođica Anne! Netko tko namjerno povrijedi nekoga za koga tvrdi da ga voli, jako je, jako nizak!

A najviše se sramim zbog načina na koji mi je tata oprostio; bacit će pismo u peč i sada je tako drag prema meni, kao da je *on* učinio nešto loše. Ne, Anne, moraš naučiti još puno toga, i počni s time umjesto da druge gledaš svisoka i optužuješ ih!

Bila sam jadna, ali nije li tako i s mojim vršnjacima? Izvodila sam komediju, ali gotovo da nisam bila svjesna toga. Osjećala sam se usamljeno, ali gotovo nikada očajno! Trebala bih se duboko sramiti i sramim se duboko.

Ono što je učinjeno ne može se ispraviti, ali može se spriječiti da se ne ponovi. Želim početi iznova, i to ne može biti teško jer sada imam Petera. Uz njegovu potporu ja to *moгу*!

Nisam više sama, on me voli i ja volim njega, imam svoje knjige, svoju bilježnicu i dnevnik, nisam tako jako ružna, nisam ni jako glupa, vesele sam prirode i želim imati dobar karakter!

Da, Anne, jako si dobro osjetila da je tvoje pismo preoštro i neistinito, a još si bila i ponosna na njega! Ponovno ću uzeti tatu kao primjer i *popravit ću se*!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 8. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jesam li ti ikada pričala o našoj obitelji?

Mislim da nisam i stoga ću odmah početi. Tatini roditelji su bili jako bogati. Njegov otac obogatio se svojim radom, a majka mu potječe iz ugledne i bogate obitelji. Tata je u mladosti živio kao pravi sin bogataša – svaki tjedan zabave, balovi, proslave, lijepe djevojke, večere, mnogobrojne sobe, i tako dalje.

Sav novac izgubljen je nakon djedove smrti zbog svjetskog rata i inflacije. Tata je, dakle, bio izuzetno dobro odgojen i jučer se strašno smijao jer je po prvi put u pedeset i pet godina svog života za stolom postrugao sve iz tave.

I mamini roditelji su bili bogati tako da često otvorenih usta slušamo priče o proslavi zaruka s dvjesto pedeset ljudi, privatnim balovima i večerama. Sada nas se sigurno više ne može nazvati bogatima, ali svu nadu polažem u razdoblje nakon rata.

Uvjeravam te da mene, za razliku od majke i Margot, uopće ne zanima takav ograničen život. Voljela bih provesti godinu dana u Parizu i godinu dana u Londonu, kako bih učila jezike i studirala povijest umjetnosti. Usporedi to s Margot, koja želi biti patronažna sestra u Palestini! Uvijek si zamišljam lijepe haljine i zanimljive ljude. Želim vidjeti svijet i puno proživjeti, to sam ti već često govorila. A malo novaca pri tom neće škoditi!

Miep nam je jutros pričala o proslavi zaruka na kojoj je bila. I mladenka i mladoženja potječu iz bogatih obitelji, tako da je sve bilo veličanstveno. Curila nam je slina iz usta dok je Miep pripovijedala o hrani koju su dobili ondje: juha od povrća s okruglicama od mljevenog mesa, sir, peciva, predjelo s jajima i rostbifom, biskvit-torta, vino i cigarete – svega koliko poželiš (na crno).

Miep je popila deset čašica žestokog pića, je li to naša antialkoholičarka? Ako je Miep toliko popila, pitam se koliko je strusio njezin suprug? Na toj proslavi su, naravno, svi bili malo pripiti. Bila su i dva policajca iz pokreta otpora koji su slikali par. Vidi se da Miep ni na minutu ne prestaje misliti na nas, jer je odmah zabilježila imena i adrese tih agenata, u slučaju da se nešto dogodi pa nam zatreba pomoć dobrih Nizozemaca.

Tako su nam curile sline – nama koji za doručak imamo samo dvije žlice kaše i kojima od gladi kruli u želucu, koji iz dana u dan jedemo polusirovi špinat (radi vitamina) i trule krumpire, koji u prazan želudac trpamo samo salatu, kuhanu salatu, špinat i opet špinat. Možda postanemo jaki poput Popaja, iako mi se zasada ne čini da će biti tako!

Da nas je Miep povelu na zabavu, ne bi ostalo peciva za druge goste. Mogu ti reći da smo izvlačili riječi iz njezinih usta, okupili smo se oko nje kao da nikada u životu nismo čuli za ukusnu hranu i otmjene ljude!

I to su ti unuke jednog milijunaša. Na svijetu se događaju svakakve ludosti!

Tvoja Anne

utorak, 9. svibnja 1944.

Draga Kitty,

završila sam priču o vili Ellen. Prepisala sam je na lijep papir za pisma, ukrasila crvenom tintom i uvezala. Sve skupa izgleda lijepo, ali nije li možda premalo za tatin rođendan? Ne znam. Margot i mama napisale su svaka po jednu rođendansku pjesmicu.

Danas poslijepodne gospodin Kraler je došao gore s viješću da gospođa B., koja je prije ovdje radila kao demonstrator, od sljedećeg tjedna želi svako poslijepodne u uredu

piti kavu. Zamisli! Više nitko neće moći doći gore, neće se moći donositi krumpiri, Elli neće dobiti jesti, nećemo moći na zahod, nećemo se moći pomaknuti i tako dalje.

Izmišljali smo najrazličitije prijedloge kako bismo se je mogli riješiti. Van Daan je predložio da joj se u kavu stavi laksativ – to bi bilo dovoljno. – Ne – odgovorio je gospodin Koophuis – nemojte, molim vas, tada se više neće moći maknuti s prijestolja!

Gromoglasan smijeh. – S prijestolja? – upitala je gospođa Van Daan. – Što to znači? – Usljedilo je objašnjenje. – Mogu li uvijek koristiti tu riječ? – bedasto je upitala.

– Zamisli – hihotala je Elli – kada bi u Bijenkorfu zatražio prijestolje, ne bi te razumjeli!

Oh, Kit, vrijeme je tako lijepo, kada bih barem mogla van!

Tvoja Anne

srijeda, 10. svibnja 1944.

Draga Kitty,

dok smo jučer poslijepodne učili francuski na tavanu, odjednom sam čula kapanje vode iza sebe. Pitala sam Petera što bi to moglo biti, ali on nije ništa odgovorio, nego je otrčao u potkrovlje, na mjesto nezgode i grubim pokretom odgurnuo Mouschija, koji je sjeo pokraj mokre posude, na pravo mjesto. Usljedila je bučna scena, a Mouschi, koji se već popišao, otrčao je dolje.

Tražeci nešto slično svojoj posudi, Mouschi se smjestio na drvene strugotine. Mlaz je s potkrovlja procurio kroz strop na tavan i, na nesreću, spustio se točno u bačvu s krumpirima i pokraj nje.

Strop je propuštao, a budući da i pod tavana ima rupice, nekoliko žutih kapljica palo je kroz strop u sobu, između hrpe čarapa i knjiga koje su ležale na stolu. Previjala sam se od smijeha, prizor je bio presmiješan: Mouschi sklupčan ispod stolice, Peter s vodom, klorom i krpom, a Van Daan smiruje situaciju. Nezgodan slučaj brzo je riješen, ali je poznata činjenica da mačja mokraća strašno smrdi. To su jasno jučer potvrdili krumpiri, a ponajviše iverje, koje je tata u kanti odnio dolje spaliti. Jadan Mouschi! Kako bi mogao znati da se treset ne može nabaviti?

Tvoja Anne

P. S. Jučer i danas navečer je govorila naša voljena kraljica, odlazi na odmor kako bi se što jača vratila u Nizozemsku. Spominjala je »uskoro kad se ja vratim, brzo oslobođenje, junaštvo, teške nedaće.«

Uslijedio je govor ministra Gerbrandyja. Večer je zaključio jedan svećenik, moleći Boga da se pobrine za Židove, ljude u koncentracijskim logorima i zarobljenike u Njemačkoj.

Tvoja Anne

četrtek, 11. svibnja 1944.

Draga Kitty,

trenutačno imam jako puno posla, pa iako to zvuči čudno, nemam dosta vremena da prođem hrpu knjiga. Da ti ukratko kažem što sve moram napraviti? Dakle, do sutra moram pročitati prvi dio životopisa Galilea Galileija,⁵⁵ budući da se knjiga mora vratiti u knjižnicu. Jučer sam počela, ali uspjeh ću.

Sljedeći tjedan moram pročitati *Palestina na raskrižju*⁵⁶ i drugi dio o Galileu. Osim toga, jučer sam pročitala prvi dio životopisa Karla V. i hitno moram razraditi mnogobrojne bilješke i obiteljska stabla što sam izvadila iz knjige. Zatim imam pune tri stranice stranih riječi koje sam izvadila iz različitih knjiga, a koje se moraju pročitati, prepisati i naučiti. Broj četiri su moje filmske zvijezde koje su u strašnom neredu i vape za uređivanjem; međutim, budući da bi to trebalo potrajati nekoliko dana, a profesorica Anne se trenutačno, kao što je već rečeno, guši u poslu, kaos će ostati kaos.

Zatim na red čekaju Tezej, Edip, Pelej, Orfej, Jason i Heraklo, budući da se njihova različita djela u mojoj glavi isprepliću kao šarene niti na haljini. Mironu i Fidiji⁵⁷ također hitno treba posvetiti pozornost, ako ne želim da mi se sve pomiješa. Slično je, na primjer, i sa sedmogodišnjim i devetogodišnjim ratom, sve će mi se pomiješati. Da, ali što možeš s takvim pamćenjem? Zamisli samo kako ću biti zaboravna kada budem imala osamdeset godina!

⁵⁵ Zasigurno se radi o Galilejevoj romansiranoj biografiji s naslovom *Nebeska oluja, roman o Galilejevom životu* čiji je autor poznati mađarski pisac Zsolt Harsány (1887-1943), koja je u nizozemskom prijevodu objavljena 1941. godine.

⁵⁶ Knjiga iz 1936. godine mađarsko-židovskog povjesničara i novinara Ladislasa Faragóa (1906-1980), popularnog autora brojnih špijunskih bestselera.

⁵⁷ Glasoviti starogrčki kipari iz V. stoljeća prije Krista. Miron je autor *Bacača diska (Diskobola)*, a Fidija, najslavniji grčki kipar klasičnog doba, plastične dekoracije Partenona i kipa Zeusa u Olimpiji.

Oh, i još nešto – Biblija. Koliko će mi još trebati dok dođem do priče o Suzani na kupanju? I što znači krivnja Sodome i Gomore? Oh, toliko toga još treba pitati i naučiti. A u međuvremenu sam Lizelotu Falačku⁵⁸ ostavila na cjedilu.

Kitty, vidiš li da ću poludjeti od posla?

Sada o nečemu drugomu: već odavno znaš da je moja najveća želja jednoga dana postati novinarkom i poslije slavnom književnicom. Hoće li se ikada ostvariti te prevelike (ili lude!) želje za slavom, još ćemo vidjeti, ali do sada već imam raznih tema. U svakom slučaju, poslije rata želim objaviti knjigu pod imenom *Skrovište*, pitanje je hoću li uspjeti, no, u svakom slučaju, za to će mi poslužiti moj dnevnik.

Osim *Skrovišta*, imam i drugih tema. Ali o tome ću ti opširno pisati kad poprime konačan oblik.

Tvoja Anne

subota, 13. svibnja 1944.

Najdraža Kitty,

jučer je bio tatin rođendan, mamina i tatina devetnaesta godišnjica braka, dolje nije bilo čistačice, a sunce je sjalo kao ni jednom ove godine. Naš kesten je u punom cvatu, cijeli je prolistao i puno je ljepši nego prošle godine.

Tata je od Koophuisa dobio Linneov⁵⁹ životopis, od Kralera knjigu o prirodi, od Dussela *Amsterdam na vodi*,⁶⁰ od Van Daanovih ogromnu kutiju, koju kao da je ukrasio najbolji dekorater, a u njoj tri jaja, boca piva, jedan jogurt i zelena kravata. Naša posuda sa sirupom malo je odudarala. Moje su ruže mirisale prekrasno u usporedbi s crvenim karanfilima od Miep i Elli, koji ne mirišu, ali svejedno su jako lijepi. Uistinu smo ga raz-

⁵⁸ *Liselotte von der Pfalz*, odnosno *Elizabeta Šarlota od Palatinata* (1652-1722), falačka princeza i orleanska vojvotkinja, žena Filipa I. Orleanskog, mlađeg brata »kralja sunca« Luja XIV. U svojim je brojnim sačuvanim pismima detaljno opisala život na francuskom dvoru.

⁵⁹ *Carl von Linné* (lat. *Carolus Linnaeus*, 1707-1778), švedski liječnik, prirodoslovac; uveo dvoimenu nomenklaturu u zoologiju i botaniku koja je i danas u uporabi. Navedena biografija vjerojatno je djelo švedskog autora Knuta Hagberga (1900-1975), koji je najpoznatiji po biografiji W. Churchilla objavljenoj odmah nakon rata, te po biografijama drugih poznatih, ponajviše engleskih, političara i književnika, koje su u to vrijeme bile vrlo popularne i prevedene na brojne jezike.

⁶⁰ Brojnim fotografijama opremljena knjiga o Amsterdamu, djelo nizozemskog autora Gerharda Werkmana (1912-1981), objavljena u osam izdanja, a prvi put 1943. godine.

mazili. Stiglo je i pedeset kolačića, preukusno! Tata nas je još počastio kolačem sa začima, gospodu pivom, a dame jogurtom. Svi su bili zadovoljni!

Tvoja Anne

utorak, 16. svibnja 1944.

Najdraža Kitty,

za promjenu (budući da je toliko dugo nismo imali) pričat ću ti o maloj raspravi od jučer između gospodina i gospođe Van Daan.

Gospođa: – Nijemci su sigurno postavili čvrsti Atlantski zid,⁶¹ sigurno će napraviti sve što je u njihovoj moći da zadrže Engleze. Nevjerojatno je koliko su Nijemci jaki!

Gospodin: – Oh, da, silno!

Gospođa: – Jesu!

Gospodin: – Sigurno će Nijemci na kraju dobiti rat, toliko su jaki!

Gospođa: – To se može dogoditi, još uvijek nisam uvjerena u suprotno.

Gospodin: – Više neću odgovarati.

Gospođa: – Ipak mi svaki put odgovoriš, uvijek te nešto ponese.

Gospodin: – To nije istina, moji su odgovori kratki.

Gospođa: – No svejedno odgovaraš i uvijek moraš biti u pravu! Tvoja se predviđanja ne ostvaruju svaki put!

Gospodin: – Do sada su se moja predviđanja ostvarila svaki put.

Gospođa: – To nije istina. Za tebe je invazija već bila prošle godine, Finci su već proglasili mir, s Italijom je već u zimi bilo gotovo, Rusi su već zauzeli Lavov, oh, ne – nije mi baš stalo do tvojih predviđanja.

Gospodin (ustajući): – Začepi već tu svoju veliku gubicu. Još ću ti dokazati da sam u pravu, jednom će ti prisjesti, više ne mogu slušati to gundanje, no shvatit ćeš da nisi u pravu!

Kraj prvog čina.

Jako sam se smijala, mama također, a Peter se jedva suzdržao. Oh, ti glupi odrasli, i sami bi trebali naučiti nešto prije nego što prigovore djeci!

Tvoja Anne

⁶¹ Naziv za mrežu utvrda, zapreka i minskih polja koju su Nijemci izgradili uzduž atlantske obale, od španjolske granice do krajnjeg sjevera Europe, ne bi li spriječili iskrcavanje Saveznika.

petak, 19. svibnja 1944.

Draga Kitty,

jučer sam se osjećala bijedno: povraćanje (i to Anne!), bolovi u trbuhu, i sve loše što možeš zamisliti. Danas mi je bolje, jako sam gladna, ali preskočit ću grah koji je danas na jelovniku.

S Peterom i sa mnom sve je u redu. Jadni dečko ima veću potrebu za nježnosti nego ja. Još uvijek se svake večeri zacrveni kada dobije poljubac za laku noć, a zatim moli za još jedan. Jesam li ja samo bolja zamjena za Mof? Ne smeta mi, sretan je kada zna da ga netko voli.

Nakon mojeg mukotrpnog osvajanja, malo sam se povukla, no nemoj misliti da je moja ljubav iščeznula. On je jako drag, ali sam brzo zatvorila pristup svojim osjećajima; ako želi obiti bravu, trebat će mu jača poluga!

Tvoja Anne

subota, 20. svibnja 1944.

Draga Kitty,

sinoć kada sam sišla s tavana i došla u sobu, odmah sam ugledala lijepu vazu s karanfilima kako leži na podu, majku na koljenima kako briše vodu, dok Margot s poda pe-
ca moje papire.

– Što se dogodilo? – upitala sam s lošim predosjećajem, i ne čekajući njihov odgovor, iz daljine sam promatrala štetu. Moja obiteljska stabla, bilježnice, knjige – sve je plutalo. Gotovo sam zaplakala i toliko sam se uzrujala da se ne mogu sjetiti što sam rekla, ali Margot kaže da sam brbljala nešto poput »unübersehbarer Schade⁶², strašno, grozno, nenadoknadivo« i još štošta. Tata je prasnuo u smijeh, majka i Margot su mu se pridružile, ali ja sam mogla plakati zbog svega tog izgubljenog truda i dobro razrađenih bilješki.

Kada sam malo bolje pogledala, »neprocjenjiva šteta« i nije bila tako velika. Na tavanu sam pažljivo razdvojila slijepljene papire. Zatim sam ih objesila na konopac da se suše. Bio je to smiješan prizor i morala sam se nasmijati: Marija de Medici pokraj Karla

⁶² Njemački: neprocjenjiva šteta.

Petoga, Vilim Oranski i Marija Antoaneta.⁶³ – To je »Rassenschande«⁶⁴ – našalio se gospodin Van Daan.

Nakon što sam Peteru povjerila brigu o svojim papirima, opet sam sišla.

– Koje su knjige uništene? – upitala sam Margot, koja je pregledavala moje knjige. – Algebra – rekla je Margot. Brzo sam joj prišla, no nažalost, knjiga iz algebre nije bila uništena. Da je barem pala u vaz: nikada nisam mrzila nijednu knjigu kao tu. Na prvoj stranici ima barem dvadeset imena djevojaka, koje su imale knjigu prije mene, stara je, žuta, iščrčkana i ispravljana. Ako opet budem jako loše volje, poderat ću tu prokletu stvar na komadiće!

Tvoja Anne

ponedjeljak, 22. svibnja 1944.

Draga Kitty,

tata je 20. svibnja u okladi s gospođom Van Daan izgubio pet boca jogurta. Invazija još uvijek nije počela; mirne duše mogu reći da cijeli Amsterdam, cijela Nizozemska, cijela zapadna obala Europe sve do Španjolske danonoćno priča o invaziji, raspravlja o njoj, kladi se i... nada.

Napetost dostiže vrhunac. Nisu svi oni koje smatramo »dobrim« Nizozemcima zadržali svoju vjeru u Engleze, već odavno ne smatraju svi da je englesko blefiranje majstorsko djelo; oh, ne, sada ljudi napokon žele vidjeti djela, velika i junačka djela. Nitko ne vidi dalje od nosa, nitko ne misli na to da se Englezi bore za sebe i za svoju zemlju; svi misle da su oni dužni spasiti Nizozemsku, što prije i što bolje mogu.

Kakve obveze imaju Englezi prema nama? Čime su Nizozemci zaslužili velikodušnu pomoć koju tako žudno očekuju? Oh, ne, Nizozemci sigurno jako griješe; unatoč svom blefiranju, Englezi se sigurno nisu osramotili više nego ostale zaposjednute države i dr-

⁶³ *Marija de' Medici* (1573-1642), francuska kraljica, druga žena kralja Henrika IV., porijeklom iz moćne firentinske dinastije Medici; nakon ubojstva kralja od 1610. vlada Francuskom kao regentica, ispred svog maloljetnog sina Luja XIII., skončala život u progonstvu. *Vilim I. Oranski* (1533-1584) vođa je nizozemske pobune protiv španjolskih Habsburgovaca, *Vilim II. Oranski* (1626-1650) nizozemski namjesnik koji je oženio Mariju Stuart, a njegov sin *Vilim III. Oranski* (1650-1702) postao je potom 1689. godine engleski kralj. *Marija Antoaneta* (1755-1793), francuska kraljica, kći Marije Terezije, žena francuskog kralja Luja XVI., poznata po riječima »neka jedu kolače«. Giljotinirana zajedno sa svojim svrgnutim suprugom tijekom Francuske revolucije.

⁶⁴ Njemački: rasna sramota.

žavice. Englezi se sigurno neće ispričavati jer čak i ako ih prekoravamo što su spavali svih onih godina dok se Njemačka naoružavala, ne možemo poreći da su spavale i sve ostale zemlje, osobito one koje graniče s Njemačkom. S politikom guranja glave u pijesak ne može se puno postići, to je vidjela Engleska i to je vidio cijeli svijet i sada će svi, jedan po jedan, pa i Engleska, skupo platiti.

Nijedna zemlja neće svoje ljude žrtvovati ni zbog čega, pogotovo ne zbog interesa neke druge zemlje; ni Engleska to neće učiniti. Invazija, oslobođenje i sloboda doći će jednoga dana, međutim pravi trenutak će odrediti Engleska i Amerika, a ne zaposjednuta područja.

Na našu veliku žalost i užas, čuli smo da je puno ljudi promijenilo mišljenje o Židovima. Čuli smo da se antisemitizam pojavio u krugovima u kojima se prije na to ne bi ni pomišljalo. Ova nas je vijest jako, jako duboko pogodila. Uzrok ove mržnje prema Židovima je razumljiv, ponekad čak i ljudski, ali nije ispravan. Kršćani okrivljuju Židove da Nijemcima odaju tajne, da izdaju svoje pomagače, da mnogi kršćani krivnjom Židova moraju trpjeti strašnu sudbinu i strašnu kaznu.

To je sve istina. Ali moraju pogledati i drugu stranu medalje: bi li se kršćani na našem mjestu ponašali drukčije? Može li netko, Židov ili kršćanin, šutjeti pod njemačkim pritiskom? Svatko zna da je to gotovo nemoguće, zašto se onda od Židova traži da učine nemoguće?

U podzemnim krugovima šuška se da njemački Židovi koji su se uselili u Nizozemsku, a koji su sada u Poljskoj, neće smjeti natrag u Nizozemsku, gdje su dobili azil, nego će se morati vratiti u Njemačku kada Hitler ode.

Kada čovjek čuje ovo, razumljivo je da se pita zašto se vodi ovaj dugi i teški rat? Stalno slušamo kako se svi zajedno borimo za slobodu, istinu i pravdu! I javlja li se još za vrijeme te borbe dvojba da su Židovi manje vrijedni od drugih? Oh, žalosno je, jako je žalosno da se ponovno, po tko zna koji put, potvrdila stara izreka: »Za ono što učini jedan kršćanin, mora odgovarati samo on; za ono što učini jedan Židov, plaćaju svi Židovi.«

Iskreno rečeno, ne mogu shvatiti kako Nizozemci, koji su tako dobri, poštteni i ispravni ljudi, mogu tako prosuđivati o nama, možda najpotlačenijem, najnesretnijem i najjadnijem od svih naroda na svijetu.

Nadam se samo da je ova mržnja prema Židovima prolazna, da će Nizozemci ipak pokazati kakvi su, da ni sada, a ni poslije neće posrnuti u svojoj pravednosti. Jer antisemitizam je nepravedan!

A ako se ova strahota obistini, tada će bijedna grupica preostalih Židova napustiti Nizozemsku. I mi, mi ćemo također morati sa svojim zavežljajima otići iz ove lijepe zemlje koja nam je tako srdačno ponudila utočište i koja nam sada okreće leđa.

Volim Nizozemsku i nadala sam se da će meni, osobi bez domovine, ona to postati. I još uvijek se tomu nadam!

Tvoja Anne

četvrtak, 25. svibnja 1944.

Draga Kitty,

svakoga dana nešto drugo: jutros su odveli našeg povrćara, u kući je skrivao dva Židova. To je težak udarac za nas, ne samo zbog toga što ti jadni Židovi sada stoje na rubu provalije nego i zbog tog čovjeka.

Svijet se okreće naglavce, najpristojnije ljude šalju u koncentracijske logore, zatvore i samice, a šljam upravlja starima i mladima, bogatima i siromašnima. Netko nastrada zbog trgovanja na crno, netko zbog pomaganja Židovima ili drugima koji se skrivaju, i nitko tko nije u NSB-u ne zna što će mu se sutra dogoditi.

Ovaj čovjek je i za nas veliki gubitak. Cure ne mogu i ne smiju tegliti ovamo one silne vreće krumpira, jedino nam preostaje manje jesti. Reći ću ti kako ćemo to učiniti, ali sigurno neće biti ugodnije. Mama kaže da uopće nećemo doručkovati, ručat ćemo kašu i kruh, a večerati pečene krumpire i možda jednom ili dva puta tjedno povrće ili salatu, ništa više. Bit ćemo gladni, ali ništa nije tako loše kao kad bi nas otkrili.

Tvoja Anne

petak, 26. svibnja 1944.

Draga Kitty,

napokon, napokon mogu mirno sjediti za stolom ispred pukotine na prozoru i napisati ti sve, baš sve.

Već se mjesecima nisam osjećala tako bijedno, čak ni nakon provale nisam bila tako slomljena dušom i tijelom. S jedne strane povrćar, židovsko pitanje, o čemu se iscrpno raspravlja u kući, izostala invazija, loša hrana, napetost, jedno raspoloženje, razočaranje u Peteru, a s druge strane Elline zaruke, proslava Duhova, cvijeće, Kralerov rođendan, kolači i priče o kabaretima, filmovima i koncertima. Ta razlika, ta ogromna razlika uvijek je prisutna – jedan dan se smijemo smiješnoj strani ovoga skrivanja, a drugi dan, i još mnoge dane, bojimo se i na licu nam se vidi strah, napetost i očaj.

Miep i Kraler nose najveći teret zbog nas – Miep zbog posla, a Kraler zbog ogromne odgovornosti za nas osmero, koju ponekad teško podnosi i gotovo ne može ni govoriti zbog potisnute uzrujanosti i uzbuđenja. Koophuis i Elli se također dobro brinu o nama, čak vrlo dobro, ali ponekad mogu zaboraviti naše *Skrovište*, makar samo na nekoliko sati, jedan ili možda dva dana. Imaju vlastite brige, Koophuis zbog svoga zdravlja, Elli zbog zaruka koje baš nisu ružičaste, i pored svojih briga imaju i svoje izlaske, posjete, život običnih ljudi. Kod njih se ponekad smanjuje napetost, makar i nakratko, ali kod nas nikada – već dvije godine; koliko će nas ona još dugo pritiskati i gušiti?

Odvodna cijev ponovno je začepljena, pa ne smijemo puštati vodu, nego tek toliko da lagano kaplje, na zahod smijemo samo s četkom, a prljavu vodu čuvamo u velikoj keramičkoj posudi. Danas ćemo se još snaći, ali što će biti ako vodoinstalater to ne bude mogao sam popraviti? Gradska čistoća neće doći do utorka.

Miep nam je poslala kruh s grožđicama s natpisom »Sretni Duhovi«. Gotovo kao da nam se ruga, naše raspoloženje i naš strah nisu nimalo »sretni«. Nakon slučaja s povrćarom, svi se još više bojimo, sa svih strana se čuje »psst«, sve je tiše. Policija je ondje provalila vrata, tako da ni mi nismo sigurni! Ako i nas jednom... ne, ne smijem to napisati, ali to se pitanje danas ne da odagnati, naprotiv, već jednom pretrpljeni strah ponovno je preda mnom u svojoj punoj veličini.

Večeras sam u osam sati morala ići sama dolje na zahod, nije bilo nikoga, svi su sjedili uz radio, i htjela sam biti hrabra, ali bilo je teško. Još uvijek se osjećam sigurnije gore nego sama u onoj velikoj, tihoj kući; sama s tajanstvenim prigušenim zvukovima odozgo i trubljenjem sirena izvana. Počet ću drhtati ako se ubrzo ne požurim i ne prestanem razmišljati o tome.

Stalno se pitam ne bi li za sve bilo bolje da se nismo skrili, da smo sada mrtvi i da ne moramo proživljavati te nedaće, osobito zbog toga da druge ne dovodimo u opasnost. No, plašimo se i toga jer još uvijek volimo život, nismo još zaboravili glas prirode, još uvijek se nadamo, svemu se nadamo. Neka se uskoro nešto dogodi, čak i pucnjava. Ni to nas ne može slomiti više nego ovaj nemir. Neka dođe kraj, makar i okrutan, tada ćemo barem znati hoćemo li naposljetku pobijediti li izgubiti.

Tvoja Anne

srijeda, 31. svibnja 1944.

Draga Kitty,

slobodno se može reći da je na Duhove rijetko kad tako lijep, topao i čak vruć dan. U *Skrovištu* je strašna vrućina, a kako bih ti dočarala mnogobrojne prigovore, ukratko ću ti opisati tople dane:

Subota: – Kakvo prekrasno vrijeme – svi smo rekli ujutro. – Da barem nije toliko toplo – rekli smo poslijepodne, kada su se morali zatvoriti prozori.

Nedjelja: – Ova vrućina je neizdrživa. Maslac se topi, a nigdje u kući nema hladnijeg kutka, kruh se suši, mlijeko kvari, prozori se ne mogu otvoriti. Mi, jadni izopćenici, gušimo se ovdje dok drugi uživaju u blagdanima Duhova.

Ponedjeljak: – Bole me noge, nemam tanku odjeću, ne mogu prati posuđe po ovoj vrućini! – kaže gospođa. Bilo je izuzetno nelagodno.

Još uvijek ne mogu podnijeti vrućinu i sretna sam što danas prilično puše vjetar, a ipak sija sunce.

Tvoja Anne

ponedjeljak, 5. lipnja 1944.

Draga Kitty,

nove nedaće u *Skrovištu*. Svađa između Dussela i obitelji Frank zbog nečeg vrlo nevažnog: zbog podjele maslaca. Dusselova kapitulacija. Veliko prijateljstvo između gospođe Van Daan i potonjeg, oćijukanje, poljupci i prijateljski osmijesi. Dussel počinje žudjeti za ženama.

Peta armija zauzela je Rim, grad nije ni opustošen ni bombardiran.

Oskudica povrća i krumpira. Loše vrijeme. Neprestano bombardiranje Pas de Calaisa i francuske obale.

Tvoja Anne

utorak, 6. lipnja 1944.

Najdraža Kitty,

»This is D-day«⁶⁵, rekli su Englezi na radiju u dvanaest sati i zatim »This is the day«⁶⁶ – invazija je počela!

Jutros u osam sati Englezi su objavili vijesti: teško bombardiranje Calaisa, Boulognea, Le Havrea i Cherbourga, kao i Pas de Calaisa (kao i obično). Nadalje, mjere sigurnosti za zaposjednuta područja: svi ljudi, koji žive u krugu trideset i pet kilometara od obale moraju se pripremiti za bombardiranje. Ukoliko bude moguće, Englezi će baciti letke sat vremena prije.

Prema njemačkim vijestima, engleske padobranske trupe iskrcale su se na francuskoj obali.

Engleski desantni brodovi bore se s njemačkom mornaricom, kaže BBC.

⁶⁵ Ovo je dan D.

⁶⁶ Ovo je *taj* dan.

Rasprava u *Skrovištu* za doručkom u devet sati: je li ovo probno iskrčavanje, baš kao prije dvije godine kod Dieppea?⁶⁷

Engleska emisija na njemačkom, nizozemskom, francuskom i drugim jezicima, u deset sati: »The invasion has begun!«⁶⁸ Dakle, ipak »prava« invazija. Engleska emisija na njemačkom, jedanaest sati: govor vrhovnog zapovjednika, generala Dwighta Eisenhowera.

Engleska emisija na engleskom: »This is D-Day.« General Eisenhower rekao je Francuzima:

»Stiff fighting will come now, but after this the victory. The year 1944 is the year of complete victory, good luck!«⁶⁹

Engleska emisija na engleskom u jedan sat (prevedeno): 11 000 aviona je spremno, neprestano lete tamo i natrag kako bi iskrkali trupe i bombardirali iza linija. 4000 desantnih brodova i malih brodova neprestano iskrstavaju trupe i vojnike između Cherbourga i Le Havrea. Engleske i američke trupe žestoko se bore. Govori Gerbrandija, belgijskog premijera, norveškog kralja Haakona,⁷⁰ francuskog generala De Gaullea, engleskog kralja, i naravno, Churchilla.

Uzbuđenje u *Skrovištu*! Približava li se napokon dugo iščekivano oslobođenje, oslobođenje o kojem se toliko puno govorilo, ali koje je previše lijepo, previše bajkovito da bi se ikada ostvarilo? Hoće li nam ova, 1944. godina, podariti pobjedu? To još ne znamo, ali pokreće nas nada, ona nas ohrabruje, jača. Jer moramo hrabro pretrpjeti mnogobrojne strahove, nedaće i patnje. Sada moramo biti smireni i čvrsti. Sada moramo stisnuti zube i ne smijemo plakati. Plakati od jada može Francuska, Rusija, Italija i Njemačka, ali mi još nemamo pravo na to!

Oh, Kitty, najljepše od svega u invaziji je to što imam osjećaj da dolaze prijatelji. Ti strašni Nijemci su nas toliko dugo ugnjetavali i držali nam nož pod grlom da nas pomisao na prijatelje i spas ispunjava pouzdanjem!

Sada se to ne odnosi samo na Židove, nego i na Nizozemsku i cijelu zaposjednutu Europu. Možda ću, kaže Margot, u rujnu ili listopadu ipak moći ići u školu.

Tvoja Anne

⁶⁷ 19. kolovoza 1942. godine Saveznici, najviše Kanađana, pokušali su se iskrcati u Francuskoj i zauzeti grad Dieppe, no pokušaj je još istog dana završio teškom katastrofom i velikim brojem žrtava.

⁶⁸ Invazija je počela!

⁶⁹ Sada dolazi oštra borba, ali nakon nje i pobjeda. Godina 1944. godina je potpune pobjede, sretno!

⁷⁰ *Haakon (Håkon) VII.* (1872-1957), norveški kralj od 1905. godine do smrti; nakon njemačke okupacije Norveške 1940. godine izbjegao u London i tamo vodio izbjegličku vladu i otpor okupatoru.

P. S. Izvještavat ću te o najnovijim vijestima!

petak, 9. lipnja 1944.

Draga Kitty,

invazija odlično napreduje. Saveznici su zauzeli Bayeaux, selo na francuskoj obali, i sada se bore za Caen. Jasno je da namjeravaju odsjeći poluotok na kojem leži Cherbourg. Svake večeri ratni dopisnici govore o teškoćama, hrabrosti i poletu vojske; događaju se najnevjerojatnije stvari. Čak su i ranjenici koji su se vratili u Englesku bili za mikrofonom. Unatoč jako lošem vremenu, avioni marljivo lete. Čuli smo preko BBC-a da se Churchill htio iskrcati zajedno s trupama, međutim od te namjere odgovorili su ga Eisenhower i ostali generali. Zamisli samo koliko je hrabar za tako starog čovjeka – ima sigurno već sedamdeset godina.

Uzbuđenje se ovdje malo stišalo; ipak se nadamo da će rat do kraja godine napokon završiti. Već bi bilo i vrijeme! Kukanje gospođe Van Daan postalo je nepodnošljivo, sada kada nas više ne može izluditi invazijom, cijele dane gundā zbog lošeg vremena. Najradije bismo je smjestili na tavan u kantu punu hladne vode.

Tvoja Anne

utorak, 13. lipnja 1944.

Draga Kitty,

prošao je još jedan rođendan. Sada, dakle, imam petnaest godina. Dobila sam prilično mnogo toga: pet dijelova Springerove *Povijesti umjetnosti*,⁷¹ komplet donjeg rublja, dva remena, jednu maramicu, dvije boce jogurta, staklenku džema, kolač sa začinima, knjigu o botanici od tate i mame. Pozlaćenu narukvicu od Margot, knjigu od Van Daanovih, slad i slatki grašak od Dussela, slatkiše i bilježnice od Miep i Elli i vrhunac: knjigu *Marija Terezija*⁷² i tri kriške punomasnog sira od Kralera. Od Petera lijepu kiticu božura; jadnik se toliko silno trudio da nešto nađe, ali nije mu uspjelo.

⁷¹ Anton Heinrich Springer (1825-1891), njemački povjesničar umjetnosti, predstavnik pozitivizma. Djela su mu prevedena i na hrvatski.

⁷² Po svemu sudeći, biografija *Maria Theresia* austrijskog novinara, publicista i izdavača Karla Tschuppika (1876-1937), objavljena 1934. godine. Tschuppik je autor i niza drugih biografija o Habsburzima i drugim povijesnim osobama. Na njemačkom govor-

Invazija i dalje odlično napreduje, unatoč jako lošem vremenu, bezbrojnim olujama, pljuskovima i visokom moru.

Churchill, Smuts,⁷³ Eisenhower i Arnold⁷⁴ jučer su posjetili francuska sela koja su Englezi zauzeli i oslobodili. Churchill je bio na torpednom brodu koji je gađao obalu. Čini se da taj čovjek, kao i mnogi drugi muškarci, ne zna što je strah; vrijedno divljenja!

Iz naše utvrde teško je procijeniti kakvo raspoloženje vlada u Nizozemskoj. Ljudi su nedvojbeno sretni jer je lijena (!) Engleska napokon zasukala rukave. Sve Nizozemce koji preziru Engleze, koji se rugaju Engleskoj i njezinoj vladi stare gospode, koji nazivaju Engleze kukavicama, ali ipak mrze Nijemce, treba protresti kao kakav jastuk. Možda bi se tako njihovi zbrkani mozgovi vratili u normalno stanje.

Tvoja Anne

srijeda, 14. lipnja 1944.

Draga Kitty,

glavu mi opsjedaju tolike želje, misli, optužbe i prijekori. Stvarno nisam tako umišljena kao što mnogi misle, poznajem svoje mane i nedostatke bolje nego bilo tko drugi, ali razlika je u tome što želim biti bolja, što ću postati bolja i što sam se već popravila.

Često se pitam kako to da me onda svi još uvijek smatraju tako strašno svojeglavom i neskromnom? Jesam li zaista tako svojeglava? Jesam li uistinu samo *ja* takva ili su i drugi takvi? Vidim da to zvuči čudno, ali neću precrtati zadnju rečenicu jer ona zapravo nije toliko čudna. Poznato je da je gospođa Van Daan, jedna od mojih glavnih optužitelja, neinteligentna; zapravo, mogu mirne duše to izreći – »glupa«! Glupi ljudi uglavnom ne mogu podnijeti da drugi nešto čine bolje od njih.

Gospođa me smatra glupom jer mi inteligencija ne manjka u tolikoj mjeri kao njoj, smatra me neskromnom zato što je ona još neskromnija, misli da su moje haljine prekratke, zato što su njezine još kraće. Naziva me sveznalicom, zato što ona još dvostruko

nom području poznati novinar i urednik, demokrat, ljevičar i pacifist, bio je žestoki protivnik nacizma i pristaša samostalnosti Austrije, pa su mu knjige nakon 1933. zabranjene. Zbog toga je svoja djela, pisana na njemačkom, objavljivao u Amsterdamu.

⁷³ Jan Smuts (1870-1950), istaknuti južnoafrički državnik i vojni vođa, u Drugom svjetskom ratu feldmaršal britanske vojske i član Churchillovog Imperijalnog ratnog kabineta. U to je vrijeme Južna Afrika dio britanskog Commonwealtha.

⁷⁴ Henry Harley »Hap« Arnold (1886-1950), američki general armije, u mladosti pionir avijacije, za vrijeme Drugog svjetskog rata zapovjednik američkih zračnih snaga.

više priča o temama o kojima uopće nema pojma. No, moja najdraža izreka je: »U svakom prijekoru ima nešto istine«, i spremno priznajem da sam sveznalica.

Ono što je loše u mojoj naravi je što samu sebe kritiziram i prekoravam više nego bilo tko drugi. Ako pri tome majka još doda svoje savjete, propovijedi ima toliko da, očajna od pomisli da se nikad neću izvući, postajem drska i proturječim i onda se, naravno, javlja poznata stara Annina izreka: »Mene nitko ne razumije!«

Ove riječi su u meni i koliko god se mogu činiti neistinitima, u njima ipak ima malo istine. Često samu sebe toliko optužujem da žudim za glasom koji će me utješiti, urazumiti i koji će nešto učiniti s mojim osjećajima. No, nažalost, mogu još dugo tražiti, jer takvu osobu još nisam pronašla.

Znam da sada misliš na Petera, zar ne, Kit? Istina je da me Peter voli, ne kao djevojku, nego kao prijateljicu. Njegova ljubav raste svakim danom, ali ni sama ne razumijem što je ono tajanstveno što nas koči. Ponekad mislim da je moja silna čežnja za njim bila pretjerana, ali to nije istina, jer ako me dva dana nema gore, žudim za njim više nego ikada prije. Peter je drag i dobar, ali ne mogu poreći da me dosta toga razočaralo. Osobito mi se ne sviđaju njegovo nepoštivanje vjere, razgovori o hrani i slične stvari. Ipak sam uvjerena u to da ćemo se držati našeg iskrenog dogovora i da se nikada nećemo posvađati. Peter je miroljubiv, tolerantan i vrlo popustljiv. Dopušta da mu kažem puno više nego što bi dopustio svojoj majci. S velikom upornošću pokušava držati svoje stvari u redu. No ipak, zašto skriva svoje osjećaje i ne dopušta mi da doprem do njih? On je po prirodi puno zatvoreniji od mene, to je istina; ali iz iskustva znam da čak i oni koji su po prirodi izuzetno zatvoreni s vremenom počnu jednako snažno, čak i više, čeznuti za bliskom osobom.

Peter i ja smo oboje naše misaone godine proveli u *Skrovištu*, često razgovaramo o budućnosti, prošlosti i sadašnjosti, ali kao što sam već rekla: nedostaje mi ono pravo, a sigurna sam da postoji!

Tvoja Anne

četvrtak, 15. lipnja 1944.

Draga Kitty,

pitam se jesam li zato što toliko dugo nisam pomolila nos na svjež zrak postala tako luda za svime što ima veze s prirodom? Još se jako dobro sjećam da sjajno plavo nebo, cvrkut ptica, mjesečina, rascvjetano cvijeće prije nisu mogli dugo zadržati moju pažnju. Ovdje je to postalo drukčije.

Na primjer za Duhove, kada je bilo jako vruće, navečer sam se silom trudila držati oči otvorene do pola dvanaest kako bih kroz otvoreni prozor mogla sama pomno proma-

trati mjesec. Nažalost, žrtva je bila uzaludna jer je mjesec prejako svijetlio i nisam se usudila riskirati i otvoriti prozor. Jedne druge večeri, prije nekoliko mjeseci, slučajno sam bila gore dok je prozor bio otvoren. Nisam se vratila dolje prije nego što je došlo vrijeme zatvaranja. Mračna kišna večer, oluja i putujući oblaci su me zarobili; po prvi put sam nakon godinu i pol ponovno gledala noć licem u lice. Nakon te večeri moja je čežnja da to ponovno vidim postala veća nego strah od lopova, mračne kuće pune štakora, ili prepada. Posve sama otišla sam dolje i gledala van kroz prozore privatnog ureda i kuhinje. Mnogi ljudi smatraju prirodu lijepom, mnogi ponekad spavaju pod vedrim nebom, mnogi u zatvorima ili bolnicama čekaju za danom kada će ponovno moći slobodno uživati u prirodi. No malo je onih koji su u svojoj čežnji tako zatvoreni i odsječeni od onoga što je isto i siromašnima i bogatima.

Ne umišljam si da me promatranje neba, oblaka, mjeseca i zvijezda čini mirnom i strpljivom. Taj lijek je puno bolji od valerijane ili broma; priroda me čini poniznom i spremnom da sve udarce hrabro podnesem.

Tako je moralo biti da – osim u rijetkim prigodama – prirodu mogu promatrati jedino kroz prašnjave prozore zastarte prljavim zastorima. A to mi više ne pričinjava nikakvo zadovoljstvo, jer priroda je jedino što ne podnosi nikakav nadomjestak.

Tvoja Anne

petak, 16. lipnja 1944.

Draga Kitty,

novi problemi: gospođa je očajna, govori o metku kroz glavu, o zatvoru, o vješanju i samoubojstvu. Ljubomorna je jer se Peter povjerava meni, a ne njoj. Uvrijeđena je jer Dussel ne odgovara dovoljno na njezino očijukanje, boji se da će njezin suprug popuštiti sav novac od krznenog kaputa, svađa se, psuje, plače, sažalijeva se, smije i onda ponovno svađa.

Što se može s takvom cmizdravom i bedastom osobom? Nitko je ne shvaća ozbiljno, beskarakterna je, svima se žali i ponaša se kao balavica. A najgore od svega je to što je Peter bezobrazan, gospodin Van Daan razdražljiv, a mama cinična. Da, ovdje je stanje baš krasno! Treba se držati samo jednog pravila: svemu se smij i ne zamaraj se drugima! Zvuči sebično, ali u stvarnosti je to jedini lijek za nekoga tko u sebi mora tražiti utjehu.

Kraler je dobio poziv da četiri tjedna mora ići kopati.

Pokušava se osloboditi pomoću liječničke potvrde i pismom od firme.

Koophuis želi ići na operaciju želuca. Sinoć u jedanaest sati isključeni su svi privatni telefoni.

Tvoja Anne

petak, 23. lipnja 1944.

Draga Kitty,

ovdje se ne događa ništa posebno. Englezi su započeli veliki napad na Cherbourg, Pim i Van Daan kažu da ćemo do 10. listopada sigurno biti oslobođeni! Rusi sudjeluju u akciji, jučer su počeli ofenzivu pokraj Vitebska. To je točno tri godine nakon njemačke invazije.

Gotovo da nemamo krumpira. Od sada ćemo svakome dati jednak broj krumpira, pa neka svatko radi s njima što hoće.

Tvoja Anne

utorak, 27. lipnja 1944.

Najdraža Kitty,

raspoloženje se potpuno promijenilo, sve je jako dobro. Danas su pali Cherbourg, Vitebsk i Žlobin. Sigurno ima puno plijena i zarobljenika. Sada Englezi mogu iskrcati što god žele, jer imaju luku, cijeli Cotentin, tri tjedna nakon engleske invazije! Prekrasan poduhvat.

U tri tjedna nakon Dana D nijedan dan nije prošao bez kiše i oluje, ni ovdje ni u Francuskoj, ali taj peh ne sprečava Engleze i Amerikance da pokažu svoju ogromnu snagu, i to kako! Wuwa⁷⁵ (čudotvorno oružje) je u punom pogonu, ali što znači tih nekoliko prskalica? Manju štetu u Engleskoj i pune novine kod Švaba! Usput, kada u »Švabiji« shvate da se boljševici približavaju, trest će se od straha!

Sve njemačke žene i djeca koja ne rade za Wehrmacht iz obalnih se područja evakuiraju u Groningen, Friesland i Gelderland. Mussert⁷⁶ je izjavio da će obući vojničko odijelo ako invazija dođe ovamo. Zar će se taj debeljko boriti? To je mogao napraviti prije u Rusiji. Finska je odbila potpisati primirje, a sada su pregovori ponovno prekinuti. Kako će žaliti zbog toga, glupani!

⁷⁵ Wuwa – Anne Frank misli na bespilotne bombe V-1 i rakete V-2, njemačko »tajno oružje« koje je po planovima nacističkih vođa trebalo preokrenuti tok rata, kojime je od sredine 1944. godine gađan London i drugi ciljevi u Velikoj Britaniji, a pred kraj rata i u Belgiji, ali osim izazivanja brojnih civilnih žrtava nije imalo značajnijeg utjecaja na rat. V dolazi od njemačke riječi *Vergeltungswaffen*, oružje osvete.

⁷⁶ Anton Mussert (1894-1946), vođa fašističkog, nacionalsocijalističkog pokreta u Nizozemskoj. Nakon rata osuđen za veleizdaju i pogubljen.

Što misliš, koliko daleko ćemo stići 27. srpnja?

Tvoja Anne

petak, 30. lipnja 1944.

Draga Kitty,

loše vrijeme, ili *bad weather at a stretch to the 30th of June*.⁷⁷

Nije li to točno? Oh, da, već malo znam engleski, a kako bih to dokazala, čitam *Idealnog muža*⁷⁸ na engleskom, pomoću rječnika. Rat odlično napreduje! Pali su Bobrujsk, Mogilev i Orša, puno je zarobljenih.

Ovdje je sve *all right*⁷⁹, raspoloženje se popravlja. Naši hiperoptimisti slave. Elli je promijenila frizuru, a Miep je tjedan dana na godišnjem. To su najnovije vijesti.

Tvoja Anne

četvrtak, 6. srpnja 1944.

Draga Kitty,

srce mi se steže kada Peter priča o tome kako će možda poslije biti kriminalac ili kockar; iako se on, naravno, šali, svejedno imam osjećaj da se i on sam boji svoje slabosti. Margot i Peter stalno govore: »Da, kada bih barem bila tako jaka i hrabra kao ti, kada bih barem bila toliko uporna i ustrajna, da barem imam takvu neiscrpnju energiju, tada...!«

Je li uistinu dobra osobina to što ne dopuštam da netko utječe na mene? Je li dobro što gotovo uvijek slijedim samo svoju savjest?

Iskreno rečeno, ne mogu zamisliti kako netko može reći: »Slab sam«, i onda ostati takav. Ako je čovjek toga svjestan, zašto se ne bori protiv toga, zašto si ne pokuša popraviti karakter? Odgovor je: »Zato što je tako puno lakše!« Taj me odgovor oneraspoložio. Lako? Znači li to da je lijen i prijetvoran život lak život? Oh, ne, to ne može biti istina, ne smije biti istina da lakoća i... novac tako brzo mogu zavesti ljude.

⁷⁷ Loše vrijeme do tridesetog lipnja. (engl.)

⁷⁸ *An Ideal Husband* (1895.), komedija irsko-engleskog književnika Oscara Wildea (1854-1900), najpoznatijeg po knjizi bajki *Sretni kraljević* i po romanu *Slika Doriana Graya*.

⁷⁹ U redu (engl.)

Dugo sam razmišljala o tome kako da odgovorim, kako da navedem Peeta da vjeruje u sebe i da se popravi, i ne znam jesam li na pravom putu.

Često sam zamišljala kako bi bilo lijepo imati nečije povjerenje, ali sada, kada je otišlo tako daleko, sada tek vidim koliko je teško staviti se u tuđi položaj i zatim pronaći pravi odgovor. Osobito zato što su pojmovi »lako« i »novac« za mene potpuno novi i strani. Peter se pomalo počinje oslanjati na mene, a to se nipošto ne smije dogoditi. Nekomе kao što je Peter teško je u životu stajati na vlastitim nogama, ali još je teže stajati na vlastitim nogama kao svjesno živo biće. Jer u tom slučaju je dvostruko teže pronaći put kroz more problema i ostati ustrajan.

Pomalo sam zbunjena, danima tražim, tragam za valjanim sredstvom protiv te strašne riječi »lako«.

Kako da mu objasnim da će ga ono što se čini tako lako i lijepo povući u dubinu, u dubinu u kojoj nema prijatelja, podrške i ničega lijepoga, u dubinu iz koje je gotovo nemoguće uzdići se?

Svi mi živimo, ali ne znamo zašto i zbog čega, svi mi živimo s ciljem da budemo sretni, svi mi živimo različito, a ipak jednako. Nas troje odgajano je u dobrom okruženju, imamo mogućnost da se obrazujemo i da nešto postignemo, imamo puno razloga nadati se sreći, ali... to moramo sami zaslužiti. A to nikada nije lako. Zaslužiti sreću znači raditi za nju, činiti dobro, a ne kockati i biti lijen. Lijenost se može činiti privlačnom, ali rad *da-je* zadovoljstvo.

Ne mogu razumjeti ljude koji ne vole raditi, ali to nije slučaj s Peterom. On pred sobom nema jasan cilj, smatra se preglupim i manje vrijednim da bi nešto postigao. Jadnik, on ne zna kakav je to osjećaj usrećiti druge, a ja ga to ne mogu naučiti. Nema vjere, podrugljivo govori o Isusu Kristu, psuje spominjući Božje ime; iako ni ja nisam ortodoksna, svaki put me zaboli kada vidim koliko je usamljen, nesiguran i jadan.

Ljudi koji imaju vjeru mogu biti sretni, jer nije svima dano da vjeruju u nadzemaljske stvari. Ne moraju se bojati kazne nakon smrti; čistilište, pakao i raj nešto su što mnogi ne mogu prihvatiti, ali svejedno vjera, nije bitno koja, održava čovjeka na pravom putu. To nije strah od Boga, nego štovanje vlastite časti i savjesti. Kako bi plemeniti i dobri bili svi kada bi se svake večeri prije spavanja prisjetili što se dogodilo tijekom dana i dobro promislili što su učinili dobro, a što loše. Tada se nesvjesno pokušavaš popraviti i, naravno, s vremenom nešto i postigneš. Svatko to može činiti, ne košta ništa, a sigurno je korisno. Jer onaj koji to ne zna, mora to naučiti i iskusiti: »Mirna savjest čini te jakim!«

Tvoja Anne

subota, 8. srpnja 1944.

Draga Kitty,

glavni predstavnik firme, gospodin B., bio je u Beverwijku i na licitaciji nabavio jagode. Ovamo su stigle jako prašnjave, pune pijeska, ali u velikoj količini. Ni manje ni više nego dvadeset i četiri sanduka za ljude iz ureda i za nas. Navečer smo smjesta ukuhali šest staklenki te napravili osam staklenki džema. Sljedećeg jutra Miep je htjela praviti džem za ljude iz ureda.

U pola jedan ni jedna strana osoba u kući, zaključavaju se vanjska vrata, nose se sanduci, Peter, tata, Van Daan spotiču se po stubama: Anne, toči toplu vodu iz bojlera, Margot, nosi kantu, svi na palubu! S vrlo čudnim osjećajem u želucu ušla sam u prepunu kuhinju ureda. Miep, Elli, Koophuis, Henk, tata, Peter, svi koji se skrivaju i odred za opskrbu – izmiješani zajedno i to usred bijela dana!

Zbog zastora se ne može vidjeti unutra, ali glasno pričanje, lupanje vratima – počela sam drhtati od uzbuđenja! »Hm, skrivamo li se mi još?« pomislila sam, jer tako se osjećao kada se ponovno možeš pojaviti u vanjskom svijetu. Posuda se napunila, brzo gore. U našoj je kuhinji za stolom bio ostatak obitelji i svi su čistili jagode, ili se barem tako činilo – jer više su stavljali u usta nego u kante. Ubrzo je trebala još jedna kanta; Peter je ponovno otišao dolje u kuhinju, dva puta je zazvonilo, kanta je ostala, Peter je potrčao gore, zatvorio pomičnu policu! Od nestrpljenja smo cupkali, slavina je morala biti zatvorena, a iako su poluoprane jagode čekale svoj red, pridržavali smo se pravila: »Kada je netko u kući, sve slavine su zatvorene da se ne čuje kako puštamo vodu.«

U jedan sat dolazi Henk s obavijesti da je to bio poštar. Peter ponovno juri dolje. Din-don, zvono, natrag. Osluškujem dolazi li netko – prvo na vratima s policom, zatim tiho na vrhu stuba. Naposljetku se Peter i ja naginjemo preko ograde kao dva lopova i slušamo galamu koja dolazi odozdo. Nema nepoznatih glasova. Peter tiho silazi, zastaje na pola i viče: – Elli! – Nema odgovora, još jedanput: – Elli! – Galama u kuhinji jača je od Peterova glasa. Trči niza stube i odlazi u kuhinju. Napeto gledam prema dolje. – Peter, smjesta idi gore, knjigovođa je ovdje, moraš otići! – To je Koophuisov glas. Peter uzdišući dolazi gore, zatvaraju se vrata s policom. U pola dva napokon dolazi Kraler: – Oh, Bože, ne vidim ništa drugo osim jagoda, doručkujem jagode, Henk ruča jagode, Koophuis jede jagode kao poslasticu, Miep kuha jagode, njušim jagode, želim se maknuti od te crvene pošasti i odlazim gore, a kad tamo, peru se... jagode!

Ostatak jagoda se ukuhava. Navečer: otvaraju se dvije staklenke. Tata brzo od njih pravi džem. Sljedeće jutro: otvorene su još dvije staklenke, a poslijepodne četiri. Van Daan ih nije sterilizirao na dovoljno visokoj temperaturi. Sada tata svake večeri kuha džem.

Jedemo kašu s jagodama, mlaćenicu s jagodama, kruh s jagodama, jagode kao poslasticu, jagode sa šećerom, jagode s pijeskom. Dva dana su jagode bile posvuda, jagode i samo jagode dok zaliha nije bila utrošena, odnosno »iza brave« u staklenkama.

– Čuj, Anne – više Margot – dobili smo grašak od povrćara s ugla, devet kilograma.
– To je jako lijepo od njega – odgovorila sam. Uistinu je lijepo, ali posao... uh!
– U subotu ujutro svi ćete ga morati čistiti – najavila je mama za stolom. I uistinu, jutros se nakon doručka na stolu pojavila velika emajlirana posuda do vrha napunjena graškom. Čišćenje graška je dosadan posao, ali da tek vidiš kako je dosadno odstranjivanje kože. Mislim da većina ljudi ne zna koliko je mahuna graška bogata vitaminima, koliko je ukusna i mekana kada se izvuče unutarnja kožica. Ali tri upravo navedene prednosti nisu ništa kada se usporede s činjenicom da je obrok graška tada tri puta veći nego kada samo jedeš zrna.

Izvlačenje kože iznimno je precizan i pipav posao, prikladan možda za pedantne zubare ili precizne ljude iz ureda, ali je užasan za jednu nestrpljivu tinejdžericu kao što sam ja. Počeli smo u pola deset, u pola jedanaest sam ustala, u pola dvanaest sam opet sjela. U ušima mi je zujalo: otkini vrh, izvuci kožicu, odvoji vlakno, baci mahunu, itd., itd. Pred očima vidim samo: zeleno, zeleno, crvić, vlakno, trula mahuna, zeleno, zeleno, zeleno.

Iz dosade, samo da se nešto radi, cijelo jutro lupetam gluposti, nasmijavam druge i osjećam da ću poludjeti. Sa svakim odstranjenim vlaknom postajem sve sigurnija da nikada ne želim biti kućanica!

U dvanaest sati napokon doručujemo, ali od pola jedan do jedan i petnaest ponovno moramo izvlačiti kože. Kada prestanem, malo mi se vrti, a i ostalima isto. Spavam do četiri sata i nakon toga sam zbunjena zbog toga bijednoga graška.

Tvoja Anne

subota, 15. srpnja 1944.

Draga Kitty,

iz knjižnice smo dobili jednu knjigu izazovna naslova: *Što mislite o modernoj mladoj djevojci?*⁸⁰ Danas bih voljela malo govoriti o toj temi.

Autorica knjige kritizira »današnju mladež« od glave do pete, međutim, ne smatra da su svi mladi loši i da nisu sposobni učiniti nešto dobro. Naprotiv, smatra da bi mladi ljudi, kada bi htjeli, mogli stvoriti veći, ljepši i bolji svijet, da imaju sredstva za to, ali su zaokupljeni površnim stvarima i ne mare za istinsku ljepotu.

Čitajući neke odlomke, imala sam snažan osjećaj kao da autorica svoje prijekore upućuje meni, i zato bih se sada napokon željela razotkriti i obraniti od tog napada.

⁸⁰ Djelo austrijske autorice francuskog porijekla Hélène Haluschka (1892-1974), koja je, pored ovakvih priručnika za mladež, pisala i književna djela.

Imam jednu jako istaknutu crtu karaktera koju mora zapaziti svatko tko me dulje pozna, a to je poznavanje same sebe. Sebe i svoje postupke mogu promatrati kao da sam netko drugi. Bez ikakvih predrasuda i ne pronalazeći nikakve isprike, mogu se odvojiti od svakidašnje Anne i promatrati što radi dobro, a što loše. Ta »svijest o sebi« nikada me ne napušta i čim izgovorim neku riječ, znam: »to je trebalo biti drukčije« ili »dobro je tako kako je«. Osuđujem se u neizrecivo mnogo stvari i stalno uviđam kako je tatina izreka istinita: »Svako dijete mora se samo odgajati.« Roditelji mogu djetetu samo dati savjet ili ga usmjeriti, a konačno oblikovanje nečijeg karaktera leži u rukama te osobe.

Osim toga, iznimno sam hrabra, osjećam se tako jaka i izdržljiva, tako slobodna i tako mlada! Bila sam sretna kada sam to prvi put shvatila, jer vjerujem da se neću brzo sagnuti pred udarcima koje svatko mora primiti.

No, o tome sam već često govorila, sada želim doći do poglavlja »Tata i mama me ne shvaćaju.« Tata i mama uvijek su me jako mazili, bili dragi prema meni, branili me i činili sve što roditelji mogu učiniti. A ipak sam se dugo osjećala silno usamljenom, isključenom, zanemarenom i neshvaćenom. Tata je pokušao sve što je mogao kako bi umirio moj buntovni duh, ali bezuspješno. Izliječila sam samu sebe suočivši se s onime što sam učinila pogrešno.

Kako to da mi tata nikada nije bio podrška u borbi, da je sasvim promašio kada mi je htio pružiti ruku pomoćniku? Tata je koristio pogrešne metode, uvijek je sa mnom razgovarao kao s djetetom koje prolazi kroz teško razdoblje djetinjstva. To zvuči suludo, jer tata je jedini koji mi je podario povjerenje i tata je jedina osoba zbog koje sam se osjećala razumno. Ali nešto je zanemario: naime, nije mislio na to da mi je borba da prebrodim nevolje važnija od bilo čega drugoga. Nisam htjela slušati: »tipično za tvoju dob«, »druge djevojke«, »proći će samo od sebe«, nisam htjela da se sa mnom postupa kao sa djevojkom-kao-i-sve-ostale, nego kao s Anne kakva jest. Pim to nije shvaćao. Uostalom, ne mogu se povjeriti nekomu tko mi ne govori mnogo o sebi, a budući da o Pimu znam vrlo malo, ne bih mogla postati prisnija s njim.

Pim uvijek zauzima stajalište starijeg oca koji je nekad također imao takve prolazne probleme, ali koji se ne može sa mnom osjećati kao prijatelj, koliko god se trudio.

Zbog toga sam odlučila da svoje poglede na život i dobro promišljene teorije ne povjeravam nikome osim svojem dnevniku i ponekad Margot. Pred tatom sam skrivala sve što me tišti, nikada nisam s njim dijelila svoje ideale, svjesno i svojevrijedno sam se otuđila od njega.

Nisam mogla drukčije, postupila sam prema svojim osjećajima, ali postupila sam onako kako je bilo dobro za moj duševni mir. Jer ponovno bih izgubila svoj mir i samopouzdanje, koje sam tako nesigurno izgradila, kada bih morala prihvatiti kritiku za napola obavljen posao. Ne bih to mogla prihvatiti čak ni od Pima, ma koliko to zvučalo okrutno, jer ne samo da s Pimom nisam podijelila svoje osjećaje i misli, nego sam ga svojom razdražljivošću često još više gurala od sebe.

Ima nešto o čemu puno razmišljam: zašto me Pim ponekad toliko ljuti? Toliko da gotovo ne mogu učiti s njim, da mi se njegove nježnosti čine neiskrenima, da želim imati svoj mir i da bih najradije da me zanemari sve dok se ne osjetim sigurnijom pred njim? Još uvijek me izjeda krivnja zbog onog užasnog pisma koje sam mu napisala dok sam bila jako uzrujana. Oh, kako je teško biti jak i hrabar u svemu!

Ipak, ovo nije moje najveće razočaranje, ne, još puno više razmišljam o Peteru nego o tati. Jako dobro znam da sam ja osvojila njega, umjesto da je bilo obrnuto: stvorila sam si njegovu idealnu sliku, zamislila ga kao povučenog, osjetljivog, dragog dečka, kojemu su ljubav i prijateljstvo bili jako potrebni. Morala sam se izjadati živom biću, željela sam imati prijatelja koji bi mi pomogao izaći na pravi put, obavila sam težak posao i polako, ali sigurno privukla sam ga k sebi. Kada sam ga, naposljetku, navela da prema meni razvije prijateljske osjećaje, došli smo do intimnosti koje se, kada bolje pogledam, čine nečuvenima.

Razgovarali smo o najskrovitijim stvarima, ali do sada nismo spomenuli ono što mi je ležalo i što mi još uvijek leži na srcu. Još uvijek ne mogu zaključiti je li Peter površan, ili je stidljivost ta koja ga suzdržava, čak i preda mnom? No, ako to zanemarimo, počinila sam jednu grešku: isključila sam sve druge mogućnosti prijateljstva i pokušala mu se približiti pomoću intimnosti. On žudi za ljubavlju i vidim da sam mu svakim danom sve draža. Naši mu sastanci pričinjaju zadovoljstvo, dok kod mene pobuđuju želju da ponovno pokušam s njim. A ipak, nikako da dotaknem teme o kojima bih tako rado razgovarala. Prisilila sam Petera da mi se približi i više nego što je svjestan, a sada se drži uz mene i trenutačno ne vidim prikladan način kako da ga maknem od sebe i postavim na vlastite noge. Kada sam ubrzo shvatila da ne može biti prijatelj kakvog zamišljam, trudila sam se izvući ga iz njegove skučenosti i učiniti da nešto postigne u mladosti.

»U dubini duše mladi su usamljeniji od starih.« Ovu izreku zapamtila sam iz neke knjige i smatram je istinitom.

Je li onda istina da je odraslima ovdje teže nego mladima? Ne, to sigurno nije istina. Stariji ljudi imaju svoje mišljenje o svemu i ne kolebaju se što trebaju učiniti u životu, a što ne. Nama mladima dvostruko je teže držati se svoga mišljenja u razdoblju u kojem se ideali uništavaju i razaraju, u kojem ljudi pokazuju svoju najružniju stranu i sumnjaju u istinu, pravdu i Boga.

Svatko tko još tvrdi da je starijima ovdje u skrovištu puno teže, sigurno ne shvaća u kolikoj mjeri ti problemi opterećuju nas, mlade. Problemi za koje smo mi još možda premladi, ali koji se svaljuju na nas sve dok nakon dugog vremena ne pomislimo da smo pronašli rješenje, rješenje koje se ne može oduprijeti činjenicama koje ga ponovno poništavaju. To je teškoća ovog vremena: tek što su se pojavili ideali, snovi i očekivanja, suočavaju se s najstrašnijom stvarnošću koja ih potpuno uništava. Veliko je čudo što nisam odustala od svojih očekivanja, budući da se čine besmislena i neostvariva. Ipak, unatoč svemu, ja ih se držim, jer još uvijek vjerujem u unutrašnju dobrotu ljudi. Uistinu je nemoguće graditi sve na temeljima smrti, bijede i kaosa. Vidim kako se svijet polako sve

više pretvara u pustinju, čujem kako se sve glasnije približava grmljavina koja će i nas ubiti, suosjećam s patnjom milijuna ljudi, a ipak, kada pogledam u nebo, mislim da će sve dobro završiti, da će prestati ova okrutnost i da će ponovno nastupiti mir i spokoj u svijetu.

U međuvremenu moram zadržati svoje ideale, možda će se još moći ostvariti u vremenu koje dolazi.

Tvoja Anne

petak, 21. srpnja 1944.

Draga Kitty,

puna sam nade, napokon sve ide dobro! Da, uistinu, sve je dobro! Izvrsne vijesti! Pokušaj atentata na Hitlera, ali ovaj put to nisu izveli židovski komunisti ni engleski kapitalisti, nego jedan plemeniti njemački general, koji je grof, a osim toga još i mlad. Führerov život spasila je Božja providnost, a on se, nažalost, izvukao samo s nekoliko ogrebotina i opekline. Nekoliko časnika i generala koji su bili u njegovoj blizini ubijeni su ili ranjeni. Glavni počinitelj je ustrijeljen.

Ovo je najbolji dokaz da ima mnogo časnika i generala kojima je dosta rata i koji bi voljeli vidjeti Hitlera kako sve dublje i dublje tone u ponor, kako bi nakon toga uspostavili vojnu diktaturu, sklopili mir sa Saveznicima, ponovno počeli s naoružavanjem i nakon dvadesetak godina ponovno povelu rat.

Možda je providnost namjerno pričekala da ga ukloni, jer bi Saveznicima bilo puno lakše i jeftinije kada bi se besprijekorni Nijemci međusobno poubijali – to je manje posla za Ruse i Engleze i tako bi brže mogli započeti s obnavljanjem vlastitih gradova. Ali još nije došlo do toga, i ne želim predvidjeti taj slavni trenutak. Ipak, sigurno primjećuješ da govorim o čistoj stvarnosti, da čvrsto stojim na zemlji i za promjenu ne lupetam o višim idealima. Osim toga, Hitler je bio toliko ljubazan da je svom vjernom i odanom narodu objavio kako od danas sve vojne postrojbe moraju slušati naredbe Gestapa i da svaki vojnik koji zna da je netko od njegovih zapovjednika sudjelovao u tom kukavičkom, bijednom atentatu, smije dotičnoga odmah ustrijeliti!

Bit će to krasna priča. Malog Ivicu bole noge od dugog hodanja, nadređeni časnik se izdere na njega, Ivica zgrabi pušku i vikne: »Ti si htio ubiti Führera, evo ti nagrada!« Jedan pucanj, i naduti šef koji se usudio ukoriti Ivicu kročio je u vječni život (ili u vječnu smrt?). Naposljetku će to izgledati tako da će gospoda časnici napuniti gaće od straha kada sretnu nekog vojnika ili kad budu morali izdati zapovijed, jer će vojnici imati više toga reći i učiniti nego oni sami.

Shvaćaš li, ili sam ponovno nesuvisla? Ništa ja tu ne mogu, previše sam vesela da bih mogla biti suvisla – samo kada pomislim da bih u listopadu ponovno mogla sjesti u školsku klupu! Oh, nisam li upravo rekla da neću biti brzopleta? Oprosti, ne zovu me uzalud »snopić proturječnosti«!

Tvoja Anne

utorak, 1. kolovoza 1944.

Draga Kitty,

»snopić proturječnosti« zadnje su riječi moga prošloga pisma i prve riječi ovoga. »Snopić proturječnosti«, možeš li mi objasniti što je to točno? Što znači proturječnost? Kao i mnoge druge riječi, i ova ima dva značenja, proturječnost izvana i proturječnost iznutra.

Prva znači »ne prihvaćati tuđa mišljenja, uvijek znati bolje, imati zadnju riječ«, ukratko – sve neugodne osobine po kojima sam poznata. No, druga, po kojoj nisam poznata, moja je tajna.

Već sam ti više puta rekla da je moja duša podvojena. Jedna strana sadrži moju nestajnu vedrinu, ruganje svemu, žudnju za životom i ponajviše osobinu da uvijek gledam svijetlu stranu svega. Pod tim podrazumijevam i to da ne nalazim ničeg lošeg u očijukanju, poljupcu, zagrljaju, neumjesnoj šali. Ova strana uglavnom vreba iz zasjede i potiskuje drugu stranu, koja je puno ljepša, čišća i dublja. Nije li tako – nitko ne poznaje Anninu ljepšu stranu i zato me malo ljudi može podnijeti.

To je istina – jedno poslijepodne mogu biti zabavni klaun i nakon toga me je svima dosta za mjesec dana. Zapravo, isto ono što je ljubavni film za dubokoumne osobe: samo odmor, razonoda, nešto što se brzo zaboravlja, nije loše, ali nije ni dobro. Jako mi je neugodno što ti to moram ispričati, ali zašto ne bih kada znam da je to istina? Moja lakša, površna strana uvijek će brzo nadvladati onu dublju i uvijek će je pobijediti. Ne možeš zamisliti koliko sam često pokušala odgurnuti onu Anne koja je samo pola onoga što se zove Anne, promijeniti je, sakriti je: ali nije mi uspjelo i znam zašto nije.

Jako se bojim da će svi koji me poznaju onakvu kakva jesam uvijek otkriti da imam i drugu stranu, ljepšu i bolju. Bojim se da će mi se rugati, da će me smatrati smiješnom i osjećajnom, da me neće shvaćati ozbiljno. Navikla sam da me ne shvaćaju ozbiljno, ali samo se »lakša« Anne navikla i može to podnijeti, dok je »teža« Anne za to preslaba. Ako prisilim dobru Anne da izađe na pozornicu na samo četvrt sata, ona se zatvori kao cvjetić nedarak čim mora progovoriti, daje riječ Anni broj jedan i, prije nego što znam, nestaje.

U društvu se ta draga Anne nije nikada pojavila, ni jednom, ali zato uvijek ima glavnu riječ kada smo same. Točno znam kakva bih htjela biti, znam i kakva jesam... iznu-

tra, ali nažalost, takva sam za sebe. A to je možda, ne, ne – to je sigurno razlog zašto kažem da imam sretnu narav iznutra, dok drugi kažu da imam sretnu narav izvana. Iznutra me vodi ona čista Anne, no izvana sam veseli kozlič koji se želi otrgnuti s uzice.

Kao što sam već rekla, osjećam se potpuno drukčije nego što govorim i zato me nazivaju lovcem na dečke, koketom, sveznalicom, čitateljicom ljubavnih romana. Vesela Anne tome se smije, bezobrazno odgovara, ravnodušno sliježe ramenima, pretvara se da je nije briga, ali, ne, tiha Anne reagira upravo suprotno. Da budem potpuno iskrena, priznat ću ti da me to boli, da se izuzetno trudim kako bih se promijenila, no uvijek se borim protiv jače sile.

Jecam u sebi: »Vidiš što te stiglo: loš glas, gledaju te podrugljiva i uzrujana lica, smatraju te antipatičnom, a sve zato što ne želiš slušati dobre savjete svoje bolje polovice.« Ah, voljela bih ih slušati, ali mi ne uspijeva, ako sam tiha i ozbiljna, svi misle da je to neka nova komedija i tada se moram izvući iz toga šalom, a da ne govorim o svojoj obitelji, koja odmah misli da sam bolesna, daje mi da pijem tablete protiv glavobolje i tablete za smirenje, pipa mi vrat i čelo da osjeti imam li vrućicu, pita me kakva mi je stolica, kritizira moje loše raspoloženje. Ja to ne mogu izdržati – kada tako paze na mene, prvo postajem drska, zatim žalosna i naposljetku ponovno okrećem svoje srce, izvrćem ono loše na vidjelo, a dobro skrivam u sebi i pokušavam pronaći način kako da postanem onakva kakva bih voljela biti i kakva bih mogla biti, kada... na svijetu ne bi živjeli drugi ljudi.

Tvoja Anne

Ovdje završava Annin dnevnik.

Pogovor

Tri dana nakon Anninog posljednjeg zapisa, 4. kolovoza 1944. godine, uhićeno je svih osmero ljudi koji su se skrivali u stražnjoj zgradi kuće na adresi Prinsengracht 263. Pretpostavlja se da ih je netko izdao, međutim nikada nije dokazano tko.

Nakon što su nekoliko dana zadržani u pritvoru, stanari iz skrovišta prevezeni su u nizozemski tranzitni logor Westerbork, odakle su 3. rujna 1944. godine deportirani u Auschwitz, koncentracijski logor u Poljskoj. Neki su ondje ostali, dok su neki poslije premješteni u druge logore.

Gospođa Van Daan (pravim imenom Auguste van Pels) umrla je na putu između logora Raguhn i Theresienstadt.

Gospodin Van Daan (pravim imenom Hermann van Pels) ugušen je plinom nekoliko tjedana nakon dolaska u Auschwitz, budući da nije bio u stanju raditi.

Peter van Daan (pravim imenom Peter van Pels) je u siječnju 1945. deportiran iz Auschwitza u austrijski logor Mauthausen, gdje je nekoliko mjeseci kasnije umro od iscrpljenosti.

Albert Dussel (pravim imenom Fritz Pfeffer) umro je u Neuengammeu, koncentracijskom logoru u blizini Hamburga.

Edith Frank, Annina majka, umrla je u siječnju 1945. godine u logoru Auschwitz-Birkenau od iscrpljenosti.

Krajem listopada ili početkom studenog 1944. godine Margot i Anne Frank deportirane su u koncentracijski logor Bergen-Belsen, gdje je u zimi 1944./1945. godine izbila epidemija tifusa, od koje je u veljači umrla Margot, oko svog devetnaestoga rođendana. Nekoliko dana kasnije od tifusa je umrla i Anne Frank, u dobi od petnaest godina.

Annin otac, Otto Frank, jedini je preživio strahote koncentracijskog logora. Nakon što su ruski vojnici oslobodili Auschwitz u siječnju 1945. godine, Otto Frank se preko Odese i Marseillea vraća u Amsterdam, gdje stiže u lipnju iste godine. Odlazi kod Miep van Santen (pravim imenom Miep Gies) i njezinog supruga, te nakon nekoliko mjeseci saznaje da su njegove kćeri umrle u Bergen-Belsenu. Nakon toga Miep mu daje Annine bilješke

koje je pronašla u skrovištu nakon uhićenja osmero stanara, a Otto Frank 1947. godine objavljuje dnevnik. Poslije se preselio u Švicarsku gdje je umro 1980. godine.

Izvori:

1) Frank, Anne: Het Achterhuis (priredili Otto Frank i Mirjam Pressler), Bert Bakker, Amsterdam, 2006.

2) mrežna stranica www.annefrank.org

Svetlana Grubić Samaržija

Metodički instrumentarij

dr. sc. Vladimira Velički

RAZMISLI I STVARAJ

- Odaberite jedan dio Anninog dnevnika, te ga poput monologa izvedite u razredu ili ga ilustrirajte.
- Odaberite jedan dan iz dnevnika i prepričajte ga drugim učenicima na znakovnom jeziku. Oni mogu pogađati o kojem se dijelu dnevnika radi.

Odgovori na pitanja

- Tko je bila Anne Frank?
- Gdje je živjela?
- Koliko je godina imala Anne kad je pisala dnevnik? Je li vas taj podatak iznenadio? Zbog čega?
- Koji su ljudi živjeli s Annom u skrovištu?
- Tko im je pomagao?
- Što misliš, zašto su ljudi pomagali Anninoj obitelji?
- Kakav je jezik kojim Anne piše? Kakav je njezin stil?

- Izdvojite neke metafore koje koristi. Ima li riječi koje su možda neobične ili ih upotrebljava u neobičnom redoslijedu? Piše li na nekim mjestima ironično?
- Kada je Anne zadnji put pisala u svoj dnevnik?
- Kakav je utjecaj imalo ovo djelo na budućnost? Što mislite, zašto je objavljeno te zašto je i danas Anne Frank lik koji poznajemo i cijenimo?

Rad u skupinama

- Učenici se raspoređuju u četiri skupine. Svaki učenik iz skupine izvuče karticu s brojem od 1 do 4. Izvjestitelj o radu skupine bit će učenik koji je dobio jedan od brojeva, prema izboru učitelja. Za raspoređivanje učenika u skupine može vam poslužiti digitalni alat **Instant Classroom**. Koristeći taj alat, učenike jednostavno možete podijeliti u skupine unutar razreda za grupni rad. Kolo sreće i generator slučajnih imena možete iskoristiti za situacije kada je potrebno prozvati učenika kako bi odradio zadatak ili odgovorio na određeno pitanje.

Dostupan je na stranici **Super Teacher Tools**

<http://e-laboratorij.carnet.hr/super-teacher-tools-mrezo-sjediste-super-nastavnike/>

Zadatak 1. skupine

- Istražite kako su prikazani odnosi među likovima unutar skrovišta i razlučite Annine subjektivne opise likova i njezine odmake od mogućeg stvarnog stanja.

Zadatak 2. skupine

- Analizirajte probleme s kojima se likovi koji žive u skrovištu susreću, detaljnim opisom i navođenjem primjera, uz razlučivanje Anninih subjektivnih opisa od mogućeg stvarnog stanja.

Zadatak 3. skupine

- Pripremite povijesni okvir ovih događaja, pronalaženjem relevantnih podataka u knjizi, njihovom usporedbom i nadopunjavanjem povijesnim činjenicama.

Zadatak 4. skupine

- Opišite osobnost Anne Frank. Navedite načine na koje sama sebe opisuje i činjenice koje iz drugih izvora doznajemo o njoj.
- U Anninom dnevniku nalazi se tlocrt skrovišta te njezin opis istoga. Kopirajte tlocrt te prema Anninom opisu likova, samostalno ili u suradnji s drugim učenicom, upišite njihova imena na prostoriju koju koriste.
- Zamislite da ste na jedan trenutak poput Anne. Osmislite jednu stranicu njezinog dnevnika.

Za ovu zadaću možete koristiti digitalni alat **Canva** ili **Scrapbooks**:

<https://www.canva.com/create/posters/>
<http://www.smilebox.com/scrapbooks.html>

NAUČI, TO JE VAŽNO!

DNEVNIK je kronološki raspoređen opis događaja, doživljaja i psihičkih stanja autora u nekom razdoblju njegova života (M. Solar, 2011, *Književni leksikon*, Zagreb: Matica hrvatska). Dnevnik može biti osoban (koji nije namijenjen objavljivanju), ili pak može biti žanr autobiografske književnosti, namjerno pisan kao književno, umjetničko djelo unaprijed namijenjeno objavljivanju.

Poticaji za daljnji rad

1. Posjetite samostalno ili u suradnji s drugim učenikom stranicu Kuće Anne Frank:

<http://www.annefrank.org>

Stranica nudi i interaktivni 3D prikaz kuće u kojoj se skrivala Anne s obitelji i na njoj se može pronaći velik broj zanimljivih podataka vezanih uz nastajanje dnevnika.

YouTube kanal Kuće Anne Frank, s video zapisima:

<https://www.youtube.com/user/AnneFrank>

2. Na ovoj poveznici možete saznati mnoge informacije o životu Anne Frank, o razdoblju Drugog svjetskog rata, kao i što se u to vrijeme zbivalo u pojedinim zemljama. Stranicu možete pregledavati na raznim jezicima, no, na žalost, ne i na hrvatskom.

<http://www.annefrankguide.net>

3. O Anni Frank snimljeni su mnogi filmovi. Jedan od njih, *The Diary of Anne Frank*, nastao je 1959. godine. Režirao ga je George Stevens. Na ovoj je poveznici najava filma:

<https://www.youtube.com/watch?v=qQjlxQYp4BY>

4. Na ovoj je poveznici novi dokumentarni film o Anne Frank National Geografica, *Final Days Of Anne Frank*.

<https://youtu.be/oiCgsn0xRZQ>

Film iznosi ranije nepoznate činjenice i pogled na Anninu priču ispričanu iz nove jezive perspektive – perspektive nacista.

Potražite sami i ostale ekranizacije.

Rječnik

Aachen – povijesni grad u Njemačkoj, neposredno uz tromeđe s Nizozemskom i Belgijom

bahijski – pridjev prema sjeveroistočnoj brazilskoj saveznoj državi *Bahia*; poznata je po plantažama kave, duhana i drugih poljoprivrednih proizvoda

Bayeaux (također i *Bayeux*) – gradić u Normandiji u Francuskoj, na atlantskoj obali, poznat po *Tapiseriji iz Bayeuxa* iz 11. stoljeća koja prikazuje normansko osvajanje Engleske 1066. godine

Beverwijk – grad u nizozemskoj pokrajini Sjeverna Holandija, 20 km od Amsterdama, na obali Sjevernog mora

Bobrujsk (ili *Babrujsk*) – grad u istočnoj Bjelorusiji

Boulogne – *Boulogne-sur-Mer*, povijesni grad i luka na obali kanala La Manche, nedaleko Calaisa, gotovo potpuno razoren u II. sv. ratu

Brandenburg – povijesna njemačka pokrajina, u čijem je središtu Berlin (koji je danas samostalna savezna jedinica), od 17. stoljeća sastavni dio Pruske

Caen – najveći grad u Donjoj Normandiji, nedaleko obale Sjevernog mora, povijesni grad oko kojega su se nakon iskrcavanja Saveznika vodile žestoke borbe te je pretrpio velika razaranja

Calais – grad i luka u Francuskoj, smješ-

ten na najužem dijelu kanala La Manche, odnosno najbliža točka Engleskoj; u doba II. sv. rata skoro potpuno razrušen
camera obscura (lat.) – »tamna komora«, naprava u obliku kutije s točkastim otvorom, preteča moderne fotografske kamere

Casablanca – najveći grad u Maroku, luka na obali Atlantskog oceana; francuske snage pod zapovjedništvom kvislinške vlade u Vichyju predale su grad Saveznicima 11. rujna 1942. godine

Cherbourg – grad i ratna luka na obali La Manchea u Normandiji, na poluotoku Cotentin na kojemu su se iskricali Saveznici; danas se naziva *Cherbourg-Octeville*, budući da se spojio s obližnjim gradićem

Cinema & Theater (engl.) – časopis *Kino i kazalište*

Cotentin – poluotok u Normandiji na kojemu su se u lipnju 1944. iskricali Saveznici

cum laude (lat.) – s pohvalom (posebna pohvala kod polaganja ispita)

De Gaulle, Charles (1890-1970) – francuski general i državnik, u Drugom svjetskom ratu vođa francuskih vojnih snaga koje su se borile na strani Saveznika i predsjednik vlade Slobodne Francuske; nakon rata premijer i predsjednik republike (1959-1969)

Dieppe – grad i važna luka u Normandiji na obali kanala La Manche

Eisenhower, Dwight, nadimak »Ike« (1890-1969) – američki general i državnik, zapovjednik američkih snaga u Europi u Drugom svjetskom ratu, zapovijedao iskrcavanjima u Sjevernoj Africi, Italiji i Normandiji, te zauzimanjem Njemačke; nakon rata predsjednik SAD-a u dva mandata (1953-1961)

endivija – vrsta zeljaste biljke, jede se kao salata

Friesland – Frizija, pokrajina u sjevernoj Nizozemskoj, na obali Sjevernog mora

Gelderland – pokrajina u središnjoj Nizozemskoj, u unutrašnjosti uz njemačku granicu; glavni grad Arnhem, a najveći grad Nijmegen

Gerbrandy, Pieter Sjoerds (1885-1961) – nizozemski političar, od 1940. do 1945. godine premijer nizozemske vlade u progonstvu u Londonu

Göttingen – sveučilišni grad u Donjoj Saskoj u središnjoj Njemačkoj; sveučilište, osnovano 1734. godine, jedno je od najuglednijih u Europi

Groningen – grad i istoimena pokrajina na krajnjem sjeveru Nizozemske

gulden (također i *florin*) – od 17. stoljeća do 2002. godine nizozemska valuta; dijelio se na 100 centi

Halfweg – gradić u nizozemskoj pokrajini Noord Holland, na pola puta između Amsterdama i Haarlema

Hanuka (hebr. *posvećenje*) – jedan od najvažnijih židovskih blagdana, slavi se u studenome ili prosincu (datum se mi-

jenja prema lunarnom kalendaru) u spomen ponovnoga posvećenja jeruzalemskog hrama 164. god. pr. Kr.; za Hanuku se pali posebni osmerokraki svijećnjak

Hilversum – grad u nizozemskoj pokrajini Noord Holland, između Amsterdama i Utrechta

hipohondar (grč.) – umišljeni bolesnik, onaj koji pati od hipohondrije

IJmuiden – grad i luka u pokrajini Noord Holland, na obali Sjevernog mora; leži na ulasku u kanal koji Amsterdam povezuje s otvorenim morem

in memoriam (lat.) – u sjećanje

Le Havre – grad i važna luka na obali kanala La Manche u Normandiji, na ušću rijeke Seine, do temelja razoren u ratu

Leiden – grad u Nizozemskoj, središte pokrajine Južna Holandija; jedan od najstarijih nizozemskih gradova, kulturno središte s glasovitim sveučilištem

Maastricht – grad na krajnjem jugu Nizozemske, glavni grad pokrajine Limburg

mestici (španj.) – u Latinskoj Americi naziv za mješance između američkih Indijanaca i bijelaca

Mogilev – grad u istočnoj Bjelorusiji

Mof – pogrdan naziv za Nijemce

nedirak (lat. *Impatiens noli-tangere*) – vrsta cvijeta, karakterističan po tome da mu na najmanji dodir čahura naglo puca i izbacuje sjemenke

Oran – drugi po veličini grad i luka u Alžiru; krajem 1942. godine, nakon iskrčavanja u blizini grada, zauzeli su ga Saveznici

Oranje – nizozemska kraljevska obitelj, a odatle i naziv za Nizozemsku općenito

Orša – grad u istočnoj Bjelorusiji

Pas de Calais – kanal La Manche (Englezi ga zovu *English Channel* ili *The Channel*), morski kanal koji razdvaja Englesku i Francusku

per pedes apostolorum (lat.) – »noga-ma apostola«, tj. pješice, kako su hodali apostoli

Pernambuco – savezna država u sjeveroistočnom Brazilu, glavni grad Recife

Philips – nizozemski proizvođač električnih i elektroničkih uređaja, tvrtka osnovana 1891. godine u Eindhovenu

Pomeranija (*Pomorje*) – povijesna zemlja na južnoj obali Baltičkog mora; Zapadna Pomeranija kroz povijest je bila pod švedskom i pruskom vlašću, a Istočna Pomeranija pod poljskom; danas najvećim dijelom pripada Poljskoj

pommes de terre (franc.) – krumpiri (dosl. »jabuka iz zemlje«)

Prut – rijeka u istočnoj Europi, pritoka Dunava, danas u donjem toku granica između Rumunjske i Moldavije

rifljanje (njem.) – sapunanje, pranje

Um Gottes Willen (njem.) – za volju Božju, za ime Božje

Utrecht – pokrajina i istoimeni glavni grad u središnjoj Nizozemskoj

Vitebsk – grad u sjevernoj Bjelorusiji

Wehrmacht (njem. *obrambene snage*) – naziv za njemačku redovnu vojsku u doba II. sv. rata

Westertoren – Zapadni toranj, toranj renesansne crkve Westerkerk (Zapadna crkva) u središtu Amsterdama, sagrađene 1631. godine; najviši crkveni toranj u gradu, s brojnim zvonima koja sviraju različite melodije i satom

Zeeland – nizozemska pokrajina na krajnjem jugozapadu zemlje, uz belgijsku granicu na obali Sjevernog mora, glavni grad Middelburg; uglavnom je čine otoci i poluotoci, a ime joj u prijevodu znači Morska zemlja

Žlobin – grad na istoku Bjelorusije

Impresum

Naručitelj:**Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET**

Josipa Marohnića 5, 10000 Zagreb

tel.: +385 1 6661 500

www.carnet.hr**Nakladnik:****Bulaja naklada d.o.o**

Radnički dol 8, 10000 Zagreb

tel/fax: +385 1 4822 154

info@bulaja.com

www.bulaja.com**Urednik:** Zvonimir Bulaja**Oblikovanje:** Luka Duplančić, Zvonimir Bulaja**Naslovnica:** Luka Duplančić**Bilješka o autoru i djelu:** dr. sc. Diana Zalar**Metodička obrada:** dr. sc. Vladimira Velički**Tumač i rječnik:** Zvonimir Bulaja**Tehnička realizacija:** Bulaja naklada d.o.o.**Za nakladnika:** Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uloženi su maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, [Bulaja naklada d.o.o.](http://www.bulaja.com), [CARNET](http://www.carnet.hr) i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Sva autorska prava na knjigu su pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, kopirati niti na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova dopuštenja.

ISBN: 978-953-328-394-4

Za prijevod: © Svetlana Grubić Samaržija

Zagreb, 2018.